

METSÄHALLITUKSEN LUONNONSUOJELUJULKAISUJA. SARJA C 175

Käsivarren erämaa-alueen ja Ánnjaloanjin suojelu- alueen hoito- ja käyttö- suunnitelma

Översättning: Pimma Knight.

Jorgalan: Pentti Pieski.

Kansikuva: Seija Olkkonen.

© Metsähallitus, Vantaa, 2021

ISSN-L 1796-2943

ISSN (verkkojulkaisu) 1796-2943

ISBN 978-952-377-017-1 (pdf)

Käsivarren erämaa-alueen ja Ánnjaloanjin suojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma

METSÄHALLITUS
FORSTSTYRELSEN
MEAH CIRÁÐÐEHUS

Kuvailulehti

Julkaisija	Metsähallitus	Julkaisuaika	19.5.2021
Toimeksiantaja	Metsähallitus	Hyväksymispäivämäärä	4.3.2020
Luottamuksellisuus	Julkinen	Diaarinumero	MH 6325/2018
Suojelualuetyyppi/Suojeluohjelma	Erämaa-alue, luonnonsuojelualue, Natura 2000 -alue		
Alueen nimi	Käsivarren erämaa-alue, Ännjaloanji		
Natura 2000 -alueen nimi ja koodi	Käsivarren erämaa FI1300105		
Tekijä(t)	Metsähallitus		
Julkaisun nimi	Käsivarren erämaa-alueen ja Ännjaloanjin suojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma		

Tiivistelmä

Erämaalain mukaan erämaa-alueille on laadittava hoito- ja käyttösuunnitelma, jonka ympäristöministeriö vahvistaa. Hoito- ja käyttösuunnitelma tehdään 10–20 vuodeksi kerrallaan, ja siinä määritellään toimenpiteet alueen perustamistavoitteiden toteuttamiseksi. Käsivarren erämaa-alueen ensimmäinen hoito- ja käyttösuunnitelma on laadittu 1990-luvun lopulla ja vahvistettu vuonna 2008. Suunnittelualue sisältää vuonna 1991 perustetun Käsivarren erämaa-alueen, joka kuuluu Natura 2000 -verkostoon osana aluetta Käsivarren erämaa. Suunnittelualueeseen sisältyy myös alueita erämaa-aluerajauksen ulkopuolelta ja erämaa-alueen sisään jäävä Ännjaloanjin suojelualue. Suunnittelualueen kokonaispinta-ala on 221 270 hehtaaria, ja se sijaitsee kokonaisuudessaan Enontekiön kunnan alueella.

Käsivarren erämaa-alueella sijaitsee Suomen oloissa ainutlaatuinen suurtuntureiden alue, korkeimpana huippunaan Halti. Alueen merkitys poronhoidolle ja muille luontaiselinkeinoille on korvaamaton. Lisäksi se on suosittu retkeily- ja eränkäyntikohde. Luontoarvojensa takia alue on liitetty Natura 2000 -suojeluohjelmaan.

Hoidon ja käytön suunnittelu sisältää nykytilan kuvauksen, jossa tunnistetaan alueen suojelu- ja kulttuuriarvot. Nykytilan kuvauksen perusteella arvioidaan alueeseen kohdistuvia keskeisiä uhkia ja esitetään toimenpiteitä niiden torjumiseksi. Tavoitteen asettelussa esitetään, kuinka toimenpiteiden toteutumista seurataan ja niiden vaikutuksia ja vaikuttavuutta arvioidaan. Toteutukseen on koottu Metsähallituksen vastuulla olevia toimenpiteitä ja niiden resurssitarpeita.

Suunnitelman linjaukset perustuvat erämaa- ja luonnonsuojelulakiin sekä muuhun lainsäädäntöön, alueella tehtyihin selvityksiin, paikallisten asukkaiden ja sidosryhmien esittämiin näkemyksiin sekä neuvotteluihin saamelaiskäräjien kanssa. Suunnittelua varten perustettiin yhteistyöryhmä, johon kutsuttiin edustajat eri sidosryhmistä. Saamelaiskäräjät nimesi suunnittelun tueksi erillisen Akwé: Kon -työryhmän. Akwé: Kon -ohjeita soveltamalla pyrittiin varmistamaan saamelaisten osallistuminen suunnitelman valmisteluun ja saamelaiskulttuurille aiheutuvien vaikutusten arviointiin.

Suunnitelmassa esitetään, että alueen virkistyskäyttö ohjataan pääosin retkeily- ja luontomatkailuvyöhykkeelle (17 % alueesta) ja että valtaosa alueesta (83 %) jää syrjävyöhykkeeksi. Tavoitteena on varmistaa, että lisääntyvä käyntimäärät eivät haittaa erämaalain mukaisia alueen perustamistavoitteita: erämaaluonteen säilymistä ja saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamista.

Avainsanat	Käsivarsi, erämaa-alue, hoito- ja käyttösuunnitelma		
Muut tiedot	Suunnitelman ovat kirjoittaneet Arja Vasama, Pekka Sulkava, Antti Ohenoja, Saara Tynys, Pirjo Rautiainen, Siiri Tolonen ja Jarmo Huhtamella.		
Sarjan nimi ja numero	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja C 175		
ISSN-L	1796-2943	ISSN (verkkojulkaisu)	1796-2943
ISBN	978-952-377-017-1 (pdf)		
Sivumäärä	188 s.	Kieli	Suomi
Kustantaja	Metsähallitus, Luontopalvelut		

Presentationsblad

Utgivare	Forststyrelsen	Utgivningsdatum	19.5.2021
Uppdragsgivare	Forststyrelsen	Datum för godkännande	4.3.2020
Sekretessgrad	Offentlig	Diarienummer	MH 6325/2018
Typ av skyddsområde/ skyddsprogram	ödemarksområde, naturskyddsområde, Natura 2000-område		
Områdets namn	Ödemarksområdet Lapska armen, Ännjaloanji		
Natura 2000-områdets namn och kod	Käsivarren erämaa FI1300105		

Författare	Forststyrelsen
Publikation	Skötsel- och användningsplan för Lapska armens ödemarksområde och Ännjaloanji naturskyddsområde

Sammandrag

Enligt ödemarkslagen skall Forststyrelsen utarbeta en skötsel- och användningsplan för ödemarksområden, och planerna skall fastställas av miljöministeriet. En skötsel- och användningsplan uppgörs för 10–20 år åt gången, och i den fastställs åtgärder för hur man kan uppnå syftena för inrättandet av skyddsområdet. Den första skötsel- och användningsplanen för Lapska armens ödemarksområde gjordes i slutet av 1990-talet och fastställdes år 2008. Planeringsområdet omfattar Lapska armens ödemarksområde, som inrättades år 1991 och ingår i Natura 2000-området Lapska armens ödemark. I planeringsområdet ingår även områden som ligger utanför ödemarksområdets gränser samt Ännjaloanji naturskyddsområde, som ligger inom ödemarksområdet. Planeringsområdets totala areal är 221 270 hektar och det ligger i sin helhet i Enontekis kommun.

Lapska armens ödemarksområde ligger inom det för finska förhållanden unika högfjällsområdet med Halti som den högsta fjälltoppen. Områdets betydelse för rennäringen och övriga naturnäringsar är oersättlig. Därtill används området flitigt för friluftsliv, jakt och fiske. På grund av fina naturvärdena har området införlivats i Natura 2000-programmet.

Skötsel- och användningsplanen omfattar en beskrivning av nuläget, där man presenterar planeringsområdets skydds- och kulturvärden. Utgående från beskrivningen av nuläget görs en bedömning av de centrala hoten mot området och föreslås åtgärder för att förebygga hoten. I kapitlet Måluppställning presenteras hur man följer upp hur åtgärderna förverkligas och bedöms åtgärdernas effekter samt verkningsfullhet. I kapitlet Förverkligande presenteras de åtgärder som Forststyrelsen ansvarar för samt resursbehovet för dessa.

Riktlinjerna i planen grundar sig på ödemarkslagen, naturvårdslagen samt övrig lagstiftning liksom också på utredningar i området, lokala invånares och intressentgruppers åsikter och förhandlingar med sametingen. För uppgörandet av planen tillsattes en samarbetsgrupp, till vilken kallades representanter för olika intressentgrupper. Till stöd för planeringen utsåg sametingen en separat Akwé: Kon-arbetsgrupp. Syftet med att tillämpa Akwé: Kon-riktlinjerna var att säkerställa att samerna deltar i framtagandet av planen och i bedömningen av verkningarna av planen på samekulturen.

I planen läggs fram att rekreationsbruket huvudsakligen styrs till rekreations- och naturturismzonen (17 % av området) och huvudparten av området (83 %) blir grundzon. Målet är att säkerställa att även större besökarmängder inte äventyrar syftet med området enligt ödemarkslagen: nämligen att bevara områdets ödemarkskaraktär och att trygga den samiska kulturen och naturnäringsarna

Nyckelord	Lapska armen, ödemarksområde, skötsel- och användningsplan		
Övriga uppgifter	Planen har utarbetats av Arja Vasama, Pekka Sulkava, Antti Ohenoja, Saara Tynys, Pirjo Rautiainen, Siiri Tolonen och Jarmo Huhtamella.		
Seriens namn och nummer	Forststyrelsens naturskyddspublikationer. Serie C 175		
ISSN-L	1796-2943	ISSN (online)	1796-2943
ISBN (pdf)	978-952-377-017-1 (pdf)		
Sidantal	188 s.	Språk	Finska
Förlag	Forststyrelsen, Naturtjänster		

Govvidansiidu

Almmustuhtti	Meahciráđdehus	Almmustuhttináigi	19.5.2021
Doaibmanaddi	Meahciráđdehus	Dohkkehanbeaivemearri	4.3.2020
Luhkolašvuotta	Almmolaš	Diáranummir	MH 6325/2018
Suodjanguovlotiipa / Suodjalanprográmma	meahcceguovlu, luonddusuodjalanguovlu, Natura 2000 -guovlu		
Guovllu namma	Giehtaruohtasa meahcceguovllu, Ánnjaloanji		
Natura 2000-guovllu namma ja koda	Giehtaruohtasa meahcceguovllu FI1300105		
Dahkki(t)	Meahciráđdehus		
Almmustuhttima namma	Giehtaruohtasa meahcceguovllu ja Ánnjaloanji suodjalanguovllu dikšun- ja geavahanplána		

Čoahkkáigeassu

Meahcceguovlolága mielde meahcceguovlluide galgá dahkat dikšun- ja geavahanplána, man birasministeriija nanne. Dikšun ja geavahanplána dahkko 10–20 jahkái háválassii, ja das meroštallet doaibmaid guovllu vuoddomihtomeriid ollašuttimii. Giehtaruohtasa meahcceguovllu vuosttas dikšun- ja geavahanplána lea gárvvistuvvon 1990-logu loahpas ja nannejuvvon jagi 2008. Plánaguovlu doallá sisttis jagi 1991 vuodđuduvvon Giehtaruohtasa meahcceguovllu, mii gullá Natura 2000 -fierpmádahkii oassin guovllu Giehtaruohtasa meahcceguovlu. Plánaguovlui gullet maiddái guovllut meahcceguovloráddjema olggobealde ja meahcceguovllu sisa báhcán Ánnjaloanji suodjalanguovlu. Plánaguovllu oppalašviidodat lea 221 270 hektára, ja dat lea ollásit Eanodaga gieldda guovllus.

Giehtaruohtasa meahcceguovllus lea Suoma diliin áidnalunddot stuorraduoddariid guovlu, alimus čohkkan Háldi. Guovllu mearkkašupmi boazodollui ja eará luondduealáhusaide lea buhttemeahtun. Lassin dat lea bivnnuhis vánddardan- ja meahcebivdoguovlu. Luondduárvvuidis beales guovlu ja laktojuvvon Natura 2000 -suodjalan-prográmmii.

Dikšuma ja geavaheami plánen doallá sisttis dáládili govvádusa, mas identifiseret guovllu suodjalan- ja kulturárvvut. Dálá dili govvádusa vuodul árvvoštallat guvlui čuohtán guovddáš áitagiid ja evttohat doaibmabijuid daid dustemii. Mihttomeari ásaheamis evttohat, mo doaibmabiju ollašuvvama čuovvut ja daid váikkuhusaid ja váikkueaddjivuoda árvvoštallat. Ollašuttimii lea čohkken Meahciráđdehusa ovddasvástádusas lea doaibmaid ja daid resursadárbbuid.

Plánaid linnjemiid vuodđun lea meahcceguovlo- ja luonddusuodjalanlágas ja eará láhkaásaheamis, guovllus dahkkon čielggadusain, báikkálaš ássiid ja čanusjoavkkuid ovdanbuktán oainnuin ja ráđđádallamiin sámedikkiin. Plána várás vuodđuduvvui ovttasbargojoavku, masa bovdejedje ovddasteaddjiid sierra čanusjoavkkuin. Sámediggi nammadii plána doarjjan sierra Akwé: Kon -bargojoavkku. Akwé: Kon -rávvagiid heivehemiin figge sihkkarastit sápmelaččaid oassálastin plána gárvvisteapmái ja sámekultuvrii čuohtán váikkuhusaid árvvoštallamii.

Plánas buktet ovdan, ahte guovllu áhpásmuhttinatnu stivrejuvvo eanaš vánddardan- ja luondduturismaavádahkii (17 % guovllus) ja ahte eanaš oassi guovllus (83 %) báhcá boaittoleavádahkan. Mihttomearrin lea sihkkarastit, ahte eai lassánange galledeaddjimearit hehte meahcceguovlolágas oaiivilduvvon vuodđudanmihtomeriid: meahcceguovlu luonddu seailuma ja sámekultuvrra ja luondduealáhusaid dorvvasteami.

Čoavddasáni	Giehtaruohtas, meahcceguovlu, dikšun- ja geavahanplána		
Eará dieđut	Plána leat čállán Arja Vasama, Pekka Sulkava, Antti Ohenoja, Saara Tynys, Pirjo Rautiainen, Siiri Tolonen ja Jarmo Huhtamella.		
Ráiddu namma ja nummir	Meahciráđdehusa luondduduodjalanalmmustahttimat. Ráidu C 175		
ISSN-L	1796-2943	ISSN (internetpreanttus)	1796-2943
ISBN	978-952-377-017-1 (pdf)		
Siidolohku	188 s.	Giella	Suomagiella
Goasttideaddji	Meahciráđdehus, Luonddubálvalusat		

Sisällys

YHTEENVETO	9
NYKYTILAN KUVAUS	9
1 Suunnittelualueen yleiskuvaus.....	9
2 Perustamistarkoitus.....	9
3 Eloton luonto: vesistöt ja geologia	9
4 Natura 2000 -luontotyytit.....	9
5 Lajisto.....	10
6 Kulttuuriperintö.....	10
7A Luonnon virkistyskäyttö: retkeily ja luontomatkailu.....	11
7B Luonnon virkistyskäyttö: opastusviestintä	11
8 Erätalous: nykytila	11
9 Tutkimus	12
10 Muu luonnonvarojen käyttö, rasitteet, käyttöoikeudet ja sopimukset	12
10 b Porotalous	12
KESKEISET ARVOT JA UHKAT	12
11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	12
TAVOITTEEN ASETTELU	16
12 Uhkatekijöiden torjuminen, vaikutusten arviointi ja seuranta	16
13A Vyöhykejako: Retkeily- ja luontomatkailuvyöhyke.....	16
13B Vyöhykejako: Syrjävyöhyke	17
13C Vyöhykejako: Rajoitus- ja luonnonarvovyöhykkeet	17
TOTEUTUS	18
14 Luonnon- ja kulttuuriperinnön suojelun toimenpiteet.....	18
15 Luonnon virkistyskäyttö: retkeilyn ja luontomatkailun toimenpiteet.....	18
16 Erätalouden toimenpiteet	19
17 Muun luonnonvarojen ja alueiden käytön toimenpiteet	19
17b Poronhoidon toimenpiteet	20
18 Hallinto	21
19 Resurssit	21
20 Osallistaminen	21
LIITTEET	126
Liite 1 Maakuntakaavakartta	126
Liite 2 Suunnittelualueen lajiluettelo.....	127
Liite 3 Akwe: Kon -ryhmän ennen lausuntokierrosta esittämät asiat.....	144
Liite 4 Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet	151
Liite 4 Lausuntoyhteenveto.....	153
Liite 5 Kooste Saamelaiskäräjälain 9 §:n ja poronhoitolain 53 §:n mukaisissa neuvotteluissa tehdyistä esityksistä	183
Liite 6 Ympäristöministeriön vahvistuskirje	184

YHTEENVETO

NYKYTILAN KUVAUS

1 Suunnittelualueen yleiskuvaus

Käsivarren erämaa-alue, 220 176 ha, sijaitsee kokonaan Enontekiön kunnassa ja saamelaiden kotiseutualueella. Alue on valtion maata ja Metsähallituksen hallinnassa. Lakisääteisen erämaa-alueen lisäksi suunnittelualueeseen kuuluu 1 094 ha Natura 2000 -suojeluohjelmassa olevaa aluetta, joka myös on Metsähallituksen hallinnassa. Erämaa-alueen sisällä on Valtiojen (Válddejoga) harjajensuojeluohjelmakohde ja Ánnjaloanjin luonnonsuojelualue, 90 ha. Suunnittelualue kuuluu kokonaisuudessaan Natura 2000 -alueeseen Käsivarren erämaa (FI1300105).

Käsivarren erämaa-alue suurtuntureineen on maisemaltaan vaikuttava ja erityinen alue ja hyvin tunnettu matkailu- ja retkeilykohde. Se on osa rajat ylittävää pohjoista vaellusmaastoa ja rajautuu idässä norjalaiseen Reisan (Ráissa) kansallispuistoon ja pohjoisessa Ráisduttarhåldin maisemasuojelualueeseen. Etelässä erämaa-alue ulottuu Lätäsenon (Leahttáseanu) soidensuojelualueeseen, joka kuuluu samaan Natura 2000 -alueeseen sen kanssa. Lännessä erämaa-alueen ja valtatie 21:n väliin jää Metsähallituksen hallinnassa olevaa erämaista valtion maata.

2 Perustamistarkoitus

Erämaa-alueet on perustettu alueiden erämaaluonteen säilyttämiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseksi sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseksi.

3 Eloton luonto: vesistöt ja geologia

Erämaa-alue kuuluu suurimmaksi osaksi Tornion-Muonionjoen (Duortnus-Muonájoga) vesistöalueeseen. Kahperusvaarasta (Gahperusváris) länteen laskevat vedet kuuluvat Skibotnjoen (Ivgojoga) vesistöalueeseen. Erämaa-alueen sisällä Termisvaaralta (Dierpmesvárra) Ropitunturille (Roahpái) ulottuva vedenjakaja jakaa vesistöt itään laskeviin Lätäsenon valuma-alueen vesistöihin ja lounaaseen laskeviin Kõnkämäenon (Geaggáseanu) valuma-alueen vesistöihin. Suurista korkeuseroista johtuen jyrkät kosket ja putoukset ovat tyypillisiä.

Käsivarren erämaa-alueen kallioperä on Suomen oloissa poikkeuksellinen, ja se jakaantuu kahteen selvästi erilaiseen osaan. Alueen keski- ja itäosan kallioperä on muodostunut 1 800–2 700 miljoonaa vuotta sitten. Tällainen kallioperä on tyypillistä laajoille Fennoskandian alueille. Käsivarren luoteisosa on nuorempaa, 600–400 miljoonaa vuotta sitten vanhoista sedimenteistä ja vulkaanisista kivistä syntyneitä kalliota. Näiden nuorten muodostumien esiintyminen tekee Käsivarren luonnon monessa suhteessa muusta Suomen alueesta poikkeavaksi.

4 Natura 2000 -luontotyytit

Suunnittelualueen luontotyytitiedosta valtaosa on kerätty ilmakuvatulkinalla LUOTI-hankkeessa, ja LUOTI-inventointien tietojen pohjalta Natura-luontotyytit on johdettu MHGIS-tietokantaan. Em. seikat aiheuttavat epätarkkuutta inventoituihin luontotyyteihin ja niiden pinta-alatietoihin.

Käsivarren erämaan laaja-alaisimmat luontodirektiivin luontotyytit ovat tunturikankaat (osuus 50 % suunnittelualueesta), karut tunturiniityt (osuus 15 %) ja tunturikoivikot (osuus 11 %). Karujen tunturiniityjen osuus on suuri, koska alueen korkeilla tuntureilla esiintyy laajasti heinäkankaita, kuten lampaan-nata-tunturivihviläkankaita. Alueella on laajalti silikaattikallioita, vaihettumis- ja rantasoita sekä aapa- ja palsasoita. Kirkasvetisiä tunturijärviä ja virtavesiä on myös huomattava osuus alueen pinta-alasta. Erämaan pohjoisosan suurtuntureilla on kallioperässä olevan dolomiitin vaikutuksesta johtuen Pohjois-Lapissa harvinaisia luontotyytejä, kuten kalkkikallioita, lapinvuokkokankaita ja huurresammallahteitä. EU:n tärkeinä pitämiä eli priorisoituja luontotyytejä ovat variksenmarjadyynit, huurresammallahteet, aapasuot, palsasuot, luonnonmetsät, puustoiset suot ja tulvametsät.

Suunnittelualueella esiintyvistä luontotyypeistä ovat uhanalaisia mm. variksenmarja-jäkälä-tunturikoivikot, variksenmarjatunturikoivikot, tuulikankaat, karut lapinvuokkokankaat lumenviipymät sekä lumenpysymät, joita esiintyy Suomessa vain Käsivarren alueella. Edellä mainituista monet ovat uhanalaisia harvinaisuutensa vuoksi. Tiedot suunnittelualueen uhanalaisista luontotyypeistä ovat valitettavan puutteelliset.

5 Lajisto

Tiedot Käsivarren alueen nisäkäs- ja lintulajien esiintymisestä ja runsaudesta Käsivarren alueella ovat puutteellisia. Suurpetojen esiintymisestä on parhaat tiedot, mutta tiedot yksilömääristä ovat epätarkkoja. Pikkunisäkkäiden runsaus ja levinneisyys tunnetaan hyvin. Lintulajisto tunnetaan kohtuullisen hyvin, mutta useimpien lajien osalta runsausarviot ovat hyvin epätarkkoja. Alueelta on nimetty kolme Lapin tärkeää lintualueita. Käsivarren alueella on Suomen tihein ahmakanta, joka on yhteinen Norjan ja Ruotsin kanssa. Käsivarsi onkin tärkeimpiä ahman esiintymisalueita Suomessa. Käsivarren suurtunturit ovat myös parasta uhanalaisen naalin pesimäympäristöä Suomessa. Uhanalaiset kalalajit muodostavat keskeisen osan erämaa-alueen vesistöjen kalalajistosta.

Käsivarressa esiintyy seitsemän luontodirektiivin liitteen II kasvilajia. Uhanalainen kalkkipaikkojen lajisto on keskittynyt Käsivarren erämaan pohjoisosan suurtuntureille. Suunnittelualueella on yli 20 silmälläpidettävää putkilokasvilajia, joista monen esiintyminen rajoittuu Käsivarren pohjoisosan suurtuntureille. Käsivarren erämaalla on erittäin suuri merkitys uhanalaisen tunturisammallajiston suojelulle. Erämaasta tunnetaan yli 70 uhanalaista sammallajia ja runsaat 20 uhanalaista jäkälälajia.

Uhanalaisten ja silmälläpidettävien selkärangattomien eläinten esiintyminen Käsivarren erämaa-alueella painottuu niin sanotulle suurtuntureiden alueelle. Käsivarren erämaa-alue muodostaa yhdessä Mallan luonnonpuiston (Mallá) ja Saanan (Sáná) kanssa Suomen oloissa ainutkertaisen kokonaisuuden. Tällä alueella elää lukuisia selkärangatonlajeja, joita ei tavata muualla Suomessa.

6 Kulttuuriperintö

Saamelaiden kotiseutualueen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa esitetään maisema-alueeksi aluetta ”Käsivarren suurtuntureiden maisemat”, 84 579 ha. Valtioneuvosto ei ole vielä vahvistanut Suomen uusia valtakunnallisesti arvokkaita maisema-alueita. Alueella ei ole kansallismaisemia eikä valtakunnallisesti tai paikallisesti arvokkaiksi luokiteltuja maisema-alueita. Raittijärven (Ávžžášjávri) kylä on maakunnallisesti arvokas maisema-alue.

Alue on ollut ja on yhä tärkeä saamelaisille. Koko erämaa-alue on ollut pitkään saamelaiden porolaidunmaata. Alueen saamelainen kulttuurimaisema muodostuu perinteisestä luonnonkäytöstä, paikannimisistä, maaston muodoista ja maisemaan liitettävistä tarinoista, pyhistä paikoista ja historiasta. Saamelainen kulttuurimaisema muodostuu ennen kaikkea maisemaan liitetyistä arvoista, tapaoikeudesta ja perinteisestä tiedosta.

Alueen rakennusperintökohteita ei ole inventoitu, mutta alueella ei tiedetä olevan kulttuurihistoriallisesti erityisen arvokkaita rakennuksia. Asutusta alueella on ainoastaan Raittijärven kylässä, joka on merkittävä Tunturi-Lapin maakuntakaavassa merkinnällä sma (saamelaisalueella sma-merkinnän saavat mm. valtioneuvoston päätöksen mukaiset valtakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöalueet). Maakuntakaavassa sille on annettu kaavamääräys ”Alueen suunnittelussa on turvattava merkittävien kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten arvojen säilyminen”. Valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi on luokiteltu Pihtusjärven (Bičhosjávri) kivinen porokaarre (myös sma-merkintä maakuntakaavassa) (6/2). Pihtusjärvellä on osavuotista asutusta.

Käsivarren erämaa-alueella on tehty arkeologisten kulttuuriperintökohteiden inventointi pohjoisosassa v. 2012 ja eteläosassa v. 2014 (6/3). Aluetta ei ole kuitenkaan inventoitu kokonaan. Inventoinneissa painotettiin alueita, joilla sijaitsevat arkeologiset kohteet olisivat maaston kulumisen vuoksi eniten vaarassa tuhoutua – mm. reittien varrella ja autio- ja varaustupien läheisyydessä. Alueelta on dokumentoitu kymmeniä arkeologisia kohteita tuhansien vuosien takaisista asuinpaikoista kivisiin erotuskaarteisiin, purnuihin, pyyntikuoppiin, seitoihin ja nykyajan retkeilyn jälkiin. Useimpien arkeologisten kohteiden kunto alueella on hyvä. Käsivarren erämaa-alueelta on perimätietoa useista palvospaikoista. Tällaiset on dokumentoitu Termisvaaralta (Dierpmesváris) ja Somasjärveltä (Somasjávri). Samuli Paulaharjun mukaan myös Halti on ollut vanha palvontakohde (6/4). Paulaharju kertoo myös Seiteoavella ja Virdninibballa olevista palvontapaikoista sekä Suhpejávrialla olevasta parantavasta lähteestä, mutta

niistä ei ole tarkempaa paikkatietoa. Myös Ropin itäpuolella on seitakivi. Saamelaisesta poronhoidosta kertovat kivistä rakennetut porokaarteet Pihtusjärveltä ja Birfejärveltä (Bierfejávrri). Niiden rakentamisajankohdaksi on arvioitu 1900-luvun alkupuoli.

Erämaa-alueelta on löydetty seitsemän rautakaudelle tai historialliselle ajalle ajoittuvaa rautaista nuolenkärkeä. Niistä ainoastaan yhden, vuonna 2012 löytyneen kärjen tarkka löytöpaikka on tiedossa.

7A Luonnon virkistyskäyttö: retkeily ja luontomatkailu

Käsivarren erämaa-alue on käyntikertojen määrillä mitattuna Suomen suosituin erämaa-alue. Pääosa Käsivarren erämaa-alueen virkistyskäytöstä ja luontomatkailusta keskittyy Kilpisjärven (Gilbbesjávri) ja Haltin väliselle Kalottireitille sekä Kilpisjärven ja Palojärven (Bálojávri) väliselle Metsähallituksen merkitylle moottorikelkkauralle. Merkittävin osa alueen virkistyskäytöstä on omin voimin tapahtuvaa hiihtoja patikkaretkelyä sekä kalastusta. Erämaa-alueella harjoitettavista luontomatkailuaktiviteeteista suosituimpia ovat moottorikelkkasafarit ja pilkkiretket. Virkistyskäyttö painottuu maalisyyskuulle, luontomatkailutoiminta puolestaan maalisy-toukokuulle. Arvio kävijöiden määrästä Käsivarren erämaa-alueella on 1990-luvun alun jälkeen kaksinkertaistunut noin 12 000 vuosittaiseen käyntiin. Vuonna 1992 merkitty Kalottireitti on erämaa-alueen ainoa merkitty kesäreitti. Talvisin Metsähallitus on merkinnyt reitit Kilpisjärveltä Haltille, aikaisempina vuosina myös Kobmajoen (Gopmajoga) autiotuvalle, Toskaljärvelle (Doskaljávri) ja Lossujärvelle (Loassojávri). Metsähallituksen merkitty moottorikelkkaura kulkee Käsivarren erämaa-alueen läpi, Kilpisjärveltä Palojärvelle. Lisäksi Saarikoskelta on merkitty moottorikelkkaura Raittijärven lapinkylään. Merkittyjen talvireittien avulla pyritään keskittämään liikumista, mikä puolestaan vähentää virkistyskäytöstä ja luontomatkailusta luonnolle ja muulle alueen käytölle aiheutuvia haittoja. Merkityt talvireitit myös lisäävät alueella liikkuvien turvallisuutta.

Virkistyskäyttöä ja luontomatkailua palvelee 20 Metsähallituksen ylläpitämää autio-, varaus- ja päivätopaa, kolme vuokrakämppeä sekä kaksi huolto- ja valvontatupaa.

7B Luonnon virkistyskäyttö: opastusviestintä

Kilpisjärven luontokeskus on avoinna sesonkiaikoina, maaliskuusta syyskuuhun. Luontokeskuksesta saa kalastus- ja maastoliikennelupia, avaimia Käsivarren varaustupiin ja vuokrakämppeihin sekä karttoja. Luontokeskus toimii alueen infopisteenä. Skandien laidalla -näyttely kertoo alueen luonnosta. Luontokeskuksen ollessa suljettuna palvelee Tunturi-Lapin luontokeskus Hetassa (Heahtá).

8 Erätalous: nykytila

Käsivarren erämaa-alue on osa laajempaa yhtenäistä riistatalousaluetta ja perinteisesti paikallisille tärkeää pyyntialuetta. Käsivarren suurtunturialue ja sen vaikutuspiiriin kuuluvat alueet ovat tunnettuja erityisesti riekon metsästysalueena. Hyvinä riekkovuosina riekon ansapyynnillä on taloudellista merkitystä osalle metsästäjistä.

Käsivarren erämaa-alue tarjoaa seisovan lintukoiran kanssa metsästäville erityisiä maastoja, vastavaa aluetta on Suomessa vain Utsjoella (Ohcejohka). Suunnittelualue kuuluu kokonaisuudessaan pienriistan lupametsästysalueeseen 1613 Käsivarsi (kokonaispinta-ala on 313 846 ha), jonne ulkopaiikkakuntalaisille asiakkaille myydään pienriistan metsästyslupia riekon, vesilintujen ja jäniksen sekä pienpetojen metsästyksen.

Vesistöjen tila on kalaston kannalta erinomainen. Aiemmin moniin vesiin on istutettu siikaa, mutta nykyisin tehdään vain raudun siirtoistutuksia. Kalavesiä hoidetaan kalastusrajoitus- ja rauhoitustoimin.

Kalastuksella on edelleenkin suuri taloudellinen, sosiaalinen ja virkistysellinen merkitys alueella asuville, ja kalastus on osa paikallista elämäntapaa. Verkkopyynnin pääsaaliskala on siika. Pilkkiminen on suosittua.

Kalastus on Käsivarren matkailun keskeisiä vetovoimatekijöitä. Suurtuntureilla kalastusmatkailun kannalta halutuin saaliskala on rautu eli nieriä. Kesäinen kalastusmatkailu kohdistuu tällä hetkellä valtaosin harjukseen. Muita haluttuja saaliskaloja ovat taimen ja lohi.

9 Tutkimus

Kilpisjärven biologisen aseman toiminta on vaikuttanut ja vaikuttaa myös tutkimusaktiivisuuteen Käsivarren erämaassa. Alue on laajuutensa ja luonnontilaisuutensa vuoksi esimerkiksi globaalitutkimuksen merkittävä seuranta-alue.

10 Muu luonnonvarojen käyttö, rasitteet, käyttöoikeudet ja sopimukset

Erämaa-alueelta on osoitettu alueita polttopuiden ottoon. Luontaiselinkeinotilallisilla ja poromiehillä on seitsemän porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain mukaista tukikohtaa ja yksi muu sopimus. Poliisilla on partiomaja, samoin tullilla. Rajavartiolaitoksella on neljä partiomajaa. Erämaa-alueen sisällä on maanmittaustoimituksilla erotettuja porotilalain mukaisia paimentopaikkoja.

Käsivarren erämaa-alueella toimivilla luontomatkailuyrityksillä on mahdollisuus saada oikeus kahden tilapäisen ohjelman palvelutukikohdan sijoittamiseen Käsivarren erämaa-alueelle. Käyttöoikeussopimukset myönnetään kolmeksi vuodeksi kerrallaan.

Raittijärven valtion polku on päätetty lakkauttaa, mutta hallinnansiirtoa ei ole vielä toteutettu.

10 b Porotalous

Suunnittelualue kuuluu kokonaan Käsivarren paliskuntaan, jonka pinta-alasta suunnittelualueella on liki puolet, 46 %. Saamelaisenemmistöisen Käsivarren paliskunnan alueella poronhoito on säilynyt hyvin perinteisenä ja poroja hoidetaan edelleen siidoittain eli tokkakunnittain. Paliskunnan suurin sallittu poroluku on 10 000. Paliskunta on jakautunut neljään siidaan; paliskunnan eteläosissa porojaan paimentavat Erkunan (Ergoniid) siidan jäsenet, paliskunnan keski- ja länsiosassa Kova-Labban (Gová-Labba), paliskunnan pohjoisosassa Raittijärven (Gáijjogiid) ja länsiosassa Vasaran siida. Talvisin nämä siidat jakautuvat omiin talvikyliin, joita voi olla talvesta riippuen 5–11 kappaletta.

Käsivarren paliskunnassa toteutetaan perinteistä paimennusta ja porojen vuosikierto perustuu luontaiseen laidunkiertoon. Muutama pienporonomaistaja vasottaa poronsa aidoissa. 60–70 % poroista ruokitetaan keväällä tarvittaessa. Ruokinnan tarve vaihtelee vuosittain riippuen mm. lumen koostumuksesta.

Ahmat aiheuttavat vuosittain erittäin merkittävät porovahingot Käsivarren paliskunnan poronomaistajille heikentäen samalla saamelaisten perinteisen elinkeinon toimintaedellytyksiä.

KESKEISET ARVOT JA UHKAT

11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat

Lomakkeella kuvataan suunnittelualueen keskeiset luonto-, kulttuuriperintö- ja käyttöarvot. Suunnittelualueen keskeisten arvojen määrittely tehdään nykytilan kuvauksen pohjalta. Arvojen määrittely on hoito- ja käyttösuunnitelman tärkeimpiä kohtia, sillä suunnitelman päämäärät ja tavoitteet kohdistuvat suunnittelualueen keskeisten arvojen säilyttämiseen ja parantamiseen.

Keskeisiä luontoarvoja ovat luontodirektiivissä mainitut luontotyytit ja -lajit, uhanalaiset luontotyytit ja eläin- ja kasvilajit, lintudirektiivin lajit, erämaisuus ja geologiset kohteet. Näiden arvojen säilymistä uhkaa ihmistoiminta alueella (mm. maastoliikenne, huolto, retkeily) ja globaalimuutos.

Keskeisiä ihmiseen tai ihmisen toimintaan liittyviä arvoja ovat alueen kulttuuriarvot, kuten luonnon- ja kulttuurimaisemat, saamelaiskulttuuri, paikalliskulttuuri ja eräkulttuuri ja virkistys- ja elinkeinokäyttöarvot, kuten luonnon ja kulttuurikohteiden virkistyskäyttö, poronhoito ja matkailun yritystoiminta. Näihin kohdistuvat uhkat liittyvät mm. toimintakulttuuriin.

Seuraavassa on kerrottu ensin uhkan nro, sen jälkeen arvoluokka- ja tyyppi sekä uhkakuvaukset.

1.1 LUONTOARVOT Luontodirektiivin luontotyypit ja lajit

- **Virkistyskäyttö:** voi uhata lajiesiintymiä tai pesintöjä ja muuttaa esimerkiksi lintulajiston koostumusta. Roskaaminen voi heikentää paikallisesti luontotyyppien tilaa.
- Ihmisten aiheuttama **häirintä**, tahallinen tai tahaton voi uhata direktiivilajien pesintää.
- Arkit¹ vaikuttavat ympäristöönsä – pitkäaikaisen leiriytymisen aiheuttama maaston kuluminen, jätteiden ja roskien jääminen maalle ja vesistöihin. Muut lajistovaikutukset.
- **Laidunnuspaine:** Porojen pitkäaikainen voimakas laidunnus muokkaa ja muuttaa kasvillisuuden koostumusta, rakennetta ja runsautta.
- Alueelle voi levitä esim. ihmisen mukana **vieraslajeja**, joilla voi olla vaikutusta uhanalaisiin lajeihin.
- Kettu on vallannut elintilaa naalilta ja vaikeuttaa naalin palauttamista alueelle. Kettu hyötyy ilmaston muuttumisesta ja ihmisen toiminnasta.
- **Ilmastomuutos:** Ilmaston lämmetessä tunturipaljakan on ennustettu kutistuvan metsänrajan noustessa. Kasvupaikkojen rehevöityminen/umpeenkasvu uhkaa mm. tunturiniittyjä ja lumenviihyä. Palsasoita uhkaa palsojen sulaminen.
- Varsinkin pesimäaikana **motorisoitu liikkuminen** aiheuttaa häiriötä. Mönkijäliikenne voi tuhota lajiesiintymiä kesällä ja kelkkaliikenne talvella.

1.2 LUONTOARVOT Uhanalaiset luontotyypit

- **Laidunnuspaine**, ks. yllä.
- **Ilmastomuutos**, ks. yllä.

1.2 LUONTOARVOT Eläin- ja kasvilajit

- **Virkistyskäyttö**, sen vaatimat rakenteet ja niiden kunnossapito voi huonosti ohjattuna ja suunniteltuna uhata lajiesiintymiä.
- **Laidunnus:** Usein toistuva voimakas tallaus voi uhata etenkin pieniä lajiesiintymiä. Syönnös- ja tallausjälkiä; joidenkin kasvien siemenellinen lisääntyminen voi häiriintyä laidunnuksen takia.
- **Ilmaston muuttuminen** vaikuttaa lajistoon; eteläiset hyötyvät, pohjoiset taantuvat. Lajien levinneisyys ja runsaussuhteet muuttuvat.
- Ilmaston lämpeneminen muuttaa olosuhteita otolliseksi **vieraslajien** leviämiselle. Uudet lajit kulkeutuvat alueelle ihmisen mukana.
- **Maastoliikenne.** Erityisesti kevätaikainen maastoliikenne ja väärillä paikoilla leiriytyminen voi häiritä direktiivilajien pesintää.

1.3 LUONTOARVOT Lintudirektiivin lajit

- Kaikki ihmisen toiminta voi aiheuttaa **häirintää**. Luvaton maastoliikenne levittää häirintää uusille alueille.
- Linnunmunien **keräilyä** tapahtuu edelleen ja uhka kohdistuu erityisesti tiettyihin lajeihin.

¹ Arkki on kevytrakenteinen sijoituspaikassaan ja -olosuhteissaan liikuteltava rakennelma, joka voi mahdollistaa myös yöpymisen.

1.4 LUONTOARVOT erämaisuus

- **Roskaaminen**, varsinkin jokien varsilla (Lätäseno, Poroeno).
- **Luvaton maastoliikenne** haittaa ihmisten erämaakokemuksia. Kesäaikainen maastoliikenne ylläpitää uria, jotka vähentävät alueen erämaisuutta.
- **Motorisoidun liikkumisen nopea lisääntyminen** lisää melua ja maaston roskaantumista.
- Ilmaliikenteen aiheuttama **melu**. Ilmaliikenne on parantanut kaukaisten kohteiden saavutettavuutta ja sitä kautta vähentänyt niiden erämaisuutta.
- **Maastoliikenneurien** kunnostaminen tai uusien rakentaminen. Vanhat urat eivät maisemoidu ja mönkijät kuluttavat maastoon uusia uria.
- **Luvaton rakentaminen**. Erämaa-alueella on luvattomia rakennuksia, joista osaa käytetään jatkuvasti yritystoiminnassa. Luvaton rakentaminen uhkaa lisääntyä, ellei siihen puututa.

1.5 LUONTOARVOT Geologiset kohteet

- Ei uhkia.

2.1 KULTTUURIARVOT Luonnon- ja kulttuurimaisemat

- **Virkistyskäyttö** Reittien kuluminen jättää jälkensä maisemaan.
- **Virkistyskäyttö** Roskaantuminen ja huonosti hoidettu jätehuolto voivat pilata maisemaa.
- **Tiedonpuute**. Alueesta on inventoitu vasta osa. Se, ettei koko alueen kulttuuriperintökohteita tunneta, on myös uhka niiden säilymiselle.
- Puhelinliikenteen vaatimat **linkkimastot** eivät sovi erämaahan.
- **Virkistyskäyttö**: Arkit näkyvät maisemassa kauas ja niiden keskittymät voivat pilata maisemakokemuksen.
- **Maastoliikenne** kuluttaa kulttuuriperintökohteita, koska esim. maastoliikenneurat menevät monesti juuri tasaisia vanhoja asuinkenttiä pitkin.

2.2 KULTTUURIARVOT Saamelaiskulttuuri

- **Matkailun yritystoiminnan** kehittyminen ja laajeneminen voi aiheuttaa ristiriitoja perinteisten saamelaiselinkeinonharjoittajien ja matkailuyrittäjien välillä.
- Saamenkieliset paikannimet unohtuneet tai vääristyneet. Saamenkielisen luontosanaston katoaminen on uhka perinnetiedon välittymiselle ja kulttuurin säilymiselle.
- **Kilpaileva maankäyttö**. Saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytysten heikkeneminen muun maankäytön vuoksi (ks. poroelinkeinoon liittyvät uhat, jotka koskevat yleisesti myös saamelaiskulttuuria).

2.3 KULTTUURIARVOT Paikalliskulttuuri ja eräkulttuuri

- **Virkistyskäyttö**: Suosittujen leiripaikkojen ja kalavesien rantojen roskaantuminen haittaa myös paikallisia luonnonkäyttäjiä.
- **Ylikalastus** uhkaa joidenkin rautujärvien kalakantoja.
- Luvaton **maastoliikenne** karkottaa luonnon rauhasta kiinnostuneita. "huiputtaminen".

3.1 VIRKISTYS- JA ELINKEINOKÄYTTÖ Luonnon ja kulttuurikohteiden virkistyskäyttö

- **Virkistyskäyttö:** Lentoliikenne voi häiritä muita luonnonkäyttäjiä.
- Retkeilypalveluiden **resurssien riittävyys** tulevaisuudessa.
- **Virkistyskäyttö:** Roskaantuminen vähentää ympäristön viihtyisyyttä ja lisää kustannuksia.

3.2 VIRKISTYS- JA ELINKEINOKÄYTTÖ Matkailun yritystoiminta

- **Julkisuuskuva**, kestävän luontomatkailun vastainen toiminta vähentää alueen vetovoimaa.
- **Hallitsematon luonnonkäyttö**, joka pilaa retkeily- ja matkailuympäristön ja syö maata elinkeinon alta. Matkailukäytön pitää olla kestävä.
- Safari- ja koiravaljakkoyrittäjien liiketoimintaa vaikea laajentaa, kun maastossa ei ole tarpeeksi tukikohtia matkailutuotteiden kehittämiseksi.
- Ylikalastus, arkit, ristiriidat paikallisen luonnonkäytön kanssa.

3.3 VIRKISTYS- JA ELINKEINOKÄYTTÖ Erätalous

- Veden laadun huononeminen, kalaston muutos (jätehuolto, ilmastonmuutos).

3.4 VIRKISTYS- JA ELINKEINOKÄYTTÖ Poronhoito ja muut luontaiselinkeinot

- Voimakas laidunnuspaine estää laitumien palautumista ja saattaa heikentää elinkeinon kannattavuutta.
- Poroille tärkeitä ympäristöjä otetaan muuhun käyttöön tai porolle tärkeää ravintoa tuhoetaan.
- Poronhoidolle erityisen tärkeillä alueilla eri vuodenaikoina on häiriötekijöitä, jotka vaikuttavat elinkeinon harjoittamiseen. Erityisesti häiriöt vasomisaikana ovat uhka, sillä ne aiheuttavat poroille keskenmenoja ja voivat ajaa vaatimet hylkäämään vasaan, mikä johtaa vasakatoon.
- **Pedot**, erityisesti ahmat, verottavat porokarjaa.
- Jokamiehenoikeudella liikkuvat **koiravaljakot** voivat pelottaa poroja, hajottaa tokkia ja aiheuttaa siten paljon turhaa työtä.
- **Malminetsintä** ja perustutkimukset.
- Metsästäjien **koirat** voivat häiritä poronhoitoa.
- Akwé: Kon -työryhmän näkemys:
 - **Tiedonpuute.** Hallinnon tietämättömyys poronelinkeinosta, saamelaisesta poronhoidosta, tärkeistä laidun- ja vasotusalueista sekä muista porolle tärkeistä elinympäristöistä ja ravinnosta.
 - **Laajan neuvotteluvoimavarojen puuttuminen.**
 - Alueeseen liittyvässä päätöksenteossa ja tiedon levittämisessä ei oteta riittävästi huomioon paliskunnan lisäksi perinteistä siida-järjestelmää, ja kyläryhmillä (ja perhekunnilla) ei ole riittävää neuvotteluvoimavaroja erämaa-alueita koskevien asioiden käsittelyssä.
- **Ilmastonmuutos.** Ilmaston muuttuminen koetaan suureksi uhkaksi, koska sääolosuhteet voivat muuttua radikaalisti. Esimerkiksi talvella maan päällä on jääkerros, jonka lävitse poro ei pääse kaivamaan ravintoa. Lisäksi ilmaston muuttuminen voi tuoda eläintauteja.

TAVOITTEEN ASETTELU

12 Uhkatekijöiden torjuminen, vaikutusten arviointi ja seuranta

Lomakkeella määritellään päämäärät, tavoitteet ja toimenpiteet alueen keskeisiin arvoihin kohdistuvien uhkatekijöiden torjumiseksi. Osaan uhkista voidaan vaikuttaa tässä suunnitelmassa toimenpidelomakkeilla 14–18 kuvatuilla toimenpiteillä.

Päämäärä on selkeä kuvaus suojelu- tai käyttöarvon toivotusta kehityksestä pitkällä aikavälillä, ja sitä tarkennetaan edelleen tavoitteen kuvauksessa. Päämäärät kuvaavat alueen hoidosta ja käytöstä vastaavien tahtotilaa suhteessa suunnittelualueen arvoihin.

Tässä suunnitelmassa on asetettu kuusi päämäärää:

- Päämäärä 1: Uhanalaisten ja luonto- ja lintudirektiivissä mainittujen eläin- ja kasvilajien esiintymät säilyvät elinvoimaisina.
- Päämäärä 2: Luontodirektiivin luontotyytit ja uhanalaiset luontotyytit säilyvät.
- Päämäärä 3: Vesistöjen ja niiden eliöstön tila säilyy erinomaisena.
- Päämäärä 4: Käsivarren erämaisuus säilyy, samoin sen vetovoima ainutlaatuisena luontomatkailukohteena.
- Päämäärä 5: Poronhoidon ja laidunrauhan turvaaminen.
- Päämäärä 6: HKS tukee saamelaiskulttuurin elinvoimaisuutta.

Kehittämismahdollisuuksia on tunnistettu kaksi:

- Kehittämismahdollisuus 1: Luontomatkailun kansainvälinen kehittäminen ja alueen tunnettuuden lisääminen yhdessä Norjan ja Ruotsin kanssa.
- Kehittämismahdollisuus 2: Käsivarren erämaa-alue on toiminnaltaan ja tunnettuudeltaan Suomen erämaa-alueiden ykkönen.

Vaikutusten arviointitaulukko

Suunniteltujen toimenpiteiden ekologisia, sosiokulttuurisia ja paikallistaloudellisia vaikutuksia arvioidaan suunnitelmakauden ajalle (noin 15 vuotta). Vaikutusten tulisi olla sellaisia, että ne eivät aiheuta haittaa ympäristölle ja että ne edesauttavat suunnitelman päämäärien saavuttamista.

Seuranta

Suunniteltujen toimenpiteiden toteutumista ja vaikuttavuutta seurataan mittareilla, jotka kuvaavat mm. toimenpiteistä aiheutuneita muutoksia, kuten tapahtumien kappalemääriä, asiakastytyvääisyyttä, tiedon laatua jne.

13A Vyöhykejako: Retkeily- ja luontomatkailuvyöhyke

- Vyöhyke, jolle suuntautuu suurin osa virkistyskäytöstä.
- Alueella sijaitsee suurin osa autio- ja varaustuvista, ainoa merkitty kesäreitti, Kalottireitti, sekä merkityt talviajan kulku-urat. Vyöhykkeellä sijaitsevat myös ohjelmapalveluiden tukikohdiksi tarkoitetut vuokratuvat moottoriduille ja muilla keinoin kuin omin voimin liikkuville ohjatuille luontomatkailuryhmille sekä kaikille kävijöille tarkoitetut vuokratuvat.
- Suunnitelmakaudella arvioidaan tarvetta ja mahdollisuuksia avata Metsähallituksen moottorikelkkaura Kilpisjärveltä Haltille.

- Palvelurakenteita ja taukopaikkoja kuten vanhoja tupia voidaan korvata uusilla; tupia voidaan kunnostaa, laajentaa, poistaa tai siirtää tarkoituksenmukaisempaan kohtaan, ja niiden käyttötarkeitusta voidaan muuttaa. Palveluvarustuksen käyttötarkoitusta voidaan tarvittaessa muuttaa mm. ohjelmapalveluiden tukikohdaksi.
- Voidaan myöntää osoitetuille urille moottorikelkkasafarilupia ja muita yrityslupia ohjelmapalveluyrittäjille. Maastoliikenneluvan saanut voi saada seurassaan liikkuvalla henkilöllä luvan samoin perustein.
- Yritystukikohdat ja leiripaikat sijoitetaan tälle vyöhykkeelle. Leiriytymislupia ohjelmapalveluyrittäjille voidaan myöntää tapauskohtaisesti ennalta sovittuihin paikkoihin. Luvassa määritellään leiriytymisen ehdot. Leiriytymispaikat eivät saa sijaita uhanalaisten lajien kannalta aroilla tai muuten kulumisherkillä paikoilla, eikä niistä saa koitua haittaa porotaloudelle, retkeilijöille tai muille alueella liikkuville. Autiotupia ei ole tarkoitettu liiketoiminnallisen luontomatkailun yöpymistukikohdiksi.
- Metsähallitus myöntää paikkakuntalaisille lumettomana aikana maastoliikennelupia erämaa-alueelle pääsääntöisesti ainoastaan vakiintuneille erikseen määritellyille kulku-urille. Erityisistä painavista syistä (esim. hirvenruhon poiskuljettaminen) lupia voidaan myöntää myös kartalle merkittyjen urien ulkopuolelle. Ulkopaikkakuntalaisille Metsähallitus ei pääsääntöisesti myönnä kesäaikaisia maastoliikennelupia. Kuitenkin esimerkiksi perusteltuun tutkimuskäyttöön sekä tupien ja reittien huoltoon voidaan myöntää kesäaikaisia maastoliikennelupia.
- Metsähallitus myöntää matkailuun liittyvään helikopteritoimintaan laskeutumislupia erikseen nimettäville laskeutumispaikoille. Lupa edellyttää erillistä sopimusta, jossa sovitaan yksilöityjen laskeutumispaikkojen lisäksi mm. jätehuoltoasioista.
- MH:n ja Käsivarren paliskunnan ja sen siidojen yhdessä sopimat tärkeimmät talvilaidun- ja vasoma-alueet rauhoitetaan 1.4.–1.6. väliseksi ajaksi niiden sovittavien käyttömuotojen osalta, joita MH sopimuksin tai luvituksin mahdollistaa saamelaidun poronhoidolle aiheutuvien haittojen ennaltaehkäisemiseksi ja saamelaiskulttuurin turvaamiseksi.

13B Vyöhykejako: Syrjävyöhyke

- Tarkoituksena turvata luontaiselinkeinojen harjoittaminen ja porojen laidunrauha ja rajata virkistyskäytön vaikutukset osalle erämaa-alueita.
- Reitistöä ei laajenneta eikä palveluvarustusta rakenneta lisää, mutta jokamiesretkeilyn tukikohdat voidaan säilyttää.
- Maastoliikenneluvat yritystoimintaan myönnetään merkityille moottorikelkkaurille.
- Metsähallitus myöntää paikkakuntalaisille kesäaikaisia maastoliikennelupia erämaa-alueelle pääsääntöisesti ainoastaan vakiintuneille erikseen määritellyille kulku-urille. Erityisistä painavista syistä (esim. hirvenruhon poiskuljettaminen) lupia voidaan myöntää myös kartalle merkittyjen urien ulkopuolelle.
- Ulkopaikkakuntalaisille Metsähallitus ei pääsääntöisesti myönnä kesäaikaisia maastoliikennelupia. Kuitenkin esimerkiksi perusteltuun tutkimuskäyttöön sekä tupien ja reittien huoltoon voidaan myöntää kesäaikaisia maastoliikennelupia.
- Metsähallitus myöntää matkailuun liittyvään helikopteritoimintaan laskeutumislupia erikseen nimettäville laskeutumispaikoille. Lupa edellyttää erillistä sopimusta, jossa sovitaan yksilöityjen laskeutumispaikkojen lisäksi mm. jätehuoltoasioista.

13C Vyöhykejako: Rajoitus- ja luonnonarvovyöhykkeet

- Ännjaloanjin luonnonsuojelualueella liikkuminen merkittyjen polkujen ulkopuolella on kielletty toukokuun 15. päivän ja syyskuun 1. päivän välisenä aikana. Poronhoito ja riekon pyynti sekä näihin liittyvä liikkuminen on kuitenkin sallittu.

TOTEUTUS

14 Luonnon- ja kulttuuriperinnön suojelun toimenpiteet

Luonnonsuojelu

- Turvataan tunturiperhosseurannan jatkuvuus resurssien salliessa.
- Tarkistetaan 50 uhanalaisten ja 120 erityisesti suojeltavien selkärankaisten esiintymispaikkaa/vuosi.
- Tehdään karvamaksaruohon seuranta viiden vuoden välein.
- Jatketaan naalinpesien tarkistusta.
- Täydennetään luontotyyppitietoja kulumiselle herkistä luontotyypeistä, ravinteisista ja kalkkivaikutteisista luontotyypeistä, lehdoista, tuntureiden kalkki- ja virtavesivaikutteisista sara- ja viihviläkasvustoista ja muista kalkkivaikutteisista luontotyypeistä. Täydennetään myös tunturikoivikoiden luontotyyppitietoja.
- Informoidaan paliskuntia uhanalaisten lajien esiintymistä ja herkistä luontotyyppikohteista, joilla ei tulisi tehdä porojen lisäruokintaa. Paliskunnalle toimitetaan tietoa huomioonotettavista laji- ja luontotyyppiesiintymistä.
- Jatketaan ja tehostetaan ketun poistamista.

15 Luonnon virkistyskäyttö: retkeilyn ja luontomatkailun toimenpiteet

- Uudistetaan reittimerkinnot Kalottireitillä Kilpisjärven ja Somasjärven sekä Pihtusjärven ja Haltin välillä.
- Uudistetaan reittimerkinnot ja rakenteet Metsähallituksen merkityillä moottorikelkkauralla välillä Kilpisjärvi–Palojärvi ja Saarikoski (Viššát)–Raittijärvi (Ávžžásjávri). Urasto suljetaan 2.5.
- Peruskorjataan ja ylläpidetään alueen autio- ja varaustupia laaditussa tärkeysjärjestyksessä, käytössä olevien resurssien mukaan. Ensisijaisesti ylläpidettäviä retkeilyn palvelurakenteita ovat Kalottireitin autiotuvat (Halti, Kopmajoki, Meekonjärvi (Megonjávri)) ja autio- ja varaustuvat (Kunonjohka, Pihtusjärvi (Bihčosjávri) ja Halti) sekä Meekonjärven varaustupa ja Termisjärven (Dierpmesjávri) autio- ja varaustupa sekä Lossujärven (Lossujávri) autiotupa, toissijaisia Hirvasvuopio (Sarvisvuohpi), Jogasjärvi, Porojärvi, Tenomuotka (Deatnomuotki) ja Ropi. Viimeisinä ylläpidettäviä resurssien salliessa Aatsa (Ádjájoga), Kaskasjoki (Gaskasjoga), Kutukoski (Gođđeguoikka), Puvrasjohka ja Taabma (Dápmma), joista osa voidaan myös poistaa käytöstä tai tarvittaessa siirtää korvaamaan käytöstä poistuvaa tupaa.
- Uudistetaan ylläpidettävien tupien käymälät ja huoltorakennukset.
- Uudistetaan Bierfejoen (Bierfejoga) ja Vuomakasjoen (Vuopmegašjoga) polkusillat ja resurssien salliessa myös Torisenon (Doareseanu) silta. Uudistetaan Meekon pahdan alla sekä Saarijärven ja Kilpisjärven välillä olevat pitkospuut.
- Kunnostetaan yritysten käyttöön yksi autiotupa.
- Merkitään helikoptereiden laskeutumispaikat (10 kpl) ja rakennetaan Poroenon (Boazoeanu) laskeutumispaikalle taukopaikka.
- Rakennetaan valituille järville kaksi vesitason laskeutumispaikkaa.

16 Erätalouden toimenpiteet

- Alue säilytetään kokonaisuudessaan metsästyskäytössä.
- Alueen metsästyspainetta seurataan ja tietoa välitetään. Kuntalaisten harjoittama metsästys huomioidaan ja lupamäärä mitoitetaan ekologisesti ja sosiaalisesti kestäväksi.
- Metsähallituksen tehtävänä on tarjota metsästysmahdollisuuksia valtion omistamilla alueilla tasapuolisesti asettaen etusijalle ne, joilla ei ole muuta metsästysmahdollisuutta.
- Metsästyksen säätely perustuu Metsähallituslain mukaan annettuun kiintiöpäätökseen, jolla taataan metsästyksen ekologinen ja sosiaalinen kestävyys sekä turvataan paikallisten asukkaiden oikeudet.
- Pienpetopyyntiä pyritään tehostetusti kohdentamaan erityisesti ihmisen vaikutuksesta lisääntyneeseen pienpetokantaan.
- Hirvenmetsästäjät voivat laittaa nuolukiviä.
- Riekonpyynnissä voidaan hyödyntää ansakaarteiden rakentamiseen tarvittavaa pensaikkaa (koivua ja pajua).
- Kalastuslain muutos: Yksi lupa koko maahan (ent. kalastuksenhoitomaksu ja läänin viehelupa on yhdistetty yhdeksi luvaksi koko valtakunnassa). Toimeenpanevat asetukset voivat tuoda lähinnä saalista/saaliin määrää ja kokoa koskevia rajoituksia.
- Paikalliset erityisoikeudet ovat nyt uuden kalastuslain (379/2015) mukaiset: Ylä-Lapin kalastuslupa valtion vesiin lohen ja taimenen nousualueita koskevin rajoituksin. KaL 10 §:n mukaisiin lupiin ei ole tulossa asetuksella muutoksia paikallisia kalastajaryhmiä koskien.

17 Muun luonnonvarojen ja alueiden käytön toimenpiteet

- Marjastus ja sienestys on sallittu koko alueella lukuun ottamatta Ännjaloanjin rajoitusosaa, jossa liikkuminen merkittyjen polkujen ulkopuolella on kielletty toukokuun 15. päivän ja syyskuun 1. päivän välisenä aikana.
- Metsähallitus myöntää ilma-aluksille laskeutumislupia luontomatkailun tarpeisiin erikseen nimettyille laskeutumisaikakauskoille.
- MH:n ja Käsivarren paliskunnan ja sen siidojen yhdessä sopimat tärkeimmät talvilaidun- ja vasoma-alueet rauhoitetaan 1.4.–1.6. väliseksi ajaksi niiden sovittavien käyttömuotojen osalta, joita MH sopimuksin tai luvituksin mahdollistaa, saamelaidun poronhoidolle aiheutuvien haittojen ennaltaehkäisemiseksi ja saamelaiskulttuurin turvaamiseksi.

Liikkumisluvat lumipeitteisenä aikana

- Enontekiön kunnan asukkaille myönnetään lumipeitteiselle ajalle maksuton maastoliikennelupa, jolla saa ajaa myös erämaa-alueilla.
- **Virkistysvyöhyke:** Metsähallituksen moottorikelkkaurilla on kelkkailu sallittua luvan ostaneille. Maastoliikennelupia moottorikelkkasafaritoimintaan sekä muita yrityslupia voidaan myöntää ohjelmajärjestäjille Metsähallituksen voimassa olevan maastoliikennelupien myöntämisperiaatteen ja -ohjeen mukaisesti.
- Moottorikelkkasafareille/safaritoimintaan myönnetään maastoliikennelupia ainoastaan moottorikelkkaurille sekä Metsähallituksen, Käsivarren paliskunnan ja sen siidojen yhdessä sopimille reiteille, ettei siitä aiheudu saamelaidun poronhoidolle merkittävää haittaa.
- Suunnitelmakaudella voidaan muuttaa risureitti Kilpisjärveltä Haltille Metsähallituksen moottorikelkkailu-uraksi tai vastaavaksi, mikäli järjestely arvioidaan kokonaisvaltaisesti olemassa olevaa käytäntöä paremmaksi. Mikäli risureitistä tehdään moottorikelkkaura tai vastaava, neuvotellaan asiasta paliskunnan kanssa riittävän aikaisessa vaiheessa poronhoitolain 53 §:n mukaisesti.
- **Syrjävyöhyke:** Metsähallituksen moottorikelkkaurilla kelkkailu sallittua luvan ostaneille.

Liikkumisluvut sulan maan aikana

- **Virkistysvyöhyke:** sulan maan aikaan maastoliikennelupia myönnetään maastovaurioiden välttämiseksi hyvin rajoitettusti. Erityisistä painavista syistä (esim. hirvenruhon poiskuljettaminen) lupia voidaan myöntää myös kartalle merkittyjen urien ulkopuolelle. Ulkopaikkakuntalaisille Metsähallitus ei pääsääntöisesti myönnä kesäaikaisia maastoliikennelupia. Kesäaikaisia maastoliikennelupia voidaan kuitenkin myöntää esimerkiksi perusteltuun tutkimuskäyttöön sekä tupien ja reittien huoltoon. Metsähallitus voi myöntää maastoliikennelupia perustellusta syystä myös muihin tarkoituksiin.
- **Syrjävyöhyke:** Metsähallitus voi myöntää paikkakuntalaisille sulan maan aikaisia maastoliikennelupia erityisistä painavista syistä (esim. hirvenruhon poiskuljettaminen). Metsähallitus myöntää paikkakuntalaisille ja matkailupalveluiden järjestämiseen kesäaikaisia lupia vain poikkeustapauksissa ja valmiille urille, kuten Kalkkoaivi–Munnikurkkio (Galgg’oaivi–Muonnjagorži). Ulkopaikkakuntalaisille Metsähallitus ei pääsääntöisesti myönnä kesäaikaisia maastoliikennelupia. Kesäaikaisia maastoliikennelupia voidaan kuitenkin myöntää esimerkiksi perusteltuun tutkimuskäyttöön sekä tupien ja reittien huoltoon.
- Joukkotapahtumia ja leiritoimintaa voidaan järjestää Metsähallituksen luvalla/suostumuksella.
- Jokamiehen oikeudella tapahtuva pyöräily, ratsastus, kiipeily ja porovaljakolla ajo ovat sallittuja muualla paitsi Ánnjaloanjin suojelualueella. Ratsastusyritystoiminta ohjataan osoitetuille urille ja koiravaljakkotoiminta safariyrityksille määritellylle Kilpisjärvi–Halti-uralle sekä viralliselle valtakunnalliselle moottorikelkkailu-urastolle Kilpisjärvi–Raittijärvi–Karesuvanto–Palojärvi.
- Alueelta voidaan ottaa pieniä määriä maa-aineksia olemassa olevien kulku-urien parantamiseen.
- Poronhoitotöissä liikkeessaan poronhoitajat eivät tarvitse poltto- ja laavupuunottolupaa.
- Erämaalain mukaan kaivospiirejä (kaivoslupaa) ei saa määrätä erämaa-alueelle ilman valtioneuvoston lupaa.
- Metsähallitus ei myönnä kaivoslain 9 §:n mukaisia maanomistajan suostumuksia saamelaisten kotiseutualueella tapahtuvaan malminetsintään.

17b Poronhoidon toimenpiteet

- Metsähallitus jatkaa yhteistyötä paliskunnan kanssa, neuvottelee paliskunnan kanssa ja pyytää siltä lausuntoja maankäyttöön liittyvissä asioissa.
- Porojen ruokkiminen valtion hallinnassa olevien vesistöjen päällä ja vesistöjen välittömässä läheisyydessä on kielletty. Kuivaa heinää voidaan kuitenkin käyttää apuna jääpeitteisillä vesialueilla ja niiden välittömässä läheisyydessä porojen kokoamiseksi erotuksiin ja porojen siirtämistä varten. Porojen kokoamiseen käytetyt heinät on siivottava välittömästi toiminnan jälkeen, jos heinää jää merkittävästi vesistöjen päälle.
- Metsähallitus ja paliskunta sopivat yhdessä mahdollisista muista kohteista, joissa poroja ei tulisi ruokkia.
- Pyritään rauhoittamaan poronhoidolle erityisen tärkeitä vasotus- ja talvilaidunalueita muulta toiminnalta.

18 Hallinto

- 1) Metsähallitus jatkaa voimassa olevia käyttöoikeus- ja vuokrasopimuksia edellyttäen, että niiden käyttötarkoitus ei muutu erämaalain vastaiseksi.
- 2) Metsähallitus voi luovuttaa porotalouden ja luontaiselinkeinojen rahoituslain (1676/2015) mukaisia erityisen etuuden käyttöoikeuksia tukikohdan sijoittamista varten. Hakijan tulee täyttää rahoituslain kriteerit. Hakijan on oltava kuntalainen.
- 3) Kalastuksen tai metsästyksen (muut kuin luontaiselinkeinojen harjoittajat) perusteella uusia tukikohtapaikkoja ei myönnetä.
- 4) Poronhoidon tarpeisiin voidaan tehdä käyttöoikeus- ja vuokrasopimuksia. Uusien poroaitojen riistaturvallisuutta parannetaan mahdollisuuksien mukaan.
- 5) Metsähallitus voi luovuttaa myös muita sellaisia käyttöoikeuksia, jotka eivät ole erämaalain vastaisia.

19 Resurssit

Tämän hoito- ja käyttösuunnitelman toteuttamiseen tarvittavat resurssit ovat jatkuvaluonteiset menot yhteensä 177 000 euroa vuodessa ja kertaluonteiset menot 3 081 000 €, yhteensä 5 736 000 euroa viidentoista vuoden suunnitteluajalle laskettuna.

20 Osallistaminen

Metsähallituksen tueksi perustettiin yhteistyöryhmä, jossa ovat olleet edustettuina ne tahot, joita suunnitelma eniten koskettaa. Yhteistyöryhmä osallistui myös vuonna 2013 tehtyyn selvitystyöhön Käsivarren erämaa-alueen edellytyksistä kansallispuistoksi. Kansallispuistoselvityksen aikana järjestettiin yleisötilaisuuksia, joissa käsiteltiin monipuolisesti samoja aiheita, joita hoito- ja käyttösuunnitelma käsittelee. Hoito- ja käyttösuunnitelmatyön aluksi järjestettiin v. 2012 kolme avointa yleisötilaisuutta eri puolilla Enontekiötä. Lisäksi on järjestetty erillisiä tilaisuuksia mm. yrittäjille ja Kilpisjärvellä lomaileville norjalaisille. Vuonna 2012 oli avoin verkkokeskustelu, jossa pyydettiin ja saatiin kommentteja erämaa-alueen hoidosta ja käytöstä. Kansallispuistoselvityksen aikana oli toinen verkkokeskustelu, jossa käytiin vilkasta keskustelua mm. maastoliikenteestä.

Kun työ alkoi vuonna 2012, Metsähallitus pyysi Saamelaiskäräjiä nimeämään neljä edustajaa yhteistyöryhmään, koska Akwé: Kon -toimintaohje otettiin vasta myöhemmin osaksi Metsähallituksen alueiden käytön suunnittelua. Käsivarren Akwé: Kon -ryhmä perustettiin vasta vuonna 2015.

Lausuntokierroksen jälkeen Metsähallitus kävi Saamelaiskäräjien ja Käsivarren paliskunnan kanssa saamelaiskäräjälain 9 § ja poronhoitolain 53 § edellyttämät neuvottelut.

NYKYTILAN KUVAUS

1 Suunnittelualueen kuvaus ja suunnittelutilanne						
Vastuuprosessi	Alueiden hallinta		☒	Kuva 1. Suunnittelualue, sen sijainti ja päämaankäyttöluokat.		
Selite	Lomakkeella luodaan yleiskuva suunnittelualueesta, maankäytön nykytilanteesta, kaavoituksesta ja muusta maankäytön suunnittelusta, saamelaisten kotiseutuasioista ja suunnittelutilanteesta. Lomake muodostaa perustan muiden jäljempänä seuraavien aiheiden käsittelylle.					
Suunnittelualueen nimi	Käsivarren erämaa-alue	Pinta-ala (ha)	221 270			
		Josta vesialuetta (ha)				
Maakunta	Lappi	Kunta	Enontekiö			
Suunnittelualueeseen sisältyvät Natura 2000 -alueet						
Nimi	Koodi	Alueen kokonaispinta-ala (ha)	Tyyppi ²	Toteutustapa	Suunnitelman kattavuus	
Käsivarren erämaa	FI1300105	264 950	SAC, SPA	erämaalaki	89 %	
Suunnittelualueen maankäyttö						
Perustetut suojelualueet	Valtionmaiden suojelualueet	Päämaan- käyttö- luokka	Suojelualue- tyyppi	Perustamis- ajankohta	Pinta-ala (ha)	Järjestyssääntö annettu (pvm)
	Käsivarren erämaa-alue	302	erämaa	1.2.1991 (laki 62/91)	220 176	(maankäyttökohde 1962)
	Ännjaloanjin luonnonsuojelualue	203	muu ls-alue	15.6.1988 (497/88)	89,74	(maankäyttökohde 815)
	Yksityiset suojelualueet (YSA)			Kpl	Pinta-ala (ha)	Yhteenveto YSA-kohteiden rauhoitusmääräyksistä on esitetty hoito- ja käyttösuunnitelman liitteessä 3.
	Yksityiset suojelualueet yksityismailla			-		
	Valtion yksityiset suojelualueet			-		
Muut perustetut alueet			-			

² SPA = Special Protection Area = lintudirektiivin nojalla muodostettavat erityiset suojelualueet; SCI = Sites of Community Importance = luontodirektiivin nojalla nimettävät, yhteisön tärkeinä pitämät alueet, joista muodostetaan SAC = Special Area of Conservation = luontodirektiivin nojalla muodostettava erityisten suojelutoimien alue.

Suojeluun varatut valtion alueet	Tyyppi	maankäyttöluokka	Kpl	Pinta-ala (ha)	Lisätietoja
	SL-ohj Käsivarren erämaa (nat)	211	28	1094	maankäyttökohde 28913 (naturaan kuuluva alue erämaarakajauksen ulkopuolella)
	SL-ohj. Valtiojen harjijensuojeluohjelma-alue (Välddejoga härriidsuodjalanprográmma-guovlu)	211	1	659	maankäyttökohde 22524, kokonaan erämaarakajauksen sisäpuolella, HSO120140
Muut suunnittelualueeseen kuuluvat kohteet	Nimi, tyyppi	Päämaankäyttöluokka	Kpl	Pinta-ala (ha)	Lisätietoja
Kansainväliset sitoumukset ja suojeluohjelmat					
		Tyyppi	Lisätietoja		
Saamelaisten kotiseutalueet					
Suunnittelualue sijaitsee saamelaisten kotiseutalueella		Lisätietoja			
☐ Osittain	☒ Kokonaan				
Saamelaisten perustuslaillista kulttuurista ja kielellistä itsehallintoa toteuttaa saamelaiskäräjät (974/1995). Saamelaiskäräjät hoitaa saamelaisten kieltä ja kulttuuria sekä saamelaisten asemaa alkuperäiskansana koskevia asioita. Saamelaiskäräjät edustaa saamelaisia kansallisessa ja kansainvälisessä yhteistyössä. Kansainvälinen ja kansallinen lainsäädäntö tuo velvoitteita, jotka tulee huomioida HKS:n laadinnassa ja sen vaikutusten arvioinnissa. Biodiversiteettisopimus (SopS 78/1992) velvoittaa valtioita turvaamaan saamelaisten luonnon monimuotoisuuteen liittyvän perinteisen tiedon, käytänteiden ja innovaatioiden säilymisen sekä turvamaan perinteisen luonnonkäytön (artiklat 8j ja 10c). Sopimuksen artiklan 8(j) toimeenpanemiseksi biodiversiteettisopimuksen 5. osapuolikokous on hyväksynyt vapaaehtoiset Akwé: Kon -ohjeet. Akwé: Kon -ohjeiden tarkoitus on turvata luonnon monimuotoisuuden säilyminen sekä alkuperäiskansakulttuurien luontosuhteen ja perinteisen tiedon säilyminen. Suomessa Akwé: Kon -ohjeet on tarkoitettu sovellettavaksi saamelaisten kotiseutalueella toteuttavien sellaisten hankkeiden ja suunnitelmien kulttuuri-, ympäristö- ja sosiaalisten vaikutusten arvioinneissa, jotka voivat vaikuttaa saamelaiskulttuuriin, -elinkeinoihin ja kulttuuriperintöön. Ohjeet edellyttävät, että suunnitelmien ja hankkeiden laatimisen tulisi perustua alkuperäiskansojen tarpeisiin ja näkemyksiin. Alkuperäiskansojen tulisi osallistua hankkeen kaikkiin vaiheisiin suunnittelusta täytäntöönpanoon ja seurantaan Metsähallitus sovelsi Käsivarren erämaan hoito- ja käyttösuunnitelman uusimisessa vapaaehtoisia Akwé: Kon -ohjeita. Metsähallitus on sitoutunut käyttämään Akwé: Kon -ohjeita kaikissa saamelaisten kotiseutalueen hoito- ja käyttösuunnitelmissa Metsähallituksen ja saamelaiskäräjien yhteistyössä sopiman toimintamallin puitteissa. Kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskeva yleissopimus (SopS 7-8/1976) velvoittaa turvaamaan saamelaisten oikeuden nauttia omasta kulttuuristaan (artikla 27)*. Euroopan Neuvoston vähemmistöpuitesopimuksen (SopS 2/1998) artikla 5:ssä sopimuspuolet sitoutuvat edistämään olosuhteita, jotka ovat tarpeellisia, jotta kansallisiin vähemmistöihin kuuluvat henkilöt voivat ylläpitää ja kehittää kulttuuriaan sekä säilyttää identiteettinsä oleelliset perustekijät nimittäin heidän uskontonsa, kielensä, perinnäistapansa ja kulttuuriperintönsä. Euroopan neuvoston maisemayleissopimuksen (SopS 14/2006) artikla 5 velvoittaa tunnistamaan maisemat olennaiseksi osaksi ihmisten ympäristöä, yhteisen kulttuuri- ja luonnonperinnön monimuotoisuuden ilmentymäksi ja identiteettinsä perustaksi sekä laatimaan ja toteuttamaan mainittujen erityistoimenpiteiden avulla maisemansuojeluun, -hoitoon ja -suunnitteluun tähtäävää maisemapolitiikkaa.					

YK:n alkuperäiskansajulistuksen 32 artikla velvoittaa, että alkuperäiskansoilla on oikeus määrätä ja kehittää ensisijaisia tavoitteita ja strategioita maidensa tai alueidensa ja muiden luonnonvarojensa kehittämistä tai käyttöä varten.

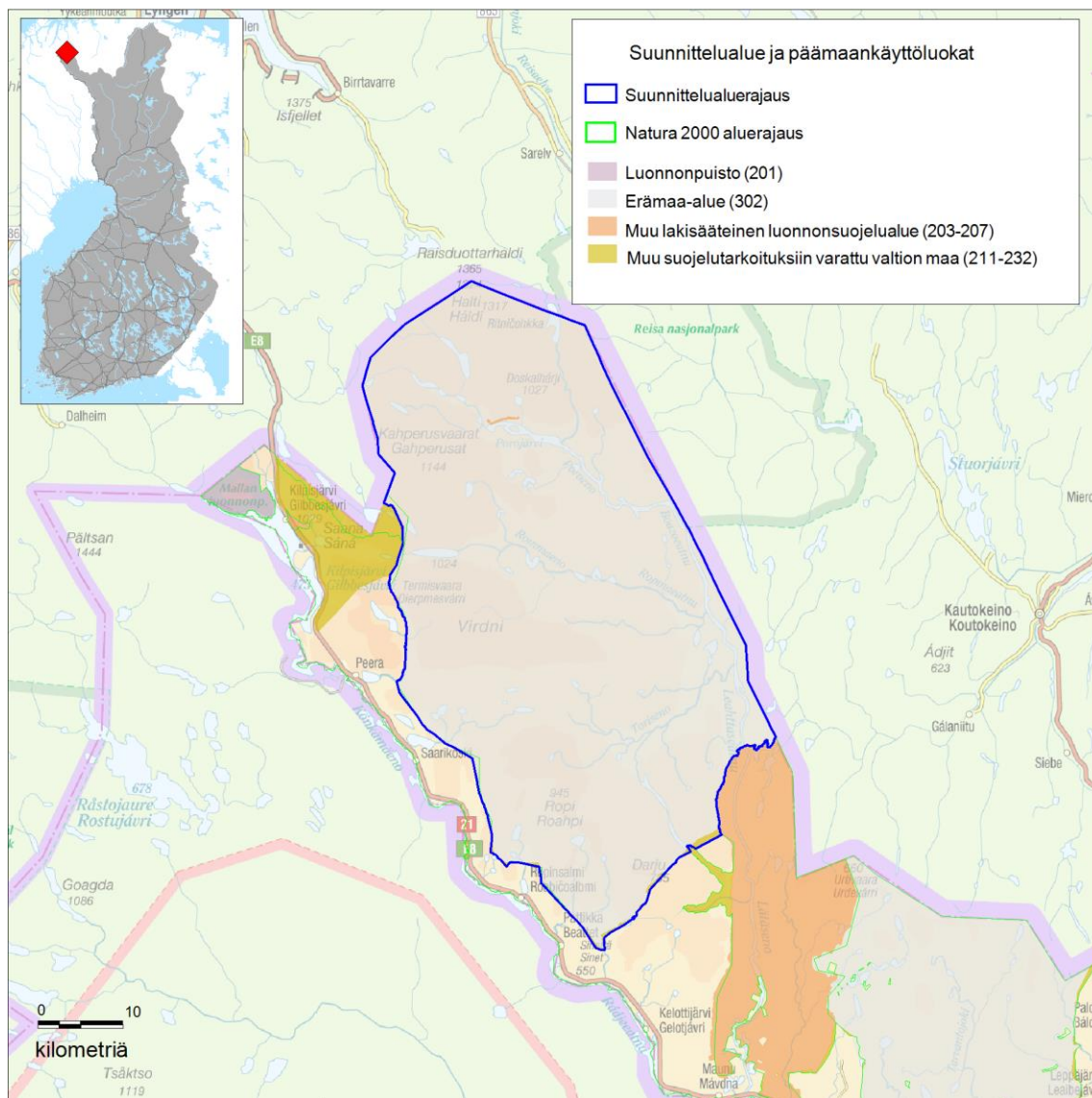
*Kp sopimus 27 artikla: "Niissä valtioissa, joissa on kansallisia vähemmistöjä, tällaisiin vähemmistöihin kuuluvilta henkilöiltä ei saa kieltää oikeutta yhdessä muiden ryhmänsä jäsenten kanssa nauttia omasta kulttuuristaan, tunnustaa ja harjoittaa omaa uskontoaan tai käyttää omaa kieltään."

Kaavoitus ja muu maankäytön suunnittelu			
Kaava tai suunnitelma	Hyväksymisvuosi	Kattavuus	Suunnittelualuetta koskevat kirjaukset suunnitelmassa
Tunturi-Lapin maakuntakaava	2011	100 %	Suunnittelualue sijaitsee kokonaan saamelaiden kotiseutualueella (sa). Koko maakuntakaava-alueella koskevat mm. seuraavat kaavamääräykset: Maankäytön suunnittelussa on otettava huomioon arvokkaat luonnonympäristöt, arvokkaat maisema-alueet ja rakennetut kulttuuriympäristöt sekä kiinnitettävä erityistä huomiota rakennetun ympäristön laatuun. Poronhoidon ja muiden luontaiselinkeinojen alueidenkäytölliset toiminta- ja kehittämisedellytykset on turvattava. Poronhoitoon olennaisesti vaikuttavaa alueiden käyttöä suunniteltaessa on otettava huomioon poronhoidolle tärkeät alueet ja valtion maiden osalta on neuvoteltava asianomaisen paliskunnan edustajien kanssa (Liite 1) Käsivarren erämaa-alue on merkitty Se 6511 -merkinnällä. Lisäksi alueelle on osoitettu Annjaloanjin alue (SL), Valtiojen harjunsuojeluohjelmakohde, saamelaiden kotiseutualue (sa), erityisesti poronhoitoa varten tarkoitettu alue, Raittijärven kylä, arvokas kulttuuriympäristö (sma-8102), Pihtusjärven kivikaarre (sma 8101) ja Saarikoski (Viššat)–Raittijärvi (Ávžžásjávri)-polku <i>Kulttuurihistoriallisesti tai maisemallisesti merkittävä tie tai reitti</i> -merkinnällä. Osittain aluetta koskee myös rantojen-suojeluohjelma-alue Käsivarren tunturijärvet (rs). Kaavaselostuksessa on tuotu esiin luontaistalouden erityistoimintojen alueet Raittijärvi ja Nammakka (Njámat) (es), Raittijärven ja Pihtusjärven vesilentopaikat (LL) ja melontareitti Poroeno–Lätäseno (Leahttáseatnu). Lapin tunturialueiden säilymistä luonto- ja kulttuuriarvojen kannalta erityisen merkittävänä aluekokonaisuutena on edistetty maakuntakaavassa merkitsemällä tunturi-alueet pääasiassa suojelualueiksi, antamalla maisemaa koskeva yleismääräys sekä merkitsemällä alueella olevia kulttuurihistoriallisia kohteita kulttuuriympäristön ja maiseman vaalimisen kannalta tärkeiksi alueiksi. Erämaa-alueisiin liittyy kaavamääräys: <i>Erämaa-alueiden hoito- ja käyttösuunnitelmassa tulee ottaa huomioon valtakunnallisesti ja seudullisesti merkittävät veneretkeily-, moottorikelkkailu- ja ulkoilureitit.</i>

			Maastoliikennelain (1995/1710) mukaan erämaalain mukaiselle erämaa-alueelle voidaan perustaa moottorikelkkailureitti päättämällä siitä hoito- ja käyttösuunnitelmassa. Valtijoen harjajensuojeluohjelmakohteen lisäksi Tunturi-Lapin maakuntakaavassa on osoitettu alueelta seuraavat valtakunnallisesti arvokkaat moreenimuodostumat: Jietanasvuoman (Jiehtanasvuomi) kumpumoreeni, Meekonjärven (Megonjávri) kumpumoreeni ja Kovdajohkan (Govdajoga) reunamoreeni.
--	--	--	--

Metsähallituksen suunnitelma	Hyväksymisvuosi	Kattavuus	Suunnittelualueita koskevat kirjaukset suunnitelmassa
Ylä-Lapin luonnonvarasuunnitelma	2013	100 %	Alueen käytön ohjaus tehdään ensisijaisesti hoito- ja käyttösuunnitelmiin sekä suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteisiin perustuen. Maankäytön suunnittelua toteutetaan Akwé: Kon -ohjeita toimeenpanemalla.
Kytkeytyneisyystarkastelu			
Käsivarren erämaa-alue on osa pohjoisimman Lapin suojelualuevyöhykettä, joka kattaa lähes 90 % maa-alasta. Se kytkeytyy myös naapurimaiden suojelualueisiin. Lännessä Ruotsin puolella lähin suojelualue on Pältsan Natura 2000 -alue, Norjassa Reisa ja Ovre Dividalen -kansallispuistot ja Raisduottarhåldin maisemansuojelualue. Kalottireitti sitoo pohjoiset erämaat yhtenäiseksi retkeilyalueeksi.			

Edellisen hoito- ja käyttösuunnitelman toteutuminen		Lisätietoja
☒ osittain toteutunut	☐	Edellisen hoito- ja käyttösuunnitelman vyöhykejako on pääpiirteissään noudatettu reittien linjauksissa ja käytön ohjauksessa. Suunnitelmassa mainittua safaritukikohtaa ei ole toteutettu, mutta Meekonjärvellä Soneralta Metsähallitukselle siirtynyt tupa on luovutettu safariyrittäjien käyttöön. Suunnitelmakaudella eräitä viranomaisten tupia on siirtynyt Metsähallituksen hallintaan ja otettu retkeily- ja matkailukäyttöön. Vuonna 1999 laadittu hoito- ja käyttösuunnitelma vahvistettiin vasta vuonna 2008, josta asti sitä on pyritty noudattamaan ja muuttamaan aiemmin syntyneitä käytäntöjä suunnitelman mukaisiksi. Erämaa-alueen motorisoitu matkailukäyttö on lisääntynyt huomattavasti suunnitelmakaudella, mm. lentokuljetukset ovat moninkertaistuneet aiemmasta.
Suunnittelualueen yleiskuvaus		
Käsivarren erämaa-alue, 264 950 ha, sijaitsee kokonaan Enontekiön kunnassa, saamelaiden kotiseutualueella ja erityisellä poronhoitoalueella. Alue on valtion maata ja Metsähallituksen hallinnassa. Suunnittelualueeseen kuuluu lakisääteisen erämaa-alueen lisäksi 1094 ha Natura 2000 -alueeseen liitettyä maata, joka myös on Metsähallituksen hallinnassa. Erämaa-alueen sisällä on Valtijoen harjajensuojeluohjelmakohte ja Ánnjaloanjin luonnonsuojelualue. Käsivarren erämaa-alue on suurtuntureineen maisemaltaan vaikuttava ja erityinen alue, ja hyvin tunnettu matkailu- ja retkeilykohde.		

Kuva 1. Suunnittelualue, sen sijainti ja päämaankäyttöluokat.

© Metsähallitus 2021, © Suomen ympäristökeskus 2021, © Karttakeskus, Lupa L5293, © Maanmittauslaitos 2021.

2 Perustamistarkoitus

Vastuuprosessi	Alueiden hallinta	
Selite	Lomakkeella esitetään suunnittelualueeseen kuuluvien suojelualueiden ja -ohjelmakohteiden perustamistarkoitus sekä tiettyjen suunnittelualuetta koskevien kansainvälisten sopimusten tavoitteet. Perustamissääöksessä tai suojeluohjelmassa määritelty suojelualueen perustamistarkoitus on pohjana suunnittelualueen keskeisten arvojen määrittelylle. Perustamistarkoitus vaikuttaa osaltaan myös suunnittelualueen vision määrittelyyn sekä kehittämistavoitteiden asettamiseen (ks. pääluke II). Suojeluohjelmakohteilla, joita ei vielä ole perustettu luonnonsuojelualueiksi, suojelun tarkoitus on määritelty ao. suojeluohjelmassa. Suojelualueisiin kohdistuvia tavoitteita sisältyy mm. kosteikkojen suojelua koskevaan Ramsarin sopimukseen.	
Suunnittelualueen tai sen osan nimi	Perustamissäädös, suojeluohjelma tai -sopimus	Alueen suojelutarkoitus
Käsivarren erämaa-alue	Erämaalaki 61/1991	Erämaa-alueet on perustettu alueiden erämaaluonteon säilyttämiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseksi sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseksi
Ännjaloanjin suojelu-alue	Asetus 497/1988	Perustettu vuoden 1923 luonnonsuojelulain mukaiseksi erityiseksi suojelualueeksi.
Käsivarren erämaa Natura-alue	Euroopan unionin luontodirektiivi 92/43/ETY, Euroopan unionin lintudirektiivi 79/409/ETY, Valtioneuvoston päätökset Euroopan yhteisön Natura 2000 -verkoston Suomen ehdotuksesta 20.8.1998, 8.5.2002 ja 2.6.2005. Perustettu ympäristöministeriön asetuksella (354/2015) SAC-alueeksi (erityisten suojelutoimien alueeksi)	Luontodirektiivissä mainittujen luontotyyppien ja lajien elinympäristöjen sekä lintudirektiivissä mainittujen lajien suotuisan suojelutason turvaaminen
Valtijoen harjijensuojeluohjelmakohde	Ympäristöministeriö 1984: Valtakunnallinen harjijensuojeluohjelma. 9 s. + kartat ja 1 liite	Harjujen geologisten, geomorfologisten ja maisemallisten piirteiden suojelu
Yhteenveto		
Erämaalain yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, että lain tavoitteena on Lapin alkuperäisimmän ja tyypillisimmän jäljellä olevan erämaaluonnon säilyttäminen mahdollisimman muuttumattomana. Tavoitteena on myös turvata luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin harjoittamisen luontaiset edellytykset. Erämaa-alueiden perustamisella pyritään myös kehittämään luonnon monipuolista käyttöä ja sen edellytyksiä kuten esimerkiksi alueiden retkeily- ja virkistyskäyttömahdollisuuksia.		

3 Eloton luonto: vesistöt ja geologia

Vastuuprosessi	Luonnonsuojelu	Kartta	☒	Kuva 2. Alueen vesistöt, valuma-alueet ja pohjavesialueet. Kuva 3. Käsivarren erämaa-alueen pinnanmuodot.	
Selite	Lomakkeella kuvataan suunnittelualueen veden laatua ja lintuvesiluonnetta makean veden ja merialueiden osalta. Laatuluokka kuvaa pintavesien ekologista tilaa ja lintuvesipisteet (ESA-pisteytys) kohteen lintuvesiarvoa. Lomakkeeseen liittyy kartta, joka kuvaa alueen vesistöjä ja vesistöaluejakoa				
Vesistöt					
Kuvaus alueen vesistöistä (järvet, syvyys, joet, valuma-alueet)					
Erämaa-alue kuuluu suurimmaksi osaksi Tornion-Muonionjoen päävesistöalueeseen. Kahperusvaarasta (Gahperusváris) länteen laskevat vedet kuuluvat Skibotnjoen vesistö-alueeseen. Erämaa-alueen sisällä Termisvaaralta Ropitunturille ulottuva vedenjakaja jakaa vesistöt itään laskeviin Lätäsenon valuma-alueen vesistöihin ja lounaaseen laskeviin Kõnkämäen valuma-alueen vesistöihin. Suurista korkeuseroista johtuen jyrkät kosket ja putoukset ovat tyypillisiä. Suurimpia järviä ovat Pihtsus-, Termis-, Poro- ja Somasjärvi. Pieniä järviä on jopa 1 000 m:n korkeudessa. Vedet ovat pääosin hyvin kirkasvetisiä ja niukkaravinteisia ja niiden tuottokyky on vähäinen (viitteet 3/1-3).					
Kuvaus alueen pohjavesistä					
Alueella on useita pohjavesiesiintymiä. Alueen syrjäisen sijainnin ja erämaisyyden takia esiintymiä ei ole tarvetta hyödyntää, eikä niihin kohdistu uhkia.					
Kuvaus alueen meristä (tyypit, syvyys jne.)					

Vesialueiden ja pohjaveden nykyinen käyttö (väylät, kalankasvatus, pohjaveden otto jne.)					
--					
Pinta-alat ja osuus alueesta			Pintavesien tila (% pinta-alasta)		Muuta
Nimi	ha	%	Erin.om/hyvä	100	☒ VPD:n mukainen suojelualuekisterikohde (Viite 3/1)
Järvet p-ala	7883	4	Tyydyttävä		☐ Koskiensuojelukohde
Merialueet p-ala	-		Vält./huono		☐ Osittain tai kokonaan säännöstelty vesistö tai
Pohjavesialueet p-ala			Ei määritetty		☐ Voimakkaasti muutettu vesistö

Geologia
Kuvaus alueen geologiasta (kallioperä)
Käsivarren erämaa-alueen kallioperä on Suomen oloissa poikkeuksellinen, ja se jakaantuu kahteen selvästi erilaiseen osaan. Alueen keski- ja itäosan kallioperä on muodostunut 1800–2700 miljoonaa vuotta sitten, ja tällainen kallioperä on tyypillistä laajoille Fennoskandian alueille. Käsivarren luoteisosaa on nuorempaa ja syntynyt 600–400 miljoonaa vuotta vanhoista sedimenteistä ja vulkaanisista kivistä. Näiden nuorten muodostumien esiintyminen tekee Käsivarren luonnon monessa suhteessa poikkeavaksi muun Suomen alueesta. Erämaa-alueen luoteisosan on Kaledonideihin kuuluvan vuorijonovyöhykkeen reuna. Vuorijonovyöhyke jatkuu koilliseen Norjan puolelle ja lounaaseen Norjan ja Ruotsin Skandien vuoristona. Prekambrisen kallioperän päälle kerrostui prekambrikan loppuvaiheessa ja kambrikan alussa 600–400 miljoonaa vuotta sitten soraa, hiekkaa, savea ja kalkkia, jotka kovettuneena ovat nykyään konglomeraattia, kvartsiittia, saviliusketta ja dolomiittia. Näiden yläpuolella on ylityöntöpinta, jonka yläpuoliset kivet ovat työntyneet sedimenttien päälle. Liikuntojen yhteydessä alapuoliset sedimentit ovat osaksi leikkautuneet pois jopa alustaansa myöten, osaksi sekoittuneet ja poimittuneet toistensa kanssa. Ylityöntöpinnan päällä olevat kivilajit ovat vahvasti liuskettuneita, lähes vaaka-asentoisia, kvartsirikkaita liuskeita. Erämaa-alueen keskiosien valtakivilajina ovat maasälpä, kvartsi ja kiillettä sisältävät graniittigneissit. Koostumukseltaan ne ovat enimmäkseen grano- ja kvartsidioriitteja. Syväkivialueiden keskellä on liuskeita ja gneissejä, jotka alun perin ovat olleet muinaisia sedimenttejä ja tulivuorten purkauksissa syntyneitä laava- ja tuhkakerrostumia. Vanhoja sedimenttejä graniittigneissialueella edustavat kvartsiitit, jotka ovat olleet matalaan veteen kerrostuneita hiekkoja, ja kiillegneissit, jotka ovat syntyneet savisemmista sedimenteistä (viitteet 3/4-5).
Kuvaus alueen geologiasta (maaperä ja geomorfologia)
Topografialtaan erämaa-alue on ylhiömaata, joka laskee luoteesta kohti kaakkoa. Se jakaantuu Käsivarren luoteisosan suurtunturialueeseen, eteläosan tunturialueeseen ja niiden välissä ja itäpuolella olevaan vaara-alueeseen, jonka läpi virtaavat Lätäseno ja Kaskasjoki. Suurtunturialueella korkeuserot vaihtelevat 400–500 m. Alueella on parikymmentä yli 1 000 m korkuista tunturia. Alueen luoteiskulmauksessa on Halti, jonka Haldičohka-nimisen sivuhuipun rinteellä on Suomen korkein kohta, 1 324 m. Yli 1 200 m korkuisia tuntureita ovat Ridnitsohka (Ritničohka) 1 317 m, Govddosgaisi 1 242 m, valtakunnan rajalla oleva Ruvdnoaivi 1 239 m ja Ridduháldi 1 205 m (viite 3/6). Erämaa-alueen maaperä on syntynyt maapallon nuorimman kauden eli kvartäärikan aikana. Viimeisen jääkan loppuvaiheessa mannerjää virtasi alueella etelästä pohjoiseen. Ensimmäisenä paljastuivat korkeimmat tunturihuiput. Käsivarren alueella mannerjään sulamisvaihe kesti useita satoja vuosia, alkaen Haltin huipun paljastumisena noin 9 600–9 800 vuotta sitten ja päättyen Lätäsenon laaksoa peittäneen jäätikkökielekkeen sulamiseen noin 9 200–9 400 vuotta sitten (viite 3/7). Moreeni on Käsivarren alueella yleisin maalaji. Pohjamooreni peittää vaihtelevan paksuisena kerroksena kallion pintaa. Paksuimmillaan pohjamooreni on laaksoissa ja painanteissa. Nostaessa ylös tunturin rinnettä pohjamooreni ohenee. Tunturien laella sekä paikoissa, joissa jäätikön sulamisvesieroosio on kuluttanut maaperää, moreenikerros saattaa puuttua kokonaan. Moreenista koostuvat kummut ja selänteet ovat yleensä laaksojen pohjilla tai alavilla alueilla. Esimerkiksi Poroenon ja Suppjoen (Suhpejoga) laaksoissa ne muodostavat yhtenäisiä, useiden neliökilometrien laajuisia kumpumoreenikenttiä. Käsivarren alueen harjut ovat syntyneet viimeisen jäätiköitymisen sulamisvaiheessa. Harjujaksot kulkevat nykyisiä laaksonpohjia seuraten etelästä pohjoiseen. Huomattavimmat harjujaksot ovat Aatsajoen (Ádjajoga) laaksoa Torisenon, Munnikurkkioon (Muonijagoržái) ja Poroenon seuraten Norjan puolelle kulkeva Munnikurkkion harjujakso sekä Kaskajoen laaksosta Raittijärven kautta ja Porojärven itäpuolelta Somasjärvelle (Somasjávrái) kulkeva Valtijoen (Válddejoga) harjujakso. Termisvaaran lounaispuolella on pieniä ja epäyhtenäisiä harjuja. Ne kiemurtelevat muutaman metrin korkuisina teräväharjaisina selänteinä laakson pohjalla ja vaarojen rinteillä. Meekonvaaran (Megonvári) länsipuolella oleva 2–6 m korkea harjuselänne on paikoin hyvin lohkareinen ja ainekseltaan huonosti lajittunut. Meekonvaaran pohjoisrinteellä on pieni jäätikköjoen veteen kerrostama suisto-maa eli delta. Jäätikön sulamisvesien aiheuttamasta eroosiosta on merkkejä varsinkin tunturien välisissä kuruissa ja niiden rinteillä. Esimerkiksi Čoavččesoavvi länsipuolella on yli 10 m syvä kuru. Meekonvaaran ja sen länsipuolella olevan tunturin välissä on ns. satulakuru. Noin 1–3 m syviä ja kilometrin pituisia lieveuomia esiintyy runsaasti erämaa-alueen eri osissa. Eriyisen runsaasti lieveuomia on Čoavččesoavvin eteläpuolella sekä Ropin kaakkois- ja koillispuolella.

Rakkakivikoita esiintyy varsinkin erämaa-alueen luoteisosan tunturialueella, missä tunturien rinteet ja laet ovat kauttaaltaan rakan peitossa. Vaikka rakkaisimmat alueet keskittyvätkin Kaledonidien alueelle, on rakan peittämiä tunturialueita myös Termisvaaran ja Ropin ympäristössä.

Tuulen kerrostamat lentohiekka-alueet ja dyynit ovat yleisiä Käsivarren erämaa-alueen itäosassa Munnikurkkion – Melajärven (Meallejávri) alueella. Yksittäisiä dyynejä on myös Torisenon (Doareseanu) kaakkoispuolella sekä Porojärven itäpuolella. Munnikurkkion länsipuolella kulkevan harjun reunoilla ja Melajärven lounais- ja länsipuolella on dyynien ohella kulumis- eli deflaatioaltaita.

Jääkauden jälkeen tapahtuneen soistumisen seurauksena vaarojen väliin painanteisiin ja laaksojen pohjalle alkoi kerrostua turvetta. Käsivarren erämaa-alueen laajimmat suot sijaitsevat Lätäsenon ja sen sivujokien laaksoissa. Nämä suot ovat karuja aapa- ja palsasoita, jotka saavat vetensä ja ravinteensa ympäristön mineraalimailta ja kevättulvista. Huomattavimmat palsat sijaitsevat Kaskasjoen varrella, Raittijärven itäpuolella sekä Porojärven itärannalla Valtijoen suussa. Tunturialueella suot ovat lähinnä kapeita ja ohutturpeisia paljakkasoita, joissa alla olevat moreenin kivet ovat näkyvissä. Ne sijaitsevat purojen varsilla, sillä soistumisen aiheuttavat lumen sulamisvedet sekä lähteet. Palsoja paljakkasoilla ei esiinny.

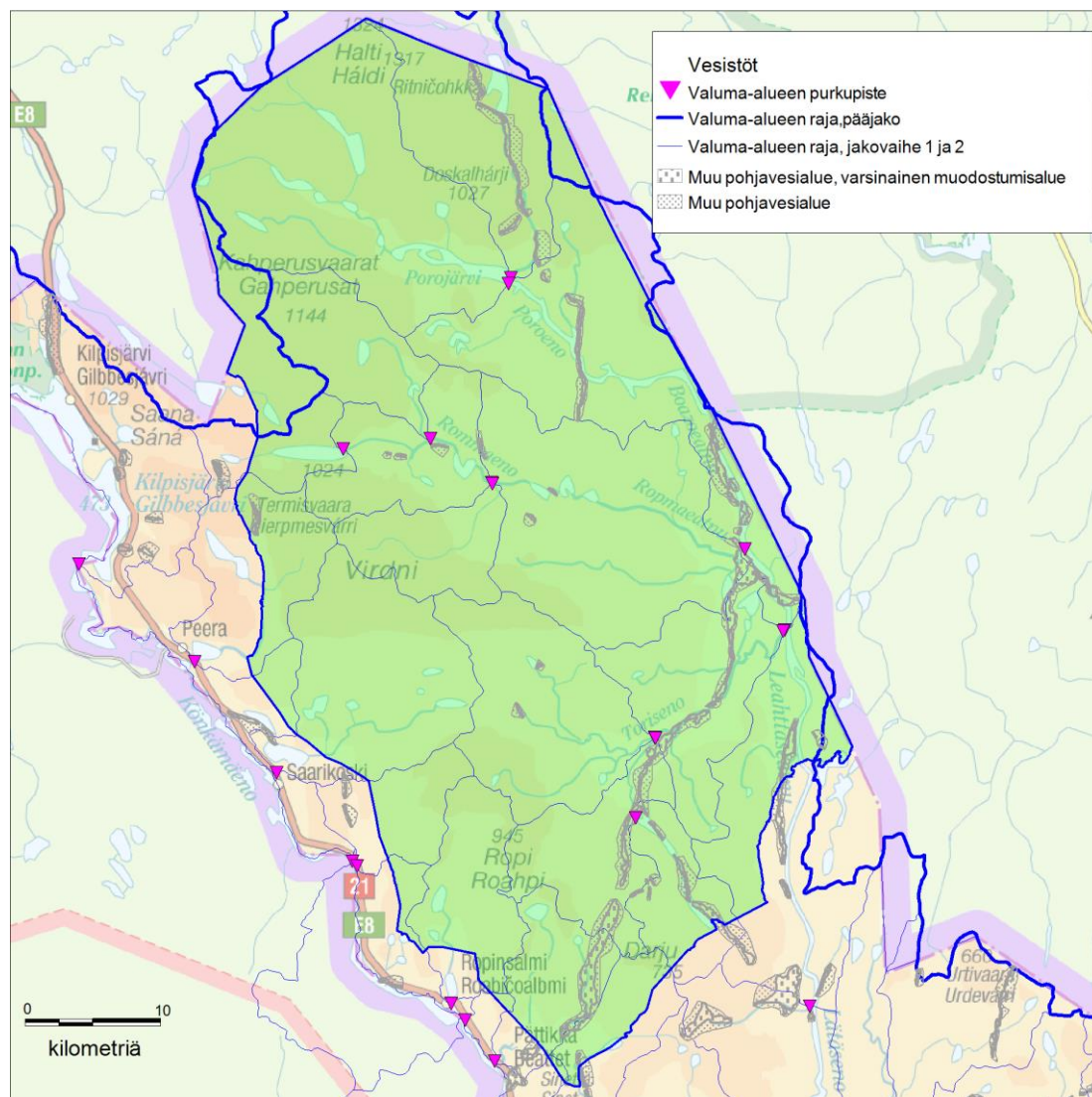
Käsivarren erämaa-alueella on kaksi valtakunnallisesti arvokkaaksi luokiteltua moreenialuetta. Meekonjärven kumpumoreenialue on arvoluokan 3 ja Kovdajohkan (Govdajoga) päätemoreenialue arvoluokan 2 moreenialue. Melajärven dyynit on arvioitu arvoluokan 3 valtakunnallisesti arvokkaaksi tuulikerrostumaksi (viite 3/8).

Muuta

☒ Valtakunnallisesti arvokas moreenialue Meekonjärven kumpumoreenialue ja Kovdajohkan päätemoreenialue

☒ Valtakunnallisesti arvokas tuulikerrostuma Melajärven dyynit

☐ Valtakunnallisesti arvokas kalkkikallioalue

Kuva 2. Alueen vesistöt, valuma-alueet ja pohjavesialueet.

© Metsähallitus 2021, © Suomen ympäristökeskus 2021, © Karttakeskus, Lupa L5293, © Maanmittauslaitos 2021.

4 Natura 2000 -luontotyytit

Vastuuprosessi	Luonnonsuojelu	Kartta	☒	☒	Kuva 4. Suunnittelualueen Natura 2000 -luontotyytit Kuva 5. Natura 2000 -luontotyyppien edustavuus						
Selite	Lomakkeella kuvataan koko suunnittelualueen Natura 2000 -luontotyytit, niiden pinta-alat ja edustavuudet. Edustavuus-käsitteellä tarkoitetaan tässä yhteen- vetoa Natura-tietolomakkeiden edustavuus ja luonnontilaisuus -tiedoista. Edustavuus ilmentää, miten "tyypillisenä" luontotyyppi alueella on, ja siihen vaikutta- vat mm. luontotyytin rakenne, toiminta ja ennallistamismahdollisuudet. Lomakkeella tarkastellaan myös suunnittelualueen asemaa suojelualueverkostossa ja kytkeytyneisyyttä muihin verkoston kohteisiin. Natura-aluekohtaiset luontotyyppitiedot esitetään tarvittaessa liitteessä x.										
Luontotyytit				Luontotyyppien edustavuus luokittain (ha), luontotyytit I ja II ²							
Koodi	Luontotyyppi * = ensisijaisen tärkeänä pidetty Natura 2000 -luontotyyppi	Pinta-ala, luon- totyyppi I (ha)	Pinta-ala, luon- totyyppi II (ha)	Erinomainen		Hyvä		Merkittävä		Ei merkittävä	
				LT I	LT II	LT I	LT II	LT I	LT II	LT I	LT II
2140	Variksenmarjadyynit*	14		14		0		0			
3110	Karut kirkasvetiset järvet	7 853		7 853		0		0			
3160	Humuspitoiset lammet ja järvet	5		5		0		0			
3210	Fennoskandian luonnontilaiset jokireitit		6 693		6 693		0		0		
3220	Tunturijoet ja purot	1 711		1 711		0		0			
4060	Tunturikankaat	110 591		107 570		2 940		0			
4080	Tunturipajukot	1 285		1 284		1		0			
6150	Karut tunturiniityt	32 263		32 257		6		0			
6270	Runsaslajiset kuivat ja tuoreet niityt*	2		2		0		0			
6430	Kosteet suurruohoniityt	1		1		0		0			
6450	Tulvaniityt	0		0		0		0			
7140	Vaihettumissuot ja rantasuot	13 012		13 010		2		0			
7160	Lähteet ja lähdesuot	9		9	0	0		0			
7220	Huurresammallähteet*	0		0		0		0			
7230	Letot	20	16	20	16	0	0	0	0		
7310	Aapasuot*	4 562		4 554		7		0			
7320	Palsasuot*	5 983		5 220		674		89			
8110	Tuntureiden vyörysoaikot ja -lohkareikot	468		468		0		0			
8210	Kalkkikalliot	15		15		0		0			

8220	Silikaattikalliot	9 342		9 342		0		0		
010	Luonnonmetsät*	2		0		2		0		
9040	Tunturikoivikot	24 376		23 707		667		2		
9050	Lehdot	58		58		0		0		
9080	Metsäluhdat*	4		4		0		0		
91D0	Puustoiset suot*	553	51	553	51	0		0		
91E0	Tulvametsät*	99		99		0		0		
Luontotyyppien pinta-ala yhteensä (ha)		212 231	6 760	207 758	6760	4 300		173		
Luontotyyppien osuus suunnittelualueesta (%)		96		94		2		0		
		Pinta-ala (ha)	Lisätietoja							
	Muu kuin Natura-luontotyyppi	8 684 (4 %)	Tiedot SAKTI 8.10.2019. Luontotyyppi-inventointi v. 1997–1999, pienialaista täydennysinventointia v. 2009–2016. Maastoinventointi 12 683 ha (6 %), ilmakuvatulkinta 208 226 ha (94 %). Tulvaniittyjen ja huurresammallahteiden pinta-aloiksi on ilmoitettu nolla, koska ne ovat alle yhden hehtaarin. Käsivarren luontotyyppitiedosta valtaosa on kerätty ilmakuvatulkinnalla LUOTI-hankkeessa, ja LUOTI-inventointien tietojen pohjalta SAKTI-tietokantaan on johdettu Natura-luontotyypit. Em. seikat aiheuttavat epätarkkuutta luontotyyppien pinta-alatietoihin ja edustavuuteen, mm. kuluneisuus ei ilmene tiedoista.							
	Ei inventoitu	0								
Kaikki kuviot yhteensä		220 915								
Verkostotarkastelu										
Käsivarren erämaassa on edustettuna Suomen tunturiluonnon koko kirjo tunturikoivikoista paljakalle. Alue sijaitsee Skandien vuoriston reunalla, jossa kolmen maan suojelualueet muodostavat toisiinsa kytkeytyneen verkoston: Idässä ja pohjoisessa Norjan rajalla Reisan kansallispuisto ja Haltin maisemansuojelualue Raisduottarhaldi, etelässä Lätäsenon soidensuojelualue ja Tarvantovaaran (Darvvatvári) erämaa-alue, lännessä Saanan alue ja Mallan luonnonpuisto sekä Ruotsin Pältsa (Bealčán) ja Norjan puolella Övre Dividalin (Ivgojoga) kansallispuisto.										
Käsivarren erämaa-alue on erittäin tärkeä tunturiluontotyyppien, kuten tunturikankaat, tunturikoivikot, tunturipajukot, karut tunturiniityt, vyörysoaikot ja -lohkareikot, suojelualue. Se on myös merkittävä palsasoiden suojelualue. Käsivarren alueen kallioperässä on monin paikoin kalkkikiveä, mistä johtuen alueella on edustavia ravinteisten luontotyyppien kuten kalkkikallioiden ja ravinteisten lapinvuokkokankaiden muodostamia alueita. Aluetta halkovat lukuisat pienet purot ja joet sekä suuret virrat muodostavat merkittävän luonnotilaisten jokireittien verkoston. Pinta-alallisesti merkittävä osuus Suomen tunturiluontotyypeistä esiintyy tällä alueella. Alue on edustava ja monipuolinen kokonaisuus tunturiluontoa, johon yhdistyy laajalti myös soita, kallioita sekä vesistöjä.										

Yhteenveto

Käsivarren erämaan laaja-alaisimmat luontodirektiivin luontotyypit ovat tunturikankaat (osuus 50 % suunnittelualueesta), karut tunturiniityt (osuus 15 %) ja tunturikoivikot (osuus 11 %). Karujen tunturiniittyjen osuus on suuri, koska alueen korkeilla tuntureilla esiintyy laajasti heinäkankaita, kuten lampaannata-tunturivihviläkankaita. Alueella on laajalti sili-kaattikallioita, vaihettumis- ja rantasoitia sekä aapa- ja palsasoitia. Kirkasvetisiä tunturijärviä ja virtavesiä on myös huomattava osuus alueen pinta-alasta. Erämaan pohjoisosan suurtuntureilla on kallioperässä olevan dolomiitin vaikutuksesta johtuen Pohjois-Lapissa harvinaisia luontotyyppisiä, kuten kalkkikallioita, ravinteisia lapinvuokkokankaita ja huur-resammallähteitä. EU:n tärkeinä pitämiä eli priorisoituja luontotyyppisiä ovat variksenmarjadyynit, huurresammallähteet, aapasuot, palsasuot, luonnonmetsät, metsäluhdat, puus-toiset suot ja tulvametsät (*:llä taulukossa). Luontotyyppitietoja on täydennetty suurtuntureiden alueelta etenkin kalkkivaikutteisilta paikoilta vuosina 2009 ja 2012. Harvinainen luontotyyppi tuntureiden kalkki- ja virtavesivaikutteiset sara- ja vihviläkasvustot, jota on löytynyt Mallalta ja Saanalta, on vielä erämaasta paikantamatta. Muualta erämaa-alueelta luontotyyppitieto on hyvin suurpiirteistä, ilmakuvilta tulkittua tietoa. Erämaa-aluetta olisikin tarvetta inventoida tarkemmin, mm. kulumiselle herkkiä alueita, kalkkivaikutteisia alueita ja pienialaisia, ilmakuvilta vaikeasti määriteltäviä luontotyyppisiä, kuten ravinteisia soitia, lähteikköjä ja ravinteisia lumenviipyymiä.

Suunnittelualueella esiintyvistä tunturiluontotyypeistä ovat Suomen luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnin (viite 4/1) mukaan uhanalaisia lähes kaikki tunturikoivikkotyypit: variksenmarja-jäkälä-tunturikoivikot, variksenmarja-jäkälä-seinäsamaltunturikoivikot, variksenmarja-mustikkatunturikoivikot, variksenmarjatunturikoivikot, ruohokanukka-variksenmarja-mustikkatunturikoivikot, ruohokanukka-mustikkatunturikoivikot ja tunturien suurruoholehdot. Paljakan luontotyypeistä uhanalaisia ovat tuulikankaat, karut lapinvuokkokankaat, routanummet, kaikki lumenviipymätyypit sekä lumenpysymät, joita esiintyy Suomessa vain Käsivarren alueella. Pinta-alatiedot suunnittelualueen uhanalaisista luontotyypeistä ovat valitettavan epätarkat ja puutteelliset.

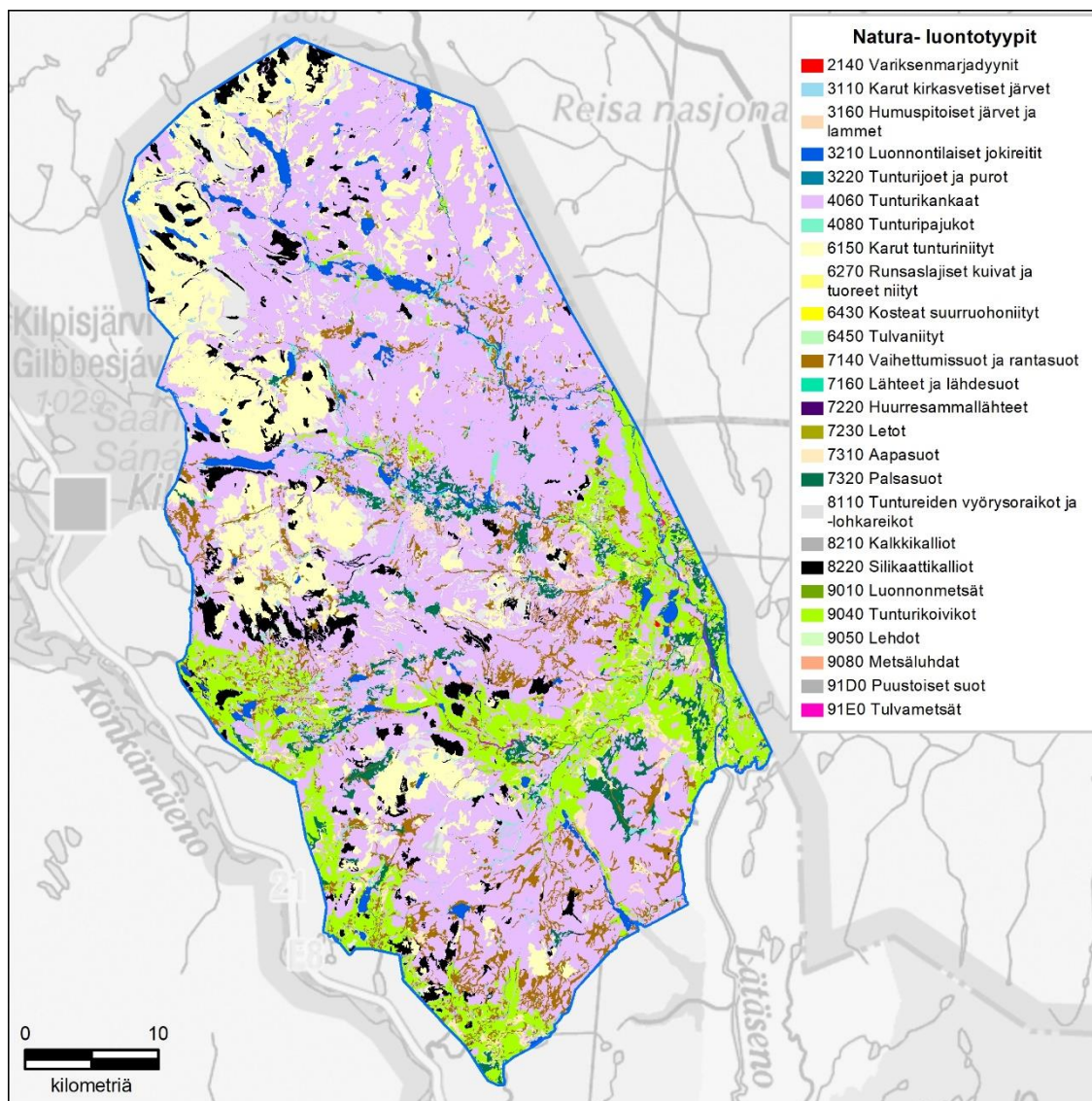
Suomi raportoi Suomessa esiintyvien luontodirektiivin luontotyyppien ns. suotuisan suojelun tasosta EU:lle vuonna 2013. Suojelun taso katsotaan "suotuisaksi" silloin, kun kyseisen luontotyypin levinneisyysalue, ominaispiirteet ja sille tyypillinen lajisto säilyvät pitkällä aikavälillä. Suomen tunturialueella suojelutason arvioitiin olevan "Epäsuotuisa, riittämätön - heikkenevä" tunturikankailla ja -koivikoilla sekä palsasoilla. Raportin mukaan tunturikankaiden ja -koivikoiden luonnontila on Suomessa heikentynyt voimakkaan laidunnuksen ja koivikoilla monin paikoin tunturimittarituhon ja sen jälkeisen koivun hitaan uudistumisen takia (viite 4/2). 1960-luvulla tunturimittari (*Epirrita autumnata*) aiheutti laajoja tuhoja tunturikoivikoissa Ylä-Lapissa. Tämän jälkeen tunturimittarituhon on ollut Käsivarren alueella mm. 1990-luvulla, jolloin lentokoneella tehdyssä arvioinnissa löydettiin noin 4 000 ha tuhoalueita (viite 4/3). Vuonna 2005 tunturimittari teki laajoja tuhoja Käsivarressa, mm. Lätäsenon varressa. Seuraavana vuonna tunturimittarin tuhoalueet Käsivarressa alkoivat toipua, vaikka paikoin oli lehtien syöntiä vielä havaittavissa. Tunturimittarin tuhoalueet Käsivarressa ovat ilmeisesti toipuneet varsin hyvin, eivätkä viime vuosien syönnökset ole olleet niin pahoja kuin edellisen huipun aikana 2000-luvun puolivälissä (viite 4/4).

Voimakkaan laidunnuksen vaikutukset näkyvät sekä aluskasvillisuudessa että puu- ja pensaskerroksessa. Porojen pitkäaikainen voimakas laidunnus muokkaa ja muuttaa kasvillisuuden koostumusta, rakennetta ja runsautta. Voimakas laiduntaminen näkyy selvimmin jäkälävaltaisissa kesälaidunalueiden tunturikoivikoissa ja -kankailla; mm. pintakasvillisuuden kulumisena ja koivun tyvivesojen ja pensaiden vähyytenä. Kesälaidunnus vaikuttaa kasvien runsauteen ja muuttaa lajiston runsaussuhteita eri kasvillisuuskerroksissa. Koivun uudistumiseen kesälaidunnuksella on suuri merkitys. Talvilaidunnus vähentää selvimmin maajäkäliden määrää. Talvilaidunnus ei vaikuta muuhun kasvillisuuteen yhtä voimakkaasti kuin kesälaidunnus (viite 4/5). Luonnonvarakeskuksen (Luke) poronhoitoalueen pohjoisosan talvilaidunten tilaa selvittävän tutkimuksen mukaan jäkäläikköjen biomassassa vuosien 2016-2018 mittauksissa (viite 4/6) oli pienentynyt monin paikoin aiempiin laiduntutkimuksiin verrattuna (viitteet 4/6-7). Tutkittujen koealojen perusteella jäkäläbiomassat olivat Käsivarressa alle 100 kg/ha, ja paikoin 100-300 kg/ha. Jos voimakas laidunnuspaine jatkuu, niin tunturiluontotyyppien luonnontila heikentyy, etenkin jäkäläisillä tunturikoivikoilla ja -kankailla sekä herkästi kuluvilla tyypeillä kuten lapinvuokkokankailla ja tuulikankailla. Laidunten kuntoon vaikuttavat osaltaan myös laidunalueiden supistuminen ja pirstoutuminen muun maankäytön takia sekä muut kilpailevat maankäyttömuodot.

Ilmastonmuutoksen merkityksen on arvioitu tulevaisuudessa entisestään kasvavan uhkana tunturiluonnolle. Ilmaston lämpenemisen myötä umpeenkasvun, mm. pajukoitumisen on ennustettu lisääntyvän, mikä saattaa uhata tuntureilla aivoiten luontotyyppien, kuten tunturiniittyjen säilymistä. Tutkimusten mukaan porojen laidunnus hillitsee ilmaston lämpenemisen aikaansaamia muutoksia kasvillisuudessa, kuten pajukoitumista ja varpujen runsastumista (viitteet 4/8-11). Kohtuullinen laidunnus voi ylläpitää lajiston monimuotoisuutta ravinteisilla luontotyypeillä, kuten runsaslajisilla pienruohotunturiniityillä (viite 4/1). Laidunnuksen on todettu stimuloivan ravinteiden kiertoa ja lisäävän lajistossa mm. ruohojen ja heinien määrää (viitteet 4/12-14). Uhanalaistumisen merkittävimpiä syinä ovat tunturikoivikoilla ilmastonmuutoksen ja laidunnuspaineen yhteisvaikutus. Ilmaston lämpenemisen on arvioitu lisäävän mittarituhon ja etenkin kesälaidunalueilla laidunnuspaine estää koivikkojen uusiutumista. Tuulikankailla uhanalaistumisen syy on laidunnuspaine ja karuilla lapinvuokkokankailla, lumenviipymillä sekä -pysymillä ilmastonmuutos (viite 4/1).

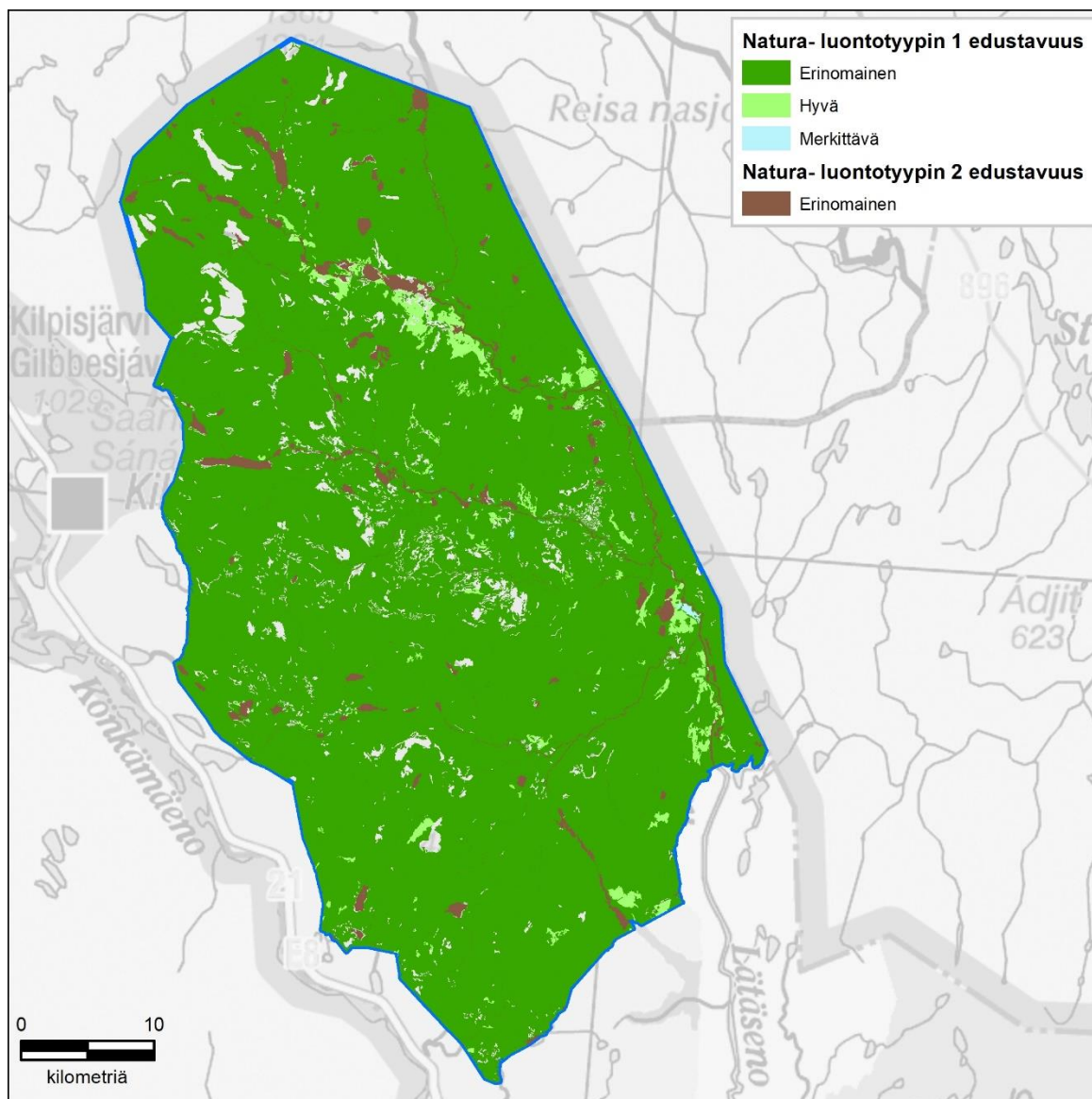
Ilmaston lämpeneminen on arvioitu merkittäväksi tulevaisuuden uhkaksi monille muillekin luontotyypeille, kuten pohjoisille aapasoille ja palsasoille, joiden rakennepiirteisiin routuminen ja kylmä ilmasto vaikuttavat oleellisesti. Korkeammat lämpötilat ja talven lyheneminen lisäävät palsojen sulamista, eikä uusia palsoja synny samassa määrin kuin ennen. Tutkimuksissa on jo havaittu palsojen sulamista Ruotsissa, Norjassa ja Suomessa. Jossain määrin myös maastoliikenne ja teiden rakentaminen voivat uhata palsasoiden säilymistä ja porolaidunnuksen aiheuttama tallaus voivat kuluttaa palsoja ja edesauttaa niiden sulamista (viite 4/1).

Kesäaikainen liikkuminen maastossa ei ole aiheuttanut merkittäviä haittoja luontoon suunnittelualueella. Roskaantuminen ja kuluminen ovat paikoin ongelmana mm. Toskaljärvellä (Doskaljávrris) ja Lätäsenon varrella. Pistemäistä heikentävää vaikutusta saattaa olla myös erityisen herkillä kohteilla, kuten lähteiköillä.

Kuva 4. Suunnittelalueen Natura-luontotyytit.

© Metsähallitus 2021, © Suomen ympäristökeskus 2021, © Karttakeskus, Lupa L5293, © Maanmittauslaitos 2021.

Kuva 5. Natura 2000 -luontotyyppien edustavuus.

Tiedot Natura-luontotyyppien edustavuudesta ovat epätarkkoja ja vanhentuneita. Tiedot edustavuudesta pohjautuvat pääasiassa Ilmakuvatulkinnalla kerättyyn LUOTI-aineistoon.

Luontotyyppi II esiintyy päällekkäisenä luontotyyppin I kanssa.

© Metsähallitus 2021, © Suomen ympäristökeskus 2021, © Karttakeskus, Lupa L5293, © Maanmittauslaitos 2021.

5 Lajisto

Vastuuprosessi	Luonnonsuojelu			Kartta		
Selite	Lomakkeen tarkoituksena on antaa kuva suunnittelualueen keskeisistä lajistoarvoista sekä tuoda esiin lajiston piirteitä, jotka on huomioitava alueen hoidon ja käytön suunnittelussa. Sama laji voi sisältyä useampaan luokitukseen: esimerkiksi useat uhanalaiset lajit ovat myös direktiivilajeja. Kaikissa lajiryhmissä yksikkönä on ryhmään kuuluvien, alueella esiintyvien lajien kpl-määrä. Natura-aluekohtaiset tarkemmat tiedot lajeista esitetään tarvittaessa liitteessä x.					
Luokitus	Linnut	Muut selkärangaiset	Selkärangattomat	Putkilokasvit	Itiökasvit	Sienet
Erityisesti suojeltavat lajit	4	1	3	3	41	
Muut uhanalaiset lajit	26	6	27	23	56	1
Silmälläpidettävät lajit	16	3	31	44	64	
Alueellisesti uhanalaiset lajit				2	26	
Lajit, joiden suojelemiseksi osoitetaan Natura-alueita (luontodirektiivin liite II, lintudirektiivin liite I)	40	7	3	4	3	
Lajit, jotka edellyttävät tiukkaa suojelua, ja joiden lisääntymis- ja levähdyspaikkojen hävittäminen ja heikentäminen on kielletty (luontodirektiivin liite IV)		5		4		
Vierasperäiset tai haitallisesti runsastuneet lajit						
Lajistotietoa						
Uhanalaisuus: linnut, nisäkkäät, selkärangattomat ja kasvit Suomen lajien uhanalaisuus - Punaisen Kirjan (Hyvärinen ym. toim. 2019) mukaan (viite 5/1), erityisesti suojeltavat ja uhanalaiset luonnonsuojeluasetuksen (Luonnonsuojeluasetus 14.2.1997/160, liite 4 19.6.2013/471) mukaan. Tiedot uhanalaisten putkilokasvien, sammalten, jäkäliden ja sienten osalta Suomen ympäristökeskuksen ylläpitämästä Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmästä ja Suomen Lajitietokeskuksen lajiportaalista, Laji.fi (tilanne 08/2019).						
Tiedot Käsivarren alueen nisäkä- ja lintulajien esiintymisestä ja runsaudesta ovat osin puutteellisia. Lintujen osalta tiedot perustuvat pitkälti BirdLife Suomen IBA-laskentoihin, Luomuksen vakiolinjoihin ja muihin linjalaskentoihin sekä 2019 vuoden Syken panostukseen linjalaskennoissa ja vesilintulaskennoissa. Suurpetojen esiintymisestä on parhaat tiedot, mutta tiedot yksilömääristä ovat epätarkkoja. Pikkunisäkkäiden runsaus ja levinneisyys tunnetaan hyvin. Helsingin yliopiston Kilpisjärven biologisen aseman ja Luken tutkijat ovat selvittäneet vuosikymmenien ajan mm. myyrien ja tunturisopulin esiintymistä ja kantojen dynamiikkaa. Lintulajisto tunnetaan kohtuullisen hyvin, mutta useimpien lajien osalta runsausarviot ovat hyvin epätarkkoja. Alueelta on nimetty kolme Lapin tärkeää lintualueita: Juovvacorrun ylänkö, Marjajärvien ja Saarijärven ylänkö ja Pihtusjärven ja Somasjärven ylänkö (Viite 5/2). Käsivarren alueella on Suomen tihein ahmakanta, joka on yhteinen Norjan ja Ruotsin kanssa. Käsi-varsi onkin ahman tärkeimpiä esiintymisalueita ja myös lajin suojelun kannalta tärkeä alue. Uhanalaiset kalalajit muodostavat keskeisen osan erämaa-alueen vesistöjen kalalajistosta. Alueella tavataan erittäin uhanalaiseksi (EN) luokiteltua taimenta (<i>Salmo trutta</i>) (merivahteiset kannat), erittäin uhanalaista (EN) merialueen vaellussiikaa						

(*Coregonus lavaretus maraena*) ja vaarantunutta (VU) lohta (*Salmo salar*) (Itämeren lohikannat). Silmälläpidettäviä kalalajeja on kaksi, taimen (sisävesien kannat napapiirin pohjoispuolella) ja made (Lota lota). Käsivarren erämaa on Itämeren lohen pohjoisinta ja pisimmän vaellusmatkan päässä olevaa lisääntymisaluetta. Edellä mainittujen vaeltavien lohikaloihin kuuluvien lajien uhanalaistumiseen on vaikuttanut kalastus niiden syönnösalueilla. Käsivarren erämaa-alue on alkuperäisten lohikalakantojen säilyttämiseksi tärkeä alue.

Käsivarren suurtunturit ovat viimeisiä alueita, joille ketut eivät ole vielä levittäytyneet runsaslukuisina ja siksi tämä on alue, jolla naalin pesinnöillä on paremmat mahdollisuudet onnistua kuin muualla matalammilla tuntureilla. Naalin pesinnän turvaamiseksi tulee ketunpyyntiä alueella tehostaa entisestään. Ilmastonmuutos uhkaa lähes kaikkia Käsivarren alueella esiintyviä uhanalaisia lintu- ja nisäkäslajeja ja siksi niiden esiintymistä on seurattava suunnitelmallisesti.

Käsivarren erämaahan mahtuvat kasvillisuudeltaan monipuoliset suurtunturit ja erämaan keskiosan karumpi tunturialue sekä useiden suurten jokien kuten Poroenon ja Torisenon varret soineen ja tunturikoivikoineen. Kilpisjärven Mallan ja Saanan lisäksi Skandien reunalla merkittäviä suurtuntureita kalkkilajistolle ovat mm. Doskálhàrji, Ànnjaloanji, Guonjarvárrí ja Urttasvárrí. Kallioperältään poikkeuksellisia ovat Halti ja Ritničohkka. Kalkkikalliot ja -pahdat sekä laajat kalkkivyörylohkareikot, lapinvuokkokankaat, lähteiköt, lähdepurot ja ohutturpeiset suot kalkkivaikutteisilla rinteillä ovat uhanalaisen lajiston monimuotoisimpia elinympäristöjä. Kalkkia vaativaa lajistoa esiintyy runsaasti mm. Doskálhàrjilla (viite 5/3), Ànnjaloanjin pahdan alla ja Bumbovárrilla.

Tietoa putkilokasvi- ja sammallajistosta on enimmäkseen suurtuntureilta ja etenkin sieltä, missä kalkkivaikutteisuutta esiintyy. Erämaan keskivaiheilta on tietoja niukasti. Alueen uhanalainen sienilajisto on puutteellisesti tutkittua. Erämaan keski- ja eteläosat vaatisivatkin tarkempia lajisto- ja kasvillisuusinventointeja.

Uhanalainen kalkkipaikkojen lajisto on keskittynyt Käsivarren erämaan pohjoisosan suurtuntureille. Suunnittelualueelta tunnetaan 26 luonnonsuojeluasetuksen mukaista uhanalaista putkilokasvilajia, joista arnikki, karvamaksaruoho ja ruijanvihvilä ovat erityisesti suojeltavia lajeja (liite 2). Karvamaksaruohon esiintymiä on Suomessa vain kaksi. Pääosa arnikin esiintymistä on Käsivarren erämaan suurtuntureilla. Suunnittelualueella on noin 40 silmälläpidettävää putkilokasvilajia, joista monen, kuten pahtailakin, napahärkin, lumikynsimön ja jääleinikin esiintyminen rajoittuu Käsivarren pohjoisosan suurtuntureille. Käsivarren erämaalla on erittäin suuri merkitys uhanalaisen tunturisammallajiston suojelulle. Erämaasta tunnetaan noin 70 luonnonsuojeluasetuksen mukaista uhanalaista sammallajia, joista 35 on erityisesti suojeltavia lajeja. Monilla kaikkein uhanalaisimmilla tunturisammalilla huomattava osa Suomen kannasta on Käsivarren erämaassa ja useita lajeja ei tavata missään muualla Suomessa (esim. verihiirensammal ja paljakkapörrösammal). Lisäksi alueelta tunnetaan 26 silmälläpidettävää sammallajia (liite 2). Alueelta tunnetaan runsaat 20 uhanalaista jäkälälajia, joista kuusi on erityisesti suojeltavia. Alueelta tunnetaan yksi uhanalainen sienilaji, lumikuukunen. Jos lasketaan mukaan sekä luonnonsuojeluasetuksen uhanalaiset ja erityisesti suojeltavat kasvilajit että uudessa uhanalaisuusarvioinnissa uhanalaisiksi arvioitut lajit, joita ei ole asetuksessa, on uhanalaisten kasvilajien määrä suunnittelualueella yhteensä 201 kpl (putkilokasveja 34, sammalia 118, jäkälää 48 kpl ja yksi sienilaji). Alueella ei ole tiedossa vieraslajeja tai haitallisesti runsastuneita kasvilajeja.

Direktiivikasvilajeista Käsivarren erämaassa esiintyvät tundrasara, lapinkaurake, lapinleinikki ja lettorikko sekä isonuija-, kiiltosirppi- ja pohjankellosammal. Tundrasaran isonuijasammalen ja pohjankellosammalen siintymät ovat suurtuntureilla. Muut luontodirektiivin lajit esiintyvät isojen jokien varsilla rannoilla tai soilla. Luontodirektiivin raportoinnissa kaudelle 2007-2012 on todettu edellä mainittujen lajien ns. suotuisan suojelutason olevan suotuisa Suomen alpiinisella alueella, ts. lajien levinneisyysalue on riittävän laaja ja esiintymien tila on vakaa. Poikkeuksena on pohjankellosammal, jonka suojelutason on arvioitu olevan ”epäsuotuisa, riittämätön” (viite 4/2).

Monet Käsivarren erämaan suurtuntureiden harvinaiset kasvilajit ovat Norjan ja Ruotsin puolelle sijoittuvan levinneisyysalueensa reunoilla. Uhanalaislajistossa on useita erittäin harvinaisia pahoilla tai vyörylouhikoissa esiintyviä lajeja. Monet harvinaisten kasvien esiintymät ovat herkästi kuluviissa elinympäristöissä, kuten lähteikoissa, rинnesoilla ja tunturikankailla. Monilla lajeilla esiintymät ovat pieniä ja niiden häviämiskatki on suuri, esim. kivivyöry tai kasvupaikan taltantuminen voi helposti heikentää tai tuhota pienen kasvuston. Voimakas porojen laidunnuspaine saattaa uhata erityisesti yksilömäärältään pieniä esiintymiä. Ilmastonlämpeneminen todennäköisesti tulee vaikuttamaan monin tavoin tunturilajien kasvupaikkoihin ja etenkin arktiset lajit Käsivarren suurtuntureilla ovat vaarassa hävitä, kun niillä ei ole enää mahdollisuutta paeta korkeammalle Suomessa (viite 5/1c). Osa kalkkivaikutteisten alueiden uhanalaiskeskittymistä, esim. Guonjarvárrin-Duolljehuhputin alue ja Doskáljávrin ympäristö, ovat kulkureittien varsilla tai lähellä. Näiden esiintymien säilyminen pitää turvata pitämällä reitit hyvässä kunnossa ja roskattomina sekä hyvällä retkeilijöiden ohjauksella ja valistuksella.

Uhanalaisten ja silmälläpidettävien selkärangattomien eläinten esiintyminen Käsivarren erämaa-alueella painottuu alueen luoteisosaan, linjan Guonjarvårri–Bumbovárri pohjois- ja länsipuolelle, eli niin sanotulle suurtuntureiden alueelle. Uhanalaisen perhoslajiston tärkeimpiä elinympäristöjä ovat kalkkikalliot, tunturipaljakat ja louhikot ja tunturiniityt (viite 5/4). Useat uhanalaiset perhoslajit ovat sidoksissa vain yhteen tai korkeintaan muutamaankasvilajiin. Esimerkiksi lapinvuokko, tunturikurjenherne, peuranvirna ja rikot ovat tärkeitä ravintokasveja. Yksi alueen harvinaisimmista perhosista on pohjanvalkotäpläpaksupää, joka tunnetaan vain Ánnjaloanjin pahdan alapuolisilta niityiltä (viite 5/5-6). Muille eliöryhmille, kuten kotiloille ja kaksisiipisille hyönteisille alueen pienvedet (lähteiköt, purot) ja kalkkivaikutteiset kosteikot ovat tärkeitä. Alueella elää myös huonosti tunnettu, seisovien vesien kilpikudusjalkainen *Lepidurus arcticus*, jonka esiintymisestä kaivataan lisätietoja.

Käsivarren erämaa-alue muodostaa yhdessä Mallan luonnonpuiston ja Saanan kanssa Suomen oloissa ainutkertaisen kokonaisuuden. Tällä alueella elää lukuisia selkärangatonlajeja, joita ei tavata muualla Suomessa. Suurtunturialueen lajisto tunnetaan osittain vielä huonosti. Tunturiperhosseurantaa on syytä jatkaa tulevaisuudessa. Selkärangatonlajiston uhanalaisuus alueella liittyy ennen kaikkea pieneen levinneisyysalueen kokoon. Monilla lajeilla levinneisyys rajoittuu vain suurtuntureille ja esiintyminen siellä on laukuttaista. Oletettu ilmastonmuutos vaikuttaa lajistoon suoraan elinkiertojen muuttumisen kautta tai epäsuoraan elinympäristön muutoksen kautta (lisääntynyt kilpailu, ravintokasvien häviäminen, luontotyyppien muuttuminen).

6 Kulttuuriperintö

Vastuuprosessi	Luonnonsuojelu	Kartta	☐	
Selite	Kulttuuriperinnön nykytilakuvaus käsittää suunnittelualueen maisema-arvojen sekä rakennusperinnön ja arkeologisten kohteiden kuvauksen. Kuvauksen tavoitteena on tunnistaa suunnittelualueen keskeiset kulttuuriperintöarvot.			
Alueen kuvaus, maisema				
Käsivarren erämaa-alue sijaitsee Peräpohjolan-Lapin maisemamaakunnassa ja siellä eteläosastaan Enontekiön pohjoisella tunturiseudulla ja pohjoisosastaan Käsivarren ylätunturien seudulla. Raittijärven kylä on valtakunnallisesti arvokas perinnemaisema ja maakunnallisesti arvokas maisema-alue, ja Hirvasvuopion kenttä paikallisesti arvokas perinnemaisema. (6/1, 6/2, 6/7.) Alueella ei ole kansallismaisemia. Saamelaiden kotiseutualueen valtakunnallisesti arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventoinnissa esitetään valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi aluetta ”Käsivarren suurttuntureiden maisemat”, 84 579 ha. Lisäksi Raittijärven kylää esitetään valtakunnallisesti arvokkaaksi maisema-alueeksi osana kohdetta ”Enontekiön poronhoito- ja kausiasutusmaisemat”. Valtioneuvosto vahvistaa koko Suomen valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet tulevaisuudessa, mutta aikataulu ei ole tiedossa.				
Enontekiön pohjoisella tunturiseudulla melko jyrkkärinteiset tunturi- ja vaaramaat ja alavammat kumpuilevat alueet vaihtelevat (6/1). Maisemaa hallitsevat aavat tunturit, jotka nousevat jopa yli 900 metriin merenpinnasta. Alue on osaksi metsänrajan yläpuolella, mutta suuri osa on kuitenkin harvojen tunturikoivumetsien peitossa. Erämaassa on myös laajoja suoalueita, joiden maisemaan tuovat vaihtelua muutamia pitkät ja helppokulkuiset harjujaksot. Erämaa-alueen pohjoisosassa, Käsivarren ylätunturien seudulla tunturit ovat korkeampia. Siellä useat huiput kohoavat yli 1000 metrin korkeuteen, joukossa Suomen korkein tunturi Halti 1328 metriä merenpintaa ylemmäs. Laaksoissa on tunturikoivikoita, mutta vähänkin ylävämmät alueet ovat puutonta paljakkaa. Soita on vähemmän kuin etelämpänä erämaa-aluetta.				
Alueen kuvaus, rakennusperintö ja arkeologia				
Alueen rakennusperintökohteita ei ole inventoitu, mutta alueella ei tiedetä olevan kulttuurihistoriallisesti erityisen arvokkaita rakennuksia. Siellä ei ole asetuksella valtion omistamista rakennuksista (480/1985) tai lailla rakennusperinnön suojelusta (498/2010) suojeltuja rakennuksia. Alueella on useita auto- ja varaustupia sekä viranomaisten ja paliskunnan kämppiä. Metsähallituksen tietojen mukaan erämaa-alueen vanhimpia rakennuksia ovat 1930-luvulla rakennettu Jogasjärven autiotupa ja mahdollisesti jo 1800-luvulla rakennettu nykyisen Hirvasvuopion (Sarvisvuobi) vuokratuvan varasto. Jogasjärven autiotupa on kunnoltaan keskinkertainen ja Hirvasvuopion varasto huonokuntoinen. Hirvasvuopion varasto ei sijaitse enää alkuperäisellä paikallaan. Muut alueen rakennukset on rakennettu pääosin 1960- ja 1970-luvuilla. Autiotuvista ehkä kuuluisin on Porojärven pään niin kutsuttu UKK-kämpä, jota presidentti Urho Kekkone piti useiden Käsivarren hiihtoretkiensä tukikohtana.				
Pysyvää asutusta alueella on ainoastaan Raittijärven kylässä, joka on merkitty Tunturi-Lapin maakuntakaavassa merkinnällä sma (saamelaisalueella sma-merkinnän saavat mm. valtioneuvoston päätöksen mukaiset valtakunnallisesti arvokkaat kulttuuriympäristöalueet). Maakuntakaavassa sille on annettu kaavamääräys ”Alueen suunnittelussa on turvattava merkittävien kulttuurihistoriallisten ja maisemallisten arvojen säilyminen”. Valtakunnallisesti merkittäväksi rakennetuksi kulttuuriympäristöksi on luokiteltu Pihtusjärven kivinen porokaarre (myös sma-merkintä maakuntakaavassa) (6/3). Pihtusjärvellä on osavuotista asutusta.				
Käsivarren erämaa-alueella on tehty arkeologisten kulttuuriperintökohteiden inventointi pohjoisosassa v. 2012 ja eteläosassa v. 2014 (6/4). Aluetta ei ole kuitenkaan inventoitu kokonaan. Inventoinneissa painotettiin alueita, joilla sijaitsevat arkeologiset kohteet olisivat maastonkulumisen vuoksi eniten vaarassa tuhoutua – mm. reittien varrella ja auto- ja varaustupien läheisyydessä. Inventoidut alueet sijoittuvat enimmäkseen vesistöjen äärelle, ja esimerkiksi tuntureiden lakialueita on inventoitu hyvin vähän. Eniten arkeologisia kohteita tunnetaan pohjoisosasta. Alueelta on dokumentoitu kymmeniä arkeologisia kohteita tuhansien vuosien takaisista asuinpaikoista kivisiin erotuskaarteisiin, purnuihin, pyyntikuoppiin, seitoihin ja nykyajan retkeilyn jälkiin. Useimpien arkeologisten kohteiden kunto alueella on hyvä.				

Jääkausi alkoi lähestyä alueella loppuaan, kun Halti-tunturin huippu paljastui mannerjäätikön alta noin 9800-9600 vuotta sitten. Jää vetäytyi alueelta nopeasti, alle tuhannessa vuodessa. Sulamisen jälkeen alueelle levittäytyi kasvillisuutta ja eläimistöä ja niiden perässä myös ihmisiä. Erämaa-alueelta löytyneitä muinaisjäännöksiä ei ole ajoitettu, mutta lähialueiden vastineiden perusteella vanhimmat asuinpaikat ajoittunevat jo kivikautisiksi. Alueen asukkaat saivat elantonsa tuhansien vuosien ajan metsästämällä, kalastamalla ja kasveja hyödyntämällä.

Alueen kivi- ja varhaismetallikautisilta asuinpaikoilta on löydetty pieniä kiviesineitä ja niiden valmistuksessa syntynyttä kivijätettä. Raaka-ainetta esineisiin on haettu tunturien rinteiden kivikoista. Nuoremmat, rautakaudelle ja historialliselle ajalle ajoittuvat asuinpaikat tunnistaa mm. tuolle ajalle tyypillisistä suorakaiteen muotoisista liesilatomuksista. Joskus niillä on vielä näkyvissä myös loivien maavallien ympäröimiä pyöreitä kotasijoja. Alueelta tunnetaan myös joitain laajempia asuinkenttiä, esim. Andrean kenttä Venejärven (Venejávri) pohjoispuolella. Tunturien kylkien rakkakivikoista on löydetty useita ilmeisesti lihan säilytykseen tarkoitettuja purnuja eli säilytyskuoppia. Alueelta on löydetty myös pyyntikuoppia.

Käsivarren erämaa-alueelta on perimätietoa useista saamelaisten pyhistä paikoista. Tällaiset on dokumentoitu Termisvaaralta ja Somasjärveltä. Samuli Paulaharjun mukaan myös Halti on ollut vanha palvontakohde (6/5). Paulaharju kertoo myös Seiteoaivella ja Virdninibballa olevista palvontapaikoista sekä Suhpejávriillä olevasta parantavasta lähteestä, mutta niistä ei ole tarkempaa paikkatietoa. Pyhä paikka on myös Ropin itäpuolella oleva kivi, jonka tarkempi sijainti ei ole tiedossa. Saamelaisesta poronhoidosta kertovat kivistä rakennetut porokaarteet Pihtusjärveltä ja Bierfejärveltä. Niiden rakentamisajankohdaksi on arvioitu 1900-luvun alkupuoli.

Erämaa-alueelta on löydetty seitsemän rautakaudelle tai historialliselle ajalle ajoittuvaa rautaista nuolenkärkeä. Niistä ainoastaan yhden, vuonna 2012 löytyneen kärjen tarkka löytöpaikka on tiedossa.

Alla olevassa arkeologisten kohteiden taulukossa on ainoastaan ne arkeologiset kohteet, joiden tarkka paikkatieto on tiedossa. Siksi esimerkiksi sieltä puuttuvat Paulaharjun teoksissa mainitut kohteet sekä nuolenkärkien löytöpaikat, joista tiedetään vain summittainen paikka.

Kohteet		
Maisema		
Luokka	Kpl	Nimi
Maakunnallisesti arvokas maisema-alue	1	Raittijärven kesäkylä
Valtakunnallinen arvokas perinnemaisema	1	Raittijärven kentät
Paikallisesti arvokas perinnemaisema	1	Hirvasvuopion kenttä
Lisätietoja		

Rakennusperintö					
Luokka	kpl	Nimi			
Lisätietoja					
Arkeologiset kohteet		Muut arkeologiset kohteet		Muu kulttuuriperintö	
Tyyppi (muinaismuistorekisterikohde)	Kpl	Tyyppi (muut kohteet)	Kpl	Luokka	Kpl
Asuinpaikka	26	Asuinpaikat	6		
Kivi- ja maarakenteet	49	Kivi- ja maarakenteet	11		
Valmistuspaikat ja työpaikat	13	Valmistuspaikat ja työpaikat	1		
Palvontapaikat	2	Taide- ja muistomerkit	1		
Muinaisjäännösryhmät	7	Kulttuuriperintökohderyhmät	1		
Löytöpaikat	2				
Paikalliskulttuuri					
Käsivarren erämaa-alue on vanhaa Rounalan (Ruovdnál) ja Suontavaaran (Suovditvárri) lapinkylien aluetta. Alueen saamelaiset elivät vanhastaan kalastuksesta, metsästyksestä ja luonnontuotteiden keräilystä. Vähitellen niiden rinnalle nousi pienimuotoinen poronhoito, joka kasvatti merkitystään peurakannan vähetessä. 1800-luvulla valtioiden väliset rajasulut vaikuttivat poropaimentolaisuutta harjoittaneiden saamelaisten elämään merkittävästi. Rounalan ja Suontajärven lapinkylät jaettiin kahtia, ja perinteinen rajat ylittävä jutaaminen loppui. Käsivarren alueella ei kuitenkaan ollut tarpeeksi laiduntilaa poroille, minkä takia osa perheistä muutti Sodankylän pohjoisosiin. (6/6) Alue on kokonaisuudessaan saamelaista kulttuurimaisemaa ja tärkeä saamelaisille. Kulttuurimaisemaa ei ole vain rakennettu ympäristö ja arkeologinen kulttuuriperintö, vaan ne alueet ja kohteet, joita alueen käyttäjät niiden kulttuuristen sisäisten merkitysten kautta arvottavat tärkeiksi. Saamelaiskulttuuriin liittyviä muinaisjäännöksiä ja muita arkeologisia kulttuuriperintökohteita ovat esimerkiksi vanhat kotasijat, asuinkentät sekä poroaidat. Esimerkiksi Pihtusjärvellä ja Bierfejärvellä on nähtävissä vanhat kivikaarteet. Raittijärven kesäkylä taas on merkittävä edelleen käytössä oleva rakennettu ympäristö. (6/6)					
Lisätietoja					

7A Luonnon virkistyskäyttö: retkeily ja luontomatkailu

Vastuuprosessi	Luonnon virkistyskäyttö	Kartta	☒ ☐	Kuva 6. Palveluvarustus Kävijävirrat
Selite	Nykyisestä luonnon virkistyskäytöstä kuvataan retkeilyn ja luontomatkailun toimintaympäristöä, suunnittelualan vetovoimaa ja merkitystä virkistyskäyttökohteena sekä nykyistä kysyntää, tarjontaa ja matkailun yhteistyötä. Kysyntätietoja ovat mm. tiedot käyntimääristä ja asiakastytyväisyydestä. Tarjonnalla tarkoitetaan retkeilyreittien, rakenteiden ja rakennelmien määrää, kapasiteettia ja kuntoa. Tavoitteena on analysoida palvelujen ja palveluketjujen toimivuutta asiakaslähtöisesti.			
Toimintaympäristön kuvaus				
Käsivarren erämaa-alue on käyntikertojen määrällä mitattuna Suomen suosituin erämaa-alue. Pääosa Käsivarren erämaa-alueen virkistyskäytöstä ja luontomatkailusta keskittyy Kilpisjärven ja Haltin väliselle Kalottireitille sekä Kilpisjärven ja Palojarven väliselle Metsähallituksen merkitylle moottorikelkkauralle. Merkittävin osa alueen virkistyskäytöstä on omin voimin tapahtuvaa hiihto- ja patikkaretkelyä sekä kalastusta. Erämaa-alueella harjoitettavista luontomatkailuaktiviteeteista suosituimpia ovat moottorikelkkasafarit ja pilkkiretket. Virkistyskäyttö painottuu maalissyyskuulle, luontomatkailutoiminta puolestaan maalissyyskuulle. Arvio kävijöiden määrästä Käsivarren erämaa-alueella on 1990-luvun alun jälkeen lähes kaksinkertaistunut noin 12 000 käyntiin. Omatoimisessa virkistyskäytössä kasvu on painottunut kesään, luontomatkailussa kevääseen. Vuonna 2010 valmistuneen kävijätutkimuksen mukaan virkistyskävijöiden (vaeltajat) viipymät alueella ovat kasvaneet 5,4 vuorokaudesta 6,3 vuorokauteen 1990-luvun alusta. Kilpisjärveltä Somasjärvelle ja Pihtusjärveltä Haltille kulkeva yhteispohjoismainen Kalottireitti sekä Porojärveltä alkava Poroeno–Lätäseno vesiretkelyreitti muodostavat yhden Tunturi-Lapin puistoalueen virkistyskäytön ja luontomatkailun painopistealueista. Muita luontomatkailulle ja luonnon virkistyskäytölle tärkeitä alueita Käsivarren erämaa-alueella ovat Lossujärven–Urtasjärven (Urtasjärvi)–Vuomakasjärven (Vuomegasjärvi) alue, Meekonjärven–Porojärven alue sekä Termisjärvi. Kesäkuun lopusta elokuuhun painottuva kalastuskausi lisää virkistyskävijöiden määrää Kalottireitin ulkopuolisilla alueilla. Kalastajien pääasiallisina kohteina ovat Valtijoki, Toskaljärvi, Poroeno–Lätäseno, Kaitsajoki (Gaihcčajohka), Romma- ja Torisenot. Kalastuskausi lisää vesitaso- ja helikopterilentoliikennettä erämaa-alueelle. Lento-operaattorit arvioivat kuljettaneensa Käsivarren erämaa-alueelle kesä-syyskuun välisenä aikana noin 2900 asiakasta, joista pääosa virkistyskalastajia (Heliflite ja Polar-Lento 2016). Vuonna 1992 merkitty Kalottireitti on erämaa-alueen ainoa merkitty kesäreitti. Talvisin Metsähallitus on merkinnyt reitit Kilpisjärveltä Haltille, aikaisempina vuosina myös Kobmajoen autiotuvalle, Toskaljärvelle ja Lossujärvelle. Metsähallituksen merkitty moottorikelkkaura kulkee Käsivarren erämaa-alueen läpi, Kilpisjärveltä Palojarvelle. Lisäksi Saarikoskelta on merkitty moottorikelkkaura Raittijärven lapinkylään. Merkittyjen talvireittien avulla pyritään keskittämään liikkumista, mikä puolestaan vähentää virkistyskäytöstä ja luontomatkailusta luonnolle ja muulle alueen käytölle alueen käyttömuodoille aiheutuvia haittoja sekä lisää alueella liikkuvien turvallisuutta. Käsivarren erämaa-alueen virkistyskäyttöä ja luontomatkailua palvelee yhteensä 20 Metsähallituksen huoltamaa autio-, varaus- ja päivätupaa, joista suurin osa on rakennettu 1960- ja 70-luvuilla. Tuvat ovat pääsääntöisesti hyvässä tai keskinkertaisessa kunnossa. Erämaa-alueen sisällä, yhteispohjoismaisen Kalottireitin varrella, oleva tupa-verkosto on pääosin peruskorjattu 2000-luvulla. Autio- ja varaustuvat on tarkoitettu omin voimin liikkuville, mutta Metsähallitus on viime vuosina mahdollistanut sopimuksiin pohjautuvan autiotupien päiväkäytön luontomatkailutoiminnassa sekä varaustupien käytön yöpymiseen, ohjattujen omin voimin liikkuvien ryhmien huollossa. Sesonkiajan (maalis-syyskuu) ulkopuolella tupia ovat voineet käyttää myös motorisoidusti liikkuneet paikalliset asukkaat sekä poromiehet. Soneran Metsähallitukselle luovuttama Meekonjärven kämpä on ollut Metsähallituksen yhteistyöyrittäjien päiväkäytössä vuodesta 2010 lähtien. Metsähallituksella on erämaa-alueella kolme vuokrakämpää sekä kaksi huoltoa ja valvontaa palvelevaa tukikohtaa. Rajavartiolaitoksella on erämaa-alueella neljä valvontatupaa, jotka ovat valvonnan ohella henkilöstön aktiivisessa virkistyskäytössä. Moottorikelkkailu valtion mailla on luvanvaraista ja sallittua Käsivarren erämaa-alueella ainoastaan Metsähallituksen merkityillä moottorikelkkaurilla. Luontomatkailuyrityksille myönnetään safaritoimintaan maastoliikennelupia myös merkittyjen moottorikelkkaurien ulkopuolelle. Enontekiöllä vakituisesti asuville myönnetään lumipeitteen aikana				

suojelualueita lukuun ottamatta maksuton maastoliikennelupa valtion maille. Kesämaastoliikenne ohjataan sidosryhmien kanssa neuvotelluille vakiintuneille kulku-urille. Kesäaikaisia maastoliikennelupia myönnetään ainoastaan Enontekiöllä vakituisesti asuville sekä luontomatkailuun liittyvään huoltotoimintaan.

Kuntalaisten virkistyskäyttö erämaa-alueella liittyy pääsääntöisesti virkistyskalastukseen, metsästykseseen ja marjastukseen.

Vetovoima ja merkitys

Käsivarren erämaa-alueen suurimpina vetovoimatekijöinä voidaan pitää alueen puhdasta, erämaista luontoa ja yli 1000 metriin merenpinnasta kohoavia suurtuntureita sekä alueen erinomaisia retkeily-, kalastus- ja metsästysmahdollisuuksia. Alueen suosituin nähtävyys on Halti-tunturi (1324 mpy), jonka huiputtaa vuosittain noin kolmannes erämaa-alueen kävijöistä.

Virkistyskäytön ja ohjatun luontomatkailun alueelle tuomat vuosittaiset tulo- ja työllisyysvaikutukset ovat merkittäviä. Kävijätutkimusmenetelmällä kerätystä aineistosta on laskettu, että omin voimin erämaa-alueella liikkuvien paikallistaloudellinen vaikutus on noin puoli miljoonaa euroa, luontomatkailun arvo mukaan lukien yli miljoona euroa.

Kävijälaskentakohteet		Kävijätutkimus				Viipymä	
Tunnus	Nimi	Kävijätutkimuksen nimi	Käsivarren erämaan ja Kilpisjärven alueen kävijätutkimus	Vuosi	2009–2010	Viipymä yöpyjät vrk	6,3
	Käsivarren erämaa-alue	Kävijätyytyväisyys indeksi			4,01	Kävijä vrk	77 792
Kävijälaskennan kattavuus suunn.alueesta %		Tyytyväisyys palveluihin			3,82	Polttopuun käyttö ja jäte	
		Tyytyväisyys ympäristöön			4,05		
Kävijälaskentatiedot		Odotusten täyttyminen			4,49	Vuosi	2015
Vuosi	Käyntimäärä	Häiriötekijöiden kokeminen			4,10	Sekajäte	13,2 m³
2017	13 700	Paikalliset kävijät (%)			0	Vuosi	2016
2018 ³⁾	15 000	Kotimaiset matkailijat (%)			95	Polttopuu	145,4 pm³
Paikallistaloudelliset vaikutukset		Ulkomaalaiset matkailijat (%)			5		
Vuosi (uusin)	2010						
Työllisyysvaikutus	7 htv	Päiväkävijät (%)			1		
Tulovaikutus milj. e	0,5	Yöpyjät alueella (%)			99		
Lisätietoja	Arvio Käsivarren erämaa-alueella liikkuvien virkistyskävijöiden paikallistaloudellisista vaikutuksista (N = 143. Luontomatkailun osuus aliedustettuna.)	Viipymä päiväkävijät h			5		
Lisätietoja							
Kävijätutkimuksia ja paikallistaloudellisia vaikutuksia koskevat analyysit Metsähallituksen ASTA-kävijäseurantajärjestelmästä, Käsivarren erämaan ja Kilpisjärven alueen kävijätutkimukseen 2009 ja 2010 erämaa-alueella vastanneet (n = 147). Kävijätutkimus painottui omin voimin liikkuviin retkeilijöihin, koska ohjatut ryhmät ja moottorikelkkailijat eivät juuri pysähtyneet tuvilla, joilla tutkimusaineistoa kerättiin. Käsivarren erämaa-alueen kävijöistä 61 % oli miehiä. Kävijöiden keski-ikä oli 44 vuotta. Kävijöitä oli eniten ikäluokissa 25–64-vuotiaat. Pääosa kävijöistä saapui pääkaupunkiseudulta. 86 % oli liikkeellä 2–5 hengen ryhmissä, yleisimmin ystäväporukalla. Vain 21 % oli ensimmäistä kertaa Käsivarren erämaa-alueella. 88 % matkan tärkein kohde oli Käsivarren erämaa-alue, 65 % pääasiallinen aktiviteetti vaellusretkeily ja yöpyminen maastossa. 64 % vastanneista ilmoitti huiputtavansa Haltin. Tärkeimmät motiivit alueelle tulon olivat maisemat ja luonnon kokeminen. Eniten häiriötä kävijöille aiheuttivat liiallinen kävijämäärä ja moottorikelkkailu, mutta niidenkin aiheuttama haitta koettiin melko vähäiseksi.							

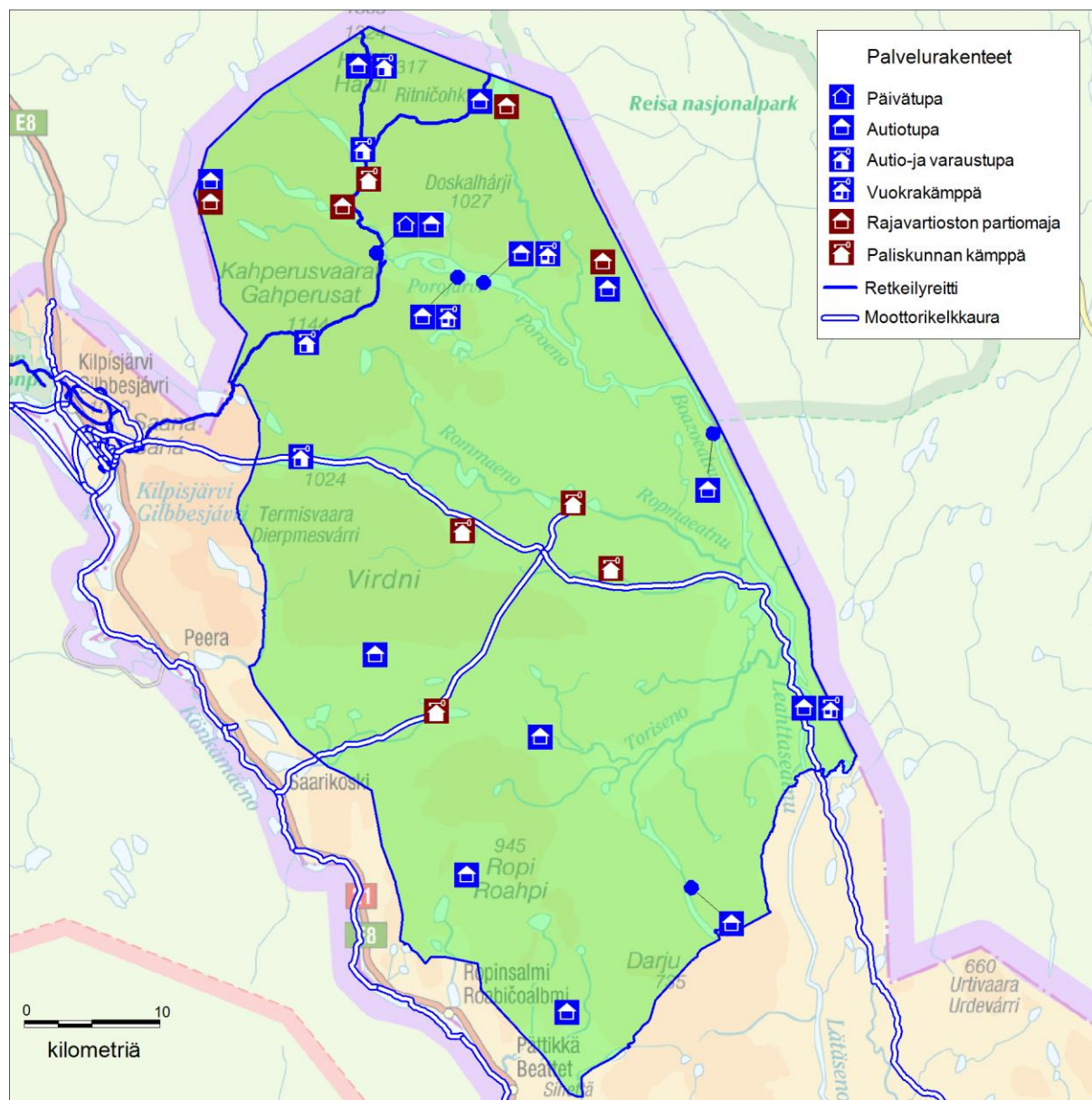
³⁾ Kävijälaskenta keskittyy vain Kilpisjärveltä erämaahan suuntaaviin kävijöihin, Kalottireitillä ja Metsähallituksen merkityllä moottorikelkkauralla. Kävijälaskenta ei erottele rekikuljetuksiin erämaahan matkaaavia kävijöitä. Todellinen vuosittainen käyntikertojen määrä lieene noin 15 000. Kasvaneet kävijämäärät johtuvat laskennan tehostumisesta sekä alueelle suuntautuvan lentoliikenteen kasvusta.

Retkeilypalvelujen tarjonta									
Rakennukset	Lkm	Kapasi- teetti (hlö)	Kunto			Ylläpito		Muulla kuin valtion alueella	Lisätietoja
			Hyvä	Kesk.	Huono	Mh	Muu		
Autiotuvat	14	105		X		X			Autiotuvista viisi on hyvässä kunnossa (pääosa painopistealueella), yhdeksän keskinkertaisessa kunnossa. Autiotupien sijainti Lossujärvi, Aatsa, Halti, Hirvasvuopio, Jogasjärvi, Kaskajoki, Kutukoski (Goddeguaika), Kopmajoki, Meekonjärvi (Megonjärvi), Porojärvi, Puvrasjohka, Ropi, Taabma ja Tenomutka. Rimmajärven (Rimmajävri) rannalla avoinna oleva, Urho Viikin 1950-luvulla rakentama kalastusmaja palvelee autiotupana. Tupa on huoltamaton ja huonossa kunnossa.
Autio- ja varaustuvat	4	37 + 43	X			X			Kalottireitin kolme autio- ja varaustupaa (Kuonjarjohka, Pihtusjärvi (Bihčosjävri) ja Halti) peruskorjattu 2000-luvulla ja niiden kunto on hyvä. Kuonjarjoen (Guonjarjoga) autio- ja varaustupa rakennettu vuonna 2001. Termisjärven tupa keskinkertaisessa kunnossa.
Varaustuvat	1	10		X		X			Meekonjärven varaustupa
Vuokrakämpät	3	18	X			X			Jogasjärvi, Porojärvi ja Hirvasvuopio.
Päivätuvat	1	8		X		X			Meekonjärvi. Sopimusyrittäjien taukotukikohta.
Metsähallituksen huolto- ja valvontatuvat	2	10	X			X			Jogasjärven huoltotupa, Ruunavuopion (Ruvnavuobi) valvontatupa.
Rakennelmat	Lkm	Kapasi- teetti	Kunto			Ylläpito		Muulla kuin valtion alueella	
			Hyvä	Kesk.	Huono	Mh	Muu		
Kuivakäymälät	21		X			X			Haltin autio- ja varaustuvalla, Munnikurkkiossa ja Ruunavuopiossa poiskuljetettavat makit. Muualla maakuopat. Käymälöistä 16 on hyvässä kunnossa ja peräisin 1990-luvulta. Muut keskinkertaisessa kunnossa.
Polttopuusuojat	20		X			X			Suurimmassa osaa liitereistä myös jätevarastointimahdollisuus. 15 liiteriä hyvässä, loput keskinkertaisessa kunnossa.
Ekopisteet	8	X	X			X			Varsinaisia rakennettuja ekopisteitä Meekonjärven varaustuvalla, Pihtusjärvellä, Lossujärvellä, Kobmajoella, Jogasjärvellä, Hirvasvuopiossa, Tenomutkassa ja Termisjärvellä. Muilla tuvilla sekajätteiden keräys.

Sillat	3		X			X			Kalottireitillä Bierfejoen polkusilta (1994) ja Vuomakasjoen polkusilta (1996). Torisenolla Rajavartiolaitoksen vuonna 1989 rakentama ja huonossa kunnossa oleva teräsriippusilta, joka palvelee pääasiassa moottorikelkkauran liikennettä sekä paikallista kesämaastoliikennettä.
Pitkospuut	112 m		X			X			Käsivarren erämaa-alueella on pitkostettu ainoastaan Meekon pahdan alla oleva osuus vuonna 2009. Erämaa-alueen puolella olevalla mönkijäuralla, välillä Hirvasvuopio–Munnikurkkio, Rajavartiolaitoksen pitkostamia suo-osuuksia. Em. pitkokset ovat lahonneet ja erittäin huonossa kunnossa, mikä näkyy paikoin mönkijäuran levenemisenä. Saarikosken ja Raittijärven välinen polkutie on suo-osuuksiltaan pitkostettu ELY-keskuksen toimesta vuonna 2009 (vanha valtion polku).
Viitoitus	12		X						Kalottireitillä vuonna 2011 uusitut viitat. Talvireitillä on irralliset opasteviitat Haltin huipulle menevän reitin risteyksessä. Buoidesoivissa Saarikosken ja Raittijärven risteyksessä, Munnikurkkiossa ja Hirvasvuopiossa keskinkertaisessa kunnossa olevat viitat, lisäksi Torisenon molemmin puolin puiset ja hyvässä kunnossa olevat puiset nimikilvet. Lätäseno–Poroeno-vesiretkeilyreitillä hyväkuntoinen viitta Hirvasvuopiossa.
Reitit	Km	Esteetön (km)	Päällyste (km)	Ylläpito (km)		Muulla kuin valtion alueella			
				Mh	Muu				
Kalottireitti	51	0	0	X			Yhteispohjoismainen Kalottireitti kulkee Käsivarren erämaa-alueen läpi Kilpisjärven ja Somasjärven välillä. Pihtusjärveltä on pisto Haltille. Reitti on merkitty 50 cm korkeilla, mustakeltaisilla reittipaaluilla vuonna 1992. Reittimerkinnät ovat uusimisen tarpeessa.		
Poroeno–Lätäseno-melontareitti	100						Porojärveltä Markkina (Márkanii) johtava, noin 100 km pitkä Poroeno–Lätäseno-vesiretkeilyreitti on kesäisin melojien ja koskenlaskijoiden suosiossa. Käsivarren erämaa-alueella reitti kulkee noin 40 km matkan. Reitin varrella on Porojärven, Tenomuotkan ja Hirvasvuopion autiotuvat.		
Erämaa-alueen talvireitistöt (risureitti)	70	0	0	X	X		Käsivarren erämaa-alueen talvireitistö on merkitty yleensä tammi-maaliskuulla, lumen määrän sen mahdollistaessa. Metsähallitus on merkinnyt erämaa-alueella olevista talvireitistöistä 70 km välillä Tsahkaljärvi–Saarijärvi–Meekonjärvi–Halti ja Muurivaara (Muvravári)–Saarijärvi		

Metsähallituksen moottorikelkkaura	86			X		Kilpisjärven ja Palojärven välisestä Metsähallituksen moottorikelkkaurasta erämaa-alueella ovat osuudet Termisjärveltä Hirvasvuopioon ja Kivijärveltä (Geađgejávrris) Raittijärvelle. Merkitty 1990-luvun alussa noin kolme metriä korkeilla rastitolpilla. Merkinnät ovat välittömän uusinnan tarpeessa. Vesistömerkinnät punaisilla muoviputkilla. Ura suljetaan vuosittain 2.5., porojen vasomiskauden alussa. Uralla ajamiseen tarvitaan Metsähallituksen valtakunnallinen uralupa.	
Matkailun yhteistyön kuvaus							
Pääasiassa Haltille ja Käsivarren suosituimmille kalastusvesille suuntautuvien moottorikelkkasafareiden määrä on kasvanut viime vuosina voimakkaasti. Moottorikelkkasafaritoimintaan myönnetään maastoliikenneoikeuksia myös merkittyjen moottorikelkkaurien ulkopuolelle. Merkittyjen urien ulkopuolella tapahtuvan maastoliikenteen reitistöistä ja niiden käytön ehdoista Metsähallitus sopii yhdessä yrittäjien ja Käsivarren paliskunnan kanssa. Merkittyjen urien ulkopuolella tapahtuvasta moottorikelkkailusta ja aikatauluista on sovittu vuoteen 2017 saakka siten, että 30.4. saakka on voimassa laajempi reittiverkosto ja 9.5. saakka on voimassa suppea reittiverkosto. 9.–20.5. liikkuminen on sallittu Haltin uralla ja liikkumisesta yrittäjä informoi paliskuntaa. Kaudella 2015–2016 Metsähallitus myönsi 39 luontomatkailuyritykselle maastoliikenneluvan urien ulkopuolella tapahtuvan luontomatkailutoiminnan harjoittamiseen Käsivarren erämaa-alueella. Kyseisellä kaudella toteutui yhteensä 1107 moottorikelkkasafaria Yritystoimintaa harjoitettaessa myös koiravaljakoilla liikkuminen vaatii maanhaltijan suostumuksen. Koiravaljakoilla liikkuminen on keskitetty voimassa olevan hoito- ja käyttösuunnitelman mukaisesti Kilpisjärven ja Haltin väliselle merkitylle talvireitille. Valjakoilla liikkuminen päättyy vuosittain 30.4., ennen porojen vasomakauden alkua. Valjakkotoimintaan oli vuoden 2016 lopussa myönnetty lupa kolmelle yrittäjälle. Valjakkotoiminnan ongelmana on nykyisen hoito- ja käyttösuunnitelman kielto käyttää vuokratämpiä, kuten Jogasjärvi ja Porojärvi, yöpymiseen. Metsähallitus pyrkii toiminnassaan sitouttamaan yrittäjiä kestävään luontomatkailuun, minkä vuoksi vuoden voimassa olevien käyttöoikeussopimusten sijaan suositaan kolmivuotisia yhteistyösopimuksia. Yhteistyösopimuksissa sovitaan yritystoiminnan harjoittamisen edellytyksenä valtion mailla olevista oikeuksista ja alueiden käytön säännöistä. Kestävän luontomatkailun periaatteisiin sitoutuvien luontomatkailuyrittäjien kanssa solmittuihin yhteistyösopimuksiin on kirjattu oikeuksia autiotupien käytöstä tauko-paikkoina. Tupien käyttö on yrityksille maksullista. Meekonjärvellä sijaitseva, Soneran Metsähallitukselle luovuttama vanha tukikohtarakennus on ollut yhteistyöyrittäjien käytössä. Meekon tukikohtaa (päivätupa) on voinut varata yrityksen käyttöön kolmeksi tunniksi kerrallaan tai käyttää autiotupien käytön ehtojen mukaisesti. Yhteistyöyrittäjille annetaan lupia tilapäisten majoitteiden, ns. pilkkiarkkien⁴ viemiseen erälle arkeille luvitetuille alueille kevään ajaksi. Kesäksi arkit on tuotava pois, jos erillisesti ei sovita kesäsäilytyksestä. Kesällä arkkeja ei saa käyttää vuokraustoimintaan. Tällä hetkellä seitsemällä yrityksellä on arkkeja yhdeksällä eri järvellä, yksityisistä ei ole tietoa. Yritysten arkkitoiminta on ohjeistettu. Määrä pysynyt samana useita vuosia.							
Vuosi	2016	Yhteistyöyritysten lukumäärä	39	Yhteistyöyritysten suunnittelualueella palvelemien asiakkaiden lukumäärä		Yhteistyöyritysten tyytyväisyys palveluihin (asteikolla 1 = erittäin tyytymätön ... 5 = erittäin tyytyväinen)	3,72 (2016)
Lisätietoja							

⁴ Arkki on kevytrakenteinen sijoituspaikassaan ja -olosuhteissaan liikuteltava rakennelma, joka voi mahdollistaa myös yöpymisen.

Kuva 6. Alueen palveluvarustus.

© Metsähallitus 2021, © Suomen ympäristökeskus 2021, © Karttakeskus, Lupa L5293, © Maanmittauslaitos 2021.

7B Luonnon virkistyskäyttö: opastusviestintä

Vastuuprosessi	Luonnon virkistyskäyttö							Ei karttaa		
Selite	Lomakkeella kuvataan suunnittelualuetta koskevan opastusviestinnän keskeiset tunnusluvut sekä Metsähallituksen ja yhteistyökumppaneiden opastusviestinnän keinot. Opastusviestintää tehdään asiakaspalvelupisteissä, Luontoon.fi -sivuilla ja maastossa. Keinoja ovat mm. henkilöopastus, sähköisen ja painetun opastusmateriaalin tuottaminen ja maasto-opasteet.									
Metsähallituksen opastusviestintä suunnittelualueella										
käynnit			Asiakastyytyväisyys asiakaspalvelupisteissä							
Vuosi	Asiakaspalvelupisteissä		Asiakaspalvelupisteet				Vuosi	Asiakastyytyväisyys (asteikolla 1 = erittäin tyytymätön – 5 = erittäin tyytyväinen)		
2018	14 800		Kilpisjärven luontokeskus				2018	4,46 (vuosipalautteen keskiarvo)		
vuosi	Luontoon.fi-sivuilla käynnit		Asiakkaita opastetuissa ryhmissä asiakaspalvelupisteissä				Asiakkaita opastetuissa ryhmissä maastossa			
2018	55 294 (Käsivarren erämaa)		Vuosi	2018	Henkilöä	35	Vuosi	2018	Henkilöä	0
Lisätietoja										
Kilpisjärven luontokeskus on avoinna sesonkiaikoina maaliskuusta syyskuuhun. Luontokeskuksesta saa kalastus- ja maastoliikennelupia, avaimia Käsivarren varaustupiin ja vuokrakämppiin sekä kartoja. Luontokeskus toimii alueen infopisteenä. Skandien laidalla -näyttely kertoo alueen luonnosta. Luontokeskuksen ollessa suljettuna palvelee Tunturi-Lapin luontokeskus Hetassa.										
Opastusviestinnän keinot suunnittelualueella			Ajantasainen lkm		Uusittava 5– vuotta lkm		Uusittava heti		Yhteensä	
Asiakaspalvelupisteet			1						Rakennettu vuonna 2003.	
Opastuspisteet			1						Kalottireitin ja erämaa-alueen pääopasteet Kilpisjärven luontokeskuksen pysäköintialueella. Ohjeita ja säännöksiä alueella liikkujille.	
Luontoon.fi-sivut			12						Sivustolla Käsivarren erämaa-alueen ajankohdattaiset, harrastusmahdollisuudet, historia, kartat ja kulkuyhteydet, luonto, nähtävyydet, ohjeet ja säännöt, palvelut, reitit, yleisimmät kysymykset, lisätietoja. Sivustosta on kieliversio saameksi, englanniksi ja ruotsiksi	
Maasto-opasteet			15				15			
Luontopolut										
Esitteet ja muu painomateriaali										
Sähköiset opastustuotteet			2						Retkikartta.fi-palvelu, Käsivarren erämaan ja Kilpisjärven alueen Facebook-sivusto	

Luontomatkailusuunnitelma	☐	☐	☐	Luontomatkailusuunnitelman laadintaa ei aloitettu.
Opastusviestintäsuunnitelma	☐	☐	☐	
Lisätietoja				

8 Erätalous: nykytila				
Vastuuprosessi	Erä	Kartta	☐ ☐	Metsästyskieltoalueet Lupa- ja sopimusmetsästysalueet
Selite	Lomakkeessa esitetään erätalouden nykykäytännöt ja sopimus- sekä lupatilanne. Metsästyksen osalta kenttään on kirjattu nykyinen tilanne ja sopimusten voimassaoloaika. Lomakkeen tarkoituksena on antaa riittävät tiedot siihen, että alueen käyttöarvoa näiden toimintojen osalta voidaan arvioida.			
Metsästys				
Kuvaus alueen metsästyskäytöstä	Alue on osa laajempaa yhtenäistä riistatalousaluetta; Vaikutusalueeseen kuuluu Ruotsin ja Norjan rajan takaiset laajat tunturialueet, joilla metsästyspaine on vähäinen, sekä Lätäsenon–Hietajoen alue. Pohjois-Suomessa, metsästyslain 8 § tarkoittamalla alueella asuvilla on vapaa metsästysoikeus kuntansa valtion mailla. Metsästysoikeus koskee luonnonpuistoja lukuun ottamatta myös suojelualueita. Eränkäynti on tärkeä osa lappilaista elämäntapaa ja kulttuuria. Enontekiön kuntalaisista lähes 40 % omistaa metsästyskortin. Käsivarren suurtuntureiden alueella metsästetään lähinnä hirveä ja riekkoa. Käsivarren erämaa-alue tarjoaa seisovan lintukoiran kanssa metsästäville erityisiä maastoja, vastaavaa aluetta on Suomessa vain Utsjoella. Kiiruna on myös alueella yleisesti tavattava metsästettävä laji, mutta RKTL:n saalistilastojen ja metsästysselvitysten perusteella siihen ei kohdistu merkittävää metsästyspainetta. Suunnittelualue kuuluu poronhoitoalueen läntiseen karhun kiintiömetsästysalueeseen. Karhu on kuitenkin suurtunturialueella hyvin harvinainen vieras. Suunnittelualue kuuluu Enontekiön hirvenmetsästysalueeseen. Alue on perinteisesti paikallisille tärkeää pyyntialuetta. Kuntalaiset pyytävät riekkoa erityisesti hyvinä lintuvuosina ansoilla ja osalle pyytäjistä pyynnillä on taloudellista merkitystä. Ansiotarkoitukseen liittyvä riekon ansapyynti liittyy yleensä lisäksi muihin luontaiselinkeinoin ja sillä katsotaan ajoittain olevan taloudellista merkitystä osalle alueen kotitalouksia. Hirvenpyyntiä harjoitetaan Käsivarressa lähinnä alueen jokivar-silla aina Poroenolle saakka. Pyyntialueille kulku ja saaliin poiskuljettaminen edellyttävät usein maastoajoneuvon käyttöä. Alueen kettukantaa pyritään Metsähallituksen tukemana vähentämään naalin suojelun takia. Suunnittelualue kuuluu kokonaisuudessaan pienriistan lupametsästysalueeseen 1613 Käsivarsi (kokonaispinta-ala on 313 846ha), jonne ulkopaikkakuntalaisille asiakkaille myydään pienriistan metsästyslupia riekon, vesilintujen ja jäniksen, sekä pienpetojen metsästykseseen. Riekkokannat ja myytävät lupamäärät vaihtelevat, niin myös asiakkaiden kiinnostus aluetta kohtaan. Metsästys on tärkeä tulonlähde paikallisille majoitus- ym. yrittäjille. Tutkimusten mukaan metsästäjien aluetalouteen jättämä tulovaikutus on henkeä kohden suurempi kuin muiden virkistyskäyttäjien. Ulkopaikkakuntalaiset voivat metsästää alueella karhua ja hirviä Metsähallituksen luvilla. Metsästyspainetta seurataan ja lupa-metsästys mitoitetaan siten, että huomioidaan kuntalaisten metsästyksen osuus ja ekologinen ja sosiaalinen kestävyys. Kuntalaisten harjoittama metsästystä seurataan tehtyjen metsästysselvitysten perusteella ja vuosittainen lupasuunnittelu tehdään Metsähallituksen riistan seu-ranta- ja suunnittelujärjestelmän avulla.			

	Metsästyksen säätely perustuu Metsähallituksesta annetun lain (234/2016) mukaiseen kiintiöpäätökseen. Ennen aluekohtaisten kiintiöiden vahvistamista käydään neuvottelu saamelaiskäräjien kanssa (laki saamelaiskäräjästä 9 §) ja pyydetään lausunto Enontekiön neuvottelukunnalta (Laki Metsähallituksesta 39 §). Kiintiön voimassaoloaikana järjestetään vuosittain metsästyksen päätyttyä erillinen tapaaminen saamelaiskäräjien kanssa, jossa käydään läpi ne keskeiset asiat, jotka saamelaiskäräjät näkee tarpeelliseksi ottaa huomioon vuosittaisessa viranomaissuunnittelussa. Lisäksi Metsähallitus järjestää vuosittain metsästyksen käytännön suunnittelua varten alueelliset sidosryhmäneuvottelut. Kutsuttuna ovat mm. saamelaiskäräjät, riistanhoitoyhdistys, alueen paliskunnat ja muita keskeisiä edustajia. Kuntalaisten pienriistasaaliista saadaan tietoa vuosittaisista LUKE:n saalistilastoista. Enontekiön metsästäjämäärä on viimeisen kymmenen vuoden aikana noussut. Vuonna 2007 609 metsästäjää, 2012–2013 633 metsästäjää ja metsästyskautena 2015–2016 694 metsästäjää. 2000-luvulla on vuosittainen vaihtelu riistakannasta riippuen 200–1 050 vrk (Metsähallituksen riistan suunnittelu- ja seurantajärjestelmä). Yhteensä suunnittelualueella käytetään vuosittain metsästyspäiviä riistakannasta riippuen noin 1 900–2 750 vrk. Enontekiön riekkosaalis voi olla hyvinä riekkovuosina lähes 50 % Ylä-Lapin kokonaissaaliista. Hyvinä riekkovuosina ansapyyntin osuus kokonaissaaliista on noin 50 %. Riekon kannanarvioiden keskitiheyden perusteella lasketusta teoreettisesta riekkokannasta saaliin osuus vaihtelee alhaisen kannan noin 5 %:sta huippuvuosien 15 %:iin.
Arvio alueen riistakannasta	Alueella on vakaa riistakanta luontaisin kannanvaihteluihin. Tärkeimmät riistalajit ovat hirvi, riekko, jänis ja pienpedot. LUKE:n kannanarvioiden (riistakolmiot) perusteella Enontekiön riekkotiheys on ollut 2000-luvulla parempi (7,7) verrattuna 1990-luvun tiheyteen (6,0). Vuosien 1990–2011 keskitiheys 7,5 riekkoa/km². Vuosittainen vaihteluväli 1,2–21,8. Vuonna 2008 Ylä-Lapin tunturialueilla aloitettu kanakoirilla suoritettavat linjalaskennat riekkokannan vuosittaisten arvioiden luotettavuuden parantamiseksi. Sama arviointimenetelmä (distance) on käytössä myös muissa Pohjoismaissa. Linjalaskentojen antamat riekkotiheydet ovat vaihdelleet Enontekiön tunturialueilla vuosina 2008–2016 1,2–16 yksilöä/km². Ajanjaksoon ajoittuu viimevuosikymmenien heikoimmat riekkovuodet, ajalle 2008–2010. LUKE:n kannanarvioiden (riistakolmiot) perusteella Enontekiön metsotiheys on ollut 2000-luvulla parempi (2,0) verrattuna 1990-luvun tiheyteen (1,4). Vuosien 1990–2011 keskitiheys 2,0 metsoa/km². Vuosittainen vaihteluväli 0–4,6. Vuosien 2011–2016 keskitiheys 1,7 metsoa/ km². Vuosittainen vaihteluväli 0,9–3,1 metsoa/ km². 1990–2000 Enontekiön rhy:n alueelle kaadettiin vähimmillään 22 ja enimmillään 71 hirveä vuodessa, 2001–2010 vähimmillään 69 ja enimmillään 94 hirveä. Alueellisen riistanneuvoston asettama hirvikannan tavoitetiheys Enontekiöllä (hirvitalousalue LA 3) on 0,4–0,8 hirveä / 1000 hehtaaria.

Arvio metsästyspaineesta alueella	☐	Suuri	☒	Keskinkertainen	☐	Pieni	Tarkennus	Kuntalaisille merkittävä perinteinen metsästys-alue. Lupametsästyspaine on alueella keskin- kertainen. Metsästyspainetta seurataan ja lupa- metsästys mitoitetaan siten, että huomioidaan paikallisten metsästyksen osuus ja ekologinen ja sosiaalinen kestävyys. Metsästyksen säättely perustuu Metsähallituksesta annetun lain (234/2016) mukaiseen kiintiöpäätökseen. En- nen aluekohtaisten kiintiöiden vahvistamista käydään neuvottelu saamelaiskäräjien (laki saa- melaiskäräjistä 9 §) ja Enontekiön neuvottelu- kunnan kanssa. Kuntalaisten harjoittamaa met- sästystä seurataan tehtyjen metsästysselvitys- ten perusteella ja vuosittainen lupasuunnittelu tehdään Metsähallituksen riistan seuranta- ja suunnittelujärjestelmän avulla.
ML 8 § aluetta (kunnan asukkailla oikeus metsästyk- seen valtion mailla)	on		Kuvaus	Kaikki alueen valtionmaat				
Yleistä vesialuetta (metsästysoikeus ML 7 § mukaisesti)			Kuvaus					
Metsästys maanomistajan luvalla (MH:n hallinnoimat alueet)			Lisätietoja					
MH:n pienriistan lupametsästysaluetta	X		1613 Käsivarsi					
MH:n hirvieläinten lupametsästysaluetta	X		8300 Enontekiö					
MH:n pienriistan sopimusmetsästysaluetta								
Metsästyskäytön ulkopuolella tai rajoitetussa käytössä			Lisätietoja					
MH:n hallinnoima metsästyskäytön ulkopuolella oleva alue								
MH:n hallinnoiman alueen paikalliset/ajalliset rajoitukset								
YSA –alueiden metsästyskieltoalueet								

Kalastus							
Vesistön tila kalaston kannalta	Vesistöjen tila on kalaston kannalta erinomainen. Alueella ei ole vesistöjä kuormittavia toimintoja kuten teollisuutta tai kaivostoimintaa tai ko-neellista kullankaivuuta.						
Kalavesien toteutuneet hoitotoimet	Kalavesien hoitotoimet eivät pelkästään ole kalanistutuksia. Käsivarren alueella kalavesien hoitotoimet toteutetaan peruslähtökohtaisesti eri kalastusrajoitus- tai rauhoitustoimin. Suoranaisia kalanistutustoimia on tehty 1990-luvulta lähtien Metsähallituksen toimesta vain raudun siirtois-tutuksiin.						
Kuvaus alueen kalas-tuskäytöstä ja sen mer-kityksestä	Vapaa-ajan kalastus (kotitarvekalastus): Kotitarvekalastuksen taloudellinen merkitys ei enää ole niin suuri kuin menneinä vuosikymmeninä, jolloin kalastus oli usein myös elinehto alueen asukkaille. Kalastuksella on kuitenkin edelleenkin suuri taloudellinen, sosiaalinen ja virkistykse-llinen merkitys alueella asuville ja kalastus on osa paikallista elämäntapaa muun luonnonkäytön ohella. Itse hankittua saalista arvostetaan Metsä-hallituksen vuonna 2011 paikallisille asukkaille tekemän saalispalaute/kalastustiedustelun vastausten perusteella verkkokalastus on edelleen suurin saaliin antaja. Verkkokalastuksen suurin pyyntiponnistus ajoittuu syyskuuhun. Tällöin käytettävät verkkomäärät ovat keskimäärin 11,25 verkkoa/kalastaja. Muuna aikana verkkokalastus on lähinnä pienimuotoista ns. tuoreessa kalassa pysymistä. Talvinen verkkokalastus käsivar-ren alueella on vähäistä, jo pelkästään olosuhteista johtuen. Pyyntimatkat talvisin voivat ulottua hyvinkin kauas asuinpaikasta, vaikka saaliin arvo ei kattaisikaan kalastuksesta aiheutuneita kustannuksia. Paikallisten verkkokalastus kohdistuu pääasiassa siikaan, jonka osuus kokonais-saaliista Enontekiöllä on yli 52%. Kotitarvekalastuksessa merkitystä on lisännyt viehekalastuksen (uistin, perho, pilkki) lisääntyminen. Kotitarvekalastajille suunnatussa kyselyssä yhteensä 92:sta vastanneesta 24 ilmoitti kalastavansa vain viehekalastusvälinein. Etenkin talvisin harjoitettava pilkkikalastus on usein tapah-tuma, johon osallistutaan koko perheen voimin. Syksyisin tapahtuvaan ns. talvikalanpyyntiin osallistutaan monesti useamman perhekunnan voimin. Vapaa-ajan kalastus (virkistyskalastus): Kalastus on Käsivarren matkailun keskeisiä vetovoimatekijöitä. Suurtuntureilla kalastusmatkailun kannalta halutuin saaliskala on rautu eli nieriä. Kesäinen kalastusmatkailu kohdistuu tällä hetkellä valtaosin harjukseen. Muita haluttuja saalis-kaloja ovat taimen ja lohi. Alueella esiintyy myös uhanalaista meritaimenta. Uhanalaisuuden vuoksi Metsähallitus on asettanut taimenen pyynti-rajoituksia Lätäs- ja Poroenen virkistyslupa-alueisiin. Kesäkalastus suuntautuu useimmiten alueen rautu- ja virtavesiin kuten Poro- ja Lätäsenolle sivuvesineen, joissa vietetään useita vuorokausia (keskimäärin 3,9 vrk). Suurin kalastuspaine kohdistuu Poroenen vesistöalueelle sekä Rom-maenen (Ropmäeatnu) valuma-alueille mm. Kaitsajoelle. Pilkkikalastajien raudunkalastuskohteita ovat Toskaljärvi, Somasjärvi ympäristöineen sekä Luohto-, Urttas ja Rimmajärvet. Kesällä virkistyskalastajat käyttävät liikkumiseen usein lentokuljetuksia. Lentokuljetustoiminta (helikop-teri/lentokone) alueella perustuu pääasiassa kalastajien viemiseen tai hakemiseen eri kalastuskohteista. RKTL:n tekemän selvityksen mukaan noin puolet kalastajista käytti liikkumiseensa lentokuljetuksia, mitä voidaan pitää merkittävänä. Talvinen kalastusmatkailu on erityisesti raudun pilkkimistä tunturijärvistä, mihin Käsivarren luonto tarjoaa Suomen parhaat edellytykset. Maastoliikennettä koskevat rajoitukset ovat myös luo-neet toimintaedellytyksiä alueen matkailuyrittäjille, jotka tarjoavat kalastajille eri tasoisia opas- ja kuljetuspalveluita alueen rautuvesille. Kaupallinen kalastus (vanhan kalastuslain mukainen ammattikalastus; luontaiselinkeinokalastus): Kaupallista kalastusta (ammatti- ja luontaiselinkeinokalastusta) harjoitetaan Käsivarressa vain vähän. Ammattimainen kalastus vaatii laajoja vesiä ja riittävästi arvokasta kalaa tuottavan ja kestävä kalastuksen harjoittamiseen. Enontekiön kalatalousneuvottelukunta on määritellyt ammattimaiselle kalastukselle soveltu-viksi vedeksi Enontekiöllä 13 järveä, joissa ammatti- ja luontaiselinkeinokalastajat voivat käyttää enintään 100 verkkoa pyynnissä. Muissa ve-sissä se on enintään 30 verkkoa. Käsivarren erämaan osalta vain Termisjärvi on määritelty suurempaan ammattimaiseen kalastukseen soveltu-vaksi vedeksi. Verkkokalastuksen lisäksi Termisjärveen voidaan hakemuksesta myöntää lupa myös muiden ammattimaisten pyydysten käyt-töön troolia lukuun ottamatta, mikäli hakija täyttää ammatti- ja luontaiselinkeinokalastajan määritteet.						
Arvio kalastuspaineesta alueella	☐	Suuri	☒	Keskin-kertainen	☐	Pieni	Tarkennus
Alueella on ammattikalastusta	☒	Kalastusopastustoimintaa		☒			

Yleiset vesialueet (kalastuslaki)			Kuvaus
Yleiskalastusoikeuteen perustuva pilkkiminen, onkiminen ja viehekalastus		Yleiskal. kiel. ☐	Lisätieto
		Sallittu osittain ☒	
Kalastuslain 7 §:n mukaisesti pilkkiminen ja onkiminen sekä viehekalastus kalastonhoitomaksun nojalla on sallittu vaelluskalavesien koski- ja virta-alueita ja muilla säädöksillä määrättyjä kalastuskieltoalueita lukuun ottamatta kaikkialla. Yleiskalastusoikeutta on rajoitettu Luohtojärvessä ja Toskaljärvestä Lapin ELY-keskuksen päätöksellä. Nykyinen Lapin ELY-keskuksen päätös on voimassa vuoden 2019 loppuun.			
Kalastus maanomistajan luvalla (MH:n hallinnoimat alueet)		Lisätietoja	
MH:n lupakalastusalueita		1550. Lätäseno-Poroeno vapalupa-alue ja 1551. Enontekiön erämaa	
MH:n vuokra-alueita			
Kalastuskäytön ulkopuolella tai rajoitetussa käytössä		Lisätietoja	
MH:n hallinnoima kalastuskäytön ulkopuolella oleva alue			
YSA-alueiden kalastuskieltoalueet			
Kalastusrajoitukset		Kalastusta säädellään Enontekiön kalastusalueen päätöksillä. Kalastusalue toimii enintään vuoteen 2019, jonka aikana uusi kalatalousalue tulee perustettavaksi. Kalastusalue hoitaa kalastuslain mukaisen kalatalousalueen tehtäviä siirtymäajan. Enontekiön kalastusalue on kieltänyt lohen verkkokalastuksen Lätäs- ja Poroenossa. Edelleen kalastusalue on pyrkinyt suojelemaan alueen nieriäkantoja asettamalla verkkokalastuskieltoja osaan alueen rautuvesiin. Päätökset ovat voimassa yleensä kolme vuotta kerrallaan. Vapakalastuslupien määrä on kiintiöpäätöksellä MH 4134/2016/05.04.00 vahvistettu Lätäsenon–Poroenon vapalupa-alueelle, johon Metsähallitus myöntää vuosittain 3900 kalastusvuorokautta. Luvat ovat kaikkien kansalaisten yhdenvertaisesti haettavissa.	
Paikalliset erityisoikeudet		Voimassa olevan kalastuslain 379/2015 10 § mukaisesti Enontekiön, Inarin tai Utsjoen kunnassa vakinaisesti asuvilla on oikeus saada korvauksetta Ylä-Lapin kalastuslupa kalastuksen harjoittamiseen mainituissa kunnissa sijaitsevilla valtiolle kuuluvilla vesialueilla, pois lukien lohen ja taimenen nousualueet, jotka on määriteltä kalastuslaissa 10§ 2 momentissa. Ylä-Lapin kalastuslupa sisältää oikeuden kaupalliseen kalastukseen, mutta se edellyttää lisäksi rekisteröitymistä ELY-keskuksen ylläpitämään kaupallisten kalastajien rekisteriin. Osaan vesiä kohdistuu myös erityisperusteisia kalastusoikeuksia. Oikeuksien kohdistuminen (järvet, joet ym.) on vahvistettu kiinteistömääritystoimituksissa. Metsähallitus ei myönnä lupia erityisperusteiseen kalastukseen, vaan oikeuksien haltijoiden on itse oltava selvillä oikeuden sisällöstä ja määrästä. Oikeuksien sisältöä (pyydysmäärät) ei toistaiseksi ole määritetty. Riitatapauksissa sisältö voidaan määrittää kalastuslain 126 §:n mukaisella kiinteistötoimituksella.	
Kalasto	Taimen, siika, harjus, hauki, ahven, made, rautu, lohi, mutua, kolmipiikki, kymmenpiikki, kirjoeväsimplu	Istutukset	Siikaa on istutettu ennen vuotta 1990 n.15 järveen. 1990-luvun jälkeen ei ole tehty siikaistutuksia Käsivarren alueelle. Raudun siirtoistutuksia on tehty vuosina 1994–1997 vain (Čuovžavári) Čuovzajärveen.

9 Tutkimus

Vastuuprosessi	Luonnonsuojelu ja alueiden hallinta		
Selite	Lomakkeella kuvataan suunnittelualueen nykyinen tutkimuskäyttö ja mahdolliset tutkimuskoealat ja muut vastaavat, jotka tulee huomioida suunnittelussa. Tutkimus sisältää myös esimerkiksi pitkäaikaiset ympäristön tilan seurannat. Mikäli alueella ei ole tutkimuskäyttöä, se todetaan lomakkeella.		
Alueella tehty tutkimus			
Helsingin yliopiston Kilpisjärven biologisen aseman toiminta on vaikuttanut ja vaikuttaa myös tutkimusaktiivisuuteen Käsivarren erämaassa. Alueella on tutkittu ekosysteemejä ja eläin ja kasvilajistoa sekä kallio- ja maaperää sekä raudun genetiikkaa. Perhosten seurantalinjoja on esimerkiksi Ännjaloanjilla ja Guonarjohkalla. Luonnonvarakeskus on tehnyt lohitutkimusta Poro- ja Lätäsenolla, tunturijärvien sedimenttitutkimuksia ja selvittänyt porojen laidunalueiden tilaa. Paavo Junttila: MUTUAL-ympäristötutkimushanke. Geologian tutkimuskeskus on tehnyt kallioperätutkimuksia alueella. Metsähallitus seuraa säännöllisesti alueen suurpetokantoja, petolintukantoja sekä mm. uhanalaisen naalin esiintymistä sekä uhanalaisten kasvilajien muutoksia. Ahman tappamien porojen määrää on selvitetty kuolevuuslähettimien avulla (Luke).			
Nykyinen tutkimuskäyttö ja sen merkitys			
Suurpeto- ja naaliseurantoja tehdään Luonnonvarakeskuksen ja Metsähallituksen yhteistyönä. Petolintuseurannasta vastaa Metsähallitus. Alue on laajuutensa ja luonnontilaisuutensa vuoksi globaalitutkimuksen merkittävä seuranta-alue. Suomen ainoana suurtunturialueena, jossa on huomattavat korkeuserot ja laajat tunturialueet sekä arktis-alpiinista lajistoa (sisältäen mm. harvinaisia kalkkivaikutteisten alueiden lajistoa ja luontotyyppejä) Käsivarren erämaa tarjoaa hyvät mahdollisuudet mm. ilmastonmuutoksen tutkimiseen. MH pyrkii turvaamaan tutkimuksen olosuhteita suunnittelualueella mm. käytön ohjauksella. Tutkimuslupia myönnettäessä ja lupaehdoissa huomioidaan Laki Metsähallituksesta 3 luku 6 § mukaisesti saamelaisten kulttuurin harjoittamisen edellytykset saamelaisten kotiseutualueella.			
Tutkimustahot			
Helsingin yliopiston Kilpisjärven biologinen asema, Oulun yliopisto, Geologian tutkimuskeskus, Luonnonvarakeskus, Itä-Suomen yliopisto, Suomen ympäristökeskus			
☐	Alue kuuluu luonnonhoidon seurantaverkostoon	☒	Alueella on koealoja
☐	Alue kuuluu ennallistamisen seurantaverkostoon	Lisätietoja	

10 Muu luonnonvarojen käyttö, rasitteet, käyttöoikeudet ja sopimukset

Vastuuprosessi	Alueiden hallinta			Kartta	☐	Luonnonvarojen käyttö Rasitteet, käyttöoikeudet, sopimukset	
Selite	Lomakkeella kuvataan suunnittelualueen luonnonvarojen käyttö (pl. riista- ja kalakannat) sekä alueen kiinteistöihin (lähinnä valtion maalla) kohdistuvat rasitteet, käyttöoikeudet ja sopimukset. Lomakkeen tarkoituksena on antaa kuva suunnittelualueelle kohdistuvista, luonnonvarojen käyttöön, rasitteisiin, käyttöoikeuksiin ja sopimuksiin liittyvistä maankäytön paineista.						
Marjastus ja sienestys							
☐				☐	Kielletty koko alueella		
☒	Sallittu osittain	lisätieto		Sallittu koko alueella lukuun ottamatta Ännjaloanjin luonnonsuojelualuetta			
Luontaiselinkeinot (muut, sis. metsästys/kalastus/marjastus elinkeinona)							
				Kuvaus			
				Koko alue on tärkeää porotalousaluetta ja luontaiselinkeinotilallisten nautinta-aluetta. Riekon ansapyynnillä on elinkeinollista merkitystä, joinakin vuosina myös hillojen poimimisella.			
Kaivostoiminta ja valtaukset kuvaus							
Kaivosvaltaukset	Lkm		Kaivoskivennäiset		Osuus alueesta %		
Malminetsintäluvat	Lkm		Kaivoskivennäiset		Osuus alueesta %		
Kaivospiirit	Lkm		Kaivoskivennäiset		Osuus alueesta %		
Maa-ainesten otto							
Polttopuun otto			Poronhoitajat eivät tarvitse poronhoitotoissa liikkueessaan poltto- ja laavupuunottolupaa (Poronhoitolaki 848/1990).				
Pohjaveden otto	ei						
Metsätalous							
MH:n alueet	-	Mt-käytössä (ha)	0	Raj. käytössä ha		Kuvaus	
Yksityiset maat	-	Mt-käytössä (ha)		Raj. käytössä ha		Kuvaus	
Rasitteet, käyttöoikeudet ja sopimukset							

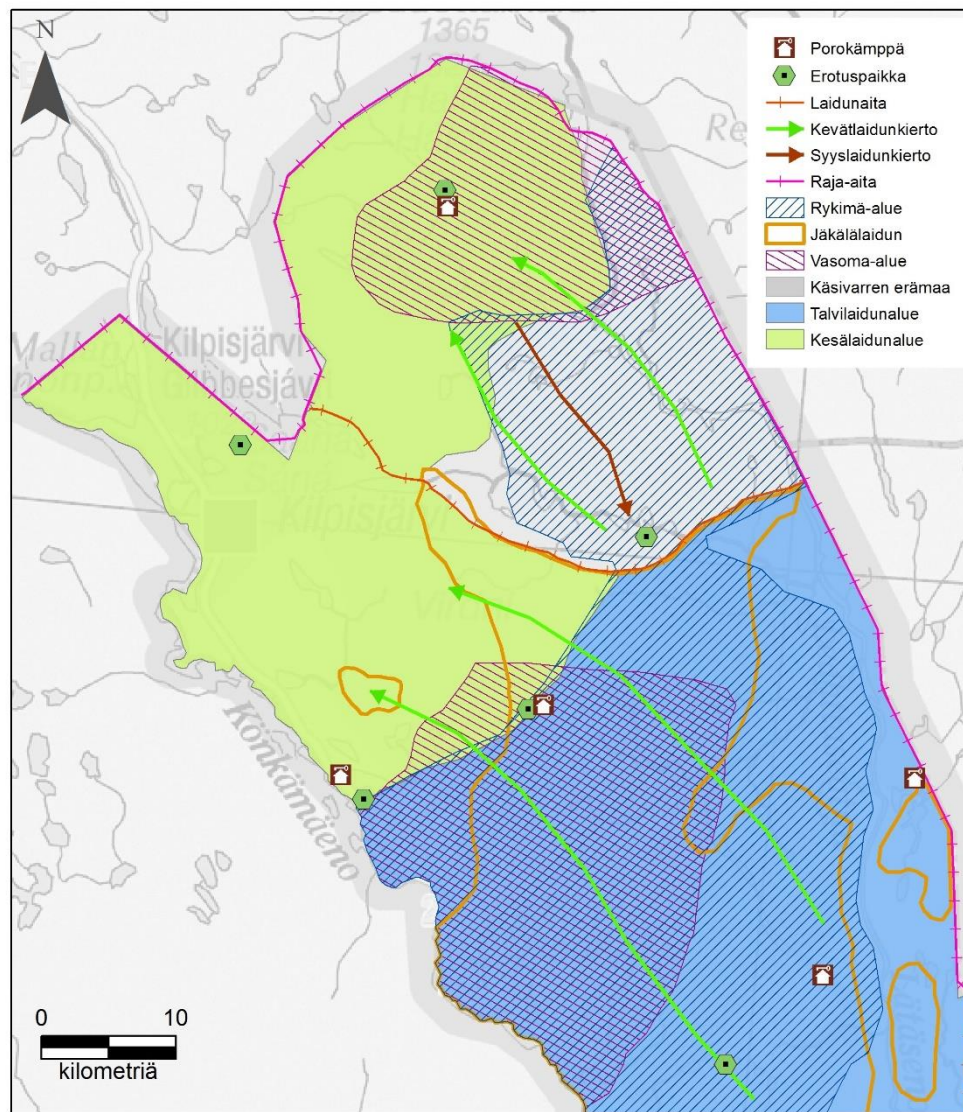
Vuokra- ja käyttöoikeus-sopimukset	11 Kpl	Kuvaus	Sop.nro	Käyttötarkoitus	Yritys/yhteisö	Sijainti
			12310	Metsästys- ja kalastuspirtti (polura)		Käsivarren erämaa-alue, Harrijärvi (Härrejävri), KL 1841 07, 45/2000 62§
			12311	Metsästys- ja kalastuspirtti (polura)		Käsivarren erämaa-alue, Raittijärvi, KL 1841 08, 45/2000 62§
			12312	Metsästys- ja kalastuspirtti (polura)		Käsivarren erämaa-alue, Raittijärvi, KL 1841 08, 45/2000 62§
			12326	Metsästys- ja kalastustukikohta (polura)		Käsivarren erämaa-alue, Vartsajoki (Varcajohka), KL 1841 08, 45/2000 62§
			12327	Metsästys- ja kalastustukikohta (polura)		Käsivarren erämaa-alue, Ahkoaivi, KL 1841 11, 45/2000 62§
			12330	Metsästystukikohta (polura)		Käsivarren erämaa-alue, Vuontis-joki (Vuottesjohka), 45/2000 62§, KL 1841 10
			14008	Metsästys- ja kalastustukikohta (polura)		Käsivarren erämaa-alue, Porojärvi, Poadojavri, KL 1842 07, 45/2000 62§
			21857	Poropaimennuskämpän sijoituspaikka		Käsivarren erämaa-alue, Namakka, Njamatjävri, KL 1841 07,
			23225	Muistomerkki	Tasavallan Presidentin arkis-tosäätiö	Käsivarren erämaa-alue, Saivaara (Čáivárri)
			30254	Masto	TeliaSonera Finland Oyj	Käsivarren erämaa-alue, Ridnitsoh-kka (Ridnečohkka), KL 1842 06
			30287	Poliisitoimen partiomaja	Peräpohjolan poliisilaitos	Käsivarren erämaa-alue, Vuoma-kasjärvi, KL 1824 04
			30458	Tullivalvonnan partiomajan si-joituspaiikka	Tullihallitus Pohjoinen tulli-piiri	Käsivarren erämaa-alue, Meekon-järvi, KL 1842 04
			23509	Neljä Rajavartiolaitoksen par-tiomajaa, (samassa vuokraso-pimuksessa erittelemättä 34 rakennusta)	Rajavartiolaitos	Käsivarren erämaa-alue (Lossu-järvi, Vuomakasjärvi, Somasjärvi, Harrijärvi)

				Erämaa-alueella on maanmittaustoimituksilla erotettuja porotilalain mukaisia paimentopaikkoja. Käsivarren erämaa-alueella toimivilla luontomatkailuyrityksillä on mahdollisuus saada oikeus kahden tilapäisen ohjelmapalvelutukikohdan sijoittamiseen Käsivarren erämaa-alueelle. Oikeus myönnetään yhteistyöyrittäjyysso- pimuksella. Rakenteiden sijoituspaikka osoitetaan karttaliitteellä ohjatun luontomatkailun vyöhykkeelle. Raken- teet ovat saaneet olla maastossa vuosittain 1.3. –30.5 välisenä aikana. Kestävään luontomatkailuun sitoutunei- den luontomatkailuyrittäjien kanssa tehtävät yhteistyösopimukset ovat kolmivuotisia, mutta niitä päivitetään tarvit- taessa vuosittain. Tilapäisten tukikohtien kesäaikaisesta säilyttämisestä erämaa-alueella voidaan sopia erikseen kirjallisesti Metsähallituksen kanssa. Valjakkoyrittäjillä on myös käyttöoikeus- tai yhteistyösopimuksen mukaisesti mahdollisuus perustaa leiriytymistu- kikohta.
Alueen suojeluun tai käyttöön vaikuttavat rasitteet	Raittijärven valtion polku.			

10 b Poronhoito

Vastuuprosessi	Alueiden hallinta	Kartta	☒ ☐	Kuva 7. Porotalouden laidunkierto ja rakenteet.
Selite	Lomakkeella kuvataan suunnittelualueen poronhoidon tilanne			
Poronhoidon nykytilan kuvaus				
Erämaa-alueella on kokonaisuudessaan suuri merkitys poronhoidolle ja muille luontaiselinoille (kalastus, metsästys), joiden harjoittaminen tulisi turvata nykymuodossaan. Alue on poronhoidon kannalta ainutlaatuinen ja yksi parhaista Suomessa. Erämaa-alueiden uusiutuva, kestävä ja pitkänäköinen luonnonkäyttö on erittäin tärkeää poronhoidolle ja muille luontaiselinoille. Alueella harjoitettava saamelainen poronhoito vaatii laajoja alueita perinteisen laidunkiertomallin toteuttamiseen. Laidunkiertomallilla suojataan laidunalueita kulumiselta. Käsivarren paliskunnan porot hoidetaan perinteisesti siidoittain, eli tokkakunnittain. Perinteinen siidapohjainen laidunjärjestelmä on arvokas poronhoidolle sekä muille luontaiselinoille. Jokainen siida hallinnoi omia alueitaan/hoitaa ja vastaa omista poroistaan. Siidajärjestelmä on perinteisen saamelaisen poronhoidon perusta ja sen säilyminen ehto saamelaisen kulttuurin jatkumiselle alueella. Perinnetietoa välitetään kielen ja elämäntavan avulla. Saamen kielen merkitys poronhoidolle on suuri, erityisesti luontosanaston osalta. Paliskunta on jakautunut neljään siidaan; paliskunnan eteläosissa porojaan paimentavat Erkunan (Ergoniid) siidan jäsenet eli Palojärvi–Kultiman kyläryhmä, paliskunnan keski- ja länsiosassa Kova–Labban (Gováid ja Labbaid) siida ja paliskunnan pohjoisosassa Kaijukan (Gáijjogiid) (Raittijärven) siida. Vasan siidan porot laiduntavat Kova-Labban perinteisen alueen pohjoisosassa. Talvisin nämä siidat jakautuvat omiin talvikyliin, joita voi olla talvesta riippuen 5–11 kappaletta. Kova-Labban kesälaidunalue painottuu Peeralta pohjoiseen, Kilpisjärvelle saakka. Suunnittelualueesta siihen kuuluu erämaan länsilaitaa Virdnin-Termisvaaran alueella. Erityisen tärkeitä alueita keväällä ovat tunturit Kilpisjärveltä etelään: Namakkavuoma, Virdni ja Ruossakero. Syksyllä porot kulkevat etelämmäs ja myös idemmäs, Torisenon–Rommaenon väliselle alueelle, aina Norjan rajalle saakka. Talvilaidunalue jatkuu tästä etelään, Lätäsenon–Hietajoen (Leahttaseanu -Jiehtajoga) soidensuojelualueelle saakka. Raittijärven kylän porot laiduntavat talven lähellä Norjan rajaa, Torisenon ja Rommaenon yhtymäkohdasta (etelässä) Ahkoavín–Jeageloavín–Anuntivaaran (Ánotvári)–Vallivaaran (Fállevári) (lännessä ja pohjoisessa) rajaamalla alueella. Keväällä porot nousevat vasomaan tunturiin ja alue Saarijärvi–Porojärvi-linjalta pohjoiseen on Raittijärven porojen kesälaidunalue. Vasoma-alueet sijoittuvat toisaalta Lossujärven–Urttasjärven–Rimmajärven alueille sekä Pihtusjärven itä- ja pohjoispuolelle. Raittijärven kylän tärkeimpiin vasoma-aikaisiin alueisiin kuuluvat myös Kahperusvaara (Gahperusat)–Saivaara–Porovaara-linjan pohjois- ja itäpuoliset alueet kokonaisuudessaan. Tärkeitä vasoma-alueita ovat Kaijukat (Gáijjogat): Poroenon pohjoisosa, Toskalin, Porovuoman (Boazovuomi), Somasjärven, Pihtus ja Angelovin alue. Erkunan siidan laidunalueet sijaitsevat Käsivarren mutkassa ja ulottuvat pohjois-eteläsuunnassa Puusasvaarasta Palojoensuuhun asti, sekä itä-länsisuunnassa Ruotsin rajalta Palo- ja Leppäjärville asti. Käsivarren paliskunnassa toteutetaan perinteistä paimennusta ja porojen vuosikierto perustuu luontaiseen laidunkiertoon. Muutama pienporonmistaja vasottaa poronsa aidoissa. N. 60–70 % poroista ruokitaa keväällä tarvittaessa. Ruokinnan tarve vaihtelee vuosittain riippuen mm. lumen koostumuksesta. Ahmat ja kotkat aiheuttavat vuosittain merkittävät porovahingot Käsivarren paliskunnan poronmistajille, heikentäen samalla saamelaisten perinteisen elinkeinon toimintaedellytyksiä. Matkailun myötä lisääntynyt moottorikelkkailu, ”arkkikylien” leviäminen ja mahdolliset kaivoshankkeet huolettavat paliskunnan poromiehiä. Varsinkin kantavat vaatimet ovat keväällä arkoja häirinnälle ja tahatonkin häirintä voi johtaa vasojen menettämiseen.				

Paliskunta			Suunnittelualueesta kuuluu paliskuntaan (%)		Paliskunnan pinta-alasta suunnittelualueella (%)		Paliskunnan suurin sallittu poromäärä	Talvilaidunten kunto
Käsivarren paliskunta			100		46		10 000	Heikko (4/6)
Rakenteet	Porokämpät	5	Erotusaitaukset	1	Muut rakenteet		Porojen kuljetus- ja keräilyaita-alue, laidunkiertoaita, tilapäisiä vasotusaitoja	
Saamelainen poronhoito								
Saamen kieli on osa poronhoitajien ammattitaitoa ja perinteistä tietoa. Saamelaiseen poronhoitokulttuuriin kuuluu vahvasti myös saamelainen käsityöperinne. Saamelainen poronhoito on elämäntapa. Saamelaisporonhoitoa harjoitetaan siidoissa, jotka ovat muutaman poroperheen muodostamia, sukulaisuuteen perustuvia paimennusyksiköitä. Suomen kielessä siidoja voidaan kutsua myös tokkakunniksi, mutta oikeampi termi olisi porokylä tai kyläryhmä. Siida ohjaa poronhoidon harjoittamista omalla nautinta-alueellaan. Paliskunnan alueella paimentaa monia siidoja. Siidojen nautinta-alueiden rajat eivät ole staattisia, vaan niitä voidaan muuttaa laidunolosuhteiden mukaan ja siidat voivat myös yhdistyä. Saamelainen poronhoito perustuu laidunkiertojärjestelmään, joka pohjautuu porojen biologiaan ja poronhoitajien kulttuuriin tapoihin. Poroja laidunnetaan eri kesä- ja talvialueilla, lisäksi keväällä on oma laidunalue vasomista varten ja syksyllä porojen rykimisalue. Poronhoidossa eri alueiden riittävyys on välttämättömyys. Siirtyminen eri laidunalueille noudattaa perinteisiä jutama- eli paimennusreittejä. Liikkumisessa käytetään hyväksi luonnollisia ja helppokulkuisia kulkuväyliä, kuten vesistöjä, kankaita ja harjuja. Vaikka poronhoitolain kautta on pyritty yhdenmukaistamaan poronhoitoa, saamelainen poronhoito on säilynyt ainutlaatuisena ja erityisenä. Poronhoito on ainoa saamelaisten perinteinen elinkeino, joka on kannattava. Saamelaisporonhoito on sukukeskeistä. Poronhoidon vuotuistapahtumat, vasanmerkitykset ja poroerotukset, kokoavat suvut perinteille kesä- ja talvialueilleen edelleen ja ovat tärkeitä poronhoitotaidon siirtämisessä sukupolvelta toiselle. Poronhoito perustuu luonnonlaitumiin ja laidunten kantokyvyn turvaamiseen. Poronhoitoa harjoitetaan suhteessa toisiin siidoihin eli pyritään paimentamaan poroja siten, että eri siidojen porot eivät mastaa eli sekoitu toisiinsa. Nykyajan saamelaisten talviajan poronhoito on suurelta osin poroelon paimentamista siten, että eloa ajetaan ympäri ja tarkistetaan poroelon ja laidunten kunto ja palautetaan yksinäiset porot takaisin eloon. Poroelo annetaan kaivaa rauhassa, ja kun kaivuualue on kiekeröitynyt, niin eloa siirretään puh-taaseen lumeen, eli laiduntamattomalle laidunalueelle. Saamen kieli, saamenkielinen terminologia ja kielen sisältämä perinteinen tieto ovat oleellinen osa saamelaisporonhoitoa ja poronhoitajien ammattitaitoa. Saamelaisporonhoito on selkeästi kulttuurinen elinkeino, jossa erityisen tärkeää on kulttuurin ja elämäntavan siirtäminen sukupolvelta toiselle, toisin sanoen kulttuuriin kasvatetaan. Poronhoito tuottaa raaka-aineita saamen käsityölle ja ylläpitää saamen kieltä, perinteistä tietoa ja perinteitä. Saamelainen korvamerkkijärjestelmä ilmentää saamelaista sosiaalista järjestelmää. Korvamerkit seuraavat edellisten sukupolvien korvamerkkejä joko suoraan tai pienin muutoksin. Korvamerkkien perusteella voidaan identifioida tietty poro tiettyyn sukuun ja alueeseen kuuluvaksi. Paimentolaisporonhoito vaatii aivan erilaisen ammattitaidon kuin tarhausporonhoito. Paimentolaisporonhoito vaatii tuntemusta poron biologiasta ja käyttäytymisestä, laajan maantieteellisen alueen tuntemusta ja sen kasvillisuuden tuntemusta sekä luonnonolosuhteiden tuntemusta.								

© Metsähallitus, MML 2017

Kuva 7. Käsivarren paliskunnan poronhoidon rakenteet ja laidunkierto (yleispiiriteinen).

© Metsähallitus 2021, © Suomen ympäristökeskus 2021, © Karttakeskus, Lupa L5293, © Maanmittauslaitos 2021.

KESKEISET ARVOT JA UHAT

11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat									
Vastuu-prosessi	Alueiden hallinta; prosessien yhteistyö arvojen määrittelyssä on tärkeää								
Selite	Lomakkeella kuvataan suunnittelualueen keskeiset luonto-, kulttuuriperintö- ja käyttöarvot. Suunnittelualueen keskeisten arvojen määrittely tehdään nykytilan kuvauksen pohjalta ottaen huomioon alueen perustamistarkoitus sekä luonnonsuojelulain ja muiden aluetta koskevien säädösten yleiset tavoitteet. Arvojen määrittely on hoito- ja käyttö-suunnitelman tärkeimpiä kohtia, sillä suunnitelman päämäärät ja tavoitteet kohdistuvat suunnittelualueen keskeisten arvojen säilyttämiseen ja parantamiseen.								
Nro	Arvoluokka- ja tyyppi	Arvon kuvaus	Uhkakuvaus	Uhkaluokka	Merkittävyys	Uhkan kesto	Kohdistuminen	Laajuus	Mahd. vaikuttaa

1.1	LUONTOARVOT Luontodirektiivin luontotyypit ja lajit	Käsivarren erämaasta löytyvät lähes kaikki Suomen tunturiluontotyypit. Vallitsevat luontotyypit ovat tunturikankaat ja -koivikot. Alueella tavataan muualla Tunturi-Lapissa harvinaisia kalkkivai-kutteisten alueiden luontotyy- pejä: mm. kalkkikalliot ja lapin- vuokkokankaat. Priorisoituja luontotyypppejä on kahdeksan: variksenmarjadyynit (2140), huurresammallähteet (7220), aapasuot (7310), palsa-suot (7320), luonnonmetsät (9010), puustoiset suot (91D0) ja tulvametsät (91E0) sekä vielä paikantamaton tyyppi tuntureiden kalkki- ja virtavesivaikutteiset sara- ja vihviläkasvustot (7240). Alueella on 18 direktiivilajia. Lajistossa on monia tunturipalja- kan lajeja kuten tundrasara, naali ja pohjanvalkotäpläpaksupää. Ravinteisilla soilla esiintyy mm. kiiltosirppisammalta ja isonuija-sammalta. Naali kuuluu luontodirektiivissä priorisoituihin eli ensisijaisesti suojeltaviin lajeihin.	Virkistyskäyttö: voi uhata lajiesiintymiä tai pesintöjä ja muuttaa esimerkiksi lintulajiston koostumusta. Roskaaminen voi heikentää paikallisesti luontotyyppien tilaa Ihmisten aiheuttama häirintä, tahallinen tai tahaton voi uhata direktiivilajien pesintää Arkit vaikuttavat ympäristöönsä – pitkäaikaisen leiriytymisen aiheuttama maaston kuluminen, jätteiden ja roskien jääminen maalle ja vesistöihin. Muut lajistovaikutukset.	Retkeily- ja matkailutoiminta	Ei merkittävä	Jatkuva	Suunnittelalueen sisä- ja ulkopuolella	Intensiivisen matkailun ja retkeilyn alueilla erityiset ” arkkiärvet” , Toskajärvi jne.	On mahdollista vaikuttaa
-----	--	---	--	-------------------------------	---------------	---------	--	---	--------------------------

		Laidunnuspaine: Porojen pitkäaikainen voimakas laidunnus muokkaa ja muuttaa kasvillisuuden koostumusta, rakennetta ja runsautta. Laidunnus vaikuttaa myös mm. humuskerroksen paksuuteen. Porojen talvilaidunnus vähentää selvimmin maajäkäliden määrää. Talvilaidunnus ei vaikuta muuhun kasvillisuuteen yhtä voimakkaasti kuin kesälaidunnus. Luonnonvarakeskuksen viimeisimpien laiduntutkimusten mukaan suunnittelualueen talvilaidunalueiden jäkäläköt tutkimusvuosina 2016-2018 olivat voimakkaasti kuluneita (jäkäliden biomassa alle 100 kg/ha, paikoin 100–300 kg/ha) (viite 4/6). Kesälaidunnus vaikuttaa kasvien runsauteen ja muuttaa lajiston runsaussuhteita eri kasvillisuuskerroksissa. Koivun uudistumiseen kesälaidunnuksella on suuri merkitys. Koivikoiden palautuminen tunturimitarituhojen jälkeen on epävarmaa, jos voimakas laidunnuspaine jatkuu. Usein toistuva voimakas talleus ja laiduntaminen kuluttavat herkästi esim. lähteikköjä ja tihkupintoja sekä ohut-humuksisia tunturikankaita, kuten lapinvuokkokankaita. Kasvien siemennellinen lisääntyminen voi häiriintyä laidunnuksen takia. Liian voimakas jäkälökköjen talvilaidunnus tai jäkälökköjen ja tunturikoivikoiden intensiivinen kesäaikainen laidunnus ja talleus heikentävät luontotyyppien tilaa.	Laiduntaminen	Merkittävä	Jatkuva	Suunnittelualueen sisä- ja ulkopuolella	Erityisesti tunturikankaat	Vähäinen mahdollisuus vaikuttaa
--	--	---	---------------	------------	---------	---	----------------------------	---------------------------------

			Alueelle voi levitä esim. ihmisen mukana vieraslajeja , joilla voi olla vaikutusta uhanalaisiin lajeihin	Vieraslajit	Ei merkittävä	Jatkuva	Suunnittelalueen sisä- ja ulkopuolella	100 %	Vähäinen mahdollisuus vaikuttaa, opastus
			Kettu vallannut elintilaa naalilta ja vaikeuttaa naalin palauttamista alueelle. Kettu hyötty ilmaston muuttumisesta ja ihmisen toiminnasta.	Haitalliset luontaiset lajit	Merkittävä	Jatkuva	Suunnittelalueen sisä- ja ulkopuolella	100 %	Vähäinen mahdollisuus vaikuttaa tehostettu ke- tunpyynti
			Ilmastonmuutos Ilmaston lämmetessä tunturipaljakan on ennustettu kutistuvan metsänrajan noustessa. Kasvupaikkojen rehevöityminen/umpeenkasvu uhkaa mm. tunturiniittyjä ja lumenviipymiä. Palsasoita uhkaa palsojen sulaminen. Porolaidunnus saattaa edistää avoimien luontotyyppien säilymistä ja sillä tavoin hidastaa ilmastonmuutoksen vaikutuksia. Alueella on tunturipaljakan lajeja kuten tundrasara ja naali, joita ilmastonmuutos saattaa uhata. Ilmastonmuutos lisää vieraslajien leviämisen uhkaa niin maa- kuin vesiekosysteemeihin, vaikuttaa lajistosuhteisiin ja lajien levinneisyyteen.	Ilmastonmuutos	Ei merkittävä (vielä)	Jatkuva	Suunnittelalueen sisä- ja ulkopuolella	100 %	Ei mahdollisuutta vaikuttaa tässä suunnitelmassa

			Varsinkin pesimäaikana motorisoitu liikkuminen aiheuttaa häiriötä. Mönkijäliikenne voi tuhota lajesiintymiä kesällä ja kelkkaliikenne talvella.	Maastoliikenne	Paikallista merkitystä	Jatkuva	Sekä alueen sisä- että ulkopuolella	Urien ja vakiintuneiden kulkureittien läheisyydessä	On mahdollista vaikuttaa
1.2.	LUONTOARVOT uhanalaiset luontotyypit	Käsivarren erämaa-alueella uhanalaisia tunturikoivikkotyyppisiä ovat: variksenmarja-jäkälä-tunturikoivikot, variksenmarja-jäkälä-seinäsammaltunturikoivikot, variksenmarja-mustikkatunturikoivikot, variksenmarjatunturikoivikot, ruohokanukka-variksenmarja-mustikkatunturikoivikot, ruohokanukka-mustikkatunturikoivikot ja tunturien suurruoholehdot. Paljakan luontotyypeistä uhanalaisia ovat tuulikankaat, karut lapinvuokkokankaat, routanummet, kaikki lumenviipymätyypit sekä lumenpysymät, joita esiintyy Suomessa vain Käsivarren alueella. Alueella on myös muita uhanalaisia luontotyyppisiä kuten palsarameitä ja mahdollisesti lettokorpia mutta niistä ei ole tarkkaa tietoa.	ks. kohdat laiduntaminen ja ilmastonmuutos kohdassa 1.1.						
1.3	LUONTOARVOT uhanalaiset eläin- ja kasvilajit	Käsivarren erämaa-alueella on paljon eläinlajistoa, jota ei tavata muualla Suomessa, sekä selkärangaisia että selkärangattomia lajeja, joiden esiintymisen ydinalueet sijoittuvat tänne. Tällaisia lajeja ovat mm. kääpiöhopeätäplä, tundrasinisiipi, pohjansurviaskoi, kalkkikirjokääräinen ja lapinkirjokoisia.	Virkistyskäyttö, sen vaatimat rakenteet ja niiden kunnossapito voi huonosti ohjattuna ja suunniteltuna uhata lajesiintymiä. Laidunnus: Usein toistuva voimakas tallaus voi uhata etenkin pieniä lajesiintymiä. Syönnös- ja tallausjälkiä;	Retkeilyn ja luontomatkailun rakenteiden rakentaminen	Ei merkittävä	Jatkuva	Suunnitteluvuosi	Rakennusten ja reittien ympäristö	On mahdollista vaikuttaa
				Laiduntaminen	Paikallista merkitystä	Jatkuva	Sekä alueen sisä- että ulkopuolella	Pienialaista	Ei mahdollisuutta vaikuttaa tässä suunnitelmassa

		Sama pätee kasvilajistoon; sekä putkilokasveissa että sammalstossa harvinaisia lajeja, kuten karvamaksaruoho, amikki, pohjanjalosammal ja napakinnassammal.	joidenkin kasvien siemenellinen lisääntyminen voi häiriintyä laidunnuksen takia.						
			Ilmaston muuttuminen vaikuttaa lajistoon; eteläiset hyötyvät, pohjoiset taantuvat. Lajien levinneisyys ja runsaussuhteet muuttuvat. Alueella on tunturilajeja, kuten kiirunankello, tunturikynsimö, rikkileinikki ja pohjanpikkukultasiipi, joilla ilmastonmuutos on arvioitu merkittäväksi uhkatekijäksi.	Ilmastonmuutos	Pitkällä aikavälillä merkittävä	Jatkuva	Sekä alueen sisä- että ulkopuolella	Koko alue	Vähäinen mahdollisuus vaikuttaa
			Ilmaston lämpeneminen muuttaa olosuhteita otolliseksi vieraslaisten leviämiselle. Uudet lajit kulkeutuvat alueelle ihmisen mukana.	Vieraslaisten	Ei merkittävä	Jatkuva	Sekä alueen sisä- että ulkopuolella	Koko alue	Vähäinen mahdollisuus vaikuttaa
			Maastoliikenne. Erityisesti kevätkäinen maastoliikenne ja väärillä paikoilla leiriytyminen voi häiritä direktiivilajien pesintää.	Maastoliikenne	Merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	Pienialainen, reittien ja leiriytymispaikkojen läheisyydessä	On mahdollista vaikuttaa
1.4	LUONTOARVOT Lintudirektiivin lajit	Monipuolinen lajisto, ks. uhanalaiset lajit. 40 lintudirektiivin lajia, joissa tunturilajistoa esim. tunturikiuru.	Kaikki ihmisen toiminta voi aiheuttaa häirintää . Luvaton maastoliikenne leviättää häirintää uusille alueille.	Retkeily- ja luontomatkailutoiminta	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	Pienialainen, reittien läheisyydessä	On mahdollista vaikuttaa

			Linnunmunien keräilyä tapahtuu edelleen ja uhka kohdistuu erityisesti tiettyihin lajeihin.	Eläinlajin ottaminen tai siirtäminen	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	Kohdistuu vain tiettyihin lajeihin, jotka pesivät harvalukuisena	On mahdollista vaikuttaa
1.5	LUONTOARVOT Erämaisuus	Erämaalain keskeisin tavoite on alueen erämaaluonteen säilyttäminen. Erämaa-alueita valittaessa tietttömyys oli erämaiden luonteenomaisimpia piirteitä. Erämaisuteen liitetään myös luonnonrauha ja se, että alueella ei ole liikaa ihmisiä.	Roskaaminen , varsinkin jokien varilla (Lätäseno, Poroeno).	Retkeily- ja luontomatkailetoiminta	Merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	Pienialaista, kohdistuu lähinnä jokivarsiin ja kalastustukikohtien ympäristöön	On mahdollista vaikuttaa
			Luvaton maastoliikenne haittaa ihmisten erämaakokemuksia. Kesäaikainen maastoliikenne ylläpitää uria, jotka vähentävät alueen erämaisuuksia.	Maastoliikenne	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	Osalla alueesta	On mahdollista vaikuttaa
			Motorisoidun liikkumisen nopea lisääntyminen lisää melua ja maaston roskaantumista Ilmaliikenteen aiheuttama melu. Ilmaliikenne on parantanut kaukaisten kohteiden saavutettavuutta ja sitä kautta vähentänyt niiden erämaisuuksia.	Maastoliikenne	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	Kohdistuu vain osaan aluetta, Hailin reitille ja Lätäsenon varteen	On mahdollista vaikuttaa

			Maastoliikenneurien kunnostaminen tai uusien rakentaminen. Vanhat urat eivät maisemoidu ja mönkijät kuluttavat maastoon uusia uria.	Maastoliikenne	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	Kohdistuu tietyille alueille	On mahdollista vaikuttaa
			Luvaton rakentaminen. Erämaa-alueella on luvattomia rakennuksia, joista osaa käytetään jatkuvasti yritystoiminnassa. Luvaton rakentaminen uhkaa lisääntyä, ellei siihen puututa.	Rakentaminen, asutus	Merkittävä	Jatkuva	Erämaa-alueella	Keskittynyt tietyille alueille	On mahdollista vaikuttaa
1.6	LUONTOARVOT Geologiset kohteet	Erikoisia geologisia muodostumia, maiseman erityispiirteitä.	Ei uhkia						
2.1	KULTTUURIARVOT Luonnon- ja kulttuurimaisemat	Käsivarsi on Suomen ainoa suur- tunturialue. Avoin tunturimaisema hallitsee näkymiä. Tunturissa näkee kauas, jolloin kaukomaiseman merkitys korostuu. Toisaalta erämaassa on myös kulttuurimaisemaa, Raittijärven kylä ja paimentopaikat. Käsivarren erämaa-alueella on runsaasti kulttuuriperintökohteita kivilaudelta lähtien. Erämaa-alueesta on inventoitu vasta pieni osa, joten kulttuuriperintö on puutteellisesti tunnettu.	Virkistyskäyttö Reittien kuluminen jättää jälkensä maisemaan.	Retkeily- ja matkailutoiminta	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	Tupien ympäristössä käytetyt mät reitit	On mahdollista vaikuttaa
			Virkistyskäyttö Roskaantuminen ja huonosti hoidettu jätehuolto voivat pilata maisemaa.	Retkeily- ja matkailutoiminta	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	Jokivarret, tupien ympäristö	On mahdollista vaikuttaa
			Tiedonpuute. Alueesta on inventoitu vasta osa. Se ettei koko alueen kulttuuriperintökohteita tunneta, on myös uhka niiden säilymiselle	Muu tekijä	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	Tupien ympäristössä, käytetyt mät reitit	On mahdollista vaikuttaa
			Puhelinliikenteen vaatimat linkkimastot eivät sovi erämaahan.	Muu tekijä	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	Tuntureilla	On mahdollista vaikuttaa

			Virkistyskäyttö: Arkit näkyvät maisemassa kauas ja niiden keskittymät voivat pilata maisemakokemuksen. Maastoliikenne kuluttaa kulttuuriperintökohteita, koska esim. maastoliikenneurat menevät monesti juuri tasaisia vanhoja asuinkenttiä pitkin.	Retkeily- ja matkailutoiminta	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	Suosittu kalastusjärvet	On mahdollista vaikuttaa
2.2	KULTTUURIARVOT Saamelaiskulttuuri	Alue on kokonaisuudessaan saamelasta kulttuurimaisemaa. Alueen pitkstä saamelaishistoriasta kertovat esimerkiksi saamenkieliset paikannimet ja kulttuuriperintökohteet. Saamelainen poronhoito elää ja voi hyvin Käsivarressa. Poroja paimennetaan perinteiseen tapaan siidoittain.	Matkailun yritystoiminnan kehittyminen ja laajeneminen voivat aiheuttaa ristiriitoja perinteisten saamelaiselinkeinonharjoittajien ja matkailuyrittäjien välillä.	Muu tekijä	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	Suosituimmat kalastusvedet	On mahdollista vaikuttaa
		Hoito- ja käyttösuunnitelman tavoitteena on osaltaan turvata saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytyksiä Käsivarren erämaa-alueella.	Saamenkieliset paikannimet unohtuneet tai vääristyneet. Saamenkielisen luontosanaston katoaminen on uhka perinnetiedon välittymiselle ja kulttuurin säilymiselle.	Muu tekijä	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	Kaikkialla	On mahdollista vaikuttaa

			Kilpaileva maankäyttö. Saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytysten heikkeneminen muun maankäytön vuoksi (ks. poroelinkeinoon liittyvät uhat, jotka koskevat yleisesti myös saamelaiskulttuuria). Jos erämaa-alueilla ei ole riittävästi tilaa saamelaiskulttuurin harjoittamiseen, se vaikuttaa olennaisesti perinnetiedon siirtymiseen sukupolvilta toisille ja vahingoittaisi kulttuurista jatkuvuutta. Mahdollinen kaivostoiminta olisi suuri uhka. Tiedonpuute. Muiden maankäyttäjien kuten turistien tietämättömyys saamelaiskulttuurista, kuten poronhoidosta ja saamelaisten pyhistä seitapaikoista, voi johtaa tiedostamattakin vahingolliseen toimintaan ja olla uhka kulttuurin säilymiselle.	Maa-ainesten ottaminen	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	Kaikkialla	Voidaan vaikuttaa jonkin verran
2.3	KULTTUURIARVOT Paikalliskulttuuri ja eräkulttuuri	Luonnossa liikkuminen, metsästys ja kalastus ovat tärkeä osa paikallista elämäntapaa. Ihmisillä on perimätietoa sukunsa kalavesistä jne.	Virkistyskäyttö Suositusten leiripaikkojen ja kalavesien rantojen roskaantumisen haittaa myös paikallisia luonnonkäyttäjiä.	Ympäristön roskaaminen	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	Vesistöjen rannat	On mahdollista vaikuttaa
			Ylikalastus uhkaa joidenkin rautujärvien kalakantoja.	Virkistyskalastus	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	Suosituimmat rautuvedet	On mahdollista vaikuttaa

			Luvaton maastoliikenne karkottaa luonnon rauhasta kiinnostuneita. "Hui- puttaminen".	Retkeily- ja matkailutoi- minta	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuo- lella	Tunturialue	On mahdollista vaikuttaa
3.1	VIRKISTYS- JA ELINKEI- NOKÄYTTÖ Luonnon ja kulttuurikohteiden virkistyskäyttö	Retkeilijöitä ja matkailijoita hou- kuttelevat Suomessa ainutlaatui- set maisemat, suurtunturit, erityi- sesti Halti. Luonnon puhtaus ja rauha. Monipuoliset mahdollisuudet vir- kistäytymiseen, monipuolinen palvelutarjonta. Kämpä- ja reitti- verkosto.	Virkistyskäyttö Lentoliikenne voi häi- ritä muita luonnonkäyttäjiä.	Retkeily- ja matkailutoi- minta	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuo- lella	Erittymisesti kalastusjärvien läheisyydessä	On mahdollista vaikuttaa.
			Retkeilypalveluiden resurssien riittä- vyys tulevaisuudessa.	Muu tekijä	Merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	Retkeilyraken- teet ja reitit	Jonkin verran mahdollista vai- kuttaa
			Virkistyskäyttö Roskaantuminen vä- hentää ympäristön viihtyisyyttä ja li- sää kustannuksia.	Retkeily- ja mat- kailutoi- minta	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	Reittien ja ra- kenteiden lähis- töllä	On mahdollista vaikuttaa
3.2	VIRKISTYS- JA ELINKEI- NOKÄYTTÖ Matkailun yritystoiminta	Tunturimaisemat ja kalastus- ja metsästysmahdollisuudet ovat matkailun yritystoiminnan pe- rusta.	Julkisuuskuva, kestävän luontomat- kailun vastainen toiminta vähentää alueen vetovoimaa.	Retkeily- ja mat- kailutoiminta	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	100 %	On mahdollista vaikuttaa

			Hallitsematon luonnonkäyttö, joka pilaa retkeily- ja matkailuympäristön syö maata elinkeinon alta. Matkailukäytön pitää olla kestävä.	Retkeily- ja matkailutoiminta	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	100 %	On mahdollista vaikuttaa
			Safari- ja koiravaljakkoyrittäjien liiketoimintaa vaikea laajentaa, kun maastossa ei ole tarpeeksi tukikohtia matkailutuotteiden kehittämiseksi.	Muu tekijä	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	<10%	On mahdollista vaikuttaa
			Ylikalastus, arkit, ristiriidat paikallisen luonnonkäytön kanssa.	Retkeily- ja matkailutoiminta	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisäpuolella	100 %	On mahdollista vaikuttaa
3.3	VIRKISTYS- JA ELINKEINOKÄYTTÖ Erätalous	Lupametsästys ja -kalastus	Veden laadun huononeminen, kalaston muutos (jätehuolto, ilmastonmuutos).	Muu tekijä	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	100 %	Jonkin verran mahdollista vaikuttaa
3.4	VIRKISTYS- JA ELINKEINOKÄYTTÖ Poronhoito ja muut luontaiselinkeinot	Erämaa-alueella on kokonaisuudessaan suuri merkitys poronhoitoon	Voimakas laidunnuspaine estää laidunmien palautumista ja saattaa heikentää elinkeinon kannattavuutta.	Laiduttaminen		Jatkuva	Sisä- ja ulkopuolella	100 %	Ei mahdollisuutta vaikuttaa tässä suunnitelmassa

		dolle ja muiden luontaiselinkeinojen (kalastus, metsästys) harjoittamiselle, joiden harjoittaminen pitäisi turvata nyky muodossaan. Alue on poronhoidon kannalta ainutlaatuinen ja yksi parhaista Suomessa. Erämaa-alueiden uusiutuva, kestävä ja kaukonäköinen luonnonkäyttö on erittäin tärkeää poronhoidolle ja muille luontaiselinkeinoille. Poronhoito Käsivarren erämaa-alueella perustuu perinteiseen siida-järjestelmään, jossa poroja hoidetaan suvuittain/perhekunnittain omalla hallintamallilla perinnetietoa ja tapaoikeutta hyväksi käyttäen. Alueella harjoitettava saamelainen poronhoito vaatii laajoja alueita perinteisen laidunkiertomallin toteuttamiseen. Laidunkiertomallilla suojataan maita kulumasta liikaa. Perinteinen siidapohjainen laidunjärjestelmä on arvokas poronhoidolle sekä muille luontaiselinkeinoille.	Poroille tärkeitä ympäristöjä otetaan muuhun käyttöön tai porolle tärkeää ravintoa tuhoetaan. Esimerkiksi kelkka-reittejä ja retkikämppejä rakennetaan paikkoihin, jotka haittaavat poronhoitoa. Liiallinen riippuvuus rehusta on uhka porotalouden kestävyydelle.		Merkittävä	Jatkuva	Sisä- ja ulkopuolella	100 %	On mahdollista vaikuttaa
			Poronhoidolle erityisen tärkeillä alueilla eri vuodenaikoina on häiriötekijöitä, jotka vaikuttavat elinkeinon harjoittamiseen. Erityisesti häiriöt vasomisaikana ovat uhka, sillä ne aiheuttavat poroille keskenmenoja ja voivat ajaa vaatimet hylkäämään vasaajaan, mikä johtaa vasakatoon.	Muu tekijä					On mahdollista vaikuttaa
			Pedot; erityisesti ahmat, verottavat porokarjaa.		Ei merkittävä	Jatkuva	Sisä- ja ulkopuolella	100 %	Vähäinen mahdollisuus vaikuttaa
			Jokamiesoikeudella liikkuvat koiravaljakot voivat pelottaa poroja, hajottaa tokkia ja aiheuttaa siten paljon turhaa työtä.	Retkeily- ja matkailutoiminta	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	100 %	Vähäinen mahdollisuus vaikuttaa
			Malminetsintä ja perustutkimukset. Poraukset häiritsevät poronhoitoa ja aiheuttavat laajempaa uhkaa mahdollisista kaivoksista alueella. Kaivostoiminta olisi alkaessaan suurin uhka porojen laidunkierrolle ja koko elinkeinon säilymiselle.	Kaivostoiminta	Ei merkittävä		Alueen sisä- ja ulkopuolella	< 1%	Vähäinen mahdollisuus vaikuttaa

			Metsästäjien koirat voivat häiritä poronhoitoa.	Metsästys	Ei merkittävä	Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	Metsästysaikaan tunturialueella	On mahdollista vaikuttaa
			Akwé: Kon -työryhmän näkemys: Tiedonpuute. Hallinnon tietämättömyys poronelinkeinosta, saamelaisesta poronhoidosta, tärkeistä laidun- ja vasotusalueista sekä muista porolle tärkeistä elinympäristöistä ja ravinnosta voivat johtaa päätöksiin, jotka haittaavat tai jopa uhkaavat poroelinkeinon harjoittamista. Laajan neuvotteluoikeuden puuttuminen. Alueeseen liittyvässä päätöksenteossa ja tiedon levittämisessä ei oteta riittävästi huomioon paliskunnan lisäksi perinteistä siida-järjestelmää ja kyläryhmillä (ja perhekunnilla) ei ole riittävää neuvotteluoikeutta erämaa-alueita koskevien asioiden käsittelyssä. Perinteisen siida-järjestelmän sivuuttaminen uhkaa kyläryhmien perinteistä tapaa hallita omia alueitaan (perinnetieto ja tapaoikeus) ja yleisesti perinteisen saamelaisen poronhoidon jatkuvuutta Käsivarressa.						On mahdollista vaikuttaa
			Ilmastonmuutos. Ilmaston muuttuminen koetaan suureksi uhaksi, koska sääolosuhteet voivat muuttua radikaalisti. Esimerkiksi talvella maan päällä on jääkerros, jonka lävitse poro ei pääse kaivamaan ravintoa. Lisäksi ilmaston muuttuminen voi tuoda eläintauteja.	Ilmastonmuutos		Jatkuva	Alueen sisä- ja ulkopuolella	100 %	Ei mahdollista vaikuttaa
Yhteenveto									

TAVOITTEEN ASETTELU

12 Uhkatekijöiden torjuminen, vaikutusten arviointi ja seuranta									
Vastuuprosessi	Alueiden hallinta; prosessien yhteistyö tavoitteenasettelussa on tärkeää								
Selite	Lomakkeella määritellään päämäärät, tavoitteet ja toimenpiteet alueen keskeisiin arvoihin kohdistuvien uhkatekijöiden torjumiseksi. Lomake muodostaa perustan suunnitelman toteutusosassa tarkennettaville toimenpiteille. Päämäärä on selkeä kuvaus suojelu- tai käyttöarvon toivotusta kehityksestä pitkällä aikavälillä, ja sitä tarkennetaan edelleen tavoitteen kuvauksessa. Päämäärät kuvaavat alueen hoidosta ja käytöstä vastaavien tahotilaa suhteessa suunnittelualueen arvoihin. Tavoite on toivottu muutos suunnittelualueen tilassa lyhyellä aikavälillä. Tavoitteilla tarkennetaan suunnitelman yleisluontoisempia päämääriä. Toimenpiteillä tähdätään tavoitteiden toteutumiseen, ja sitä kautta edelleen pitkällä aikavälillä päämäärien saavuttamiseen.								
Päämäärät (enintään 10 kpl)									
Päämäärä 1	Tavoite	Toimenpide	Ekologinen vaik.	Sosiaalinen vaik.	Taloudellinen v.	Riskien torjunta		Toteutuksen seuranta	Vaikutavuuden seu.
Uhanalaisten ja luonto- ja lintudirektiivissä mainittujen eläin- ja kasvilajien esiintymät säilyvät elinvoimaisina	Lajien esiintymät ja elinympäristöt säilyvät.	Käytön ohjaaminen (Lomake 14)	x	x		x		x	
	Perustiedot esiintymistä ovat riittävän tarkat.	Suojeltavan lajin esiintymien kartoitus / tarkistus (Lomake 14)	x	x		x		x	
	Suojeltavien lajien seuranta on riittävää.	Erityisesti suojeltavan lajin esiintymien tarkistus	x	x				x	
	Kävijät tietävät, että alueella esiintyy uhanalaisia ja rauhoitettuja lajeja. Rikkomuksia, kuten kasvien keräilyä, ei esiinny.	Opastus maastossa/ palvelupisteessä (Lomake 15)	x	x		x			
		Valvonta							

Päämäärä 2									
Luontodirektiivin ja uhanalaiset luontotyytit säilyvät	Palveluvarustusrakenteet (taukopaikat, sillat, polkurakenteet ja opasteet) on mitoitettu ja sijoitettu luonnonsuojelun kannalta oikein. Rakenteet on sijoitettu oikein, rakenteiden määrä ohjaa käyttöä.	Palveluvarustuksen ylläpito sekä oikea määrä ja sijainti (Lomake 15)	x	x	x	x			
	Perustiedot luontotyypeistä ovat riittävän tarkat ja seuranta tehdään: tunturikoivikoiden nykytila, palsasuot, lumenviipymät, kulukselle herkäät paikat sekä pienialaiset harvinaiset luontotyytit, kuten tuntureiden kalkki- ja virtavesivaikutteiset sara- ja vihviläkasvustot, kalkkivaikutteiset luontotyytit.	Inventointi: luontotyytit (Lomake 14)	x	x		x		x	
	Tunturikoivikot elpyvät mittarituhoista, tilannetta seurataan.								
	Parannetaan tiedonvaihtoa uhanalaista luontotyypeistä Metsähallituksen ja paliskuntien välillä (viite 12/1). Paliskuntia informoidaan niistä laji- ja luontotyyppiesiintymistä, joilla ei tulisi ruokkia poroja.	Käytön ohjaaminen (Lomake 14)	x	x					
		Edunvalvonta: PY:n ja MH:n välinen sopimus (viite 12/1-3)	x	x					
Päämäärä 3									
Vesistöjen ja niiden eliöstön tila säilyy erinomaisena	Rautujärvien kalasto säilyy elinvoimaisena	Käytön ohjaaminen							
		Yhteistyö- ja käyttöoikeussopimusten laatiminen (Lomake 18)	x	x	x	x		x	x
	Vedenlaatu säilyy erinomaisena	Palveluvarustuksen ylläpito (Lomake 15)	x	x	x	x		x	x
		Palveluvarustuksen rakentaminen (Lomake 15)	x	x	x	x		x	x
	Vesistöjen virkistyskäyttöarvo on hyvä (kalastus, melonta)	Käytön ohjaaminen, kalastusrajoitukset	x	x					
Päämäärä 4									
Käsivarren erämaisuus säilyy, samoin sen vetovoima ainutlaatuisena luontomatkailukohteena	Motorisoitu liikenne on ohjattua ja säänneltyä	Käytön ohjaaminen, lupien myöntäminen (Lomake 17)	x	x	x	x			
	Luvatonta rakentamista ei esiinny, luvat ovat kunnossa tai rakennukset on purettu	Valvonta		x					
	Erämaata markkinoidaan erämaisena kohteena, jonka palvelut ovat vaatimatonta tasoa ja vaellusmaastot vaativia	Virkistyskäytön kehittäminen (Lomake 15)		x	x			x	x
	Kävijät eivät roskaa ympäristöään, jätehuolto on toimiva	Opastus maastossa/ palvelupisteessä (Lomake 15)	x	x	x				

Päämäärä 5								
Poronhoidon ja laidunrauhan turvaaminen	Muu luonnonkäyttö ei aiheuta haittoja poronhoidolle.	Vyöhykkeistäminen (Lo-make 13A)						
		Opastus maastossa ja palvelupisteessä (Lo-make 15)	x	x	x	x		
	Yrittäjä- ym. luvissa otetaan huomioon poronhoidon tarpeet.	Retkeilyn ja luontomatkailun toimenpiteet (Lo-make 15)						
	Poroelinkeinolle erityisen tärkeät alueet tiettyinä vuodenaikoina turvataan häiriötekijöiltä (estää vasakatoa).	Lupien myöntäminen (Lo-make 17)						
	Metsästys haittaa mahdollisimman vähän poronhoitoa. MH pyrkii siihen, että paliskunnat ja MH tekevät jatkossa enemmän yhteistyötä tiedottamalla meneillään olevista porotöistä lupametsästäjille porotyöt.fi-palvelun kautta. Palvelun tehokkaan käytön ja markkinoinnin avulla saadaan tiedotettua reaaliaikaisesti kriittiset paikat, joissa metsästäystä on syytä välttää.		x	x	x	x		
Hallinnolla on riittävästi tietoa poroelinkeinosta, saamelaisesta poronhoidosta, tärkeistä laidun- ja vasotusalueista sekä muista porolle tärkeistä elinympäristöistä ja ravinnosta, minkä ansiosta voidaan tehdä poronhoitoa huomioivia ja edistäviä päätöksiä	Hallinto (Lomake 18)	x	x	x				
Päämäärä 6								
Hoito- ja käyttösuunnitelma tukee saamelaiskulttuurin elinvoimaisuutta	Saamelaiskulttuuri elää ja voi hyvin erämaa-alueella. Alueella säilytetään mahdollisuus ja turvataan riittävästi tilaa saamelaiskulttuurin harjoittamiselle, erityisesti poronhoidolle, joka ylläpitää perinnetiedon siirtymistä tuleville sukupolville ja turvaa kulttuurisen jatkuvuuden.	Biodiversiteettisopimus. Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteiden mukainen toiminta Käytön ohjaaminen		x				
	Metsähallitus on antanut yleisen, korvauksettoman oikeuden ottaa valtion maalta käsitöiden raaka-aineita.							
	Alueella retkeilevä huomaa olevansa saamelaisalueella, saa tietoa saamelaiskulttuurista, poronhoidosta ja saamen kielestä.	Opastus maastossa ja palvelupisteessä (Lo-make 15)						
	Yhteistyö ja tiedonkulku alueen eri toimijoiden, kuten Metsähallituksen ja matkailuyrittäjien, ja saamelaisten välillä on toimivaa, minkä ansiosta saamelaiset saavat tietoa alueella tapahtuvasta toiminnasta ja tietoisuus yleisesti saamelaiskulttuurista ja erityisesti poronhoidosta johtaa niitä huomioon ottaviin päätöksiin ja toimintaan erämaa-alueella.	Hallinto (Lomake 18)		x				

Kehittämismahdollisuudet (enintään 6 kpl)																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																	</
---	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	----

Kehittämismahdollisuus 2.										
Käsivarren erämaa-alue on toiminnaltaan ja tunnettuudeltaan Suomen erämaa-alueiden ykkönen.	Yrittäjien motorisoidun liikkumisen ja yrityspalveluiden sekä toisaalta eräretkeilyn ja vaeltamisen säilyminen ja kehittyminen mahdollistetaan käyttömuotojen eriyttämisellä ja oikein mitoitettulla palveluvarustuksella. Yritystoiminnassa yhteisvastuullisuutta lisätään. Yrittäjien palveluilla on selkeä palveluvarustus erillään jokamieskäytöstä. Mahdollistetaan uusien käyttömuotojen sijoittuminen virkistysvyöhykkeelle. Yrittäjäyhteistyön pelisäännöt ja edut ovat selkeät.	Palveluvarustuksen ylläpito ja roolittaminen (Lomake 15)	x	x	x					
	Vuokra- ja käyttöoikeussopimusten pelisäännöt selkeät, ne on yhteisesti hyväksytty, ovat erämaalain hengen mukaisia ja perustuvat kestävän luontomatkailun periaatteille.	Vuokra- ja käyttöoikeus- sekä yhteistyö- ja kumppanuussopimusten laatiminen (Lomake 18)	x	x	x				x	x
	Alueella uusia yhteistyöyrittäjiä ja yhä suurempi osa alueen kävijöistä käyttää matkailuyrittäjien palveluita.	Luontomatkailun yhteistyösopimusten solmiminen (Lomake 18)		x	x				x	x

Vaikutusten arviointitaulukko

Natura-vaikutusten arvioinnin tarveharkinta
Hoito- ja käyttösuunnitelmassa ei esitetä Käsivarren erämaan Natura 2000 -alueelle kokonaan uusia rakenteita tai toimintoja, kahta vesitasojen laskeutumispaikkaa lukuun ottamatta. Suunnitelmassa esitetään, että nykyisiä toimintoja kuten kelkkasafareita ja ns. arkkien käyttöä säädellään yhteistyösopimuksin ja lupakäytännöllä entistä tarkemmin. Säätelyn keskeisenä tarkoituksena on vähentää toimintojen vaikutuksia Natura-alueen suojeluperusteisiin. Suunnitelmassa esitetyillä toimenpiteillä ei arvioida olevan merkittäviä haitallisia vaikutuksia Natura-alueen suojeluperusteisiin eikä luonnonsuojelulain 65 § mukainen Natura-vaikutusten arviointi ole tarpeellinen. Erämaa-alueelle ei kohdistu muita sellaisia hankkeita tai suunnitelmia, esimerkiksi kaivoslain mukaisia lupia, joiden yhteisvaikutukset tulisivat luonnonsuojelulain 65 §:n mukaisesti arvioitavaksi. Suunnittelun alueen ulkopuolelle, mutta samalle Natura 2000 -alueelle sijoittuu malminetsintähakemusalue, jolla ei ole vaikutusta suunnittelun alueen suojeluperusteisiin.
Yhteenveto vaikutuksista ja vaikutukset Natura 2000-suojeluperusteisiin
Suunnitelmassa esitetyt luonnon- ja kulttuuriperinnön suojelun toimenpiteet tähtäävät alueen suojeluperusteiden säilyttämiseen. Laji- ja luontotyyppikartoitukset sekä esiintymätarkistukset ovat välttämättömiä, jotta lajien ja luontotyyppien esiintymäalueita voidaan suojella ja huomioida kaikessa maankäytössä ja suunnitella niille mahdollisia hoitotoimia. Kettujen tappaminen parantaa suoraan suojeluperustelaji naalin suojelutasoa Natura-alueella. Paliskuntien informointi lisäruokinnassa vältettävistä kohteista turvaa arvokkaimpien lajesiintymien ja luontotyyppien säilymistä. Toimilla ei ole suojeluperusteita heikentäviä vaikutuksia. Virkistyskäyttö ja luontomatkailutoiminta voivat aiheuttaa kasvillisuuden kulumista ja häiriötä eläimistöille ja vaikuttaa siten haitallisesti alueen luontotyypeihin ja lajeihin. Suunnitelluista virkistyskäytön toimenpiteistä suurin osa on olemassa olevien reittimerkintöjen, reittirakenteiden ja taukopaikkojen kunnostamista, uusimista ja peruskorjaamista. Nämä toimet edesauttavat retkeilykäytön keskittymistä sille varatulle alueelle, mikä vähentää kulumista ja häiriötä muilla, rakenteiden ulkopuolisilla alueilla. Uusille alueille retkeilyrakenteita ei suunnitella. Varsinaiset rakenteiden korjaussuunnitelmat käyvät aina lausunnolla luonnonsuojelun asiantuntijoilla, jolloin voidaan varmistaa esimerkiksi töiden oikea ajoittaminen sekä mm. mahdollisten uusien suojeluperustelajiesiintymien huomioon ottaminen. Motorisoitu liikkuminen on vakiintunut osa suunnittelun alueen matkailua. Haltille johtavaa, talvisin risuilla merkittävää huoltouraa käyttävät moottorikelkkailijoiden lisäksi myös hiihtäjät, potkukelkkailijat, koiravaljakot ja talvipyöräilijät. Ura ohjaa liikkumista tehokkaasti. Kelkkasafareita tarjoavia yhteistyöyrittäjiä on nelisenkymmentä, ja järjestetyille safareille on osallistunut toistatuhatta matkailijaa vuosittain. Safareiden määrä vaihtelee keli- ja sääolosuhteiden mukaan paljon. Ne keskittyvät maaliskuuhun, jolloin vaikutukset luontoon ovat vahvan lumipeitteen ansiosta vähäiset. Suunnitelmassa varataan mahdollisuus avata ura yleiseksi MH:n mk-uraksi suunnitelmakaudella, jos se näyttää tarkoituksenmukaiselta esimerkiksi moottorikelkkailukenteen vähentämiseksi muualla. Uran avaamisella ei arvioida olevan suuria vaikutuksia luontoarvoihin. Alueella ei ole tiedossa helposti häiriintyvien, jo keuhkatalvella pesintänsä aloittavien petolintujen pesintöjä. Helikopterit vievät erämaahan noin 500 henkeä vuosittain. Toistaiseksi laskeutumisluupa on annettu sinne mihin yrittäjä on toivonut, Helikopterikuljetusten kysynnän arvioidaan kasvavan tulevaisuudessa ja luonnon kannalta on parempi keskittää toimintaa. Tiettyjen paikkojen määrittäminen helpottaa jätahuoltoa ja rajaa haitallisia vaikutuksia. Laskeutumispaikat valitaan siten, ettei suojeluperusteena olevaa kasvillisuutta tuhoudu ja suojeluperustelajistolle aiheutuu liikenteestä mahdollisimman vähän häiriötä. Poroenon laskeutumispaikalle voidaan rakentaa vaatimatonta taukopaikkaa: laavu, tulipaikka ja käymälä. Vesitasot saavat lain mukaan laskeutua erämaa-alueen vesistöihin vapaasti ilman erillistä lupaa. Suunnitelman tavoitteena on, että suunnitellut vesitasolaiturit kokoavat laskeutumispaikat nykyistä suppeammalle alueelle ja pienentävät aluetta, jonka suojeluperustelajistolle aiheutuu häiriötä vesitasoliikenteestä. Tällöin myös jätahuollon järjestäminen helpottuu, mikä parantaa vesiluontotyyppien suojelun tilaa.

Majoittumisarkkeja on Natura-alueella talvisaikaan joka tapauksessa, koska lyhytaikainen arkkiiöpyminen rinnastetaan telttamajoitukseen ja katsotaan siten jokamiesoikeudeksi, jota Metsähallitus ei voi erämaa-alueella rajoittaa. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa suunniteltujen arkkikylien tavoitteena on saada arkit suurimmaksi osaksi valvonnan piiriin, jolloin mm. vesiluontotyyppien suojele tehostuu, kun arkkien jätehuolto on järjestetty ja valvottua. Pilkkiarkkien poiskuljettaminen keväisin maastosta on osoittautunut ongelmalliseksi mm. vaihtelevien säiden takia, minkä vuoksi arkkeja voi jäädä kesän ajaksi maastoon luonnonsuojelullisesti arvokkaisiin paikkoihin. Suunnitelmassa ehdotetut kesäaikaiset arkkiparkit perustetaan kohtiin, joilla ei esiinny luontodirektiivin II ja IV liitteessä mainittuja kasvilajeja eikä arvokkaita pienialaisia luontotyypppejä.

Suunnittelualueella esiintyvistä luontodirektiivin luontotyypeistä Natura-alueen suojeluperusteina ovat keskeisimpiä tunturiluontotyytit kuten tunturikoivikot ja -kankaat. Hoito- ja käyttösuunnitelmaan kirjattujen toimenpiteiden toteuttaminen ei heikennä näiden luontotyyppien tai alueella esiintyvien luontodirektiivilajien säilymistä. Suunnitelmassa esitettyjen toimenpiteiden toteuttamisella ei ole heikentäviä vaikutuksia muidenkaan Natura-alueella esiintyvien luontodirektiivin luontotyyppien tilaan.

Vaikutukset pystytään pitämään vähäisinä vyöhykejaon ja kävijöiden ohjaamisen avulla. Luontotyyppien ja lajiston puolesta häiriöherkille kohteille ei ohjata kävijöitä.

Suunnitellut matkailun ja virkistyskäytön toimenpiteet kohdistuvat niin pieneen pinta-alaan (iso erämaa-alue, toimintaa pienellä alueella) ko. luontotyypeillä, että esimerkiksi arkkitukikohtien vaikutukset suojelun perusteena oleviin luontodirektiivin luontotyypppeihin jäävät vähäisiksi

Päämäärä / kehittämis-mahdollisuus	Toimenpide	Vaikutusten arviointi	Ekologinen vaik.	Sosiaalinen vaik.	Taloudellinen v.	Riskien torjunta
Päämäärä 1. Uhanalaisten ja luonto- ja lintudirektiivissä mainittujen eläin- ja kasvilajien esiintymät säilyvät elinvoimaisina	Käytön ohjaaminen.	Lajiesiintymät huomioidaan aina toimintoja suunniteltaessa. Ihmisten kulkemisesta ja matkailun liiketöiminnasta ei ole haittaa lajiesiintymille. Kaikki uhanalaisten ja direktiivilajien esiintymät säilyvät hyvänä. Riskinä on, ettei käytön ohjaus perustu parhaaseen tietoon. Erämaa-alueella saa liikkua jokamiehen oikeuksien nojalla, joten liikkumista on vaikea rajoittaa.	x	x	x	Käytön vaikutuksia seurattava. Huonosti ohjattuna matkailu tuhoaa omaa perustaansa
	Suojeltavan lajin esiintymien kartointus / tarkistus	Tieto esiintymistä lisääntyy, yksikään esiintymä ei tuhoudu vahingossa.				Vähäiset resurssit suunnattava oikein
	Erityisesti suojeltavan lajin esiintymien tarkistus	Riskinä on uhanalaisten ja direktiivilajien esiintymien tuhoutuminen tiedon puutteen takia.	x	x		
	Opastus maastossa/	Kävijöiden ja yrittäjien tietoisuus alueen luontoarvoista lisääntyy ja tieto lisää alueen arvostusta ja huolenpitoa ympäristöstä.	x	x	x	Kävijät pyrittävä tavoittamaan ja turvat-

	palvelupis- teessä	Riskinä on, ettei kävijöitä tavoiteta eikä osata tarjota tarpeellista luontotietoa kiinnostavalla ja yrittäjien toi- mintaa tukevalla tavalla.				tava viestin perille- meno. Yrittäjäyhteis- työhön on panostet- tava
Päämäärä 2. Luontodirekti- vin ja uhan- alaiset luonto- tyypit säilyvät	Palveluva- rustuksen yl- läpito sekä oikea määrä ja sijainti	Vanhoilla rakenteilla ja uudisrakentamisella ei ole haitallisia vaikutuksia luontotyyppisiin, kaikki luonto- tyyppiesiintymät säilyvät. Reittien kunnostamisella on myönteisiä vaikutuksia luontotyyppien säilymiseen. Kunnossa oleva palveluvarustus ohjaa kulkemista ja alueen käyttöä. Riskinä on luontotietojen puutteellisuus.	x	x	x	Rakentamisen suun- nittelussa ja toteutuk- sessa käytetään ajan- tasaisia luontotietoja. Käytön vaikutuksia seurattava
	Inventointi	Inventointeja on tehty ja tietoja täydennetty puutteellisesti tunnetuista luontotyypeistä. Lisäinventointeja tarvitaan etenkin tunturikoivikoista, lumenviipymistä ja palsasoista. Riskinä resurssien vähyys.	x	x		Turvataan riittävät re- surssit
	Edunvalvon- ta: Paliskun- tien yhdistyk- sen ja Met- sähallituksen välinen sopi- mus (viite 12/1-3)	Luontotyyppien luonnontila pysyy hyvänä/paranee. Käsivarren paliskunta tuntee entistä paremmin alu- eensa luontoarvot ja ottaa ne huomioon toiminnassaan. Porolaidunten tila paranee ja poronhoidon maine luontaiselinkeinona saa lisää hyväksyttävyyttä. Riskinä yhteistyön puute.	x	x		Parannetaan tiedon- kulkua ja yhteistyötä
Päämäärä 3. Vesistöjen ja niiden eliöstön tila säilyy erin- omaisena	Käytön oh- jaaminen, yhteistyö- ja käyttöoi- keussopi- musten laati- minen	Sopimusyrittäjien vesistöjen käyttö on kestävä, korostetaan viestinnässä. Arkkikylien jätehuollosta huolehditaan. Arkit keskitetään erikseen sovituille alueille. Metsähallitus määritte- lee arkkialueet Käsivarren paliskunnan ja sen siidojen kanssa saamelaisten poronhoidolle aiheutuvien haittojen minimoimiseksi. Alueiden jätehuoltoa valvotaan tehostetusti lainsäädännössä asetettujen velvoit- teiden toteutumiseksi. Yritysten arkkitoiminta on ohjeistettu. Jos toiminta lisääntyy, voidaan harkita ark- kien määrän rajoittamista. Arkkien sijoittamisen vaatimasta Maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesta luvituksesta vastaa Enontekiön kunta. Arkkien sijoittamisen luvituskäytäntöä ja ohjeistusta tarkennetaan yhdessä kunnan kanssa. Riskinä on, että esimerkiksi arkkien käyttö aiheuttaa rantojen roskaantumista, maaston kulumista, luvu- tonta verkkokalastusta ja vedenlaadun huononemista ajoittain.	x	x	x	Ei voida vaikuttaa muiden kuin sopimus- yrittäjien vesienkäyt- töön, joten vaikutus on vähäinen. Tiedo- tuksella ja opastuk- sella pyritään lisää- mään kaikkien tietoi- suutta vesistöjen ti- laan vaikuttavista asi- oista
	Palveluva- rustuksen yl- läpito	Jätteet hoidetaan pois erämaa-alueelta riittävällä jätehuollolla. Hyvin toimivat ja hoidetut käymälät on sijoit- tettu oikeisiin paikkoihin, eikä niillä ole haitallisia vesistövaikutuksia. Riskinä on palveluvarustuksen rapistuminen ja väärin sijoitetut rakenteet.	x	x	x	Resurssit suunnat- tava oikein
	Käytön oh- jaaminen (kalastusra- joitukset?)	Kalaston tila paranee järvissä, joissa se on huonontunut. Rautukannat ovat elinvoimaisia ja kestävät pyyntiä. Riskinä on salakalastus (verkoilla).	x	x	x	Valvonta, yhteistyö ja tiedottaminen

Päämäärä 4. Käsivarren erämaisuu- säilyy, samoin sen vetovoima ainutlaatui- sena luonto- matkailukoh- teena	Käytön oh- jaaminen, lu- pien myöntä- minen, (heli- koptereiden laskeutumis- paikat)	Selkeät liikenneurat ja helikoptereiden laskeutumispaikat virkistyskäyttövyöhykkeellä ohjaavat käyttöä niin, että suurin osa erämaa-alueesta säilyy hyvin erämaisena eikä motorisoitua liikkumista koeta suurena häiriötekijänä. Riskinä on, että rajoituksia ei hyväksytä.	x	x	x	Yhteistyösopimuk- sissa määritellään toi- minnan ehdot ja vo- lyymi, valvonta
		Ei luvattomia rakennuksia. Riskinä puuttumisen tehottomuus ja pitkät käsittelyajat.	x	x		Nopea puuttuminen havaittuihin laitto- muuksiin. Parannetaan viran- omaisten välistä yh- teistyötä: ELY, kunta, MH.
	Virkistyskäy- tön kehittä- minen	Erämainen vaelluskohde. Käsivarren erämaa-alueella oma, kansainvälisesti tunnettu brändinsä erämai- sena matkailu- ja retkeilykohteena. Riskinä on alueen rakenteiden tason ja käytön suosion hiipuminen, mikä heijastuisi negatiivisesti matkai- lutuloon.		x	x	Toteutetaan hoito- ja käyttösuunnitelma. Resurssit suunnat- tava oikein
	Opastus maastossa/ palvelupis- teessä	Kilpisjärven luontokeskus on yhä suosittu käyntikohde ja sen aukioloaikoja pidennetään. Luontokes- kuksessa toimii myös kunnan matkailuinfo. Kävijät saavat jo lähtöpaikassaan hyvät tiedot siitä, kuinka erämaa-alueella toimitaan, kuinka esimerkiksi huolehditaan jätteistä, ja alueen luontoarvoista. Riskinä on, ettei kävijöitä tavoiteta.	x	x	x	Opastus, tiedottami- nen, jätehuolto Resurssit suunnat- tava oikein.

Päämäärä 5. Poronhoidon ja laidunrauhan turvaaminen	Käytön rajoittaminen (vyöhykkeistämisen)	Koiravaljakot tai muu matkailutoiminta ei häiritse poroja. Riskinä on, että matkailuaktiviteetit aiheuttavat ylimääräistä työtä ja kuluja esimerkiksi porojen kokoamisen vaikeutumisen tai vasojen menettämisen takia.		x	x	Vyöhykejako on selkeä ja helposti nähtävissä. Toimintaa valvotaan.
	Opastus maastossa ja palvelupisteessä	Kävijät saavat ennen maastoon lähtöään riittävästi tietoa poronhoidosta eivätkä häiritse poroja esimerkiksi vasoma-aikana Riskinä on, ettei kävijöitä tavoiteta ja että opastus on vääränlaista		x	x	Opasteet ovat kiinnostavia, oikeissa paikoissa ja niitä kehitetään.
	Lupien myöntäminen	Ei tapahdu yhteentörmäyksiä porotalouden ja muiden käyttömuotojen välillä. Metsähallituksella on tiukat periaatteet kesäaikaisen maastoliikenteen suhteen. Riskinä on, että tiedon puutteen vuoksi myönnetään lupia, joista on poronhoidolle haittaa.		x	x	Yhteistyö ja tiedonvaihto paliskunnan, yrittäjien ja Metsähallituksen kesken tärkeää.
	Retkeilyn ja luontomatkailun toimenpiteet	Urat, reitit, rakenteet ja lupakäytännöt on sovittu yhdessä paliskunnan kanssa niin, ettei niistä ole häiriötä poronhoidolle Riskinä on, että kokouksiin eivät osallistu ne, joita asia koskee		x	x	Yhteistyö ja tiedonvaihto paliskunnan, yrittäjien ja Metsähallituksen kesken tärkeää.
	Käytön ohjaaminen	Metsästäjät ohjeistetaan ottamaan yhteyttä poromiehiin ja kysymään millä alueella voisi toimia niin, ettei häiritsisi poroja. Riskinä on, että metsästäjät eivät noudata ohjetta tai eivät tavoita poromiehiä.				
Päämäärä 6. Hoito- ja käytösuunnitelma tukee saamelaiskulttuurin elinvoimaisuutta	Biodiversiteettisopimus. Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteiden mukainen toiminta	Akwé: Kon -ohjeistuksen mukainen suunnittelu ylläpitää mahdollisuuksia toteuttaa saamelaiskulttuuria alueella. Riskinä on yhteistyön puute.		x		Tiivis yhteistyö saamelaiskäräjien ja paikallisten saamelaisten kanssa.
	Opastus maastossa ja palvelupisteessä	Kävijät saavat oikeaa tietoa saamelaiskulttuurista. Saamelainen paikannimistö on käytössä. Saamenkielistä opastusaineistoa on esillä ja saatavilla. Riskinä on yhteistyön ja tiedon puute.		x		Tehdään jatkuvaa yhteistyötä.

Kehittämismahdollisuus 1. Luontomatkailun kansainvälinen kehittäminen ja alueen tunnettuuden lisääminen yhdessä Norjan ja Ruotsin kanssa	Maasto-opastusaineiston laatiminen ja ylläpito. Virkistyskäytön edistäminen. Opastusaineiston laatiminen ja ylläpito. Luontomatkailun tuotekehittely.	Alue kehittyy kolmen valtion matkakohteeksi, jonka vetovoimaisuuden ytimenä on kolmen valtakunnan luonto ja erämaamatkailu. Riskinä on resurssien puute ja se, ettei rajat ylittävää yhteistyötä pidetä tärkeänä ja tavoiteltavana.	x	x	x	Yhteistyöhankkeella pyritään lisäämään resursseja.
Kehittämismahdollisuus 2. Käsivarren erämaa-alue on toiminnaltaan ja tunnettuudeltaan Suomen erämaa-alueiden ykkönen.	Palveluvarustuksen ylläpito ja roolittaminen.	Asiakasmäärän ja matkailutulon kasvu. Riskinä on, ettei suunnitelmia voida resurssien puutteessa toteuttaa.		x	x	Yhteistyöhankkeella pyritään lisäämään resursseja.
	Vuokra- ja käyttöoikeussopimusten laatiminen Luontomatkailun yhteistyösopimusten tai kumppanuussopimusten solmiminen	Yhteistyöyrittäjien toimintaedellytysten selvä parantaminen ja virkistysvyöhykkeen yritysrakenteiden selkeämpi käyttö ja kehittäminen mahdollistavat uusien käyttömuotojen kehittymisen alueella kestävästi. Riskinä on, etteivät yrittäjät koe sopimuskäytäntöä kannattavaksi.	x	x	x	Selkeät sopimuskäytännöt.

Seuranta

Toimenpiteiden toteutumisen seuranta									
Päämäärä / kehittämis-mahdollisuus	Toimenpide	Mittari	Nykytaso (teksti)	Nyky-taso (num)	Tavoite-taso	Yk-sikkö	Vaih-telu-väli min	Max	Tavoitevuosi
Päämäärä 1. Uhanalaisten ja luonto- ja lintudirektiivissä mainittujen eläin- ja kasvilajien esiintymät säilyvät elinvoimaisina	Käytön ohjaaminen	Tunnetut esiintymät säilyvät.							Jatkuva
	Suojeltavan lajin esiintymien kartoitus / tarkistus	Kartoitettujen/tarkistettujen esiintymien/pesien lukumäärä.			50/v.	lkm.			Jatkuva, valtakunnallisten veloitteiden mukaisesti.
	Erityisesti suojeltavan lajin esiintymien tarkistus	Havaintotiedon ajantasaisuus (havaintovuosi).	Osa tiedoista hyvin vanhoja.		Arnikki ei >20 v vanhoja tietoja.				Jatkuva
	Opastus maastossa/ palvelupisteessä	Kävijämäärä luontokeskuksessa.		14 200 (2016)	15 000	Käyn-tiä/vuosi			2020
Päämäärä 2. Luontodirektiivin ja uhanalaiset luontotyypit säilyvät	Palveluvarustuksen ylläpito sekä oikea määrä ja sijainti	Toteutettu palveluvarustussuunnitelma.	Resurssit eivät riitä kaikkien rakenteiden ylläpitoon, painotus lähialueeseen		Selkeä, toteuttamiskelpoinen suunnitelma.				2020
	Inventointi	Inventoitujen luontotyyppien määrä (ha.)	Osin puutteelliset tiedot.			ha			Jatkuva
	Edunvalvonta	Annettujen lausuntojen määrä.			Vastataan kaikkiin.				Jatkuva
	Käytön ohjaaminen	Ei luvattomia rakennelmia, luvallisten jätehuolto kunnossa.	Maastossa luvattomia rakennelmia. Kaikista ei ehkä tietoa.		Luvat kunnossa.				2020

Päämäärä 3. Vesistöjen ja niiden eliöstön tila säilyy erinomaisena	Käytön ohjaaminen	Jätevesiongelmia aiheuttavien rakennusten/arkkien tms. määrä.	Ei välttämättä tietoa kaikista.	> 1	0				Jatkuva.
	Käytön ohjaaminen, lupien myöntäminen	Kalastuslupien määrä.	Kestävä.	Kestävä					Jatkuva.
Päämäärä 4. Käsivarren erämaisuus säilyy, samoin sen veto-voima ainutlaatuisena luontomatkaikohteena	Virkistyskäytön kehittäminen	Käyntimäärä.		15 000	Kasvaa.				Jatkuva.
	Opastus maastossa/ palvelupisteessä	Luontokeskuksen kävijämäärä.		14 200	15 000				2020
	Vyöhykkeistämisen	Toiminnot oikealla vyöhykkeellä.							
Päämäärä 5. Poronhoidon ja laidunrauhan turvaaminen	Lupien myöntäminen	Paliskuntaa osallistettu lupa-asioita koskeviin päätöksiin. Yhteistyön sujuvuus	Paliskunnalta saatu palaute.						
	Biodiversiteettisopimus. Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteiden mukainen toiminta. Käytön ohjaaminen	Vaikutusten seurantaa tehdään yhteistyössä paliskuntien kanssa.	Vakiintunut toimintatapa.						Suunnitelman tarkistamisen yhteydessä. Yhteistyöpalaverien yhteydessä.
Päämäärä 6. Hoito- ja käyttösuunnitelma tukee saamelaiskulttuurin elinvoimaisuutta	Opastus maastossa ja palvelupisteessä	Saamenkieli aktiivisessa käytössä.	Lundui.fi sivujen määrä. Saamenkielisten maasto-opasteiden määrä.						Jatkuva.

Kehittämismahdollisuus 1. Luontomatkailun kansainvälinen kehittäminen ja alueen tunnettuuden lisääminen yhdessä Norjan ja Ruotsin kanssa	Virkistyskäytön edistäminen	Kalottireitin käyntimäärä.			Kasvaa				Jatkuva.
	Opastusaineiston laatiminen ja ylläpito	Naapurimaiden kanssa yhteistyössä laaditun aineiston määrä.							
	Luontomatkailun tuotekehittely	Matkailualueen uusien/yhteisten tuotteiden määrä							
	Palveluvarustuksen ylläpito ja roolit-taminen	Kalottireitin rakenteiden kunnon keskiarvo. Jätteiden ja polttopuiden määrä. Viipymä alueella.	1,43 (1 hyvä, 2 keskinkertainen, 3 huono) Jättemäärä 8,55 m ³ (2015) Polttopuiden määrä 48 m ³ (2016) Viipymä 6,4 vrk (2010)		Viipymä kasvaa				Jatkuva Viipymä kävijätutkimuksen yhteydessä.
Kehittämismahdollisuus 2. Käsivarren erämaa-alue on toiminnaltaan ja tunnettuudeltaan Suomen erämaa-alueiden ykkönen	Luontomatkailun yhteistyösopimusten solmiminen	Yhteistyö- ja kumppanuussopimusten määrä erämaa-alueelle suuntautuvassa toiminnassa (opastettujen retkien järjestäjät).	34 sopimusta.		Kaikilla toimijoilla, lisääntyy.				Jatkuva.
		Näkyvyys sosiaalisessa mediassa (Facebook) Luontoon.fi/Käsivarren erämaa-alue.	15 000 tykkäystä. 66 990 katselukertaa (2016).						Jatkuva. Jatkuva.

Vaikuttavuuden seuranta							
Päämäärä / kehittämismahdollisuus	Vaikuttavuusmittari	Nykytaso 1.	Tavoitetaso	Yksikkö	Vaihteluväli min	Max	Tavoitevuosi
Päämäärä 1. Uhanalaisten ja luonto- ja lintudirektiivissä mainittujen eläin- ja kasvilajien esiintymät säilyvät elinvoimaisina.	Käsivarren erämaan uhanalaisten ja direktiivilajien säilyminen on turvattu.	Kaikkien uhanalaisesiintymien nykytilaa ei tiedetä. Esiintymisen laajuutta ei täysin tunneta	Nykyiset esiintymät säilyvät. Esiintymisen laajuus on karotitettu.				Jatkuva
	Kettukanta taantuu.	Ketut vallanneet naalinpesiä.	Ei kettuja naalinpesillä.				Jatkuva.
	Asuttujen petolintujen pesien lukumäärä.	-	Nykyiset säilyvät.	lkm			Jatkuva.
Päämäärä 2. Luontodirektiivin ja uhanalaiset luontotyytit säilyvät.	Luontodirektiivin luontotyyppien tila säilyy ennallaan tai paranee.	Luontotyyppien tilasta on epätarkat tiedot	Luontotyyppien nykytila on tiedossa.				Jatkuva
Päämäärä 3. Vesistöjen ja niiden eliöstön tila säilyy erinomaisena.	Rautukannat säilyvät elinvoimaisina.		--	-	-	-	Jatkuva.
	Kalastusasiakkaiden määrä.						Jatkuva.
	Virkistyskäyttö ei aiheuta vesistöjen kuormittumista (käymälät, arkit ym.)	Käymäläjätettä joutunut veteen.	Ei havaintoja.				Jatkuva.
Päämäärä 4. Käsivarren erämaisuus säilyy, samoin sen veto-voima ainutlaatuisena luontomatkailukohteena.	Kävijätutkimus.	Kävijätyytyväisyysindeksi v. 2010 4,01	Ennallaan tai paranee.				2020

Päämäärä 5. Poronhoidon ja laidunrauhan turvaaminen.	Vaikutusten seuranta tehdään yhteistyössä paliskunnan ja mahdollisuuksien mukaan sen sisäisten siidojen kanssa.						Suunnitelman tarkistamisen yhteydessä.
Päämäärä 6. Hoito- ja käyttösuunnitelma tukee saamelaiskulttuurin elinvoimaisuutta.	Suunnitelman vaikuttavuutta seurataan työryhmässä, jossa on saamelaiskäräjien, paliskunnan ja saamelaisten perinteisen tiedon asiantuntemusta.						Suunnitelman tarkistamisen yhteydessä.
Kehittämismahdollisuus 1. Luontomatkailun kansainvälinen kehittäminen ja alueen tunnettuuden lisääminen yhdessä Norjan ja Ruotsin kanssa	Kolmen valtakunnan alueiden käytön ohjeistus yhdenmukaista ja sujuvaa.	Puuttuu.	Jatkuva.	-	-	-	Jatkuva.
	Matkailualueen kansainvälinen näkyvyys paranee.	Ei yhteistä brändiä.	Yhteinen brändi.	-	-	-	2020
Kehittämismahdollisuus 2. Käsivarren erämaa-alue on toiminnaltaan ja tunnettuudeltaan Suomen erämaa-alueiden ykkönen	Vertailu muiden erämaa-alueiden näkyvyyteen esim. Luontoon.fi-sivukäynteissä tai mediaseurannassa.	-					Jatkuva
	Käyntimäärä.						

13A Vyöhykejako: Käsivarren retkeily- ja luontomatkailuvyöhyke

Vastuuprosessi	Alueiden hallinta	Kartta	☒	Kuva 8
Selite	Suunnittelualueen yleisökäyttöpaineita ohjataan suunnitelmallisesti ja tavoitteellisesti retkeily- ja luontomatkailuvyöhykkeelle. Korkean kävijätiheyden lähtökohta asettaa erityisiä vaatimuksia vyöhykkeen sisällä mm. aktiivisella opastuksella ja palvelurakenteilla tehtävälle käytön ohjaukselle, jonka tehtävänä on varmistaa käytön kestävyys ja kävijöiden turvallisuus.			
Retkeily- ja luontomatkailuvyöhyke	Yleismääräys: Vyöhyke on retkeily- ja luontomatkailukäytön kannalta vetovoimainen alue, jonne ohjataan kävijöitä aktiivisesti opastuksella ja palvelurakenteilla. Vyöhykkeelle voidaan sijoittaa uusia palvelurakenteita ja retkeilyreittejä.			
Nimi	Vyöhykkeen tavoite	Ohje		Pinta-ala
Retkeilyn ydinvyöhyke.	Virkistyskäytön vyöhyke. Tälle alueelle suuntautuu suurin osa virkistyskäytöstä.	Alueella sijaitsee suurin osa autio- ja varaustuvista, ainut merkitty kesäreitti, Kalottireitti, sekä merkityt talviajan kulku-urat. Vyöhykkeellä sijaitsevat myös ohjelmapalveluiden tukikohdiksi tarkoitetut vuokratuvat, moottoroiduille ja muilla keinoin kuin omin voimin liikkuville ohjatuille luontomatkailuryhmille sekä kaikille kävijöille tarkoitetut vuokratuvat.		
	Käyntimääräennuste	Palvelurakenteita ja taukopaikkoja kuten vanhoja tupia voidaan korvata uusilla; tupia voidaan kunnostaa, laajentaa, poistaa tai siirtää tarkoituksenmukaisempaan kohtaan, ja niiden käyttötarkoitusta voidaan muuttaa. Palveluvarustuksen käyttötarkoitusta voidaan tarvittaessa muuttaa mm. ohjelmapalveluiden tukikohdaksi. Moottorikelkkasafariluvat, muut yritysluvat ohjelmapalveluyrittäjille ja kelkkalupia ulkopaikkakuntalaisille voidaan myöntää tälle		

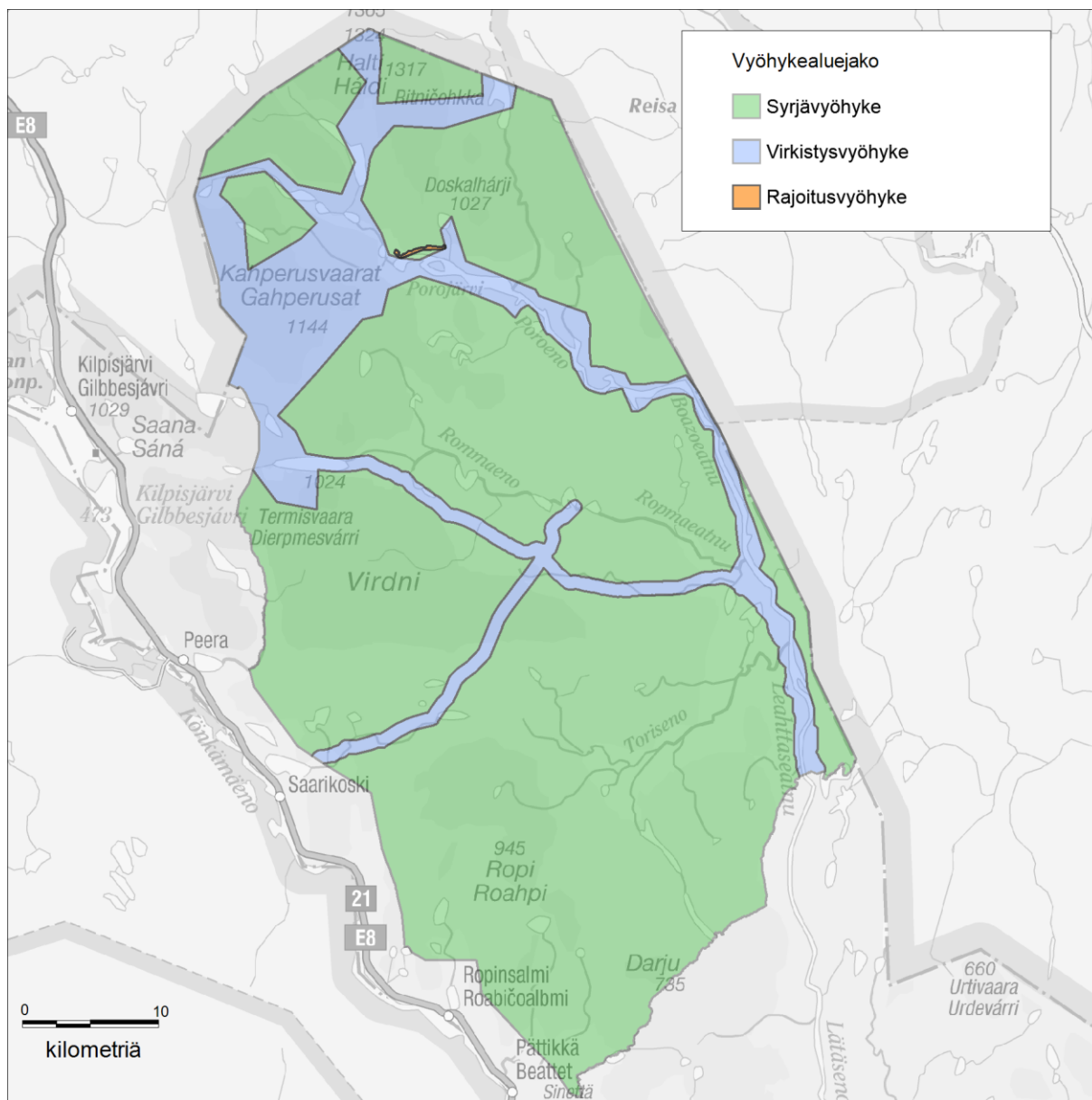
	17000.	vyöhykkeelle osoitetuilla urilla järjestetyille safarille. Maastoliikennelupia voidaan myöntää Metsähallituksen maastoliikennelupaohjeen mukaisesti. Yritystukikohdat kuten esim. ns. arkit ja leiripaikat sijoitetaan tälle vyöhykkeelle. Leiriytymislupia ohjelmapalveluyrittäjille voidaan myöntää tapauskohtaisesti ennalta sovittuihin paikkoihin. Luvassa määritellään leiriytymisen ehdot. Leiriytymispaikat eivät saa sijaita uhanalaisten lajien kannalta aroilla tai muuten kulumisherkillä paikoilla, eikä niistä saa koitua haittaa porotaloudelle, retkeilijöille tai muille alueella liikkuville. Autiotupia ei ole tarkoitettu liiketoiminnallisen luontomatkailun yöpymistukikohdiksi. Tilapäisten, kevytrakenteisten ja siirrettävien tukikohtien kesäaikaisesta säilyttämisestä sovitaan erikseen. Vyöhykkeelle voidaan sijoittaa valjakkoyrittäjiä palvelevia ns. koiraparkkeja. Metsähallitus voi myöntää paikkakuntalaisille kesäaikaisia maastoliikennelupia erämaa-alueelle pääsääntöisesti ainoastaan vakiintuneille erikseen määritellyille kulku-urille. Erityisistä painavista syistä (esim. hirvenruhon poiskuljettaminen) lupia voidaan myöntää myös kartalle merkittyjen urien ulkopuolelle. Ulkopaikkakuntalaisille Metsähallitus ei pääsääntöisesti myönnä kesäaikaisia maastoliikennelupia. Kuitenkin esimerkiksi perusteltuun tutkimuskäyttöön sekä alueella olevan tupa- ja reittiverkoston huoltotoimintaan voidaan myöntää kesäaikaisia maastoliikennelupia. Maastoliikennelupia myönnetään voimassa olevan maastoliikennelupaohjeen mukaisesti. Metsähallitus voi myöntää helikoptereille laskeutumislupia luontomatkailun tarpeisiin erikseen nimettäville laskeutumispaikoille. Lupa edellyttää erillistä sopimusta, jossa sovitaan yksilöityjen laskeutumispaikkojen lisäksi mm. jätehuoltoasioista. MH:n ja Käsivarren paliskunnan ja sen siidojen yhdessä sopimat tärkeimmät talvilaidun- ja vasoma-alueet rauhoitetaan 1.4.-1.6. väliseksi ajaksi niiden sovittavien käyttömuotojen osalta, joita MH sopimuksin tai luvituksin mahdollistaa saamelaidun poronhoidolle aiheutuvien haittojen ennaltaehkäisemiseksi ja saamelaiskulttuurin turvaamiseksi.		
Pinta-ala yhteensä ha, osuus suunnittelualueesta (%)			36 371	16,5

13B Vyöhykejako: Käsivarren syrjävyöhyke

Vastuuprosessi	Alueiden hallinta	Kartta	☒	Kuva 8
Selite	Syrjävyöhyke on alhaisen kävijätiheyden ja pinta-alan nähden pienen käyntimäärän aluetta, missä käytön ohjaus suunnitellaan toteuttamaan tätä tavoitetta. Sinne soveltuvat erityisesti sellaiset käyttömuodot, joille alhainen kävijätiheys on erityinen arvo ja jopa edellytys. Vyöhykkeen käytön ohjauksessa huomioidaan erityisesti paikallisen väestön tarpeet alueen käyttöön.			
Syrjävyöhyke	Yleismääräys: Syrjävyöhyke on alue, jonne ei ohjata kävijöitä aktiivisesti eikä rakenneta uutta palveluvarustusta. Aluetta voidaan käyttää erikseen määriteltujen luontaiselinkeinojen tarpeisiin ja alueen erämaaluonteeseen soveltuviin matkailupalveluihin, kuten opastettuihin retkiin. Muilla kuin luonnonsuojelualueilla vyöhykkeelle voi sijoittua myös luonnonvarojen hyödyntämiseen tähtääviä toimintoja. Syrjävyöhykkeellä liikkuminen on sallittua jokamiehenoikeuksien mukaisesti			
Nimi	Vyöhykkeen tavoite	Ohje	Pinta-ala	
Syrjävyöhyke	Turvata luontaiselinkeinojen harjoittaminen ja pororauha. Rajata virkistyskäytön vaikutukset osalle erämaa-aluetta.	Reitistöä ei laajenneta, eikä palveluvarustusta rakenneta lisää, mutta jokamiesretkeilyn tukikohdat voidaan säilyttää. Metsähallitus voi myöntää paikkakuntalaisille kesäaikaisia maastoliikennelupia erämaa-alueelle pääsääntöisesti ainoastaan vakiintuneille erikseen määritellyille kulku-urille. Erityisistä painavista syistä (esim. hirvenruhon poiskuljettaminen) lupia voidaan myöntää myös kartalle merkittyjen urien ulkopuolelle. Ulkopaikkakuntalaisille Metsähallitus ei pääsääntöisesti myönnä kesäaikaisia maastoliikennelupia. Kuitenkin esimerkiksi perusteltuun tutkimuskäyttöön tai alueella olevan tupa ja reittiverkoston huoltotoimintaan kesäaikaisia maastoliikennelupia voidaan myöntää. Toimitaan voimassa olevan maastoliikennelupaohjeen mukaisesti. Metsähallitus myöntää helikoptereille laskeutumis lupia luontomatkailun tarpeisiin erikseen nimettäville laskeutumispaikoille. Lupa edellyttää erillistä sopimusta, jossa sovitaan yksilöityjen laskeutumispaikkojen lisäksi mm. jätehuoltoasioista.		
		Pinta-ala yhteensä ha, osuus suunnittelualueesta (%)	183 802	83,4
Yksityiset suojelualueet ja muut yksityisomistuksessa olevat alueet				

13C Vyöhykejako: Rajoitus- ja luonnonarvovyöhykkeet

Vastuupro- sessi	Alueiden hallinta	Kartta	☒	Kuva 8
Selite	Rajoitusvyöhykkeellä liikkuminen on kiellettyä. Rajoituksella turvataan alueen luontoarvoja. Rajoitukset voivat olla myös määräaikaisia. Perustettujen suojelualueiden ulkopuolisille maa- ja vesialueille ei voida hoito- ja käyttösuunnitelmassa määritellä liikkumisrajoituksia. Näille alueille on kuitenkin joskus tarpeen määritellä suosituksia liikkumisen tai maihinnousun rajoittamiseksi, jotta alueen erityiset luontoarvot pystyttäisiin turvaamaan.			
Rajoitus- vyöhykkeet	Rajoitusvyöhyke, yleismääräys: "Vyöhyke säilyttää alueen luonnonsuojelulliset arvot liikkumis- tai muilla kävijöitä koskevilla rajoituksilla. Rajoitusvyöhykkeet toteutetaan luonnonsuojelulakiin (1096/1996) perustuvalla järjestyssäännöllä, alueen perustamissäädöksellä tai yksityisten suojelualueiden rauhoituspäätöksellä. Luonnonsuojelusyistä annettu rajoitus perustuu siihen, että eläimistön tai kasvillisuuden säilyminen sitä vaatii (luonnonsuojelulaki 18 ja 24 §:t). Rajoitusvyöhykkeitä ovat myös Puolustusvoimien liikkumiskieltovyöhyke ja rajavyöhyke."			
	Luonnonarvovyöhyke, yleismääräys: "Vyöhyke koskee perustettujen suojelualueiden ulkopuolisia maa- ja vesialueet, joilla on erityisiä luontoarvoja ja joiden turvaamiseksi liikkumista tai maihinnousua suositellaan vältettävän tiettyinä aikoina. Tarvittaessa ELY-keskus voi Maastoliikennelain 1 §:ssä tarkoitettujen haittojen ehkäisemiseksi kieltää tai rajoittaa moottorikäyttöisen ajoneuvon käyttöä tietyllä maa-alueella tai jääpiteisellä vesialueella."			
Rajoitusvyöhyke				
Nimi	Rajoitusaika alkaa	Rajoitus päättyy	Pinta-ala	Peruste
Ännjaloanji			89	Lakisääteinen luonnonsuojelualue, jolla liikkuminen on kielletty merkittyjen polkujen ulkopuolella touko- kuun 15. päivän ja syyskuun 1. päivän välisenä aikana. Poronhoito ja riekon pyynti sekä näihin liittyvä liik- kuminen on kuitenkin sallittu.
Pinta-ala yhteensä			89	Osuus suunnittelualueesta (%) 0,4
Luonnonarvovyöhyke				
Pinta-ala yhteensä				Osuus suunnittelualueesta (%)
Yksityiset suojelualueet ja muut yksityisomistuksessa olevat alueet				

Kuva 8. Vyöhykejako

© Metsähallitus 2021, © Suomen ympäristökeskus 2021, © Karttakeskus, Lupa L5293, © Maanmittauslaitos 2021.

TOTEUTUS

14 Luonnon- ja kulttuuriperinnönsuojelun toimenpiteet					
Vastuuprosessi	Luonnonsuojelu			Kartta	☐ Luonnonsuojelun toimenpiteet
Selite	Lomakkeella täsmennetään tavoitteenasettelun yhteydessä mainittuja toimenpiteitä siten, että toimenpiteiden laji, suuruusluokka ja sijainti tulevat määritettyä riittävällä tarkkuudella. Toimenpiteiden teknisen toteutuksen kuvaus ja tarkempi ohjeistus tapahtuu toimenpidesuunnitelmissa. Luonnonsuojelun toimenpiteet kohdistuvat luontotyypeihin ja lajeihin, esimerkiksi ennallistamisen tai perinnebiotooppien hoidon muodossa.				
Luonnonsuojelu					
Toimenpide	Kiireellisyysaste ⁵	Pinta-ala (ha) tai muu yksikkö	Yksikkö		Kuvaus
Suojeltavan lajin kartoitus/ tarkistus	Suuri.	Esiintymä.	lkm.		Uhanalaisten lajien osalta toimintaa ohjaa kiireellisesti suojeltaviksi määritellyt lajit (viite 14/1): uhanalaisten lajien suojelun toimintaohjelma. Kiireellisesti suojeltaviin lajeihin suunnittelualueella kuuluu lähinnä jäkäliä, sammalia ja perhosia. Toimet suojelun turvaamiseksi tehdään 3–8 vuoden sisällä. Direktiivilajien osalta toimitaan valtakunnallisen seurantasuunnitelman mukaan, joka laaditaan lähivuosina. Tunturiperhosseurannan jatkuvuus pyritään turvaamaan. Muita selkärangattomia kartoitetaan resurssien puitteissa ja tarpeen mukaan. Selkärankaiset: 50 uhanalaisten petolintujen ja nisäkkäiden paikkaa tarkistetaan vuosittain. Toteutetaan resurssien puitteissa.
Erityisesti suojeltavan lajin esiintymien tarkistus	Suuri.	Esiintymä. Yksilö/ pesien lkm.	lkm.		Karvamaksaruohon seuranta tehdään 5 vuoden välein. Arnikin esiintymät pyritään tarkistamaan niin, että havaintotieto on alle 20 vuoden ikäistä. Selkärankaiset: 120 erityisesti suojeltavan petolinnun ja nisäkkään esiintymistiedot tarkistetaan vuosittain. Jatketaan naalinpesien tarkistusta. Tietojen täydentäminen, esiintymien tilan säännöllinen seuranta.

⁵ asteikko: suuri = toteutetaan 5 vuoden kuluessa, pieni = toteutetaan myöhemmin suunnitelmakaudella.

Inventointi; luontotyypit	Suuri.	Pinta-ala.	ha.		Tunturikoivikoiden nykytilan tarkistus ja edustavuuksien päivitys. Luontotyyppitietojen täydennys palsasoista, lumenviipymistä sekä kulumiselle herkistä luontotyypeistä ja pienialaisista harvinaisista luontotyypeistä, kuten lehdoista, tuntureiden kalkki- ja virtavesivaikutteisista sara- ja vihviläkasvustoista ja muista ravinteisista ja kalkkivaikutteisista luontotyypeistä.
Edunvalvonta	Suuri.				Paliskuntien informointi uhanalaisten lajien esiintymistä ja herkistä luontotyyppikohteista, joilla ei tulisi tehdä porojen lisäruokintaa (viite 12/1-3). Paliskunnille toimitetaan tietoa huomioonotettavista laji- ja luontotyyppiesiintymistä.
Haitallisen lajin poisto	Suuri.	Yksilö/pesien lkm.	lkm.		Jatketaan ja tehostetaan ketun poistamista.
Kulttuuriperinnön suojelu					
Rakennusperintö	Kiireellisyys-aste ⁶	Pinta-ala (ha) tai muu yksikkö	Yksikkö		Kuvaus
					Ei toimenpiteitä.
				☐	
Arkeologiset kohteet	Kiireellisyys-aste ⁷	Pinta-ala (ha) tai muu yksikkö	Yksikkö		Kuvaus
					Ei toimenpiteitä
Saamelaiskulttuurikohteet	Kiireellisyys-aste ⁸	Pinta-ala (ha) tai muu yksikkö	Yksikkö		Kuvaus
					Ei toimenpiteitä
				☐	

⁶ asteikko: suuri = toteutetaan 5 vuoden kuluessa, pieni = toteutetaan myöhemmin suunnitelmakaudella.

⁷ asteikko: suuri = toteutetaan 5 vuoden kuluessa, pieni = toteutetaan myöhemmin suunnitelmakaudella.

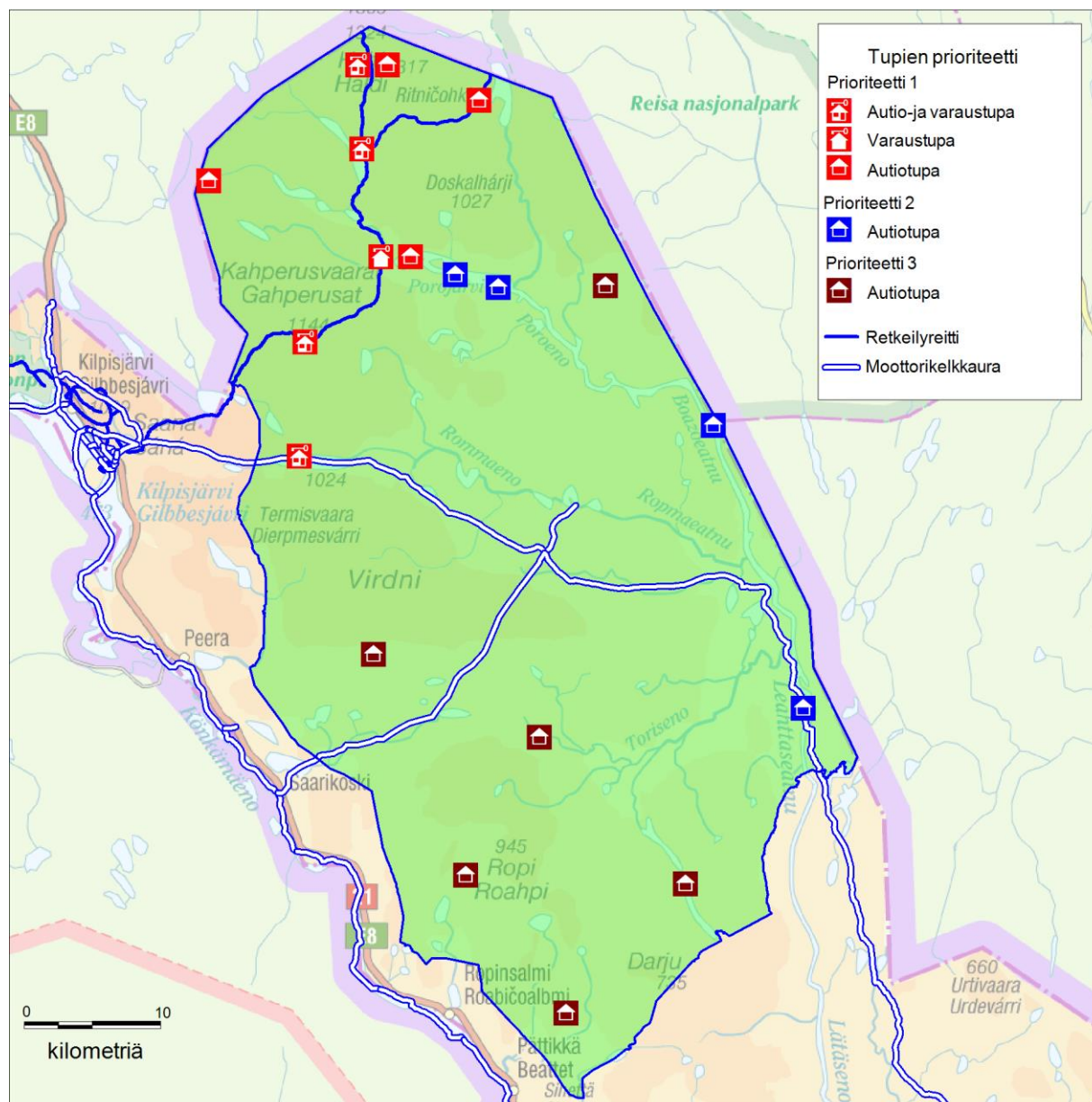
⁸ asteikko: suuri = toteutetaan 5 vuoden kuluessa, pieni = toteutetaan myöhemmin suunnitelmakaudella.

15 Luonnon virkistyskäyttö: retkeilyn ja luontomatkailun toimenpiteet

Vastuuprosessi	Luonnon virkistyskäyttö			
Selite	Lomakkeella täsmennetään luonnon virkistyskäyttöä, lähinnä retkeilyä ja luontomatkailua, koskevia tavoitteenasettelun yhteydessä nimettyjä toimenpiteitä. Toimenpiteiden laji, suuruusluokka ja sijainti määritellään riittävällä tarkkuudella. Toimenpiteiden teknisen toteutuksen kuvaus ja tarkempi ohjeistus tapahtuu toimenpidesuunnitelmissa.			
Käyntimääräennuste	17 000	vuosi	2025	
Kysynnän kuvaus (tavoitetilassa) ja muutos nykytilaan				
Käsivarren erämaa-alueen vetovoimaisuus säilyy ja tunnettuus paranee. Haltilla käynti säilyy kiinnostavana haasteena. Pidemmällä vaelluksilla kuljetuspalveluiden käyttö yleistyy ja nykyistä suurempi osa käynneistä tehdään paikallisen oppaan johdolla. Lyhyiden vaellusten ja päiväretkien suosio kasvaa samalla kun usean päivän kestävien vaellusten suosio säilyttää tasonsa. Kävijöiden vaatimustaso ja ympäristötietoisuus palveluiden suhteen kasvaa, mutta suomalaista autiotupaperinnettä kunnioitetaan ja halutaan jatkaa. Rajat ylittävä matkailuelinkeinon yhteistyö lisääntyy, samoin ulkomaalaisten osuus kävijöistä.				
Rakennus, rakennelma, reitti				
Toimenpide	Kuvaus		Kiireellisyys	Kustannus
Palveluvarustuksen ylläpito sekä oikea määrä ja sijainti. - Reittimerkinnät	Yhteispohjoismainen Kalottireitti: Kilpisjärveltä ja Somasjärvelle ja Haltille. Uudistetaan reittimerkinnät resurssien sallimissa puitteissa.		5–10 vuotta	50 000 €
	Kilpisjärven ja Palojarven välisestä Metsähallituksen moottorikellaurasta erämaa-alueella ovat osuudet Termisjärveltä Hirvasvuopioon ja Kivijärveltä Raittijärvelle. Reittimerkinnän ja viitoitusten uusiminen – Tulevan maastoliikennesuunnitelman suositusten ja ohjeiden mukaisesti, resurssien sallimissa puitteissa. Urasto suljetaan vuosittain 2.5.		5–15 vuotta	300 000 €
Palveluvarustuksen ylläpito sekä oikea määrä ja sijainti. - Tuvat (investoinnit)	Peruskorjattavat ja ylläpidettävät (prioriteetti 1): Kalottireitin autiotuvat (Halti, Kopmajoki, Meekonjärvi) ja autio- ja varaus-tupaa (Kuonjarjohka, Pihtusjärvi ja Halti) sekä Meekonjärven varaus-tupa, Termisjärven ja Lossujärven autio- ja va-raustuvat resurssien sallimissa puitteissa.		5–10 vuotta	300 000 € ⁱ
	Resurssien mukaisesti mahdollisesti peruskorjattavat ja yllä-pidettävät autiotuvat (prioriteetti 2): Hirvasvuopio, Jogasjärvi, Porojärvi, ja Tenomuotka resurssien sallimissa puitteissa.		yli 10 vuotta	240 000 €
	Autiotuvat, joita ylläpidetään niin kauan kuin resurssit sallivat (prioriteetti 3): Aatsa, Kaskasjoki, Kutukoski, Puvrrasjohka (mahdollinen siirto Saarijärvelle), Ropi, Taabma. Peruskor-jaus resurssien sallimissa.			360 000 €
	Meekonjärvi. Sopimusyrittäjien taukotukikohta ja kota.		1–3 vuotta	70 000 €
	Jogasjärvi, Porojärvi ja Hirvasvuopio varauskämpät		5–10 vuotta	150 000 €

Palveluvarustuksen ylläpito sekä oikea määrä ja sijainti - Jätehuoltoinvestoinnit	Ylläpidettävien tupien (13 kpl) käymälät uudistetaan jätehuolto-ohjeistuksen mukaisesti resurssien sallimissa puitteissa.	5–15 vuotta	260 000 €
	Ylläpidettävien tupien (13 kpl) huoltorakennukset uudistetaan vastaamaan tehokkaan puuhuollon vaatimuksia resurssien sallimissa puitteissa.	5–15 vuotta	260 000 €
	Varsinaisia rakennettuja ekopisteitä Meekonjärven varaustuvalla, Pihtusjärvellä, Lossujärvellä, Kopmajoella, Jogasjärvellä, Hirvasvuopiossa, Tenomuotkassa ja Termisjärvellä. Muilla tuvilla sekajätteiden keräys. Ekopisteiden uusiminen/laajennus nykyisten jätehuoltotarpeiden edellyttämälle tasolle.	5–15 vuotta	80 000 €
Rakennelmien ylläpito	Kalottireitillä Bierfejoen polkusilta (1994) ja Vuomakasjoen polkusilta (1996). Uusiminen metallisilla silloilla. Uudistaminen resurssien sallimissa puitteissa.	5–15 vuotta	30 000 €
	Munnikurkkiossa Torisenolla Rajavartiolaitoksen vuonna 1989 rakentama silta. Uudistaminen resurssien salliessa, muuten purkaminen.	5–15 vuotta	100 000 €
	Meekon pahdan alla olevat pitkospuut (investointi).	5–15 vuotta	6 000 €
Palveluvarustuksen rakentaminen	Kunnostetaan yrittäjien käyttöön yksi autiotupa resurssien salliessa.	1–3 vuotta	50 000 €
	Helikopterien laskeutumispaikkojen merkintä 10 kpl.	1–3 vuotta	5 000 €
	Helikopterien laskeutumispaikan taukopaikka Poroenon alkuun.	5–10 vuotta	30 000 €
	Lentoalusten laskeutumispaikat. Rakennetaan valituille järville laiturit 2 kpl, resurssien salliessa.	5–10 vuotta	30 000 €
	Luontokeskuksen ja Käsivarren erämaa-alueen päälähtöpai- kan pysäköintialueen laajennus (pitkä- ja lyhytaikainen pysä- köinti erikseen), alueen liikennejärjestelyt ja opastuksen uu- siminen.	1–3 vuotta	180 000 €

Viestinnän ja opastuksen toimenpiteet			
Toimenpide	Kuvaus	kiireellisyys	kustannus
Opastusaineiston laatiminen ja ylläpito	Päivitetään ja kehitetään Käsivarren erämaa-alueen verkkosivuja ja palveluita. Luontomatkailun kansainvälinen kehittäminen ja alueen tunnettuuden lisääminen yhdessä Norjan ja Ruotsin kanssa kuvattu Saanan hoidon ja käytön suunnitelman toimenpiteissä (yhteinen seudun toimenpide).	5–10 vuotta	10 000 €
Luontokeskuksen kehittäminen Luontokeskuksen näyttelyn uudistaminen	Kilpisjärven luontokeskuksen toiminta on aktiivista ja siinä toimii myös kunnan yleinen infopiste. Luontokeskuksen toiminnan kehittämisessä on löydettävä Kilpisjärven asiakkaat. Aukioloajat ovat kiinni vuosittaisesta toimintobudjetista ja käyntimäärät aukiolotuntia kohden ovat vaihdelleet. Kilpisjärven seudun käyntimäärissä kasvua on erityisesti ulkomaalaisissa matkailijoissa, norjalaisissa, moottorikelkkailijoissa ja lentokyydein tunturiin menijöissä. Luontokeskuksen toimintaa täytyy kehittää, jotta nämä asiakasryhmät saavutetaan. Luontokeskuksen näyttelyn uudistaminen muuttuvan asiakaskunnan ohjaamiseksi ja houkuttelemiseksi keskuksen. Luontokeskuksen tapahtumatarjontaa ja viestintää lisätään.	10 vuotta	200 000 €
Tunturiopaskoulutus ja materiaalit	Kuvattu Saanan hoidon ja käytön suunnitelman toimenpiteissä (yhteinen seudun toimenpide).		
Maasto-opastusaineiston laatiminen ja ylläpito	Huolehditaan Kalottireitin lähtöpisteissä olevista opasteista Luontomatkailun kansainvälinen kehittäminen ja alueen tunnettuuden lisääminen yhdessä Norjan ja Ruotsin kanssa kuvattu Saanan hoidon ja käytön suunnitelman toimenpiteissä (yhteinen seudun toimenpide).	5–10 vuotta	10 000 €
Opastus maastossa/palvelupisteessä	Lisätään opasteisiin tietoa alueen luonnosta ja kulttuuriperinnöstä. Opastus maastossa ja palvelupisteissä saamelaisesta kulttuurista, erityisesti poronhoidosta ja elinkeinolle vahingollisesta toiminnasta sekä luonnossa liikkumisesta.	5–10 vuotta	10 000 €

Kuva 9. Nykyinen ja suunniteltu palveluvarustus.

© Metsähallitus 2021, © Suomen ympäristökeskus 2021, © Karttakeskus, Lupa L5293, © Maanmittauslaitos 2021.

16 Erätalouden toimenpiteet				
Vastuuprosessi	Erä		Kartta	☐ Metsästys ☐ Kalastus
Selite	Lomakkeella määritellään erätalouteen liittyvät toimenpiteet, ohjeet ja määräykset. Lomakkeen tarkoituksena on täsmentää tavoitteenasettelun yhteydessä mainittuja toimenpiteitä siten, että toimenpiteiden laji, suuruusluokka ja sijainti tulevat määritettyä riittävällä tarkkuudella.			
Metsästys ja riistanhoito				
Kuvaus alueen metsästyskäytön muutoksesta	Ei muutoksia nykytilaan. Metsästyslainsäädäntö ohjaa alueen metsästyskäyttöä. Alue säilytetään kokonaisuudessaan metsästyskäytössä. Ännjaloanjin luonnonsuojelualueella on sallittu vain riekon pyynti			
Riistakantojen kestävän hyödyntämisen suunnittelu	Lupametsästyksen suunnittelu Metsähallituksen voimassa olevien ohjeiden ja määräyksien mukaisesti. - Alueen metsästyspainetta seurataan ja tietoa välitetään riistanhoitoyhdistykselle. Kuntalaisten harjoittama metsästys huomioidaan ja lupamäärä mitoitetaan ekologisesti ja sosiaalisesti kestäväksi - Metsähallituksen tehtävänä on tarjota metsästysmahdollisuuksia valtion omistamilla alueilla tasapuolisesti, asettaen etusijalle ne, joilla ei muuta metsästysmahdollisuutta ole - Metsästyksen säätely perustuu Metsähallituslain mukaan annettuun kiintiöpäätökseen, jolla taataan metsästyksen ekologinen ja sosiaalinen kestävyys sekä turvataan paikallisten asukkaiden oikeudet			
Riistanhoitotyöt ja rakenteet sekä valvonta	- Pienpetopyyntiä pyritään tehostetusti kohdentamaan erityisesti ihmisen vaikutuksesta lisääntyneeseen pienpetokantaan - Hirvenmetsästäjät voivat laittaa nuolukiviä - Riekonpyynnissä ansakaarteiden rakentamiseen tarvittavaa pensaikkoa (koivua ja pajua) voidaan hyödyntää - Valvontaa suorittavat Metsähallituksen erätarkastajat			
Metsästys metsästyslain 8§ perusteella valtion alueilla				
	Muutos	Syy	Ala	kuvaus
ML 8 § aluetta (kunnan asukkailla oikeus metsästyseen valtion mailla)				
Yleistä vesialuetta				
Muutos metsästyksen maanomistajan luvalla (Metsähallituksen maat)				
MH:n pienriistan lupametsästysalue				
MH:n hirvieläinten lupametsästysalue				
MH:n pienriistan sopimusmetsästysalue				
MH:n hirvieläinten sopimusmetsästysalue				

Muutos metsästyskäytön ulkopuolella ja rajoitetussa käytössä olevilla alueilla					
MH:n metsästyskäytön ulkop. oleva alue					
MH:n paikalliset / ajalliset rajoitukset					
YSA-alueiden metsästyskiellot					
Erätalouden toimenpiteet					
Toimenpide	Kuvaus		Pinta-ala (ha) tai muu yksikkö	Yksikkö	kiireellisyys
	Metsähallitus pyrkii siihen, että paliskunnat ja Metsähallitus tekevät jatkossa enemmän yhteistyötä tiedottamalla meneillään olevista porotoista lupametsästäjille Porotyöt.fi-palvelun kautta. Palvelun tehokkaan käytön ja markkinoinnin avulla saadaan tiedotettua reaaliaikaisesti kriittiset paikat, joissa metsästystä on syytä välttää. Jos palvelu ei toimi toivotulla tavalla, mietitään muita vaihtoehtoja.				
Muut alueet (YSA ja yksityisalueet), mahdolliset suositukset:					

Kalastus				
Kalaveden ja kalakantojen hoito	Lakien ja asetusten lisäksi Metsähallituksen vesien kalastuksen ja kalavesien hoitoa ohjaavat erilaiset valtakunnalliset strategiat ja toimintaohjelmat.			
	Kalastuksen ja kalavesien käytön ja hoidon suunnittelu ja toteutus perustuvat pääosin kalastuksen lupatuloihin. Lupatulot ovat siis erittäin tärkeässä osassa niin Metsähallituksen kalastuksen kehittämisessä kuin kalavesien perushoidossakin.			
	Kalastuksessa ja kalakantojen hoidossa noudatetaan Metsähallituksen hyväksymän: METSÄHALLITUKSEN KALASTUSJÄRJESTELYT JA KALAVESIEN HOIDON KEHTTÄMINEN Toimintaohjelmaa 2013 –			
	- Metsähallituksen kalastusjärjestelyt ja kalaveden hoito on ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä. - Kalakannat ovat elinvoimaisia ja kalavedet hyvässä kunnossa. - Vahvistetaan ja säilytetään luontaisia ja kotimaisia kala- ja rapukantoja vesissä. Tuetaan erityisesti vaelluskalakantoja ja niiden virtavesien elinympäristöä. - Tehdään rautu- ja virtavesien tilan, kunnostustarpeiden, kalastuspotentiaalin kartoituksia ja koekalastuksia.			
Alueen kalastuskäytön muutos	Kalastuslain ja sen toimeenpanevien asetusten muutos vuodesta 2016 alkaen.			
Muutos kalastukseen KL perusteella yleisillä vesialueilla ja muutokset yleiseen kalastusoikeuteen (pilkkiminen, onkiminen...)				
	Muutos	Syy	Ala	kuvaus
Yleisen vesialueen muutos KL:n alue				
Yleinen kalastusoikeus	2016	Kalastuslaki/asetus		Kalastuslain 7 §:n mukaisesti pilkkiminen ja onkiminen sekä viehekalastus kalastonhoitomaksun nojalla on sallittu vaelluskalavesien koski- ja virta-alueita ja muilla sääöksillä määrättyjä kalastuskieltoalueita lukuun ottamatta kaikkialla.
Muutos kalastukseen maanomistajan luvalla (Metsähallituksen maat)				
MH:n lupakalastusalue				
MH:n vuokra-alue				
Muutos kalastuskäytön ulkopuolella ja rajoitetussa käytössä olevilla alueilla				
MH:n kalastuskäytön ulkopuolella oleva alue				
Kalastusrajoitukset	2016		Kalastuslaki/asetus	Kalastusalue toimii korkeintaan vuoden 2019 loppuun, jonka jälkeen kalastuksesta vastaa perustettava kalatalousalue. Entinen kuntakohtainen kalatalousneuvottelukunta on lakkautettu 2015 ja kalastusta koskevissa asioissa kuullaan uusia metsähallituslain 39 §:ssä tarkoitettuja kuntakohtaisia neuvottelukuntia ja Saamelaiskäräjiä.

Muutostarve YSA-alueiden kalastuskäytössä				
Paikalliset erityisoikeudet	2016		Kalastuslaki/ asetus	Paikalliset erityisoikeudet ovat nyt uuden kalastuslain (379/2015) mukaiset: Ylä-Lapin kalastuslupa valtion vesiin lohen ja taimenen nousualueita koskevin rajoituksin. KaL 10 §:n mukaisiin lupiin ei ole tulossa asetuksella muutoksia paikallisia kalastajaryhmiä koskien. Saalista tai saaliin kokoa ja määrää koskevia määräyksiä voi tulla.
Erätalouden toimenpiteet				
Toimenpide	Kuvaus			Pinta-ala (ha) tai muu yksikkö Yksikkö kiireellisyys
Muut alueet (YSA ja yksityisalueet), mahdolliset suositukset:				

17 Muun luonnonvarojen ja alueiden käytön toimenpiteet

Vastuuprosessi	Alueiden hallinta		
Selite	Lomakkeella määritellään ne suunnittelualueen luonnonvarojen ja alueiden käyttömuodot, jotka eivät ole tulleet esille aikaisemmillä lomakkeilla. Näitä ovat marjastus, sienestys, poronhoito, liikenteen ja liikkumisen järjestelyt, urheilutapahtumat, partio- ja muu leiritoiminta, kaivostoiminta sekä maa-ainesten, polttopuun ja pohjaveden otto.		
Marjastus ja sienestys			
☐	Sallittu	☒	Rajoitettu (Peruste: Luonnonsuojelulakiin perustuva liikkumisrajoitus)
Perustelu	Ännjaloanjin luonnonsuojelualueella on kielletty asetuksella puiden, pensaiden ja muiden kasvien sekä kasvinosien ottaminen ja vahingoittaminen ja liikkuminen merkittyjen polkujen ulkopuolella toukokuun 15. päivän ja syyskuun 1. päivän välisenä aikana.		
Luontaiselinkeinot (sis. metsästys/kalastus/marjastus elinkeinona)			
Kuvaus	Ei muutoksia erämaa-alueen nykykäytäntöihin. Poronhoito ja riekon pyynti sekä näihin liittyvä liikkuminen on sallittu myös Ännjaloanjin luonnonsuojelualueella (asetus 497/1988, 3 §).		
Maastoliikenne ja muu liikenne	Ohjaus	kuvaus	
Maastoliikenne lumipeitteiseen aikaan	Metsähallituksen voimassa oleva lupien myöntämisperiaate ja -ohje, Metsähallituslaki, erämaalaki, maastoliikennelaki, poronhoitolaki	Virkistysvyöhykkeellä Metsähallituksen merkityillä moottorikelkkaurilla on kelkkailu sallittua luvan ostaneille. Maastoliikennelupia safaritoimintaan ja muita yrityslupia voidaan myöntää ohjelmapalveluyrittäjille. Suunnitelmakaudella arvioidaan tarvetta ja mahdollisuuksia avata Metsähallituksen moottorikelkkaura Kilpisjärveltä Haltille. Mikäli risureitistä tehdään moottorikelkkaura tai vastaava, neuvotellaan asiasta paliskunnan kanssa riittävän aikaisessa vaiheessa poronhoitolain 53 §:n mukaisesti. Ulkopaikkakuntalaisille Metsähallitus ei pääsääntöisesti myönnä muita maastoliikennelupia. Kuitenkin esimerkiksi perusteltuun tarpeeseen voidaan myöntää talviaikaisia maastoliikennelupia MH:n maastoliikenneohjeen mukaisesti. Moottorikelkkasafareille/safaritoimintaan myönnetään maastoliikennelupia ainoastaan moottorikelkkaurille sekä Metsähallituksen, Käsivarren paliskunnan ja sen siidojen yhdessä sopimille reiteille, ettei siitä aiheudu saamelaisten poronhoidolle merkittävää haittaa. MH:n ja Käsivarren paliskunnan ja sen siidojen yhdessä sopimat tärkeimmät talvilaidun- ja vasoma-alueet rauhoitetaan 1.4.-1.6. väliseksi ajaksi niiden sovittavien käyttömuotojen osalta, joita MH sopimuksin tai luvituksin mahdollistaa saamelaisten poronhoidolle aiheutuvien haittojen ennaltaehkäisemiseksi ja saamelaiskulttuurin turvaamiseksi. Enontekiön kunnan asukkaille myönnetään lumipeitteiselle ajalle maksuton maastoliikennelupa, jolla saa ajaa myös erämaa-alueilla.	

Maastoliikenne sulan maan aikaan	Metsähallituksen voimassa olevien lupien myöntämis-periaate ja -ohje, Metsähallituslaki, erämaalaki, maastoliikennelaki, poronhoitolaki	Virkistysvyöhyke: sulan maan aikaan maastoliikennelupia myönnetään maastovaurioiden välttämiseksi hyvin rajoitetusti. Erityisistä painavista syistä (esim. hirvenruhon poiskuljettaminen) lupia voidaan myöntää myös kartalle merkittyjen urien ulkopuolelle. Ulkopaikkakuntalaisille Metsähallitus ei pääsääntöisesti myönnä kesäaikaisia maastoliikennelupia. Kuitenkin esimerkiksi perusteltuun tutkimuskäyttöön sekä alueella olevien tupien ja reitistöjen huoltotoimintaan kesäaikaisia maastoliikennelupia voidaan myöntää. Metsähallitus voi myöntää luvan perustellusta syystä myös muihin tarkoituksiin. Syrjävyöhyke: Metsähallitus myöntää paikkakuntalaisille kesäaikaisia maastoliikennelupia erityisistä painavista syistä (esim. hirvenruhon poiskuljettaminen). Metsähallitus myöntää paikkakuntalaisille ja matkailupalveluiden järjestämiseen kesäaikaisia lupia vain poikkeustapauksissa valmiille urille kuten Kalkkovaivun–Muninurkko eli vakiintuneille erikseen määritellyille kulku-urille. Ulkopaikkakuntalaisille Metsähallitus ei pääsääntöisesti myönnä kesäaikaisia maastoliikennelupia. Kuitenkin esimerkiksi perusteltuun tutkimuskäyttöön sekä alueella olevien tupien ja reitistöjen huoltotoimintaan kesäaikaisia maastoliikennelupia voidaan myöntää.
Muu liikenne	Lentoliikenne	Metsähallitus myöntää ilma-aluksille laskeutumisluvia luontomatkailun tarpeisiin erikseen nimettäville laskeutumispaikoille. Lupa edellyttää erillistä sopimusta, jossa sovitaan yksilöityjen laskeutumispaikkojen li-säksi mm. jätehuoltoasioista.
Liikkuminen		
Toiminto	Ohjaus	Peruste
Maastopyöräily	Sallittu jokamiehenoikeudella Rajoitettu Ännjaloanjin suojelualueella	Suojelusäädökset luontotyyppien ja lajiston suojelemiseksi. Ännjaloanjin suojelualueella liikkuminen merkittyjen polkujen ulkopuolella toukokuun 15. päivän ja syyskuun 1. päivän välisenä aikana on kielletty.
Ratsastus	Sallittu jokamiehenoikeudella Rajoitettu Ännjaloanjin suojelualueella Yritystoiminta ohjataan osoitetuille urille	Suojelusäädökset luontotyyppien ja lajiston suojelemiseksi, maaston kulumisen. Ännjaloanjin suojelualueella liikkuminen merkittyjen polkujen ulkopuolella toukokuun 15. päivän ja syyskuun 1. päivän välisenä aikana on kielletty.
Koiravaljakko	Sallittu jokamiehenoikeudella Rajoitettu Ännjaloanjin suojelualueella. Yritystoiminta ohjataan osoitetuille urille: safaryrityksille määritellylle uralle Kilpisjärvi–Halti sekä viralliselle valtakunnalliselle moottorikelkkailu-urastolle Kilpisjärvi–Raittijärvi–Karesuvanto–Palojärvi.	Suojelusäädökset luontotyyppien ja lajiston suojelemiseksi, poronhoito. Leiriytyminen ohjataan erikseen osoitetuille paikoille.

Porovaljakko	Sallittu jokamiehenoikeudella Rajoitettu Ännjaloanjin suojelualueella	Suojelusäädökset luontotyyppien ja lajiston suojelemiseksi.
Kiipeily	Sallittu jokamiehenoikeudella Rajoitettu Ännjaloanjin suojelualueella	Suojelusäädökset luontotyyppien ja lajiston suojelemiseksi. Asetuksessa on kielletty Ännjaloanjin suojelualueella toimenpiteet, jotka saattavat muuttaa alueen luonnontilaa tai vaikuttaa epäedullisesti sen kasvillisuuden tai eläimistön säilymiseen
Urheilutapahtumat ja järjestetty seuratoiminta sekä partio tai muu vastaava toiminta		
Toiminto	Ohjaus	Peruste
Suunnistuskilpailu	Rajoitettu Ännjaloanjin suojelualueella, muualla joukkotapahtumien lupamenetellyllä	Suojelusäädökset luontotyyppien ja lajiston suojelemiseksi, maaston kulumisen. Ännjaloanjin suojelualueella liikkuminen merkittyjen polkujen ulkopuolella toukokuun 15. päivän ja syyskuun 1. päivän välisenä aikana on kielletty
Partioleiri	Rajoitettu Ännjaloanjin suojelualueella, muualla joukkotapahtumien lupamenetellyllä	Suojelusäädökset luontotyyppien ja lajiston suojelemiseksi, maaston kulumisen. Leiriytyminen ja avotulenteko on kielletty Ännjaloanjin suojelualueella asetuksella
Muu toiminta maastossa	Rajoitettu Ännjaloanjin suojelualueella, muualla joukkotapahtumien lupamenetellyllä Ns. arkkien käyttö erillisen ohjeen ja lupamenettelyn mukaan.	Suojelusäädökset luontotyyppien ja lajiston suojelemiseksi, maaston kulumisen.
Maa-ainesten otto ja muu käyttö/otto		
Toiminto	Ohjaus	Peruste
Maa-ainesten otto	Ei oteta	Erämaa-alueelta voidaan ottaa vähäisiä määriä maa-aineksia alueella olevien retkeilyreittien ja maastoliikenneurien kunnostamiseen maastovaurioiden ehkäisemiseksi. Ännjaloanjin luonnonsuojelualueella maa-ainesten ottaminen sekä maa- ja kallioperän vahingoittaminen on kielletty.
Polttopuun otto		Poronhoitotyössä sekä paikallisessa metsästyksessä ja kalastuksessa tarvittava käyttöpuu.
Pohjaveden otto		
Muu käyttö		Saamelaisen käsityöperinteen turvaamiseksi säilytetään oikeus ottaa valtion maalta käsitöiden raaka-aineeksi vähäisiä määriä pajua, leppää, koivua ja haapaa. Myös vähäisiä määriä juuria, kenkäheinää, niitymaarianheinää ja väinönputkea voi ottaa korvauksetta. Raaka-aineena tapahtuva jälleenmyynti tai välitys ei ole sallittua. Metsähallitus ei myönnä kaivoslain 9 §:n mukaisia maanomistajan suostumuksia saamelaisten kotiseutalueella tapahtuvaan malminetsintään.

Metsätalous			
Tavoitteet (metsätalous)	Alueella ei harjoiteta metsätaloutta.		
Metsätalousmaan muutos	Mt-käytössä	Rajoitetussa mt-käytössä	Kuvaus
	00	00	Ei metsätaloutta.
Toimenpiteet Natura lt-kuvioilla	Kuvaus		

17b Poronhoidon toimenpiteet

Vastuuprosessi	Alueiden hallinta
Selite	Lomakkeella määritellään ne suunnittelualan luonnonvarojen ja alueiden käyttömuodot, jotka eivät ole tulleet esille aikaisemmillä lomakkeilla. Näitä ovat marjastus, sienestys, poronhoito, liikenteen ja liikkumisen järjestelyt, urheilutapahtumat, partio- ja muu leiritoiminta, kaivostoiminta sekä maa-ainesten, polttopuun ja pohjaveden otto.
Poronhoito	
Toimenpiteet ja käytännöt	Poronhoitolaki (848/1990) ohjaa poronhoitoa. Erämaalaki ei sisällä poronhoitoa yksityiskohtaisesti ohjaavia säädöksiä. Metsähallitus jatkaa yhteistyötä Käsivarren paliskunnan kanssa, neuvottelee paliskunnan kanssa ja pyytää siltä lausuntoja maankäyttöön liittyvissä asioissa. Pyritään siihen, että paliskunnan kanssa järjestettävissä neuvotteluissa on myös ao. siidan edustaja paikalla. MH:n ja Käsivarren paliskunnan ja sen siidojen yhdessä sopimat tärkeimmät talvilaidun- ja vasoma-alueet rauhoitetaan 1.4.–1.6. väliseksi ajaksi niiden sovittavien käyttömuotojen osalta, joita MH sopimuksin tai luvituksin mahdollistaa saamelaidosten poronhoidolle aiheutuvien haittojen ennaltaehkäisemiseksi ja saamelaiskulttuurin turvaamiseksi. Porojen maastoruokinnasta ei ole säännöksiä poronhoitolaissa, joten sen suhteen toimitaan luonnonsuojelulain (1096/1996), jätehuoltolain (1072/1993) roskaamiskiellon ja Natura-säännösten sekä ympäristöviranomaisten antamien ohjeiden ja Enontekiön kunnan ympäristönsuojelumääräysten mukaisesti. Porojen ruokkiminen valtion hallinnassa olevien vesistöjen päällä ja vesistöjen välittömässä läheisyydessä on kielletty. Kuivaa heinää voidaan kuitenkin käyttää apuna jääpeitteisillä vesialueilla ja niiden välittömässä läheisyydessä porojen kokoamiseksi erotuksiin ja porojen siirtämistä varten. Porojen kokoamiseen käytetyt heinät on siivottava välittömästi toiminnan jälkeen, jos heinää jää merkittävästi vesistöjen päälle. Metsähallitus ja paliskunta sopivat yhdessä mahdollisista muista kohteista, joissa poroja ei tulisi ruokkia. Poronhoitajat eivät tarvitse poronhoitotöissä liikkueensa poltto- ja laavupuunottolupaa (Poronhoitolaki 848/1990). Myös Ánnjaloanjin luonnonsuojelualueella on liikkumisrajoitusten estämättä sallittu poronhoito ja siihen liittyvä liikkuminen
Suosituks	Poronhoitolain mukainen sallittu kesäaikainen maastoliikenne suositellaan tapahtuvaksi olemassa olevilla urilla.

Akwé: Kon -ryhmän esittämät saamelaisporonhoidon tavoitteet	Saamelaisen poronhoidon perusta on siidajärjestelmä, ja tavoite on, että tämä pysyy toiminnan perustana. Perinteiset paimennustavat ja laidunkierrot perustuvat poron luonnollisiin tarpeisiin ja vietteihin. Esimerkiksi keväällä porovaatimilla on tarve päästä liikkeelle ja vaihtaa laidunpaikkaa pohjoisemmaksi. Näitä paimennustapoja ja laidunkiertoja, jotka perustuvat perinteiseen hallintomalliin, tapaoikeuteen ja perinnetietoon, halutaan jatkaa nyt ja tulevaisuudessa. Kestävään maankäyttöön kuuluu laidunmaiden kunnan pysyminen vuodesta toiseen hyvänä sekä kokonaisvaltainen ympäristön hyvä tila. Poronhoito vaatii laajoja laidunalueita. Tavoitteena on, että laidunalueet eivät enää entisestään kapene kilpailevan maankäytön, kuten kaivosten, tuuli- ja pumppuvoimaloiden sekä muun rakentamisen vuoksi. Näin välttyttäisiin sisäisiltä ja ulkoisilta laidunnuspaineilta sekä turvattaisiin luonnollinen laidunkierto ja perinteinen saamelainen poronhoito Käsivarressa. Laajat laidunalueet ovat välttämättömät, jotta saamelaista poronhoitoa voidaan harjoittaa. Tavoitteena on, että erämaa-alueiden luonnonkäyttö tehdään uusiutuvasti, kestävästi ja pitkänäköisesti ottaen huomioon poroille tärkeä ympäristö ja ravinto. Poronhoidon tavoitteiden vastaista luonnon saastumista aiheuttaa myös muun muassa turismi (saaste- ja ravinnekuormitusta maille ja vesistöille). Saamenkieltä pidetään yllä ja se voi alueella hyvin. Poronhoitoa on luontevinta opettaa lapsille ja nuorille saameksi ja muun muassa sillä tavoin perinteinen poroelinkeino pitää yllä saamelaista kulttuuria. Lisäksi lasten on saatava mahdollisuus kulkea mukana poronhoitotöissä. Näin siirtyy perinnetieto kaikesta saamelaiseen poronhoitoon liittyvästä kuten sopivista laidunalueiden sijainneista kunakin vuodenaikana. Poronhoidolle erityisesti tärkeiden alueiden, kuten vasotusalueiden ja talvilaidunalueiden, rauhoittaminen on yksi tärkeimmistä poronhoitoon liittyvistä tavoitteista. Moottorikelkkaliikenteen ja turismin tulisi rauhoittua toukokuun alussa, eikä Toskaljärvelle tulisi myöntää kalastuslupia vasomisaikana. Vasotusaluetta on Poroenon pohjoisosa, Toskaljärven, Porovuoman, Somasjärven ja Angeloaivin alue. Tavoitteena on myös toimiva yhteistyö Metsähallituksen ja muiden alueen toimijoiden kanssa. Tulevista toimista/hankkeista alueella tulisi neuvotella yhdessä ja kuulla poronhoitajien näkökulma. Poronhoitajilla on hyvä tuntemus alueen maista ja ympäristöstä ja näkemys siitä, miten toimet vaikuttavat luontoon ja poronhoitoon. Päätöksiä tehdessä tulisi ymmärtää, mitä herkkä luonto ja poro ei siedä, mitä se vaatii ja tarvitsee pysyäksään hyvässä tilassa vuosikymmeniä eteenpäin. Lisäksi poronhoitajat voivat tarjota ajantasaista tietoa vuosittaisista olosuhteista ja porojen liikkeistä. Erämaa-alueisiin liittyvä päätöksenteko ja tiedon levittäminen tulisi toteuttaa joustavan ja säännöllisen neuvotteluoikeuden ja suorien yhteydenottojen kautta, mihin paliskunnan lisäksi osallistutetaan ne siidat ja perhekunnat, joita asia kulloinkin koskee. Lisäksi toivotaan, että valtionhallinnolla on yleisesti riittävää tietoa poroelinkeinosta, saamelaisesta poronhoidosta, tärkeistä laidun- ja vasotusalueista sekä muista porolle tärkeistä elinympäristöistä ja ravinnosta, minkä ansiosta voidaan tehdä poronhoitoa huomioivia ja edistäviä päätöksiä. Tätä edistäisivät tutustumiskäynnit paikan päälle, opetusmateriaalit, ja kurssit. Yleisenä tavoitteena on, että saamelaiskulttuuri elää ja voi hyvin Käsivarren erämaa-alueella. Alueella säilytetään mahdollisuus ja turvataan riittävästi tilaa saamelaiskulttuurin harjoittamiselle, erityisesti poronhoidolle, joka ylläpitää perinnetiedon siirtymistä tuleville sukupolville ja turvaa kulttuurisen jatkuvuuden.
---	--

18 Hallinto			
Vastuuprosessi	Alueiden hallinta	Kartta	☐ Laajennusalueet
Selite	Lomakkeella määritellään suunnittelualueen hallintaan liittyvät linjaukset, ohjeet ja määräykset. Suojelualueen hallintaan ja hallintoon olennaisesti liittyviä asioita ovat kannanotto suojelualueen mahdolliseen laajentamiseen, järjestyssääntö, turvallisuus, valvonta ja pelastustoiminta sekä yhteistyö muiden toimijoiden kanssa.		
Suunnittelualueesta vastaavat tahot			
	Metsähallitus, Lapin Luontopalvelut		
Suojelualueiden perustamistoimet ja hallinta			
Toimenpide	Kuvaus		
Käytön ohjaus	Käyttöä ohjataan erämaalailla ja Natura-säästöjen mukaan.		
Suojelualueen perustaminen	Erämaarakajauksen ulkopuolella olevat Natura 2000 -alueeseen kuuluvat 1 094 hehtaaria liitetään Käsivarren erämaa-alueeseen		
Rasitteet, käyttöoikeudet ja sopimukset			
Toimenpide	Kuvaus		
Vuokra- ja käyttöoikeussopimusten laatiminen	1) Metsähallitus jatkaa voimassa olevia käyttöoikeus- ja vuokrasopimuksia edellyttäen, että niiden käyttötarkoitus ei muutu erämaalain vastaiseksi. 2) Metsähallitus voi luovuttaa lain porotalouden ja luontaiselinkeinojen rakennetuista (986/2011) mukaisia erityisen etuuden käyttöoikeuksia tukikohdan sijoittamista varten. Hakijan tulee täyttää rahoituslain kriteerit. Hakijan on oltava kuntalainen. 3) Kalastuksen tai metsästyksen (muut kuin luontaiselinkeinojen harjoittajat) perusteella uusia tukikohtapaikkoja ei myönnetä. 4) Poronhoidon tarpeisiin voidaan tehdä käyttöoikeus- ja vuokrasopimuksia. Uusien poroaitojen riistaturvallisuutta parannetaan mahdollisuuksien mukaan. 5) Metsähallitus voi luovuttaa myös muita sellaisia käyttöoikeuksia, jotka eivät ole erämaalain vastaisia.		
Muu toimenpide	Valmistaudutaan Raittijärven polkujen hallinnansiirron edellyttämiin toimenpiteisiin		
Turvallisuus ja valvonta			
Toimenpide	Kuvaus		
Valmiudet	☐	Öljyonnettomuussuunnitelma	
	☐	Metsäpalontorjuntasuunnitelma	
Palvelurakenteiden turvallisuus	☐	Rakennusten pelastussuunnitelma	
	☒	Rakennusten palotarkastus	Pelastusviranomaisen ohjeiden mukaan
	☒	Kohteiden nimi- ja koordinaatti-merkinnät	Kohteilla tupakirjoissa, huoneentauluissa sekä retkikartta.fi-palvelussa ja luontoon.fi-sivulla.

	☐	Pelastusyhteistyö	Turvallisuuksuunnittelu, palotarkastukset, käytännön pelastustoimintaan osallistuminen tarvittaessa.	
Yhteistyö				
Toimenpide	Kuvaus			
Alueellinen ja paikallinen yhteistyö	Keskeisimpien sidosryhmien mm. saamelaiskäräjien ja paliskuntien kanssa Käsivarren erämaa-alueen asioita käsitellään tarpeen mukaan. Pyritään siihen, että paliskunnan kanssa järjestettävissä neuvotteluissa on myös ao. siidan edustaja paikalla. Saamelaiskäräjälain 9 §:n neuvottelut. Poronhoitolain 53 §:n neuvottelut. Järjestetään vuosittain saamelaisten kotiseutualueen paliskuntien ja Metsähallituksen yhteistoimintapäivä, johon osallistuvat paliskuntien poroisännät ja Metsähallituksen edustajia. Vapaamuotoista keskusteluyhteyttä siidojen ja perhekuntien kanssa ylläpidetään mahdollisuuksien mukaan. Erävalvonnassa yhteistyö Lapin rajavartioston ja poliisin kanssa on tiivistä. Metsähallituksen Enontekiön neuvottelukunta Metsähallitus neuvottelee useiden eri tahojen kanssa lupametsästyksen sekä maastoliikenteen järjestelyistä vuosittain järjestettävissä kokouksissa.			
Kansainvälinen yhteistyö	Lapin luontopalvelut tekee laajasti kansainvälistä yhteistyötä alueella norjalaisten ja ruotsalaisten toimijoiden kanssa.			
Paikallinen yhteistyö	Paliskunnat, Saamelaiskäräjät, Enontekiön neuvottelukunta, Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus, kunnat, Enontekiön kunnan yhteistyöryhmä, Lapin rajavartiosto, tulli, poliisi, tutkimuslaitokset ja yliopistot, alueen yrittäjät, yhdistykset. Yhteistyön tavoitteena on lisätä vuorovaikutusta eri käyttäjäryhmien kesken ristiriitojen välttämiseksi ja estämiseksi sekä valvonnan tehostamiseksi ja aluetta koskevan luonnontieteellisen tiedon keräämiseksi.			
Muu rakennuskanta (ei retkeily / virkistyskäytössä oleva)				
Toimenpide	Kohde (nimi)	Omistaja	Kpl	Toimenpiteen kuvaus
Ysa-alueet ja muu yksityisessä omistuksessa oleva alue				

19 Resurssit

Vastuuprosessi	Alueiden hallinta		
Selite	Lomakkeella määritellään toiminnan suunnittelun pohjaksi hoito- ja käyttösuunnitelman toteutuksen kerta- ja jatkuvaluonteiset kustannukset. Lisäksi määritellään muut alueen hoitoon ja hallintoon liittyvät kustannukset, mikä tukee hoito- ja käyttösuunnitelman kytkemistä vuotuisen toiminnan suunnitteluun. Hoito- ja käyttösuunnitelman toteutuksen kustannuksista vastaa lähinnä Metsähallitus. Mikäli suunnitelmaan kirjataan muita tahoja, kuten ELY-keskusta tai kuntaa koskevia sitoumuksia, myös niiden kustannukset esitetään lomakkeella.		
Vuosi, jonka kustannustasoon arviot perustuvat		2016	
	Jatkuvaluonteiset kulut €/vuosi	Kertaluonteiset menot €	Lisätietoja
Rakennukset	70 000 €	2 126 000	Jatkuvaluonteiset kulut tulevat puu- ja jätehuollosta. Tupien peruskorjaus ja kunnossapito kohdassa 15 esitetystä tärkeysjärjestyksessä, säilytettävien tupien käymälät ja huoltorakennukset. Yhden autiotuvan kunnostaminen yritysten käyttöön. Korjaukset tehdään resurssien puitteissa
Rakennelmat	10 000 €	375 000	Jatkuvaluonteiset kulut tulevat puu- ja jätehuollosta. Bierfejoen ja Vuomakasjoen polkusillat, Torisenon silta resurssien salliessa, helikoptereiden laskeutumispaikat, pitkosten uusiminen Meekon pahdan alle resurssien sallimissa puitteissa. Luontokeskuksen P-paikan kunnostaminen.
Reitit	10 000 €	350 000 €	Kalottireitin ja moottorikelkkauran reittimerkinnot resurssien sallimissa puitteissa.
Opastuspalvelut ja opastusviestintä	50 000 €	230 000 €	Luontokeskuksen näyttelyn uudistaminen ja sen toiminnan, opastuksen ja opastusaineiston kehittäminen resurssien sallimissa puitteissa
Kävijälaskenta, kävijä-, yritys- ym. tutkimukset	2 000 €		Yhteinen Mallan ja Saanan alueen kanssa kustannukset Mallan HKS:n resursseissa.
Virkistyskäyttö yhteensä	142 000 €	3 081 000	
Ennallistaminen			
Lajistonhoito			
Muu luonnonhoito			

Luonnonsuojelun seurannat	15 000 €		Kasvit: direktiivi- ja kiireellisesti suojeltavien lajien seurannat. Erityisesti suojeltavien kasvien esiintymätarkistukset 3000 €.	
			Luontotyyppitietojen täydennys ja luontotyyppien tilan seuranta 3000 €.	
			Tunturiperhosseuranta 3000 €.	
			Naaliseuranta, suurpetoseuranta, petolintuseuranta, kettukannan rajoittaminen 6000 €.	
Luonnonsuojelu yhteensä	15 000			
Rakennusperintö				
Arkeologiset kohteet				
Muu kulttuuriperinnön hoito				
Kulttuuriperintö yhteensä				
Hallinto- ja muut kulut	20 000		Sisältää erävalvonnan, kalavesien hoitotyöt, metsästys-, kalastus- ja maastoliikennelupien koordinoinnin ja edunvalvonnan.	
Kaikki yhteensä	177 000	3 081 000	Kaikki kustannukset yhteensä suunnitelmakaudella (15 vuotta) €	5 736 000

20 Osallistaminen

Vastuuprosessi	Alueiden hallinta		
Selite	Kansalaisten ja sidosryhmien kuuleminen suunnittelussa on Metsähallituksen ja ympäristöhallinnon toimintatapa. Osallistamisen tavoitteena on: saada luonnonsuojeluun liittyville tavoitteille ja toiminnalle yleinen hyväksyntä, vähentää ristiriitoja Metsähallituksen ja eturyhmien välillä sekä eri eturyhmien kesken, saada mahdollisimman paljon tietoa, taitoa ja näkemyksiä ratkaisuille pohjaksi, saada yhteistyötahot sitoutumaan suunnitelman tavoitteisiin ja keskeisiin ratkaisuihin sekä luoda pysyvä yhteistyö alueen eri toimijoiden kesken.		
Kohdennettu osallistaminen	Osallistetut tahot	Nimetty edustaja	Tapa
	Hallinto ja viranomaistahot		
Käsivarren alueiden hoidon ja käytön suunnitteluhankkeen yhteistyöryhmä kokoukset 1. 30.5.2012 2. 25.9.2012 3. 27.3.2013 4. 3.9.2014 5. 9.4.2015 6. 11.4.2016	Enontekiön kunta	(Mikko Kärnä) Jari Rantapelkonen	
	Enontekiön kunta	Virpi Väisänen	
	Enontekiön kunta	Jaakko Ala-Mattila	
	Lapin ELY-keskus	(Liinu Törvi), Liisa Viitala	
	Saamelaiskäräjät	Anne-Maret Labba	
	Saamelaiskäräjät	Per Oula Juuso	
	Saamelaiskäräjät	Tuomas Aslak Juuso	
	Saamelaiskäräjät	Lars Jona Valkeapää	
	Enontekiön kalastusalue	Reijo Mannela	
	Saamelaismuseum Siida	(Eija Ojanlatva) Juha-Pekka Joona	
	HY Kilpisjärven biologinen asema	Rauni Partanen	
Akwé: Kon -ryhmä v. 2015 valmistelija-sihtööri Nils Jonas Ketola	Saamelaiskäräjät	Seija Tuulentie	
		Per Antti Labba (pj)	
		Anne-Maret Labba	
		Lars Jona Valkeapää	
		Per Oula Juuso	
	Järjestöt ja ryhmät	Tuomas Aslak Juuso	
Käsivarren alueiden hoidon ja käytön suunnitteluhankkeen yhteistyöryhmä	Enontekiön riistanhoitoyhdistys ry	Tuomas S. Palojarvi	
	Johti Sápmelaccat ry	Nils-Henrik Valkeapää	
	Lapin luonnonsuojelupiiri ry	Sirpa Karjalainen	
	Kilpisjärven kyläyhdistys ry	Elli-Marja Kultima	

	Käsivarren paliskunta ry		Per Antti Labba	
	Paliskuntain yhdistys		Marja Anttonen	
	Karesuvannon kyläyhdistys ry		Kari Kotavuopio	
	Peltovuoman lapinkyläyhdistys		Jouni Eira	
	Suonttavaaran lapinkyläyhdistys		Lauri Kotavuopio	
	Suomen Latu ry		Hannu Liljamo	
Yritykset				
Käsivarren alueiden hoidon ja käytön suunnitteluhankkeen yhteistyöryhmä	Enontekiön yrittäjät ry		Hannu Rauhala,	
	Enontekiön yrittäjät ry		Esa Aidantausta	
	Enontekiön yrittäjät ry		Pasi Ikonen	
	Enontekiön yrittäjät ry		Nils Matti Vasara	
Yksityisten maanomistajien osallistaminen (Yksityiset suojelualueet ja muut yksityisalueet)				
Avoimet osallistamistilaisuudet		Paikka	Pvm	Osallistujat (lkm)
Yleisötilaisuus, ”kyläilta”		Hetta	28.5.2012	7
Yleisötilaisuus, ”kyläilta”		Karesuvanto	29.5.2012	16
Yleisötilaisuus, ”kyläilta”		Kilpisjärvi	30.5.2012	26
Tilaisuus Kilpisjärven yrittäjille		Kilpisjärvi	20.6.2012	17
Yleisötilaisuus Kilpisjärven norjalaisille vapaa-ajanasukkaille		Kilpisjärvi	2.3.2013	8
Yhteenveto osallistamisen vaikutuksesta suunnitelmaan				
Lausunnot ja palaute				
Pyydetyt lausunnot (kpl)	27	Saadut lausunnot (kpl)	20	Lausuntoyhteenveto on suunnitelman liitteessä 5.
Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide	

LÄHTEET

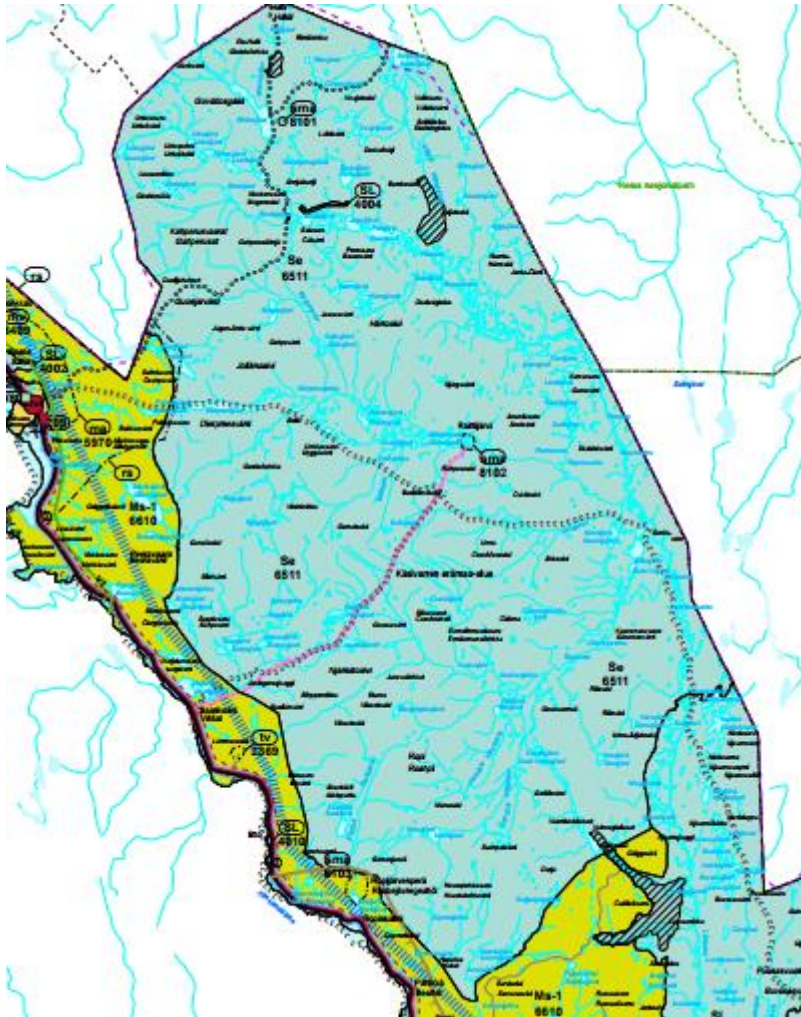
Viittaus	Tekijä(t)	Julkaisun nimi	Julkaisutiedot	Julkaisuvuosi
3/1	Lapin ELY-keskus	Torniojoen vesienhoitoalueen vesienhoitosuunnitelma vuoteen 2015	http://www.ymparisto.fi > Vesi ja meri > Vesien ja merensuojelu > Vesienhoidon suunnittelu ja yhteistyö > Vesienhoitoalueet > Tornionjoki > Vesienhoitosuunnitelma ja taustaselvitykset > Torniojoen vesienhoitoalueen vesienhoitosuunnitelma ja taustaselvitykset	2013
3/2	Lapin ELY-keskus	Torniojoen vesienhoitoalueen pintavesien ekologinen ja kemiallinen tila	www.ymparisto.fi > Ympäristön tila > Pintavedet > Vesien tila > Pintavesien ekologinen ja kemiallinen tila > Torniojoen vesienhoitoalue	2009
3/3	Puro, A.	Vesistöt.	Teoksessa Kajala, L. & Loikkanen, T. (toim.) Käsivarren alueen luonto ja käyttö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A No 123	2000
3/4	Perttunen, V.	Geologia – Kallioperä.	Teoksessa Kajala, L. & Loikkanen, T. (toim.) Käsivarren alueen luonto ja käyttö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A No 123	2000
3/5	Lehtovaara, J. J.	Kilpisjärven ja Haltin kartta-alueiden kallioperä. Suomen geologinen kartta 1:100 000 lehdet 1823 ja 1842. Kallioperäkarttojen selvitykset.	Geologian tutkimuskeskus.	1995
3/6	Johansson, P.	Geologia – Alueen sijainti ja korkeussuhteet.	Teoksessa Kajala, L. & Loikkanen, T. (toim.) Käsivarren alueen luonto ja käyttö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A No 123	2000
3/7	Johansson, P.	Geologia – Jääkaudet ja maaperän synty.	Teoksessa Kajala, L. & Loikkanen, T. (toim.) Käsivarren alueen luonto ja käyttö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A No 123.	2000
3/8	Johansson, P., Sahala L. ja Virtanen K.	Rantamerkit, tuulikerrostumat ja moreenikerrostumat geologisina luontokohteina	Tutkimusraportti 151. Geologian tutkimuskeskus. Espoo. 76 s.	2000
4/1	Kontula, T. & Raunio, A. (toim.)	Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018– Luontotyyppien Punainen kirja – Osa 1: Tulokset ja arvioinnin perusteet. – Osa 2. luontotyyppien kuvaukset	Suomen ympäristö 5/2018	2018
4/2	Ympäristöministeriö	EU:n luontodirektiivin toimeenpanon raportoinnin tulokset kaudelle 2013-2018.	https://www.ym.fi/fi-FI/Luonto/EUn_luontodirektiivin_toimeenpanon_rapor	2019

4/3	Kajala, L. & Loikkanen, T.	Luonnontilaisuus. Tunturimittarituhot.	Teoksessa Kajala, L. & Loikkanen, T. (toim.) Käsivarren alueen luonto ja käyttö. Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja Sarja A No 123	2000
4/4		Tunturimittarituhot. - Julkaisuiissa: Suomen metsissä esiintyneet tuhot. Vuosikatsauksia. Metlan työraportteja vuosilta 2005 - 2013.	http://www.metla.fi/metinfo/metsienterveys/metsientila/seurantatulokset.htm	
4/5	Kumpula J. & Turunen M.	Porojen laidunnus ja laidunten kunto tunturialueella. Julkaisussa: Suomen luontotyyppien uhanalaisuus 2018 – Luontotyyppien Punainen kirja – Osa 1: Tulokset ja arvioinnin perusteet.	Suomen ympäristö 5/2018	2019
4/6	Kumpula J., Siitari J., Siitari S., Kurkilahti M., Heikkinen J. & Oinonen K.	Poronhoitoalueen talvilaitumet vuosien 2016-2018 laiduninventoinnissa. Talvilaidunten tilan muutokset ja muutosten syyt.	Luonnonvara ja biotalouden tutkimus 33/2019	2019
4/7	Kumpula J., Tanskanen A., Colpaert A., Anttonen M., Törmänen H., Siitari J. & Siitari S.	Poronhoitoalueen pohjoisosan talvilaitumet vuosina 2005-2008. Laidunten tilan muutokset 1990-luvun puolivälin jälkeen.	Riista- ja kalatalous – tutkimuksia 3/2009	2009
4/8	Pajunen, A.	Willow-characterised shrub vegetation in tundra and its relation to abiotic, biotic and anthropogenic factors.	Acta Univ. Oul. A 546, University of Oulu. 65pp.	2010
4/9	Kaarlejärvi E.	The role of herbivores in mediating responses of tundra ecosystems to climate change. – Väitöskirja. Umeå Universitet. Department of ecology and Environmental Science.	http://umu.diva-portal.org	2014
4/10	Olofsson J, Oksanen L., Callaghan T., Hulme P.E., Oksanen T. & Suominen, O	Herbivores inhibit climate-driven shrub expansion on the tundra.	Global Change Biology 15(11): 2681-2693.	2009
4/11	Cohen J., Pulliainen J., Ménard B., Johansen B., Oksanen J., Luojus K. & Ikonen J.	Effect of reindeer grazing on snowmelt, albedo and energy balance based on satellite data analyses.	Remote sensing of Environment. Vol 135: 107-117	2013
4/12	Virtanen, R.J.	Effects of grazing on above-ground biomass on a mountain snowbed, NW Finland.	Oikos, 90: 295-300.	2000
4/13	Oksanen, L. & Olofsson, J.	Poron kesälaidunnuksen vaikutus harvinaisiin tunturikasveihin: kasviekologian perspektiivi Mallan porottomuuden jatkumiseen. Teoksessa Jokinen, M. (toim.), Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa, 139-156.	Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 941. Kolarin tutkimusasema. 332 s.	2005
4/14	Kauhanen, H.	Mallan ja Saanan uhanalaiset putkilokasvit. Teoksessa Jokinen, M. (toim.), Poronhoidon ja suojelun vaikutukset Mallan luonnonpuistossa, 99-138.	Metsäntutkimuslaitoksen tiedonantoja 941. Kolarin tutkimusasema. 332 s.	2005
5/1	Hyvärinen Esko, Juslén Aino, Kempainen Eija, Uddström Annika & Liukko Ulla-Maija (toim.)	Suomen lajien uhanalaisuus 2019. Punainen kirja.	Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus, Helsinki	2019
5/2	Jokimäki J. & Kaisanlahti-Jokimäki M-L.	Lapin tärkeät lintualueet	Arktisen keskuksen tiedotteita 61.	2015
5/3	Väre H., Kaipainen H. & Syrjänen K.	Toskalharji – Enontekiön suurtuntureiden aatelia.	Lutukka 24(3):67-83.	2008

5/4	Välimäki P., Männistö K. & Kaitila P.	Katsaus Enontekiön uhanalaisiin tunturiperhoslajeihin ja tunturiperhosseurannan esiintymisaluehavaintoihin vuosina 2008-2011	Baptria 36, ss. 70-90	2011
5/5	Hyvärinen E. ja Sulkava P. (toim.)	Hyönteiskartoitukset Ánnjaloanjilla ja Toskaljärven ympäristössä Käsivarren erämaa-alueella 2007 ja 2008.	MH luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 185	2009
6/1	Ympäristöministeriö	Maisemanhoito. Maisema-alue työryhmän mietintö I	Ympäristöministeriö, Ympäristönsuojeluosasto. Mietintö 66/1992.	1993
6/2	Kalpio S. & Bergman T.	Lapin perinnemaisemat	Alueelliset ympäristöjulkaisut 116. Lapin Ympäristökeskus ja Metsähallitus	1999
6/3	Lapin liitto	Tunturi-Lapin maakuntakaava		2012
6/4	Viljanmaa S. & Rautiainen P.	Kulttuuriperintökohteiden inventointi 2010 Kilpisjärvi.	Julkaisematon selvitys. Metsähallitus, Lapin Luontopalvelut. Asianro 5520/41/2010	2010
6/5	Paulaharju, S.	Seitoja ja seidanpölvontaa.	Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki	1932
6/6	Magga P. & Ojanlatva E.	Ealli biras. Elävä ympäristö. Saamelainen kulttuuriympäristöohjelma	Sámi museum - Saamelaismuseosäätiö	2013
6/7	Lokio J.	Lapin kulttuuriympäristöohjelma.	Lapin ympäristökeskus. Rovaniemi	1997
7/1	Luusua H.	Kilpisjärvi 2020-kehittämissuunnitelma	Enontekiön kunta	2011
7/2	Ohenoja A.	Käsivarren erämaan ja Kilpisjärven alueen kävijätutkimus 2009–2010	Metsähallitus	2011
12/1	Ympäristöministeriö	Toimintasuunnitelma uhanalaisten luontotyyppien tilan parantamiseksi.	Suomen ympäristö 15/2011. 112 s.	2011
12/2	Paliskuntain yhdistys & Metsähallitus	Sopimus Metsähallituksen toiminnan ja poronhoidon yhteensovittamisesta.	http://www.paliskunnat.fi/tiedot/PY_Metsahallitus_sopimus_04042013.pdf	2013
12/3	Metsähallitus	Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja B 203. 134 s.	2014
14/1	Ympäristöministeriö	Uhanalaisten lajien suojelun toimintaohjelma	Suomen ympäristö 2/2017	2017

LIITTEET

Liite 1 Maakuntakaavakartta

Ote Tunturi-Lapin maakuntakaavasta. Lähde Lapin liitto (http://www.lappi.fi/lapinliitto/maakuntakaavoitus/tunturilapin_maakuntakaava)

Liite 2 Suunnittelualueen lajiluettelo

Vastuuprosessi		Luonnonsuojelu				
Selite		Lomakkeella esitetään luettelo suunnittelualueella esiintyvistä uhanalaisiksi luokitelluista lajeista sekä luonto- ja lintudirektiivien lajeista. Kullekin suunnittelualueeseen kuuluvalla Natura-alueella sekä muille merkittävälle alueille (esim. Metsähallituksen suojelumetsät, jotka eivät kuulu Natura-verkostoon) täytetään oma lomakkeensa.				
Alue		Käsivarren erämaa-alue				
Lajiryhmä	Suomenkielinen nimi	Tieteellinen nimi	Uhanalaisuus	Direktiivi	Määrä ja yksikkö	Lisätietoja, lähde
M	Ahma	<i>Gulo gulo</i>	EN, U	Lu II	10–20 y	Laskennat ja havainnot
M	Naali	<i>Vulpes lagopus</i>	CR, U, E	Lu II, IV	1–5 y	Laskennat ja havainnot
M	Susi	<i>Canis lupus</i>	EN, U	Lu V phalue (II, IVphal)	1–2	Satunnainen
M	Saukko	<i>Lutra lutra</i>		Lu II, IV	5–10	Havainnot
M	Ilves	<i>Lynx lynx</i>	LC, U	Lu II, IV	1–3	Laskennat ja havainnot
M	Karhu	<i>Ursus arctos</i>	NT, U	Lu II, IV	1–3	Havainnot
K	Lohi (Itämeren lohikannat)	<i>Salmo salar</i>	U, VU	Lu V mak. ved. (II)		Suomen lajien uhanalaisuus 2019
K	Taimen (Merivaeltainen kanta)	<i>Salmo trutta</i>	U, EN			Suomen lajien uhanalaisuus 2019
K	Taimen (sisävesissä 67°00' leveyspiirin pohjoispuolella)	<i>Salmo trutta</i>	NT			Suomen lajien uhanalaisuus 2019
K	Vaellussiika (merialueen)	<i>Coregonus lavaretus maraena</i>	U, EN			Suomen lajien uhanalaisuus 2019
L	Alli	<i>Clangula hyemalis</i>	NT			Syke vesilintulaskennat
L	Ampuhaukka	<i>Falco columbarius</i>		LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Haapana	<i>Mareca penelope</i>	VU			Syke vesilintulaskennat
L	Hiiripöllö	<i>Surnia ulula</i>		LI I		Natura VII kuuleminen
L	Hömötiainen	<i>Poecile montanus</i>	EN			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Isokoskelo	<i>Mergus merganser</i>	NT			Syke vesilintulaskennat
L	Jouhisorsa	<i>Anas acuta</i>	VU	LI I		Natura VII kuuleminen
L	Jänkäkurppa	<i>Lymnocyptes minimus</i>		LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Jänkäsirriäinen	<i>Calidris falcinellus</i>	NT	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Järripeippo	<i>Fringilla montifringilla</i>	NT			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)

L	Kaakkuri	<i>Gavia stellata</i>		LI I		Syke vesilintulaskennat
L	Kapustarinta	<i>Pluvialis apricaria</i>		LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Keltavästäräkki	<i>Motacilla flava</i>	U	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Keräkurmitsa	<i>Eudromias morinellus</i>	VU	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Kivitasku	<i>Oenathe oenathe</i>	U	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Koskikara	<i>Cinclus cinclus</i>	VU, U	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Kuikka	<i>Gavia arctica</i>		LI I		Syke vesilintulaskennat
L	Kurki	<i>Grus grus</i>		LI I		Natura VII kuuleminen
L	Lapasotka	<i>Aythya marila</i>	EN, U, E	LI I		Syke vesilintulaskennat
L	Lapinkirvinen	<i>Anthus cervinus</i>	EN, U	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Lapinsirkku	<i>Calcarius lapponicus</i>	NT			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Lapinsirri	<i>Calidris temminckii</i>	EN, U	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Lapintiira	<i>Sterna paradisaea</i>		LI I		Natura VII kuuleminen
L	Lapinuunilintu	<i>Seicercus borealis</i>	EN	LI I		Natura VII kuuleminen
L	Laulujoutsen	<i>Cygnus cygnus</i>		LI I		Syke vesilintulaskennat
L	Liro	<i>Tringa glareola</i>	NT	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Merisirri	<i>Calidris maritima</i>	EN, U	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Mustalintu	<i>Melanitta nigra</i>		LI I		Syke vesilintulaskennat
L	Mustaviklo	<i>Tringa erythropus</i>	NT	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Pajusirkku	<i>Schoeniclus schoeniclus</i>	VU			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Piekana	<i>Buteo lagopus</i>	EN			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Pilkkasiipi	<i>Melanitta fusca</i>	VU	LI I		Natura VII kuuleminen
L	Pulmunen	<i>Plectrophenax nivalis</i>	VU			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Punajalkaviklo	<i>Tringa totanus</i>	NT	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Punavarpunen	<i>Erythrura erythrura</i>	NT			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Riekko	<i>Lagopus lagopus</i>	VU			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Ruokokerttunen	<i>Acrocephalus schoe- nobaenus</i>	NT			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Sepelrastas	<i>Turdus torquatus</i>	VU, U	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Sinirinta	<i>Luscinia svecica</i>		LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Sinisuuhaikka	<i>Circus cyaneus</i>	VU, U	LI I		Natura VII kuuleminen

L	Suokukko	<i>Calidris pugnax</i>	CR, U	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Suopöllö	<i>Asio flammeus</i>		LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Suosirri	<i>Calidris alpina</i>	NT			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Taivaanvuohi	<i>Gallinago gallinago</i>	NT			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Tukkakoskelo	<i>Mergus serrator</i>	NT			Syke vesilintulaskennat
L	Tukkasotka	<i>Aythya fuligula</i>	EN	LI I		Syke vesilintulaskennat
L	Tundrametsähanhi	<i>Anser fabalis rossicus</i>	EN			Syke vesilintulaskennat
L	Tunturikihi	<i>Stercorarius longicaudus</i>	NT			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Tunturikiuru	<i>Eremophila alpestris</i>	CR, U	LI I		Natura VII kuuleminen
L	Tuulihaukka	<i>Falco tinnunculus</i>		LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Uivelo	<i>Mergus albellus</i>		LI I		Natura VII kuuleminen
L	Valkoviklo	<i>Tringa nebularia</i>	NT			Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	Vesipääsky	<i>Phalaropus lobatus</i>	VU, U	LI I		Linjalaskennat (MH, Birdlife, Luomus, Syke)
L	5 sensitiivistä lintulajia					
MO	Ruijanhernesimpukka	<i>Pisidium hinzi</i>	DD			Hertta-Eläölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
MO	Tunturihernesimpukka	<i>Pisidium waldeni</i>	DD			Hertta-Eläölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
MO	Tunturisiemenkotilo	<i>Vertigo extima</i>	NT, U			Hertta-Eläölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
AR	Tuntuririippuhämähäkki	<i>Bolyphantes punctulatus</i>	NT			Hämähäkkityöryhmä (N. Fritzen)
AR	Rakkakääpiöhämähäkki	<i>Collinsia holmgreni</i>	NT			Hämähäkkityöryhmä (N. Fritzen)
CO	Tunturiseppä	<i>Berninelsonius hyperbo-reus</i>	NT			Kuoriaistietokanta (E. Hyvärinen)
CO		<i>Boreostiba frigida</i>	NT			Kuoriaistietokanta (E. Hyvärinen)
CO		<i>Boreophilia subplana</i>	NT			Kuoriaistietokanta (E. Hyvärinen)
CO	Tunturikiitäjäinen	<i>Carabus problematicus</i>	NT			Kuoriaistietokanta (E. Hyvärinen)
CO	Lapinnorkkokärsäkäs	<i>Dorytomus lapponicus</i>	NT			Kuoriaistietokanta (E. Hyvärinen)
CO		<i>Helophorus sibiricus</i>	NT			Kuoriaistietokanta (E. Hyvärinen)
CO	Tunturisydänkiitäjäinen	<i>Nebria nivalis</i>	NT			Kuoriaistietokanta (E. Hyvärinen)
HY	Tundrakimalainen	<i>Bombus hyperboreus</i>	VU			Hertta-Eläölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
HY	Tunturimuurarimehiläinen	<i>Osmia svenssoni</i>	VU			J. Paukkunen henk.koht. tiedonanto
LE	Pohjansiilikäs	<i>Arctia alpina</i>	NT			Hertta-Eläölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Kalkkikirjokääriäinen	<i>Argyroproce noricana</i>	EN, U			Hertta-Eläölajit-tietojärjestelmä (SYKE)

LE	Vaivaiskoivusilmukääriäinen	<i>Apotomis lemniscatana</i>	NT			Babtria 3/2011
LE	Tundrahopeatäplä	<i>Boloria chariclea</i>	EN			Babtria 3/2011
LE	Muurainhopeatäplä	<i>Boloria freija</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Kääpiöhopeatäplä	<i>Boloria improba</i>	EN, U	Lu II		Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Tunturihopeatäplä	<i>Boloria napaea</i>	EN			Babtria 3/2011
LE	Tervakoisa	<i>Catastia marginea</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Metsäpohjanmittari	<i>Entephria caesiata</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Pahtapohjanmittari	<i>Entephria flavicinctata</i> ssp. <i>septentrionalis</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Kurupohjanmittari	<i>Entephria nobiliaria</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Tunturilaikkukääriäinen	<i>Epiblema simplonianum</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Ruijannokiperhonen	<i>Erebia polaris</i>	NT	Lu II		Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Paljakkapohjanmittari	<i>Entephria byssata</i>	VU			Babtria 3/2011
LE	Tunturipikkumittari	<i>Eupithecia fennoscandica</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Pohjanvalkotäpläpaksupää	<i>Hesperia comma</i> ssp. <i>catena</i>	VU, U	Lu II		Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Paljakkajuuriperhonen	<i>Gazorycta fuscoargentea</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Tunturikirjoyökkönen	<i>Lasionycta dovrensis</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Lapinkirjokoi	<i>Loxostege ephippialis</i>	VU, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Pohjanpikkukultasiipi	<i>Lycaena phlaeas</i> ssp. <i>polaris</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Lapinsiilikäs	<i>Arctia lapponica</i>	NT			Babtria 3/2011
LE	Pohjannauhamittari	<i>Perizoma minoratum</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Tunturikaalikoi	<i>Plutella hyperboreella</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Tunturikehnäyökkönen	<i>Polia richardsoni</i>	NT			Babtria 3/2011
LE	Tundramittari	<i>Psychophora sabini</i>	EN			Babtria 3/2011
LE	Tunturikirjosipi	<i>Pyrgus andromedae</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Isokärsäkääriäinen	<i>Sparganothis praecana</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Lapinvuokkokääpiökoi	<i>Stigmella dryadella</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Jäkälänopsayökkönen	<i>Sympistis lapponica</i>	EN, U			Babtria 3/2011
LE	Pörhönopsayökkönen	<i>Sympistis zetterstedtii</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Kupariyökkönen	<i>Syngrapha hochenwarthi</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)

LE	Ruskoharmoyökkönen	<i>Xestia tecta</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
LE	Liuskepaljakkayökkönen	<i>Xestia lyngei</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
TP	Vienosirvikäs	<i>Apatania forsslundi</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
TP	Siviäsirvikäs	<i>Apatania muliebris</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
DI		<i>Diamesa hyperborea</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
DI		<i>Diamesa permacra</i>	NT, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
DI	Tundrasahakainen	<i>Prionocera abscondita</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
DI		<i>Pseudodiamesa arctica</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
DI		<i>Sympotthastia fulva</i>	NT, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
DI		<i>Tokunagaia scutellata</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
DI	Tunturikeilanen	<i>Cheilosia alpina</i>	NT			Hyönteistietokanta
DI	Kölikarttukirvari	<i>Platycheirus chilosia</i>	NT			Hyönteistietokanta
DI	Mustakarttukirvari	<i>Platycheirus subordinatus</i>	LC, U			Hyönteistietokanta
DI	Immenköyrykäs	<i>Rhabdomastix parva</i>	VU, U			J. Salmela henk. koht. havainto
P	Harmaakissankäpä	<i>Antennaria canescens</i>	NT			Laji.fi
P	Ahokissankäpä	<i>Antennaria dioica</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Ruijankissankäpä	<i>Antennaria nordhageniana</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Kaljukissankäpä	<i>Antennaria porsildii</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Isokissankäpä	<i>Antennaria villifera</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Siroarnikki	<i>Arnica angustifolia</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Terhi	<i>Asperugo procumbens</i>	NT			Laji.fi
P	Pohjannoidanlukko	<i>Botrychium boreale</i>	NT, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Sukeanoidanlukko	<i>Botrychium lanceolatum</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Ketonoidanlukko	<i>Botrychium lunaria</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Tunturikissankello	<i>Campanula rotundifolia</i> ssp. <i>groenlandica</i>	NT			Laji.fi
P	Kiirunankello	<i>Campanula uniflora</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Röyhysara	<i>Carex appropinquata</i>	VU, U			Laji.fi
P	Tunturinuppisara	<i>Carex arctogena</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Mustasara	<i>Carex atrata</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Sysisara	<i>Carex atrofusca</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)

P	Nokisara	<i>Carex fuliginosa</i> (ssp. <i>misandra</i>)	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Varvassara	<i>Carex glacialis</i>	NT			Laji.fi
P	Tundrasara	<i>Carex holostoma</i>	LC	Lu II, IV		Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Velttosara	<i>Carex laxa</i>	NT			Laji.fi
P	Tunturisarake	<i>Carex myosuroides</i>	CR, U			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Kalliosara	<i>Carex rupestris</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Liekovarpio	<i>Cassiope tetragona</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Tunturiorho	<i>Chamorchis alpina</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Pussikämmekkä	<i>Coeloglossum viride</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Lapinuuvana	<i>Diapensia lapponica</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Kultakynsimö	<i>Draba alpina</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Isokynsimö	<i>Draba fladzinensis</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Tunturikynsimö	<i>Draba glabella</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Lapinkynsimö	<i>Draba lactea</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Lumikynsimö	<i>Draba nivalis</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Kalliokynsimö	<i>Draba norvegica</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Lapinvuokko	<i>Dryas octopetala</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Kivikkoalvejuuri	<i>Dryopteris filix-mas</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Sopulinkallioinen	<i>Erigeron borealis</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Tummakallioinen	<i>Erigeron humilis</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Villatunturikallioinen	<i>Erigeron uniflorus</i> subsp. <i>eriocephalus</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Himmeävilla	<i>Eriophorum brachyantherum</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Tunturikatkerö	<i>Gentiana nivalis</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Kalliosirkunjyvä	<i>Hackelia deflexa</i>	VU, U			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Tunturisammalvarpio	<i>Harrimanella hypnoides</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Ruijanvihvilä	<i>Juncus arcticus</i>	NT, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Kurjentatar	<i>Koenigia islandica</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Iturikko	<i>Micranthes foliolosa</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Pahtarikko	<i>Micranthes nivalis</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas

P	Tähtirikko	<i>Micranthes stellaris</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Lumirikko	<i>Micranthes tenuis</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Lumijäkkärä	<i>Omalotheca supina</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Karvakuusio	<i>Pedicularis hirsuta</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Tunturihilpi	<i>Phippsia algida</i>	VU			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Pahtanurmikka	<i>Poa glauca</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Suippohärkylä	<i>Polystichum lonchitis</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Ruijanpaasihanhikki	<i>Potentilla arenosa</i> ssp. <i>chamissonis</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Vuoripahtahanhikki	<i>Potentilla nivea</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Tunturivalkokämmekkä	<i>Pseudorchis straminea</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Jääleinikki	<i>Ranunculus glacialis</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Lapinleinikki	<i>Ranunculus lapponicus</i>	LC	Lu II, IV		Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Lumileinikki	<i>Ranunculus nivalis</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Pikkuleinikki	<i>Ranunculus pygmeus</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Rikkileinikki	<i>Ranunculus sulphureus</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Lapinalppiruusu	<i>Rhododendron lapponicum</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Rusonätä	<i>Sabulina rubella</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Tunturinätä	<i>Sabulina stricta</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Lumihaarikko	<i>Sagina nivalis</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Kääpiöpaju	<i>Salix arbuscula</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Vaivaispaju	<i>Salix herbacea</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Napapaju	<i>Salix polaris</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Verkkolehtipaju	<i>Salix reticulata</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Nuokkurikko	<i>Saxifraga cernua</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Mätäsrikko	<i>Saxifraga cespitosa</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Lettorikko	<i>Saxifraga hirculus</i>	VU, U	Lu II, IV		Laji.fi
P	Sinirikko	<i>Saxifraga oppositifolia</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Purorikko	<i>Saxifraga rivularis</i>	NT			Laji.fi
P	Kesämaksaruoho	<i>Sedum annuum</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Karvamaksaruoho	<i>Sedum villosum</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)

P	Närvänä	<i>Sibbaldia procumbens</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Tunturikohokki	<i>Silene acaulis</i>	NT			Kasviatlas: http://koivu.luomus.fi/kasviatlas
P	Pahta-ailakki	<i>Silene wahlbergella</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Musta-apila	<i>Trifolium spadiceum</i>	NT			Laji.fi
P	Lapinkaurake	<i>Trisetum subalpestre</i>	NT	Lu II, IV		Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Sopulintunturitädyke	<i>Veronica alpina</i> ssp. <i>pumila</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Varputädyke	<i>Veronica fruticans</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
P	Kaljukiviyrtti	<i>Woodsia glabella</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kenosammal	<i>Amblyodon dealbatus</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturiraippasammal	<i>Anastrophyllum cavifolium</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturikarstasammal	<i>Andreaea blyttii</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lumikarstasammal	<i>Andreaea nivalis</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Muhkusammal	<i>Anoetangium aestivum</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Piirtosammal	<i>Aongstroemia longipes</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Turjansammal	<i>Arnellia fennica</i>	NT, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalliovelhonsammal	<i>Asterella gracilis</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturivelhonsammal	<i>Asterella lindenbergiana</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Peikonsammal	<i>Athalamia hyalina</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturipykäsammal	<i>Barbilophozia rubescens</i>	NT			Metsähallituksen sammalkartoitukset 2016/Riikka Juutinen
I	Vuorisuikerosammal	<i>Brachytheciastrum cirrosum</i>	CR			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Naalinsuikerosammal	<i>Brachytheciastrum collinum</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pahtasuikerosammal	<i>Brachytheciastrum trachypodium</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Poronsuikerosammal	<i>Brachythecium coruscum</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalkkisuikerosammal	<i>Brachythecium glareosum</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Nuokkuhiirensammal	<i>Bryum archangelicum</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Verihiirensammal	<i>Bryum cryophilum</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
	Järvihiirensammal	<i>Bryum knowltonii</i>	DD/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pitkäperähiirensammal	<i>Bryum longisetum</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kosteikkohiirensammal	<i>Bryum uliginosum</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)

I	Napahiirensammal	<i>Bryum wrightii</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjanharasammal	<i>Campylophyllum halleri</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kääpiörihmasammal	<i>Cladopodiella francisci</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Peikonsammal	<i>Clevea hyalina</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lapintöppösammal	<i>Cnestrum alpestre</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kolusammal	<i>Coscinodon cribrosus</i>	VU, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kurulehvänsammal	<i>Cyrtomnium hymenophylloides</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturilehvänsammal	<i>Cyrtomnium hymenophyllum</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Uurrenukkasammal	<i>Dicranella grevilleana</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Rantanukkasammal	<i>Dicranella humilis</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Paljakkapörrösammal	<i>Dicranoweisia compacta</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Taigakynsisammal	<i>Dicranum acutifolium</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Palsakynsisammal	<i>Dicranum groenlandicum</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Paljakkakynsisammal	<i>Dicranum spadiceum</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Isotumpurasammal	<i>Didymodon fallax</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Munasammal	<i>Diphyscium foliosum</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kaarikahtaissammal	<i>Distichium inclinatum</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Isokarvasammal	<i>Ditrichum gracile</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturikarvasammal	<i>Ditrichum zonatum</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjanjalosammal	<i>Drepanocladus angustifolius</i>	NT, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lännenjalosammal	<i>Drepanocladus turgescens</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pahtakellosammal	<i>Encalypta affinis</i> subsp. <i>macounii</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturikellosammal	<i>Encalypta alpina</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kuurakellosammal	<i>Encalypta brevipes</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Torvikellosammal	<i>Encalypta longicolla</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjankellosammal	<i>Encalypta mutica</i>	EN, U, E	Lu II		Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Isokellosammal	<i>Encalypta procera</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pärskesammal	<i>Eremonotus myriocarpus</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)

I	Alppikivisammal	<i>Grimmia alpestris</i>	VU			Metsähallituksen sammalkartoitukset 2016/Riikka Juutinen
I	Kyttyräkivisammal	<i>Grimmia anodon</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Harmokivisammal	<i>Grimmia donniana</i>	VU, U			Laji.fi
I	Isokivisammal	<i>Grimmia elatior</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturikivisammal	<i>Grimmia elongata</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pörrökivisammal	<i>Grimmia incurva</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kurkkiosammal	<i>Grimmia mollis</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Vuorikivisammal	<i>Grimmia montana</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Mustakivisammal	<i>Grimmia ovalis</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kerokivisammal	<i>Grimmia reflexidens</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Viherpahkurasammal	<i>Gymnostomum aeruginosum</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kiiltosirppisammal	<i>Hamatocaulis vernicosus</i>	NT, U	Lu II		Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Mäkäränsammal	<i>Hygrobiella laxifolia</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturipurosammal	<i>Hygrohypnum alpinum</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Rusopurosammal	<i>Hygrohypnum cochlearifolium</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lapinpurosammal	<i>Hygrohypnum molle</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pikkupurosammal	<i>Hygrohypnum norvegicum</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjankerrossammal	<i>Hylocomiastrum pyrenaicum</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalliopahkurasammal	<i>Hymenostylium recurvirostrum</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Ruskopalmikkosammal	<i>Hypnum bambergeri</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjanpalmikkosammal	<i>Hypnum hamulosum</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalkkipalmikkosammal	<i>Hypnum recurvatum</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pahtapalmikkosammal	<i>Hypnum vaucheri</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjankiiltosammal	<i>Isopterygiopsis alpicola</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Koskikorvasammal	<i>Jungermannia obovata</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lapinkorvasammal	<i>Jungermannia polaris</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Paljakka-ahmansammal	<i>Kiaeria glacialis</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturiahmansammal	<i>Kiaeria starkei</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)

I	Kivikoukerosammal	<i>Lescuraea incurvata</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalliokoukerosammal	<i>Lescuraea radicata</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjankoukerosammal	<i>Lescuraea saxicola</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Oravisammal	<i>Leucodon sciurioides</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Aapalovisammal	<i>Lophozia elongata</i>	DD			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Metsälovisammal	<i>Lophozia guttulata</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Napalovisammal	<i>Lophozia polaris</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturilovisammal	<i>Lophozia savicziae</i>	DD, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Karvakäppyräsammal	<i>Mannia pilosa</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Suippuhoesammal	<i>Marsupella apiculata</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lapinpussisammal	<i>Marsupella condensata</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalliopussisammal	<i>Marsupella emarginata</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjanpussisammal	<i>Marsupella sphacelata</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Isonuijasammal	<i>Meesia longiseta</i>	EN, U, E	Lu II		Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kääpiöhammassammal	<i>Mesoptychia badensis</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kolohammassammal	<i>Mesoptychia collaris</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalkkihammassammal	<i>Mesoptychia gillmanii</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lettohammassammal	<i>Mesoptychia rutheana</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Nuokkuiisusammal	<i>Mielichhoferia elongata</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kupariuiisusammal	<i>Mielichhoferia mielichhoferiana</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Paljakkalehväsammal	<i>Mnium blyttii</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Purolehväsammal	<i>Mnium lycopodioides</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kaihelelväsammal	<i>Mnium marginatum</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Otalehväsammal	<i>Mnium spinosum</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturikehräsammal	<i>Moerckia blyttii</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kallionäivesammal	<i>Mylia taylorii</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Otasiimasammal	<i>Myurella tenerima</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturisiiransammal	<i>Nardia breidleri</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Siloriippusammal	<i>Neckera complanata</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kultapahtasammal	<i>Orthothecium chryseon</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)

I	Pikkupahtasammal	<i>Orthothecium intricatum</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Rusopahtasammal	<i>Orthothecium rufescens</i>	VU, E			Laji.fi
I	Silopahtasammal	<i>Orthothecium strictum</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturihiippasammal	<i>Orthotrichum pellucidum</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lokinhiippasammal	<i>Orthotrichum pylaisii</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Silohiippasammal	<i>Orthotrichum striatum</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalkkihuurresammal	<i>Palustriella commutata</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjanhuurresammal	<i>Palustriella decipiens</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Sirppihuurresammal	<i>Palustriella falcata</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Jatulinsammal	<i>Peltolepis quadrata</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjanlelväsammal	<i>Plagiomnium curvatulum</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Paljakkavarstasammal	<i>Pohlia andrewsii</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturivarstasammal	<i>Pohlia ludwigii</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lapinvarstasammal	<i>Pohlia obtusifolia</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturikarhunsammal	<i>Polytrichastrum sexangulare</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalliopunossammal	<i>Porella cordaeana</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kerosammal	<i>Prasanthus suecicus</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturihiidensammal	<i>Preissia quadrata</i> ssp. <i>hyperborea</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjanvaskisammal	<i>Pseudoleskeella papillosa</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Idänvaskisammal	<i>Pseudoleskeella rupestris</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lapinlipposammal	<i>Psilopilum cavifolium</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pahtaseitasammal	<i>Ptychostomum demissum</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lapinseitasammal	<i>Ptychostomum zieri</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturitierasammal	<i>Racomitrium sudeticum</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalliokärpänsammal	<i>Rhabdoweisia fugax</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Ahdinsammal	<i>Rhynchostegium riparioides</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Törmähankasammal	<i>Riccia sorocarpa</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturikamppisammal	<i>Sanionia nivalis</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pulkkasammal	<i>Sauteria alpina</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)

I	Pahtakinnassammal	<i>Scapania crassiretis</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pärskekinnassammal	<i>Scapania cuspiduligera</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Loukkokinnassammal	<i>Scapania gymnostomophila</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Vuorikinnassammal	<i>Scapania irrigua</i> ssp. <i>rufescens</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Paljakkakinnassammal	<i>Scapania kaurinii</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Herttakinnassammal	<i>Scapania obcordata</i>	DD, U, E			Metsähallituksen sammalkartoitukset 2016/ Riikka Juutinen
I	Hetekinnassammal	<i>Scapania paludosa</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Norokinnassammal	<i>Scapania praetervisa</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Napakinnassammal	<i>Scapania spitsbergensis</i>	VU, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kaltiokinnassammal	<i>Scapania uliginosa</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Mutkapaasisammal	<i>Schistidium flexipile</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Virtapaasisammal	<i>Schistidium platyphyllum</i>	LC			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Piekananpaasisammal	<i>Schistidium poeltii</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kurkkiopaasisammal	<i>Schistidium sordidum</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lapinpaasisammal	<i>Schistidium tenerum</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Mustapaasisammal	<i>Schistidium trichodon</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Varjopaasisammal	<i>Schistidium umbrosum</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Karhunlovisammal	<i>Schistochilopsis grandiretis</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kuultolovissammal	<i>Schistochilopsis opacifolia</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kerosuikerosammal	<i>Sciuro-hypnum dovreense</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturisuikerosammal	<i>Sciuro-hypnum glaciale</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Sopulinsuikerosammal	<i>Sciuro-hypnum latifolium</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kiirunansuikerosammal	<i>Sciuro-hypnum tromsoeense</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kaarihitusammal	<i>Seligeria campylopoda</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Keräsammal	<i>Stegonia latifolia</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Paljakkamarrassammal	<i>Tayloria froelichiana</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lapinmarrassammal	<i>Tayloria splachnoides</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturiraatosammal	<i>Tetraplodon pallidus</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Naparaatosammal	<i>Tetraplodon paradoxus</i>	CR, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)

I	Metsäloukkosammal	<i>Tetradontium ovatum</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturiloukkosammal	<i>Tetradontium repandum</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturituppi-sammal	<i>Timmia bavarica</i>	EN, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tupsutuppi-sammal	<i>Timmia comata</i>	VU, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Lapintuppi-sammal	<i>Timmia norvegica</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalkkilapiosammal	<i>Tortula mucronifolia</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Oikokaulasammal	<i>Trematodon laetevirens</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalliouurresammal	<i>Zygodon rupestris</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Isokuoppajäkälä	<i>Acarospora macrospora</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I		<i>Agonimia tristicula</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tundrakultajäkälä	<i>Amundsenia approximata</i>	VU			Laji.fi
I	Tylppökiventiera	<i>Aspicilia permutata</i>	VU			Laji.fi
I	Tundravellamonjäkälä	<i>Atla tibelliorum</i>	CR			Laji.fi
I	Läiskäruskeinen	<i>Bilimbia lobulata</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturikukkurajäkälä	<i>Bryonora curvescens</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Härmäkukkurajäkälä	<i>Bryonora pruinosa</i>	EN			Laji.fi
I	Sammalkultajäkälä	<i>Bryoplaca jungermanniae</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kupukultajäkälä	<i>Bryoplaca sinapisperma</i>	LC/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Pohjankultajäkälä	<i>Bryoplaca tetraspora</i>	VU, U			Laji.fi
I	Kiiltoluppo	<i>Bryoria nitidula</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kolokeltuaisjäkälä	<i>Candelariella kuusamoensis</i>	NT			Laji.fi
I	Sirokilpinen	<i>Catapyrenium daedaleum</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Hehkujäkälä	<i>Catolechia wahlenbergii</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Suohirvenjäkälä	<i>Cetraria delisei</i>	NT			Laji.fi
I	Pahtatorvijäkälä	<i>Cladonia luteoalba</i>	NT			Laji.fi Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
	Kimpputorvijäkälä	<i>Cladonia subcervicornis</i>	CR, U, E			Laji.fi
I	Kiirunanjäkälä	<i>Dacampia hookeri</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Sormijäkälä	<i>Dactylina ramulosa</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Verkkokilpijäkälä	<i>Dermatocarpon rivulorum</i>	NT			Laji.fi
I	Kalkkimalajäkälä	<i>Diploschistes gypsaceus</i>	NT			Laji.fi

I	Myhkyhyttelöjäkälä	<i>Enchylium bachmanianum</i> <i>var. millegranum</i>	VU, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Nappihyytelöjäkälä	<i>Enchylium polycarpon</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kourulumijäkälä	<i>Flavocetraria cucullata</i>	NT			Laji.fi
I	Sinilimijäkälä	<i>Fuscopannaria praeter-</i> <i>missa</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturivahajakälä	<i>Gyalecta erythrozona</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kuoppavahajakälä	<i>Gyalecta foveolaris</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Sammalvahajakälä	<i>Gyalecta geoica</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kukrinvahajakälä	<i>Gyalecta kukriensis</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturisilmäjäkälä	<i>Halecania alpivaga</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tummatuoksujäkälä	<i>Hymenelia melanocarpa</i>	EN			Laji.fi
I	Tundrapaisukarve	<i>Hypogymnia subobscura</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Sammalkehräjäkälä	<i>Lecanora epibryon</i>	VU			Laji.fi
I	Tunturikehräjäkälä	<i>Lecanora frustulosa</i>	NT			Laji.fi
I	Otavannystyjäkälä	<i>Lecidea septentrionalis</i>	EN			Laji.fi
I	Tunturiruijanjäkälä	<i>Leciophysma finmarkicum</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Nahkajäkälänlättänä	<i>Lichenopeltella santessoni</i>	NT			Laji.fi
I	Tunturikeuhkojäkälä	<i>Lobaria linita</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalliokeuhkojäkälä	<i>Lobarina scrobiculata</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Purotiera	<i>Lobothallia melanaspiis</i>	NT			Laji.fi
I	Tynnyrijäkälä	<i>Megaspora verrucosa</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Silomunuaisjäkälä	<i>Nephroma bellum</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Suomusimpukkajäkälä	<i>Normandina pulchella</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Seitakultajäkälä	<i>Pachypeltis castellana</i>	EN, U			Laji.fi
I	Tunturilimijäkälä	<i>Pannaria hookeri</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Karstajäkälä	<i>Parmeliella triptophylla</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Suoninahkajäkälä	<i>Peltigera venosa</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Naalinjäkälä	<i>Phaeorrhiza nimbosa</i>	EN			Laji.fi
I	Haaratappijäkälä	<i>Pilophorus robustus</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturimyhkyjäkälä	<i>Placopsis gelida</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)

I	Tunturikeuhkoneppi	<i>Plectocarpus linitae</i>	NT			Laji.fi
I	Liuskekonnanjäkälä	<i>Polyblastia schisticola</i>	VU			Laji.fi
I	Maanuppujäkälä	<i>Protoblastenia terricola</i>	VU			Laji.fi
I	Lapinnuppujäkälä	<i>Protoblastenia siebenhaariana</i>	NT			Laji.fi
I	Sammallimijäkälä	<i>Protopannaria pezizoides</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Punapaanujäkälä	<i>Psora decipiens</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Palleropaanujäkälä	<i>Psora globifera</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Viherpaanujäkälä	<i>Psora rubiformis</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Taigakulhojäkälä	<i>Psoroma hypnorum</i>	NT			Laji.fi
I	Pikkukulhojäkälä	<i>Psoroma tenue</i>	NT, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tupsalejäkälä	<i>Ricasolia amplissima</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Oranssinappijäkälä	<i>Rinodina cinnamomea</i>	NT			Laji.fi
I	Taiganappijäkälä	<i>Rinodina olivaceobrunnea</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kalkkinappijäkälä	<i>Rinodina roscida</i>	NT			Laji.fi
I	Liminytyjäkälä	<i>Romularia lurida</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturihyttelöjäkälä	<i>Rostania ceranisca</i>	VU, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Ruskokesijäkälä	<i>Scytinium gelatinosum</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Limikesijäkälä	<i>Scytinium imbricatum</i>	VU			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tannerkesijäkälä	<i>Scytinium intermedium</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Poimukesijäkälä	<i>Scytinium plicatile</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Tunturikuppijäkälä	<i>Solorina bispora</i>	NT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Suomukuppijäkälä	<i>Solorina spongiosa</i>	NT/RT			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kätköraspijäkälä	<i>Staurothele hymenoconia</i>	EN			Laji.fi
I	Myhkytinajäkälä	<i>Stereocaulon capitellatum</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Jäykkätinajäkälä	<i>Stereocaulon coniophyllum</i>	EN			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Hattusäröjäkälä	<i>Thelidium auruntii</i>	VU, U			Laji.fi
I	Tunturisäröjäkälä	<i>Thelidium decussatum</i>	VU			Laji.fi
I	Pahtapakurajäkälä	<i>Toninia alutacea</i>	CR, U, E			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Kuprupakurajäkälä	<i>Toninia rosulata</i>	EN, U			Hertta-Eliölajit-tietojärjestelmä (SYKE)
I	Villanapajäkälä	<i>Umbilicaria virginis</i>	NT			Laji.fi

I	Vuorinapajäkälä	<i>Umbilicaria lyngei</i>	NT			Laji.fi
I	Tsekinmustuainen	<i>Verrucaria corcontica</i>	CR			Laji.fi
I	Tundramustuainen	<i>Verrucaria lapponica</i>	VU			Laji.fi
I	Rasvamustuainen	<i>Verrucaria pinguicula</i>	EN			Laji.fi
I	Toskalinmustuainen	<i>Verrucaria sublapponica</i>	EN			Laji.fi
I	Paljakkamustuainen	<i>Verrucaria tenebrica</i>	NT			Laji.fi
SI	Lumikuukunen	<i>Lycoperdon cretaceum</i>	VU, U			Laji.fi

Liite 3 Akwe: Kon -ryhmän ennen lausuntokierrosta esittämät asiat			
Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa / lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Akwe: Kon -kokouksissa 9.6.2016 esitetyt asiat			
Saamelaiset ovat Suomen alkuperäiskansa (perustuslaki). Erämaalain yhtenä tavoitteena on saamelaiskulttuurin turvaaminen. Käsivarren erämaa-alue on kokonaisuudessaan merkittävä saamelaiskulttuurin kannalta. Hoito- ja käyttösuunnitelmien tavoitteena on osaltaan turvata saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytyksiä, oikeutta luonnonkäyttöön ja perinnetiedon välittymiseen Käsivarren erämaa-alueella. Saamelaiskulttuuriin kuuluu poronhoito, metsästys, kalastus, keräily ja saamen käsityöt sekä saamelaisten perinteen tieto ja pyhät paikat. Poroja paimennetaan perinteiseen tapaan siidoitain, jossa jokainen siida hallinnoi omia alueitaan/hoittaa ja vastaa omista poroistaan. Siidajärjestelmä on perinteisen saamelaisen poronhoidon perusta ja sen säilyminen ehto saamelaisen kulttuurin jatkumiselle alueella. Perinnetietoa välitetään kielen ja elämäntavan avulla. Saamen kielen merkitys poronhoidolle on suuri; erit. luontosanasto. Saamelaiskulttuuriin kuuluu olennaisesti läheinen ja kunnioittava suhde luontoon, jota käytetään uusiutuvalla tavalla.	10b Poronhoito		Muokattu suunnitelmaa
Tiedonpuute. muiden maankäyttäjien kuten turistien tietämättömyys saamelaiskulttuurista, kuten poronhoidosta ja saamelaisten pyhistä seitapaikoista, voi johtaa tiedostamattakin vahingolliseen toimintaan ja olla uhka kulttuurin säilymiselle.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Tietoa lisätään Luontokeskusten näyttelyissä ja kävijöitä pyritään saamaan tutustumaan luontokeskusten näyttelyihin.	Ei muutosta suunnitelmaan
Ylikalastus ja kalanistutus. Ylikalastus ja (aiemmin suoritettu) vieraiden kalakantojen istuttaminen on aiheuttanut kalakantojen hupenemisen ja muuttumisen (ei enää esimerkiksi taimenia, alkuperäistä siikakantaa jne.). Vähentänyt saamelaiseen kulttuuriin kuuluvaa kalastusta"	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Lomakkeissa pyritään kuvaamaan nykyisiä ja tulevia uhkia, ei menneitä.	Ei muutosta suunnitelmaan
Kilpaileva maankäyttö. Saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytysten heikkeneminen muun maankäytön vuoksi (ks. poroelinkeinoon liittyvät uhat, jotka koskevat yleisesti myös saamelaiskulttuuria). Jos erämaa-alueilla ei ole riittävästi tilaa saamelaiskulttuurin harjoittamiseen, se vaikuttaa olennaisesti perinnetiedon siirtymiseen sukupolvilta toisille ja vahingoittaisi kulttuurista jatkuvuutta.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Vyöhykkeistämällä turvataan poronhoidon jatkuminen erämaa-alueella. Erämaa-alueesta suurin osa (85 %) on syrjävyöhykettä.	Ei muutosta suunnitelmaan
Kielen ja paikannimien katoaminen. Saamenkieliset paikannimet ovat unohtuneet tai vääristyneet. Saamenkielisen luontosanaston katoaminen on uhka perinnetiedon välittymiselle ja kulttuurin säilymiselle.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Metsähallitus pyrkii lisäämään saamen kielen käyttöä alueella ja kaikessa toiminnassaan.	Lisätty suunnitelmaan
Perinteisen siida-järjestelmän sivuuttaminen. Erämaa-alueisiin liittyvässä hallinnossa ei oteta riittävästi huomioon perinteistä siida-järjestelmää ja sukujen/perhekuntien omaa tapaa hallinnoida maata/tapaoikeutta (poronhoito, marjastus-, polttopuu-, kalastus-, heinätekopaikat). Tämä uhkaa saamelaisen kulttuurin jatkuvuutta Käsivarressa.	10 b Poronhoito	Poronhoitoa erämaa-alueillakin säätelee poronhoitolaki. Metsähallitus toimii sen mukaan.	Ei muutosta suunnitelmaan

Luontaiselinkeinot. Erämaa-alueella on kokonaisuudessaan suuri merkitys poronhoidolle ja muiden luontaiselinkeinojen (kalastus, metsästys) harjoittamiselle, joiden harjoittaminen pitäisi turvata nyky muodossaan. Alue on poronhoidon kannalta ainutlaatuinen ja yksi parhaista Suomessa. Erämaa-alueiden uusiutuva, kestävä ja pitkänköinen luonnonkäyttö on erittäin tärkeää poronhoidolle ja muille luontaiselinkeinoille. Poronhoito Käsivarren erämaa-alueella perustuu perinteiseen siida-järjestelmään, jossa poroja hoidetaan suvuittain/perhekunnittain omalla hallintamallilla perinnetietoa ja tapaoikeutta hyväksi käyttäen. Alueella harjoitettava saamelainen poronhoito vaatii laajoja alueita perinteisen laidunkiertomallin toteuttamiseen. Laidunkiertomallilla suojataan maita kulumasta liikaa. Perinteinen siidapohjainen laidunjärjestelmä on arvokas poronhoidolle sekä muille luontaiselinkeinoille.	10 b Poronhoito	Erämaa-alueiden poronhoitoa säätelee poronhoitolaki.	Muokattu suunnitelmaa
Laidunmaiden kaventuminen ja luonnon tilan heikentyminen. Nykyisiä laidunmaita ei saisi enää kaventaa, koska se luo sisäisiä ja ulkoisia paineita ja epävarmuutta poronhoidon jatkuvuudelle. Muu kilpailevan maankäytön aiheuttama laidunmaiden kaventuminen/puute aiheuttaa voimakasta laidunuspainetta, joka estää luonnollisen laidunkierroa ja johtaa maan kulumiseen. Laitumet eivät ehdi palautumaan ja se heikentää elinkeinon kannattavuutta. Pahimmillaan laidunmaiden puute johtaa siida-järjestelmään perustuvan perinteisen saamelaisen poronhoidon loppumiseen, koska kyläryhmittäin ei ole riittävästi tilaa harjoittaa poroelinkeinoa.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Kilpailevan maankäytön aiheuttamat paineet koskettavat enemmän laitumia erämaa-alueen ulko- kuin sisäpuolella. Välillisesti paineet vaikuttavat laitumien kulumiseen myös erämaa-alueella, kun laitumet sen ulkopuolella kaventuvat ja heikkenevät. Erämaa-alueen vyöhykejako ohjaa käyttöä. Virkistyskäytön vyöhyke on edellistä suunnitelmaa yhtenäisempi ja valtaosa alueesta on syrjävyöhykettä (84,75%; syrjävyöhyke 186 273 ha, virkistysvyöhyke 33 581 ha, rajoitusvyöhyke 236 ha).	Ei muutosta suunnitelmaan
Poroille tärkeitä ympäristöjä otetaan muuhun käyttöön tai porolle tärkeää ravintoa tuhoetaan. Esimerkiksi kelkkareittejä ja retkikämppejä rakennetaan paikkoihin, jotka haittaavat poronhoitoa tai kaadatetaan naava- ja lupometsiä, jotka ovat porolle tärkeää lisäravintoa. Liiallinen riippuvuus rehusta on uhka porotalouden kestävyydelle.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Huomio koskee enemmän erämaa-alueen ulkopuolisia alueita. Suunnitelma-alueella ei harjoiteta metsätaloutta, eikä esitetä uudisrakentamista. Reittien suunnittelussa otetaan huomioon poronhoidon tarpeet.	Ei muutosta suunnitelmaan
Rakentaminen. Tuulivoimalat, pumppuvoimalat, tutkahanke ja muu rakentaminen vie tilaa laidunmailta (voimalarakennukset, tiet, huoltorakennukset ja aidat). Turismi. Matkailuyrittäjien ylläpitämät telttakylät useissa eri kohteissa eri puolilla aluetta uhkaa poronhoitoa aiheuttamalla häiriötä, roskaantumista ja vesistöjen likaantumista. Kasvava turismi ja retkikämppien rakentaminen lisäävät turistien aiheuttamaa roskaamista ja häiriötä poroille.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Erämaa-alueelle esitetään hyvin vähän lisärakentamista (laitureita, käymälöitä, ei yhtään uutta tupaa) Matkailuyrittäjien toimintaa valvotaan ja matkailijamäärien mahdollisen lisääntymisen kielteisiä vaikutuksia poronhoitoon torjutaan suunnittelulla, opastuksella ja valvonnalla.	Ei muutoksia suunnitelmaan

Maastoliikenne ja koiravaljakkotoiminta. Jokamiehenoikeudella liikkuvat koiravaljakot voivat hajottaa eloja ja aiheuttaa siten paljon turhaa työtä, koska porot ovat tottuneet pelkäämään poronhoidossa käytettyjä koiria. Koirien haukunta ja ulvonta voi hajottaa porot laajoille alueille.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Koiravaljakkotoimintaa pyritään ohjaamaan reiteille, joilla haitat poroille jäävät vähäisiksi. Opastusta ja tiedotusta lisätään.	Lisättiin suunnitelmaan
Maastoliikenne. Matkailuyrittäjien ja muiden henkilöiden kuin poronhoitajien kevättalveen keskittyvä moottorikelkkailu urien ja reittien ulkopuolisilla alueille on haitaksi erityisesti vasoma-aikaan. Luonnolle ja poroille aiheuttaa ongelmia nk. huiputtaminen. Myös merkityilläkin reiteillä kelkkailu voi olla ongelma, kun ne on suunniteltu huonosti. Kelkkailu häiritsee poroja ja vaikeuttaa poronhoitoa sekä pilaa maita. Porojen talvialueet tulisi merkitä karttoihin ja kieltää sinne ajaminen, kuten Ruotsin Roston siidassa on tehty. Myös mönkijöillä ajetaan luvalla häiritsevästi.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Yrittäjien maastoliikenne on säänneltyä ja rajattu tietyille reiteille, jotka on sovittu paliskunnan kanssa. Vapaasti saavat ajaa ja "huiputtaa" vain paikkakuntalaiset, joiden oikeuksia ei tässä suunnitelmassa kavenneta. Kesäaikaisia maastoliikennelupia ei erämaa-alueelle ole myönnetty yksittäisiä erikoistapauksia lukuun ottamatta. Maastoliikennelain kahdeksannen pykälän mukaan ELY-keskus voi hakemuksesta kieltää maastoliikenteen rajatulla alueella.	Ei muutosta suunnitelmaan Metsähallituksen moottorikelkkauran sijainnin tarkastaminen paliskunnan kanssa uran kunnostuksen yhteydessä.
Liikenne Metsäautotiet katkaisevat alueita ja lisäävät liikennettä alueella. Voivat aiheuttaa myös salametsästyksen lisääntymistä. Muu liikenne Rautatie olisi myös tullessaan suuri uhka laidunkiemeron jatkuvuudelle ja aiheuttaisi porokolareita. Rekkojen alle jää myös paljon poroja.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Kalkkoavien tie on suunnitteluala-teen ainoa vapaasti liikennöitävä metsäautotie. Sen merkitys matkailulle ja eräkäynnille on niin suuri, ettei sitä nähdä järkeväksi sulkea. Rekkaliikenne ei koske suunnittelualuetta, eikä joskus mahdollisesti toteutettava rautatiekään.	Ei muutosta suunnitelmaan
Luvat. Metsästys- ja kalastuslupia, erityisesti riekonpyyntilupia myydään liikaa alueille, jossa on poroja. Riekonpyytäjät menevät metsästämään varmistamatta etukäteen, onko alueella poroja.	16 Erätalouden toimenpiteet	Metsästyslupa-alue on hyvin laaja. Metsästysluvan ehdoissa edellytetään, että metsästäjä ottaa selvää porojen sijoittumisesta alueelle ennen lähtöään.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Metsästys. Lupametsästäjät ja koirat voivat häiritä poronhoitoa, jos metsästäjät eivät varmista etukäteen millä aluilla porot kulloinkin ovat. Metsästäjät liikkuvat missä haluavat/koirat eivät ole porovapaita ja vaikeuttavat poronhoitoa.	16 Erätalouden toimenpiteet	Metsästysluvan ehdoissa edellytetään, että metsästäjä ottaa selvää porojen sijoittumisesta alueelle ennen lähtöään.	Ei muutosta suunnitelmaan
Pedot. Pedot kuten kotkat ja erityisesti ahmat verottavat porokarjaa.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	On mainittu suunnitelmassa.	Ei muutosta suunnitelmaan
Malminetsintä ja perustutkimukset. Poraukset häiritsevät poronhoitoa ja aiheuttavat laajempaa uhkaa mahdollisista kaivoksista alueella.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Metsähallitus ei myönnä kaivoslain 9 §:n mukaisia maanomistajan suostumuksia saamelaiden kotiseutualueella tapahtuvaan malminetsintään.	Lisätty suunnitelmaan

Kaivostoiminta. Kaivostoiminta olisi tullessaan kaikista suurin uhka porojen laidunkierrolle ja koko elinkeinon säilymiselle, joka muun muassa kaventaisi entisestään pieniä laidunmaita, saastuttaisi aluetta, lisäisi liikennettä ja muita häiriötekijöitä alueella sekä aiheuttaisi laidunpainetta muille siidoille. Kaivostoiminnan lyhytnäköisyys taloudellisesti ja ekologisesti vrt. poronhoidon ikaikainen perinne: kaivosalueen maaperä ei uusiudu ja maa on sadoiksi vuosiksi menettänyt; kun taas poronhoito kestävästi uudistaa luontoa ja siitä on iloa tuhansiksi vuosiksi.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Metsähallitus ei myönnä kaivoslain 9 §:n mukaisia maanomistajan suostumuksia saamelaiden kotiseutualueella tapahtuvaan malminetsintään	Lisätty suunnitelmaan
Maan kuluminen. Vanhojen jutaamisreittien katoaminen aiheuttaa maan kulumista; esimerkiksi nykyinen Victoria-reitti noudattelee suurin piirtein vanhaa jutaamisväylää.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Suunnitelmassa ei esitetä uusia reittejä tai toimintoja, joten suunnitelmalla ei pitäisi olla vaikutusta vanhojen jutaamisreittien katoamiseen.	Ei muutosta suunnitelmaan
Poronhoidolle tärkeiden alueiden häiriötekijät. Poronhoidolle erityisen tärkeillä alueilla eri vuodenaikoina on häiriötekijöitä, jotka vaikuttavat elinkeinon harjoittamiseen. Erityisesti häiriöt vasomisaikana ovat uhka, sillä ne aiheuttavat poroille keskenmenoja ja ajaa vaatimet hylkäämään vasaan, joka johtaa vasakatoon.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat		Sisällytetty suunnitelmaan
Tiedonpuute. Hallinnon tietämättömyys poronelinkeinosta, saamelaisesta poronhoidosta, tärkeistä laidun- ja vasotusalueista sekä muista porolle tärkeistä elinympäristöistä ja ravinnosta voivat johtaa päätöksiin, jotka haittaavat tai jopa uhkaavat poronelinkeinon harjoittamista. Alueen eri toimijoiden yhteistyön puutteesta johtuva tietämättömyys poronhoidon tarpeista voi johtaa saamelaiskulttuurille haitallisiin päätöksiin ja toimintaan.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Yhteistyötä ja tiedonvaihtoa Metsähallituksen ja paliskunnan ja paikallisten saamelaiden välillä ylläpidetään useilla vuosittaisilla yhteistyötapaamisilla ja mm. uuden neuvottelukunnan perustamisella.	Lisätty suunnitelmaan
Laajan neuvotteluvoimavarojen puuttuminen. Alueeseen liittyvässä päätöksenteossa ja tiedon levittämisessä ei oteta riittävästi huomioon paliskunnan lisäksi perinteistä siida-järjestelmää ja kyläryhmillä (ja perhekunnilla) ei ole riittävästi neuvotteluvoimavaroja erämaa-alueita koskevien asioiden käsittelyssä. Perinteisen siida-järjestelmän sivuuttaminen uhkaa kyläryhmien perinteistä tapaa hallita omia alueitaan (perinnetieto ja tapaoikeus) ja yleisesti perinteisen saamelaisen poronhoidon jatkuvuutta Käsi-varressa.	18 Hallinto	Metsähallituksen neuvotteluvoimavarojen saamelaiskäräjien ja paliskunnan kanssa pohjautuu lakeihin. Vapaamuotoisempaa keskusteluyhteyttä siidojen ja perheiden kanssa voidaan mahdollisuuksien mukaan parantaa, mutta juridisesti siidoja ja perheitä edustaa paliskunta.	Lisätty suunnitelmaan
Luonnon saastuttaminen. Roskaaminen turistien, lupakalastajien ja metsästäjien taholta pilaa poronhoidolle ja muille elinkeinoille tärkeää luontoa.	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Roskaaminen on kielletty ja siihen pyritään puuttumaan jatkuvasti valvonnalla ja opastuksella.	Ei muutosta suunnitelmaan

Ilmastonmuutos. Ilmaston muuttuminen koetaan suureksi uhkaksi, koska sääolosuhteet voivat muuttua radikaalisti. Esimerkiksi talvella maan päällä on jääkerros, josta poro ei pääse kaivamaan läpi ravintoa. Lisäksi ilmaston muuttuminen voi tuoda eläintauteja	11 Keskeiset suojelu- ja käyttöarvot sekä uhkat	Ilmastonmuutos on monitahoinen uhkatekijä, johon tällä suunnitelmalla ei voi vaikuttaa. Muutokseen ei voida vaikuttaa mutta suunnitelmassa voidaan varautua esimerkiksi varaamalla talviaikaisen liikumisen aloitus- ja päättymisajat niin että lunta on oltava 20 cm.	Muokattu suunnitelmatekstiä
Pilkkiarkit. Arkkien pystyttäminen pitäisi koordinoida Metsähallituksen puolelta tietyille alueille, joille järjestetään mm. vessat ja jätehuolto. Valvontajärjestelmää pitäisi kehittää edelleen niin, että selkeästi olisi tiedossa tietyistä asioista vastaavat virkamiehet ja yhteystiedot.	13A Vyöhykejako: Käsi- varren retkeily- ja luonto- matkailuvyöhyke	Arkkien käyttöä ohjataan lainsäädännön sallimissa rajoissa, ja yrittäjät vastaavat itse jätehuollostaan. Lapin ELY-keskuksen lausunnon mukaan perässä vedettävät kalastustukikohdat eli arkit eivät liity normaaliin retkeilyyn kuuluviin toimintoihin ja ne pitäisi luvittaa maankäyttö- ja rakennuslain mukaisesti. MRL:n valvominen on kunnan tehtävä. Tiedonkulkua pyritään jatkuvasti parantamaan.	Ei muutosta suunnitelmaan
Maastoliikenne Kilpisjärvi-Halti kelkkareitistä pitäisi tehdä Metsähallituksen moottorikelkka- ura, joka saisi olla auki niin kauan kuin on lunta. Muut merkatut kelkkareitit pitäisi laittaa toukokuun alkuun mennessä kiinni. Poronhoitajille tulisi varata kuitenkin aina neuvottelumahdollisuus, jossa vuosittainen tilanne voitaisiin ottaa huomioon ja tehdä joustoja sen mukaisesti.	13A Vyöhykejako: Käsi- varren retkeily- ja luonto- matkailuvyöhyke 17 Muun luonnonvarojen ja alueiden käytön toimenpiteet	Haltille vievällä kelkkauralla voi tällä hetkellä ajaa vain oppaan kanssa. Vapaasti avonaisen uran seurauksia esimerkiksi käytön laillisuuden valvonnalle, häiriökäyttäytymiselle, palveluiden (tuvat, polttopuut, jätehuolto) käytölle ja reittiturvallisuudelle on arvioitava tarkkaan. Tällä hetkellä edellytyksiä uran avaamiselle ei ole mutta suunnitelmassa varataan myöhemmin mahdollisuus muuttaa käytäntöä huomioiden myös Norjan puolen matkailun kehittyminen. Yrittäjien toiminnan kannalta on tärkeää sopia reittikäytännöistä pidemmäksi ajaksi kerrallaan, käytännössä tämä tarkoittaa kiintiöpäätösten voimassaoloaika, kolme vuotta.	Muokattu suunnitelmaa.

Joustava neuvottelu-oikeus siidoittain (kyläryhmittäin) suoraan Metsähallituksen ja matkailuyrittäjien kanssa, jonka ansiosta vuosittaiset olosuhteet ja porojen sijainti voidaan ottaa huomioon. Esimerkiksi Raittijärven vasoma alue on laaja ja talvet erilaisia. Porot eivät joka vuosi ole samalla alueella. Tämän takia pitäisi olla tieto paikallisesti.	18 Hallinto	Vuosittain järjestetään kokous, johon kutsutaan niin paliskunnan kaikki halukkaat, kunnan, muiden toimijoiden ja kiinnostuneiden sekä matkailuyrittäjien edustus	Ei muutosta suunnitelmaan
Metsähallituksen pitäisi neuvotella kulkuluvista paliskunnan kanssa. Metsähallituksen pitäisi neuvotella metsästysluvista paliskunnan kanssa, joita annettaisiin vain paikkakuntalaisille eikä ulkopaikkakuntalaisille. Huhtikuun puolestavälistä eteenpäin pitäisi kieltää koiravaljakot. Metsähallituksen ja turismiyrittäjien kanssa pitäisi järjestää vuosittainen neuvottelu maaliskuussa.	18 Hallinto	Metsähallitus neuvottelee kulkuluvista paliskunnan kanssa. Laissa on annettu Metsähallituksen tehtäväksi turvata nimenomaan sellaisten metsästäjien luvansaanti, joilla ei ole muuten metsästysmahdollisuutta. Paikkakuntalaisilla on vapaa metsästys-oikeus valtion mailla, eivätkä he tarvitse Metsähallituksen lupaa. Koiravaljakoihin (jokamiehen-oikeus) pyritään vaikuttamaan opastuksella ja tiedottamisella.	Ei muutosta suunnitelmaan
Maastoliikenteen haitat Metsähallituksen pitäisi toimittaa porovaroituskyltit ja huolehtia niiden asettamisesta paikoille. Moottoriliikenteen nopeusrajoituksia pitäisi valvoa. Rajamiesten pitäisi tulla valvomaan vieraan vallan poroja juttaamisaikana tilanetta, että Suomen puolelle ei tulisi poroja.	18 Hallinto	Urien alkupisteessä lähtöopasteissa neuvotaan varomaan poroja, paliskunta tietää päivän tilanteen (kuten ylempänä kuvattu) ja on tehokkaampaa, jos paliskunta asettaa varoitusmerkkejä uran varrelle senhetkisiin varottaviin kohteisiin. Valvontaa tehdään yhteistyössä poliisin ja rajaviranomaisten kanssa. Metsähallitus ei voi vaikuttaa rajaviranomaisten työhön, vaan paliskunnan kannattaa olla heihin suoraan yhteydessä porokysymyksessä.	Ei muutosta suunnitelmaan
Hoito- ja käyttösuunnitelmaa pitäisi jatkaa kiinni Lätäsenon soidensuojelualueeseen (karttaan merkitty alue), koska se on poronhoidollisesti merkittävää aluetta. Alue on Kova-Labbojen tokkakunnan talvilaidunalue.		Erämaalaki edellyttää erämaa-alueille tehtäväksi hoito- ja käyttösuunnitelman. Suunnitelma-alue rajattiin erämaarakajauksen mukaiseksi. Eteläreunalta alue rajautuu Lätäsenon soidensuojelualueeseen missä rajat kohtaavat. Lätäsenon–Hietajoen soidensuojelualueen hoito- ja käyttösuunnitelma on vahvistettu vuonna 2008.	Ei muutosta suunnitelmaan

Porojen laidunrauha. Poronhoidolle erityisesti tärkeiden alueiden, kuten vasotusalueiden ja talvi-laidunalueiden, rauhoittaminen on yksi tärkeimmistä poronhoitoon liittyvistä tavoitteista. Moottorikelkkaliikenteen ja turismin tulisi rauhoittua toukokuun alussa, eikä Toskaliin tulisi myöntää kalastuslupia vasomisaikana. Vasotus- aluetta on Poroenon pohjoisosa, Toskalin, Porovuoman, Somasjärven ja An- gelovin alue.	13A Vyöhykejako: Käsi- varren retkeily- ja luonto- matkailuvyöhyke 18 Hallinto	Vyöhykkeistämällä pyritään rau- hoittamaan tärkeimpiä vasoma- alueita. Enontekiön kuntalaisten ja jokamiehenoikeudella liikkumista ei rajoiteta. Yrittäjien urista on pa- liskunnan kanssa neuvoteltu liikku- minen jatkuvaksi toukokuulle sel- laisilla urilla, jotka eivät aiheuttaisi häiriötä. Toskaljärvelle menijät kul- kevat virkistysvyöhykettä, joka on rajattu kapeana käytävänä järven eteläreunaan, jotta tunturialueet säilyvät rauhallisina.	Ei muutosta suunnitelmaan
Erityisen tärkeitä alueita keväällä ovat tunturit Kilpisjärveltä etelään. Erityi- sesti Namakkavuoma, Virdnin laita ja Ruossakero. Alueiden rauhoittamista turhalta liikenteeltä kokonaan toivotaan kevääksi (maalis-toukokuu).	13B Vyöhykejako: Käsi- varren syrjävyöhyke	Namakkavuoma ja Virdnin seutu ovat kokonaan syrjävyöhykettä, minne ei ohjata liikkumista eikä lu- paliikennettä. Ruossakero ei ole suunnitelma- aluetta.	Lisätty suunnitelmaan, että Puvrrasjohkan kämpä voi- daan purkaa/siirtää.

Liite 4 Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet

Valtakunnallisten alueidenkäyttötavoitteet jakautuvat yleistavoitteisiin, jotka ovat periaatteellisia linjauksia ja erityistavoitteisiin, jotka sisältävät alueiden käytön suunnittelua koskevia velvoitteita. Metsähallituksen luontopalveluiden, valtion viranomaisena, tulee toiminnassaan etsiä tapoja toteuttaa valtakunnallisia alueidenkäyttötavoitteita.

Valtakunnalliset alueidenkäyttötavoitteet			
	Yleistavoitteet	Erityistavoitteet	Toteutuminen suunnitelmassa
Kulttuuri- ja luonnonpe- rintö, virkistyskäyttö ja luonnonvarat	<i>Alueidenkäytöllä edistetään kansallisen kulttuuri- ympäristön ja rakennusperinnön sekä niiden alu- eellisesti vaihtelevan luonteen säilymistä.</i>		Hoito- ja käyttösuunnitelmassa kiinnitetään huo- miota arkeologisten kohteiden turvaamiseen
	<i>Alueidenkäytöllä edistetään elollisen ja elottoman luonnon kannalta arvokkaiden ja herkkien aluei- den monimuotoisuuden säilymistä.</i>		Hoito- ja käyttösuunnitelmalla turvataan uhan- alaisten eläin- ja kasvilajien esiintyminen Natura 2000 -alueella.
	<i>Alueidenkäytöllä edistetään luonnon virkistyskäyt- töä sekä luonnon ja kulttuurimatkailua paranta- malla moninaiskäytön edellytyksiä. Suojelualue- verkoston ja arvokkaiden maisema-alueiden eko- logisesti kestävä hyödyntäminen edistetään vir- kistyskäytössä, matkailun tukialueena sekä niiden lähialueiden matkailun kehittämisessä suojeluta- voitteita vaarantamatta.”</i>		Erämaa-alueet on perustettu alueiden erämaa- luonteen säilyttämiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseksi sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittä- miseksi Hoito- ja käyttösuunnitelmalla pyritään lain asettamien tavoitteiden yhteensovittami- seen. Vyöhykkeistäminen ohjaa suunnittelualu- een kovimman virkistyskäyttöpaineen Kalottirei- tin tuntumaan ja suosituimmille kalastusalueille. Alueen suojeluarvot ja luontaiselinkeinojen edel- lytyksen turvataan.
	<i>Alueidenkäytöllä edistetään vesien hyvän tilan saavuttamista ja ylläpitämistä.</i>		Suunnitelman vesistöt ovat pääasiassa luonnonti- laisia. Uhkia, jotka vaikuttavat vesiluontotyypp- pien luonnontilaisuuteen, ei ole.
Luonto- ja kulttuuriympä- ristöinä erityiset alueko- konaisuudet	<i>Alueidenkäytöllä edistetään Lapin tunturialueiden säilymistä luonto- ja kulttuuriarvojen kannalta eri- tyisen merkittävänä aluekokonaisuuksina. Samalla varmistetaan, että asumisen ja elinkeinotoimin- nan harjoittamisen edellytykset säilyvät. Alueiden erityispiirteet tunnistetaan ja alueidenkäyttö sovi- tetaan mahdollisimman tasapainoisesti yhteen poikkeuksellisten luonnonolojen, luonnon kestoky- vyn ja kulttuuriarvojen turvaamiseksi.</i>		Suunnittelualue koostuu erämaa-alueesta ja luonnonsuojelualueesta. Suunnittelualueen erä- maaluonteen säilyttäminen ja saamelaiskulttuu- rin ja luontaiselinkeinojen turvaaminen ovat ensi- sijalla alueiden käytön suunnittelussa siten, että myös alueen luontoarvot turvataan. Nämä ta- voitteet huomioiden suunnitelmassa esitetään toimia, joiden toteutuminen antaa matkailuyrit- täjille mahdollisuuksia hyödyntää erämaa-aluetta liiketoiminnassa.

	<i>Saamelaisten kotiseutualueen alueidenkäytössä otetaan huomioon saamelaisille alkuperäiskansana kuuluva oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kulttuuriaan saamelaisten perinteisten elinkeinojen kehittämisedellytysten turvaamiseksi. Poronhoitoalueella turvataan poronhoidon alueidenkäytölliset edellytykset.</i>		Metsähallituksesta annetun lain 6 § edellyttää, että Metsähallituksen hallinnassa olevien luonnonvarojen hoito, käyttö ja suojelu sovitetaan yhteen saamelaisten kotiseutualueella siten, että saamelaiskulttuurin harjoittamisen edellytykset turvataan sekä siten, että poronhoitolaissa säädetyt velvoitteet täytetään. Suunnitelman saamelaiskulttuurille aiheutuvia vaikutuksia on käsitelty yhteistyöryhmässä, johon saamelaiskäräjät nimesi viisi edustajaa varmistamaan Akwé: Kon -periaatteiden noudattamisen suunnitelmassa.
--	---	--	---

Liite 4 Lausuntoyhteenveto

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Lapin elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus			
Kilpisjärvi-Halti kelkkauran muuttaminen maastoliikennelain 15 § mukaiseksi moottorikelkkailureitiksi eli kaikille kelkkailijoille sallituksi, ei ELY-keskuksen näkemyksen mukaan ole erämaalain tavoitteiden mukaista. Erämaalain 5 §:n mukaan pysyvän tien tekeminen erämaa-alueelle on kielletty. HKS-suunnitelmassa voidaan kuitenkin päättää moottorikelkkailureitin perustamisesta. Tieliikennelain mukaan moottorikelkkailureitti on tie ja uuden tieliikennelain (lausunnolla 4/2017) mukaan moottorikelkkailureitit ja kelkkaurat olisivat moottorikelkkateitä, jos laki hyväksytään. ELY-keskuksen näkemyksen mukaan yrityslupiin perustuva moottorikelkkailu Haltin reitillä on toimivin ratkaisu, joka rajoittaa moottorikelkkailun haitallisia vaikutuksia. Kilpisjärvi - Palojärvi -kelkkaura voitaisiin myöhemmin perustaa monikäytöreitiksi, joka tosin vaatii maastoliikennelain uudistamista. Reitillä olisi 40 km/h nopeusrajoitus ja ohjeistus turvallisuustekijöistä. Porotalouden näkökulma tulee kuitenkin ottaa huomioon. Näin nykyinen käytäntö olisi lain-säädännön mukainen.		Suunnitelmassa ei ole esityksiä virallisten kelkka-reittien perustamisesta. Suunnitteluprosessissa esille tullut uran avaaminen Kilpisjärveltä Haltille olisi MH:n maastoliikenneura, jolla ajaminen vaatii maastoliikenneluvan.	Ei muutosta suunnitelmaan
ELY-keskus on aiemminkin ohjeistanut, että perässä vedettävät kalastus-tukikohdat eli arkit eivät liity normaaliin retkeilyyn kuuluvuihin toimintoihin ja ne pitäisi luvittaa. Joko rantapoikkeaminen, mikäli on rannalla (rantavyöhyke) tai ns. kuivalla maalla mahdollisesti suunnittelutarveratkaisu ja toimenpidelupa, joissa tutkitaan, täyttyvätkö lupien edellytykset. HKS ei ole kaava eikä se voi vapauttaa Maankäyttö- ja rakennuslain (MRL) mukaisesta lupamenettelystä, vaan rakentamisen tulee tapahtua MRL:n sää-dösten mukaisesti. Arkit pitäisi luvittaa.		MRL:n mukainen luvitus on Enontekiön kunnan tehtävä, Ohjeistusta ja käytäntöä tarkennetaan kunnan kanssa.	Muokattu tekstiä lomakkeella 12.
ELY-keskus toteaa, että pienimuotoistakaan maa-ainesten ottoa ei tulisi kohdentaa Käsivarren erämaa-alueen viidelle arvokkaalle harjualueelle (Valtakunnallinen harjututkimus, Lapin harjujen moninaiskäyttötutkimus, Lyytinen, A. 1983)		Pohjavesiluokitukset vaikuttavat myös siihen, mistä maa-aineksia voi ottaa. Käsivarren erämaa-alueelta ei myydä maa-aineksia. Hyvin pienimuotoista maa-ainesten ottamista voi tehdä esimerkiksi polkujen rakentamiseen, jolloin tarkistetaan luonto- ym. arvot. Arvokkaat harjualueet huomioidaan.	Ei muutosta suunnitelmaan
Kesäajan maastoliikenne on tiukasti ohjattua, joka ELY-keskuksen näkökulmasta on oikea periaate ohjata maastoliikennettä.		Suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan
Suunnitelmassa ei ole tuotu esiin uusia rajoitusalueita tai ajallisia rajoituksia luontovaikutusten lieventämiseen, mutta rajoitusalueita on syytä har-kita vaikutusarviointiin ja lajiesiintymien seurantaan perustuen.	13 C	Tällä hetkellä ei ole tiedossa perusteita rajoitusalueiden perustamiselle. Tilannetta seurataan erityisesti suojeltavien ja direktiivilajien osalta.	Ei muutosta suunnitelmaan

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Lapin liitto			
Lapin liiton näkemyksen mukaan Kilpisjärven ja Haltin välille on mahdollista perustaa esitetty moottorikelkkailureitti tai -ura, kunhan myös maakuntakaavassa esitetyn ulkoilureitin toimintaedellytykset turvataan.		Suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan.
Lapin liitto pitää hoito- ja käyttösuunnitelman vyöhykejakoja hyvänä.	13	Suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan.
Kaavoitus- ja muu maankäyttö -osiossa voisi vielä tuoda soveltuvilta osin esiin koko maakuntakaava-aluetta koskevat kaavamääräykset. Myös maakuntakaavassa osoitettu rantojensuojeluohjelman mukainen alue olisi hyvä mainita. Lisäksi osioon olisi hyvä lisätä aluetta koskeva karttaote Tunturi-Lapin maakuntakaavasta. Osiossa mainittuja luontaistalouden erityistoimintojen alueita Raittijärvi ja Nammakka (es) ei ole osoitettu maakuntakaavassa. Myöskään osiossa mainittua melontareittiä ja alueen vesilentopaikkoja ei ole osoitettu maakuntakaavassa. Ne on tuotu esiin kaavaselostuksessa.	2	Suunnitelma mainituilta osin puutteellinen ja/tai virheellinen.	Muokattu tekstiä (s. ja lisätty karttaote (Liite 1))
Edellä mainittu huomioon ottaen Lapin liiton virasto toteaa Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman edistävän maakunnan suunnittelun ja Tunturi-Lapin maakuntakaavan tavoitteita.		Suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan.
Saamelaiskäräjät			
Suunnitelmaluonnos ei ole ottanut kaikilta osin Saamelaiskäräjien nimeämän Akwe: Kon -työryhmän näkemyksiä asianmukaisesti huomioon. Suunnitelmaluonnoksista ei löydy Metsähallituksen perusteltuja kantoja systemaattisesti kaikkiin ryhmän esityksiin jne., vaan niitä on nostettu esiin vain osa. Akwé: Kon -prosessi perustuu erityisesti siihen, että koko prosessi tulee dokumentoiduksi perusteluineen, miksi esimerkiksi joitain esityksiä ei ole edistetty.		Akwé: Kon -ryhmän ennen lausuntokierrosta tekemät esitykset on käsitelty liitteessä 3.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Käsivarren erämaa-aluetta ja Saanan aluetta koskevat suunnitelmaehdotukset eivät sisällä Akwe: Kon -ohjeiden edellyttämää ympäristö-, sosiaalisten ja kulttuuristen vaikutusten arviointia riittävästi, mihin sisältyy olennaisesti haitallisten vaikutusten ehkäiseminen.		Haitallisia vaikutuksia pyritään ehkäisemään tiukalla lupapolitiikalla, matkailun ohjaamisella, alueen vyöhykkeistämällä ja opastuksella. Näitä asioita käsitellään lomakkeella 12 taulukossa "Vaikutusten arviointi".	Täydennetty tekstiä lomakkeella 12.
Hoito- ja käyttösuunnitelmien tulee huomioida ja turvata saamelaisen poronhoidon harjoittamisedellytykset. Käsivarren saamelaispaliskunnan poronhoito perustuu siida-järjestelmään, joten järjestelmän tiedostamisella ja tunnustamisella Metsähallituksen taholta on myös keskeinen merkitys elinkeinon jatkuvuudelle suunnittelualueella. Saamelaiskäräjät pitäisi oikeasuuntaisena kehityksenä, jos Metsähallitus ja Käsivarren paliskunta yhdessä siidojen kanssa selvittäisivät käytäntöjä siida-järjestelmän huomiomisesta yhteistyön kehittämiseksi ja vahvistamiseksi suunnittelukaudella sen mahdolliseksi käyttöönottamiseksi.		MH neuvottelee kaikkien asianosaisten kanssa. Yrittäjien lupiin kirjataan, että heidän on otettava yhteyttä siihen siidaan, jonka alueella he toimivat ja varmistettava, ettei toiminnasta aiheudu haittaa poroille. Yrittäjät toimivat maastoliikennekokouksessa sovituilla reiteillä ja sovittuna aikana. Siidan yhteystiedot on kirjattu lupaan. MH neuvottelee kaikkien paliskunnan nimeämien edustajien kanssa. Paliskunta on virallinen neuvotteluapuli.	Muokattu tekstiä lomakkeella 17B ja 18 (lisätty toive siidan edustajien läsnäolosta paliskunnan ja MH:n välisissä kokouksissa)

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Saamelaiskäräjät pitää kilpailevaa maankäyttöä, johon liittyy olennaisesti laidunrauhan häiriintyminen, merkittävänä poronhoidon ja saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytyksiin vaikuttavana uhkatekijänä.	11, 12	Uhkatekijä on suunnitelmassa tunnistettu ja uhkia pyritään välttämään mm. alueen vyöhykejaolla ja matkailun sääntelyllä ja ohjauksella.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Hoito- ja käyttösuunnitelmissa perinteiseen poronhoitomalliin ja perimätietoon pohjautuvaa laidunkiertoa ei ole pystytty tukemaan ja turvaamaan Käsivarren alueella riittävällä tavalla. Akwé: Kon -ryhmän mukaan nykyisiä laidunmaita ei saisi enää kaventaa, koska se luo sisäisiä ja ulkoisia paineita sekä epävarmuutta poronhoidon jatkuvuudelle. Kilpailevan maankäytön aiheuttama laidunmaiden kaventuminen ja puute aiheuttavat voimakasta laidunnuspainetta, joka estää luonnollisen laidunkierroksen ja johtaa maan kulumiseen.		Suunnitelma pyrkii turvaamaan poronhoidon tarpeita mm. alueen vyöhykejaolla ja matkailun sääntelyllä ja ohjauksella. Suunnitelma ei esitä alueelle uusia toimintoja tai rakenteita vaan päinvastoin ohjaa joitakin asioita entistä tiukemmin kuten esimerkiksi ilma-alusten laskeutumista. MH:n näkemys on, että tämä suunnitelma ei lisää kilpailevaa maankäyttöä, eikä kavenna laidunmaita.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Saamelaiskäräjät esittää hoito- ja käyttösuunnitelmiin kirjattavaksi, että alue on osoitettu saamelaisen poronhoidon käyttöön ja muu toiminta on sovittava yhteen poronhoidon intressien kanssa. Lisäksi suunnitelmiin on kirjattava kilpailevan maankäytön ja laidunrauhan häiriintymisestä johtuvien haittojen ehkäisemiseen tähtääviä konkreettisia toimenpiteitä.		Hoito- ja käyttösuunnitelmaan on kirjattu sekä erämaalakiin että Tunturi-Lapin maakuntakaavaan sisältyvät aluetta koskevat säädökset. Suunnitelmassa pyritään eri intressien yhteensovittamiseen ja poronhoidolle aiheutuvien haittojen välttämiseen mm. alueen vyöhykeistämällä ja toimintojen ohjaamisella. Valtaosa alueesta jää syrjävyöhykkeeksi, jonne ei ohjata matkailutoimintoja. Matkailuyrittäjien käyttämistä urista neuvotellaan aina paliskunnan kanssa ja matkailutoimintaa ohjataan siten, että siitä olisi mahdollisimman vähän haittaa poronhoidolle. Konkreettisia toimenpiteitä on esimerkiksi vuotuinen maastoliikennekokous, jonne kaikki eri toimijat on kutsuttu, ja jossa sovitaan yhteen eri intressejä.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Kaivostoiminta, johon liittyy erottamattomasti malminetsintä ja perustutkimus, on yksi suurimmista uhkista saamelaiselle poronhoidon ja kulttuurin harjoittamiselle koko Käsivarren alueella. Akwé: Kon -ryhmän mukaan malminetsintä ja geologinen perustutkimus luovat varsinaisen kaivostoitominnan ohella uhan saamelaisen poronhoidon ja kulttuurin harjoittamisedellytyksille, koska poraukset häiritsevät poronhoitoa ja aiheuttavat laajempaa uhkaa mahdollisista kaivoksista. Saamelaiskäräjät katsoo, että GTK:n suorittama perustutkimus edellyttää kaivoslain (621/2011) 9 §:ssä tarkoitettua malminetsintälupaa. Saamelaiskäräjien käsityksen mukaan Metsähallitus ei ole toimivaltainen viranomainen malminetsintälupa-asioissa. Saamelaiskäräjät esittää hoito- ja käyttösuunnitelmiin kirjattavaksi, että Metsähallitus ei myönnä maanhaltijan suostumusta kairausnäytteiden ottamiseksi suunnittelualueilla tapahtuvaan malminetsintään ja perustutkimukseen. Geologian tutkimuskeskuksen on haettava kaivosviranomai-	17	Metsähallitus on linjannut, että se ei myönnä kaivoslain (621/2011) mukaisia suostumuksia saamelaisien kotiseutualueella tehtävää malminetsintää varten. GTK:n hakiessa Metsähallitukselta tutkimuslupaa MH kysyy tarvittaessa GTK:n tutkimusluvasta ja tutkimussuunnitelmasta myös GTK:n tulosohjauksesta vastaavan TEM:n ja kaivoslain mukaisena lupaviranomaisena toimivan Tukesin lausuntoja mm. hakemuksen perustutkimusluonteesta. Näiden todetessa tutkimuksen olevan GTK:n perustutkimukseen kuuluvaa, MH voi myöntää GTK:lle tutkimuslupan. Jos toiminta on objektiivisesti tarkasteltuna perustutkimusta, ei Metsähallituksella ole laillista perustetta olla kategorisesti myöntämättä tutkimuslupaa	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
selta malminetsintälupaa ennen syväkairauksiin ryhtymistä. Tässä lupamenettelyssä pystyttäisiin asianmukaisesti arvioimaan, heikentäisikö toiminta yksin tai yhdessä muiden vastaavien lupien tai alueiden muiden käyttömuotojen kanssa olennaisesti saamelaisien kotiseutualueella edellytyksiä harjoittaa perinteisiä saamelaislinkeinoja taikka muutoin ylläpitää ja kehittää saamelaiskulttuuria; ja aiheuttaisiko toiminta erityisellä poronhoitoalueella huomattavaa haittaa poronhoidolle.		erämaa-alueelle, vaikka tutkimus tehtäisiinkin samoilla menetelmillä kuin malminetsintä. Mikäli geologinen tutkimus kuitenkin vastaa intensiteettitään ja vaikutuksiltaan malminetsintää, ei Metsähallitus myönnä tutkimuslupaa, vaan sitä varten haettava kaivosviranomaisen malminetsintälupa.	
Keväällä laidunalueet rauhoitetaan 1.4.-1.6. välisenä aikana vasomisen onnistumiseksi. Lisäksi poronhoitajille luodaan mahdollisuus toteuttaa laidunkiertoa.		Valtaosa alueesta jää syrjävyöhykkeeksi, jonne ei ohjata matkailutoimintoja. Matkailuyrittäjien käyttämistä urista neuvotellaan aina paliskunnan kanssa ja matkailutoimintaa ohjataan siten, että siitä olisi mahdollisimman vähän haittaa poronhoidolle.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Virkistysvyöhyke todentaa erityisesti Gáijjogiid siidan keväällä tapahtuvan laidunkierron ja vasoma-alueen.	13	Vyöhykealuekartat on piirretty vuonna 2012, minkä jälkeen niitä on korjailtu yhteistyöryhmän palaverissa esitettyjen toiveiden mukaan.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Haltin kelkkauran muuttamista kelkkareitiksi selvitetään. Kelkkareitin mahdolliseksi perustamiseksi luodaan tarkat reunaehdot. Ehtoja ovat muun muassa reitin sijoittaminen, tehokas valvonta ja reitin varten perustettava arkkipaikka yöpymistä varten. Reitin mahdollisen perustamisen reunaehdoista käydään neuvottelut, joihin osallistuu edustaja/edustajia Käsivarren paliskunnasta ja Gáijjogiid siidasta sekä Saamelaiskäräjiltä. Reitin tarkoituksena on kelkkailun keskittäminen yhdelle reitille. Potentiaalisesti reitti vähentää poronhoidolle vahingollista kelkkailua alueella ja se voi ratkaista nykyisen kelkkauran ja erikoisluvalla kelkkauran ulkopuolella järjestettävien moottorikelkkasafarien poronhoidolle aiheuttamia haittoja.		Suunnitelmaan liitetään varaus mahdollisuudesta muuttaa uran käyttöehtoja, jos se katsotaan tarpeelliseksi. Useimmissa lausunnoissa vastustetaan Haltin uran avaamista itsenäisesti ajettavaksi maastoliikenneuraksi. Perusteita ovat mm. MH:n kävijäpalveluiden (tuvat, jäte- ja puuhuolto) riittävyys lisääntyvälle käyttäjämäärälle, lisääntyvä pelastuspalvelun ja valvonnan tarve, moottorikelkalla liikkuvien ja hiihtäjien ja muiden lihasvoimin liikkuvien välisten konfliktitilanteiden mahdollinen lisääntyminen ja porojen häiriintyminen, kun kelkkailijoilla ei olisi enää opasta mukanaan. Mitä luultavimmin reitiltä poikkeamiset lisääntyisivät nykyisestä, jo pelkästään siitä syystä, että kelkkailu lisääntyisi nykyisestä.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Suunnitelmaluonnoksessa oleva virheellinen ja epätarkka kartta 1 (Kuva 7, s 43) korjataan Akwé: Kon -ryhmän piirtämien karttojen mukaiseksi. Akwé: Kon -ryhmä on kirjannut tarkkaa ja ajankohtaista tietoa karttoihin. Tarvittaessa karttoihin tehdään päivityksiä.	10b	Suunnitelmassa käytetyn kartan tiedot ovat Paliskuntain yhdistyksen paikkatietoaineistoja. Akwé: Kon -ryhmä hahmotteli laidunalueita käsin 1:100 000-karttoihin, niiden avulla on kuvattu siidosten käytäntöjä sanallisesti. Suunnitelman kartta ei esitä siidakohtaisia alueita, mutta niitä on kuvattu tekstissä.	Kartasta on tehty uusi versio.
Matkailuyrittäjille myönnettävien lupien ja erityisesti kelkkauran ulkopuolella järjestettävien moottorikelkkasafarien reittien määrää vähennetään merkittävästi. Toiminta suunnitellaan poronhoidon tarpeita vastaavaksi. Moottorikelkkasafarien reitistö on tällä hetkellä aivan liian laaja Käsivarren	13, 17	HKS:ssa esitetään safariurien vähentämistä nykyiseen nähden, vyöhykejakoon perustuen.	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
erämaa-alueella ja se aiheuttaa huomattavia ongelmia poronhoidon suunnittelulle, porojen paimentamiselle ja laidunkierrolle, koska kelkkasafarien reitistö halkoo ja pirstaloi laidunmaita. Erityisesti Gáijjogiid siidan laidunkierto häiriintyy keväällä ja talvella.		Vuosittaisissa maastoliikennekokouksissa sovitaan matkailuyrittäjien urat siten, ettei porojen laidunrauha häiriinny.	
Arkkeja varten perustetaan yksi alue, jossa on toimiva jätehuolto ja saniteettitilat. Vaihtoehtoisesti arkkien käytön valvontaa tehostetaan ja siihen varataan lisäresursseja.		Arkkiä käytön lupa yritystoiminnassa edellyttää, että yrittäjä huolehtii jätehuollosta. Jos rikkoo lupaehtoja, niin yrittäjälle annetaan huomautus ja sopimus voidaan irtisanoa. Yksityishenkilöiden arkit eivät tarvitse lupaa, jos leiriytyminen on lyhytaikaista eikä arkkiä jätetä maastoon. Kaikille arkeille yhteistä aluetta on mahdotonta löytää. Liian harvoille järville sijoitettuna voisi johtaa lisääntyvään liikenteeseen. Metsähallitus määrittelee arkkiäalueet Käsisvarren paliskunnan ja sen siidojen kanssa saamelaisien poronhoidolle aiheutuvien haittojen minimoimiseksi. Alueiden jätehuoltoa valvotaan tehostetusti lainsäädännössä asetettujen velvoitteiden toteutumiseksi. Otetaan erä-, luonto- ja muun valvonnan tavoitteeksi selvittää arkkiätoiminnan laajuutta ja sen aiheuttamaa roskaantumista tai muita ongelmia.	Korjattu vaikutusten arviointitaulukon Päämäärään 3. Arkkiätoiminnasta: Jos toiminta lisääntyy, voidaan harkita arkkiä määrän rajoittamista. Poistetaan /järvi.
Alueella mahdollisesti oleville taukopaikoille järjestetään toimiva jätehuolto ja saniteettitilat.	15	MH:n virallisilla taukopaikoilla on MH:n ympäristöjärjestelmän mukainen jätehuolto.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Paikallisten liikkuminen alueella ei pääosin aiheuta haittaa poronhoidolle. Valvontaa ja ihmisten informointia lisätään.	17	Valvontaa tehdään resurssien puitteissa. Opastusta ja tiedotusta kehitetään.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Saamelaisväestön kulttuurimuotoon olennaisesti kuuluvan kalastuselinkeinon harjoittamista on suojattava aiheettomilta rajoituksilta	16	Mahdolliset kalastusajotukset koskevat kaikkia samalla tavalla. Paikallisista rajoituksista sovitaan kalatalousalueen kanssa ja niihin on oltava hyvät perusteet.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Järvien kalakantoja huolletaan. Erityistä huomiota kiinnitetään ihmisten jättämien roskien ja ulosteiden aiheuttamien haittojen ehkäisemiseen valvontaa tehostamalla	16	Erämaa-alueella ei tehdä istutuksia, mutta järvien kalakantoja seurataan. Jätehuoltoon kiinnitetään huomiota.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Metsästyskoirien käyttöä rajoitetaan ja valvotaan tehokkaammin. Koirien käyttö aiheuttaa haasteita ja lisätyötä erityisesti Gováid ja Labbaid siidan alueella, koska koirat säikyttävät poroja ja ajavat niitä pitkien matkojen päähän.	16	Metsästyskoirat ovat laillisia pyyntivälineitä eikä Metsähallituksella ole oikeutta kieltää tai rajoittaa niiden laillista käyttöä. Metsähallituksen kanta on, että paliskunnat ja Metsähallitus tekevät jatkossa enemmän yhteistyötä tiedottamalla meneillään olevista porotöistä lupametsästäjille porotyöt.fi-palvelun kautta. Palvelun tehokkaan käytön ja mark-	Lisätty tekstiä lomakkeille 12 ja 17B

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
		kinoinnin avulla saadaan tiedotettua reaaliaikaisesti kriittiset paikat, joissa metsästystä on syytä välttää.	
Saamelaisilla on mahdollisuus hankkia perinteisiä käsitöitä varten materiaaleja, kuten pahkoja ja kenkäheiniä, perinteisesti käyttämiltään alueilta.	17	Metsähallitus on antanut yleisen, korvauksettoman oikeuden ottaa valtion maalta käsitöiden raaka-aineita.	Lisätty tekstiin lomakkeelle 12.
Suunnitelmassa mainitaan, että Bihjávrin asutus on osavuotinen.		On jäänyt huomioimatta, että Pihtusjärvellä on osavuotista asutusta.	Lisätty tekstiä lomakkeelle 6.
Alueella tapahtuva tutkimus toteutetaan eettisesti ja kunnioittaen perinteisiä saamelaisia elinkeinoja ja kulttuuria niin, että tutkimuksesta ei aiheudu haittaa.	9	Tutkimuslupia myönnettäessä ja lupaehdoissa huomioidaan Laki Metsähallituksesta 3 luku 6 § mukaisesti saamelaisten kulttuurin harjoittamisen edellytykset saamelaisten kotiseutualueella.	Lisätty tekstiä lomakkeelle 9.
Alueen merkittävä kulttuuriperintö on kartoitettu vain osittain. Kulttuuriperinnön kokonaisvaltaista kartoitusta varten luodaan erillinen hanke.	14	Metsähallituksen Luontopalvelut tekee kulttuuriperintöinventointeja käytössä olevien resurssien mukaan, painottuen niille alueille, joissa nykyinen tai suunnitteilla oleva maankäyttö uhkaa alueella mahdollisesti olevia kulttuuriperintökohteita. Luontopalvelut pitää hyvänä ajatusta alueen kokonaisvaltaista kulttuuriperintöä kartoittavasta hankkeesta. Luontopalvelut ei kuitenkaan tee tutkimustyötä, eikä tuota kulttuuriperintötietoa ainoastaan tiedon itsensä vuoksi. Hankkeen vetäjän tulisi olla jokin muu taho, kuten yliopisto, Saamelaismuseum, Saamelaiskäräjät, tai paikallinen yhdistys.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Saamelaiskäräjien näkemyksen mukaan suunnitelma ei ole sellaisenaan hyväksyttävissä. Suunnitelmaluonnoksessa on otettava riittävällä tavalla huomioon Akwé: Kon -ryhmän, mutta myös Käsivarren paliskunnan, muun saamelaisen yhteisön ja Saamelaiskäräjien yleiset ja yksityiskohtaisemmat huomiot ja luotava konkreettisia toimenpiteitä niiden toteuttamiseksi sekä huomioissa esitettyjen uhkien ehkäisemiseksi.	18	Suunnitelmaluonnosta on täydennetty lausuntojen perusteella. Suunnitelmasta käydään vielä Saamelaiskäräjälain 9 § mukainen neuvottelu.	Ei muutosta suunnitelmaan
Saamelaiskäräjät esittääkin, että hoito- ja käyttösuunnitelmiin kirjataan tarkasti keskeiset uhkatekijät eli siida-järjestelmän huomioiminen ja yhteistyön vahvistaminen, kilpaileva maankäyttö ja laidunrauhan häiriintyminen sekä kaivostoiminta ja konkreettiset toimenpiteet, joilla uhkatekijöistä aiheutuneita haittoja pyritään ehkäisemään tulevaisuudessa. Toimenpiteet on toteuttava hoito- ja käyttösuunnitelmien täytäntöönpanon yhteydessä.	11, 12, 17b, 18	Taulukossa 11 on kirjattu suunnitelmatyön aikana esiin tuotuja saamelaiskulttuuria ja poronhoitoa uhkaavia tekijöitä. Taulukossa 12 on asetettu tavoitteet ja toimenpiteet uhkien torjumiseksi. Toimenpiteet on tarkemmin kuvattu ao. lomakkeilla, esimerkiksi yhteistyötä lomakkeella 18. Tavoitteiden toteutumista seurataan Akwé: Kon -toimintamallin mukaisesti.	Muokattu tekstiä lomakkeella 17B ja 18 (lisätty toive siidan edustajien läsnäolosta paliskunnan ja MH:n välisissä kokouksissa)
Saamelaiskäräjät muistuttaa, että saamelainen poronhoito, jota alueella harjoitetaan, nauttii perustuslain 17.3 §:n sekä Suomea sitovien kansain-		Saamelaiskäräjälain 9 §:n neuvottelut pidetään kaikista saamelaisten kotiseutualueen hoito- ja käyttösuunnitelmista lausuntokierroksen jälkeen,	Ei muutosta suunnitelmaan

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
välisten ihmisoikeussopimusten suojaa (mm. YK:n alkuperäiskansajulistus, YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus sekä YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus). Saamelainen perinteinen poronhoito on lisäksi biodiversiteettisopimuksen artiklassa 10(c) tarkoitettua alueen luonnonvarojen perinteistä käyttöä sekä artikla 8(j):n nojalla suojattua saamelaisten biologisen monimuotoisuuden suojelun ja kestävä käytön kannalta merkittävää tietämystä ja käytäntöä. Metsähallitus on lisäksi metsähallituslain 6.2 §:n nojalla velvoitettu turvaamaan saamelaisten saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytykset (ml. poronhoito, kalastus ja käsityö) sekä poronhoitolaissa säädettyjen velvoitteiden toteutuminen hallinnoimiensa luonnonvarojen hoidossa, käytössä ja suojelussa. Saamelaiskäräjät pyytää saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisia neuvotteluja hoito- ja käyttösuunnitelmista.		kun lausuntojen perusteella tehdyt muutokset suunnitelmaan on kirjattu.	
Saamelaismuseum Siida			
s. 4 ja s. 31: 2012 ja 2014 kulttuuriperintökohteet ovat jo muinaisjäännösrekisterissä	6		Poistetaan tarpeeton kohta tekstistä.
Valtioneuvosto tulee vahvistamaan koko Suomen valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, mutta tarkempaa aikataulua vahvistamiselle ei ole tiedossa s. 30	6		Korjataan tekstiin.
Entä arvokkaat perinnemaisemat? (Kalpio ja Bergman, Lapin perinnemaisemat), taulukko s. 32	6		Täydennetään tietoja arvokkaista maisemista.
Jarmo Lokio 1997: Lapin kulttuuriympäristöohjelma, s. 31	6		Lisätty viite
Entä alueen historia, paikalliset siidat, lapinkylät Rounala ja Suontavaara - poronhoidon ajallinen ulottuvuus ja jutaminen Norja-Ruotsi-Suomivälillä? s. 32	6		Täydennetään tekstiä.
S 32 Paikalliskulttuurista voisi jättää pois tai muotoilla toisin lauseet "Toki myös varhaisemmat..."	6		Jätetään mainittu kohta pois.
"alueen saamelainen kulttuurimaisema..." tätä voisi vielä muotoilla	6		Täydennetään tekstiä.
s. 62, taulukko: Kulttuuriarvot. Alue on kokonaisuudessaan saamelaista kulttuurimaisemaa. Kulttuurimaisemaa ei ole vain rakennettu ympäristö, vaan ne alueet ja kohteet, joita alueen käyttäjät niiden kulttuuristen sisäisten merkitysten kautta arvottavat tärkeiksi.	6		Täydennetään tekstiä.
Taulukosta 12, s. 69: Kulttuuriperintö puuttuu. Kulumisuhan alla olevat muinaisjäännöskohteet ja maisema, missä kohdassa huomioidaan? lisättävä sitten myös toimenpiteiden vaikutusten arviointiin ja seurantaan. kulttuuriperinnön tilaa seurattava myös.	12	Luontopalvelut seuraa kulttuuriperintökohteiden tilaa käytössä olevien resurssien puitteissa. Luontopalvelujen tavoitteena on v. 2016-2021 tehdä suojeluarvojen tarkastus maastossa 10 %:lle luonto-	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
		palvelujen hallinnoimilla alueilla olevista muinaisjäännöksistä. Vuosittain määritetään tarkastettavien kohteiden kriteerit ja tarkastuksen painopisteet, jotka hyväksytään prosessin ohjausryhmässä. Kriteerinä oli v. 2016 perinnebiotoopeilla olevat muinaisjäännökset. Lisäksi valtion strategiseen kiinteistövarallisuuteen kuuluvia muinaisjäännösten tilaa seurataan tarkemmin. Käsivarren erämaa-alueella ei ole strategisia muinaisjäännöskohteita.	
Enontekiön kunta			
Kunta toivoo, että lausunnosta poistettaisiin varaus siitä, että jatkossa voitaisiin selvittää mahdollisuutta Haltin uralla ajamiseen kuten muillakin metsähallituksen urilla (ei siis tarvitsisi opasta) Varauksen jättäminen lisäksi epävarmuutta ja toisi toimijoille turhia edunvalvontakuluja.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Rajat ylittävän yhteistyön maininta ansaitsee kiitosta.	12	Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Toivotaan, että Metsähallitus selvittää yhdessä Enontekiön kunnan ja muiden toimijoiden kanssa Kilpisjärven luontokeskuksen toiminnan kehittämistä yhteistyökumppaneiden yhteisten resurssien puitteissa.	15	Metsähallitus pyrkii kehittämään luontokeskuksen toimintaa yhteistyössä kunnan kanssa.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Hoito- ja käyttösuunnitelmien seuraamisessa tulisi olla enemmän reagointi- ja neuvotteluvaraa niiden voimassaoloaikana. Esimerkiksi matkailussa tapahtuu lyhyelläkin aikavälillä trendien muutoksia. Hoito- ja käyttösuunnitelmien seurannassa toivottaisiin mahdollisuutta mm. kokeiluluonteisiin aktiviteetteihin.		Erämaalain mukaan erämaa-alueille on laadittava hoito- ja käyttösuunnitelma, jonka ympäristöministeriö (aiemmin maa- ja metsätalousministeriö) hyväksyy. Metsähallituksella ei ole valtuuksia juurikaan poiketa hoito- ja käyttösuunnitelman linjauksista. Suunnitelman tarkistusvaiheessa mahdolliset muutokset vahvistaa ympäristöministeriö.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Hoito- ja käyttösuunnitelma perustuu Metsähallituksen sisäiselle lomakejärjestelmälle ja on maallikoille vaikeasti hahmotettava ja osin sekava kokonaisuus. Tämä vaikeuttaa kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia Enontekiön kunta esittääkin, että MH selkeyttäisi lausunnolle lähteviä hoito- ja käyttösuunnitelmia.		Samaa palautetta on tullut muistakin nykymuotoisista hoito- ja käyttösuunnitelmista. Metsähallitus pyrkii parantamaan lausunnolle lähetettävien suunnitelmien yhteenvedon rakennetta ja selkeyttä.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Enontekiön yrittäjät			
Haltin risureittiä ei tulisi muuttaa avoimeksi moottorikelkkauraksi. Luvanvaraiset ja opastetut safarit sopivat paremmin alueelle, jolla on runsaasti lihasvoimin tapahtuvaa retkeilyä.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan
Kilpisjärven matkailutarjonnan monipuolistamiseksi olisi sekä Käsivarren erämaa-alueella, että Saanan alueella otettava huomioon myös koiravaljakko- ja maastopyörätuotteiden lisääntyvä kysyntä. Matkailusesongin pidentäminen keskitalven suuntaan voi tapahtua ainoastaan kansainvälistä	13A, 15, 17	Maastopyöräily on sallittua koko erämaa-alueella ja siihen sopivia reittejä on runsaasti.	Ei muutosta suunnitelmaan

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
matkailua lisäämällä. Korvavaljakkoajelut ja -safarit ovat kansainvälisten matkailijoiden kävijäpalautteen perusteella kaikkein suosituimpia ohjelma muualla Lapissa. Maastopyöräilyn edellytyksiä parantamalla voitaisiin lisätä kevään, kesän ja syksyn kävijämääriä.		Koiravaljakoilla ajaminen on jokamiehenoikeus, mutta yritystoiminta ohjataan tietyille reiteille, joista on sovittava yhdessä paliskunnan ja siidojen kanssa. Koiria varten perustetaan taukopaikkoja, koiraparkkeja.	
Erämaa-alueella tarvittaisiin matkailuyritysten käyttöön suunniteltuja tukikohtia, joissa voisivat yöpyä ja pitää taukoa esimerkiksi opastetut moottorikelka- ja koiravaljakkosafarit sekä opastetut hiihto-, maastopyörä- ja patikkavaellukset. Esimerkiksi käytöstä poistuvia autiotupia voitaisiin osoittaa yritystoiminnan tukikohdiksi, joko nykyisillä sijainneillaan tai paremmin tarpeita vastaaviin paikkoihin siirrettynä.	15	Käsivarren erämaa-alueella on Porojärven, Jogasjärven ja Hirvasvuopion vuokrakämpät yrityskäytössä, lisäksi varaustupien petipaikat ovat tietyin edellytyksin omin voimin liikkuvien yrityskäytössä. Suunnitelma mahdollistaa tupien yrityskäytön kehittämisen em. tupien tapaan.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Reittien rakenteet tulisi pitää hyvässä kunnossa, Palojärvi-Kilpisjärvi-reitin merkinnät uusia välittömästi, sillat, ml. Torisenon silta kunnostaa mahdoll. pian, Saanan lähireiteistä osa kunnostaa maastopyöräilyyn sopiviksi, luontotalon tarjontaa monipuolistaa ja aukioloaikoja laajentaa.	15	MH kunnostaa reittiverkkoa resurssien puitteissa ja pyrkii yhdessä muiden toimijoiden kanssa turvaamaan luontotalolle optimaaliset aukioloajat.	Ei muutosta suunnitelmaan
Kilpisjärven kyläyhdistys			
Kyläyhdistys puoltaa metsähallituksen suunnittelemaa toimenpiteitä, jotka liittyvät luonnonsuojeluun Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmassa.	14	Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan
Kyläyhdistys näkee erityisen hyvänä asiana autio- ja varaustupien mahdollisia siirtoja alueille, jossa niille olisi enemmän käyttöä. Yritysten käyttöön suunnitelmassa on varattu yksi autiotupa, joka on hyvä asia, mutta ei riittävä. Paikallisten yritysten tarpeet tulisi ottaa suunnitelmassa vielä paremmin huomioon.	15	Käsivarren erämaa-alueella on Porojärven, Jogasjärven ja Hirvasvuopion vuokrakämpät yrityskäytössä, lisäksi varaustupien petipaikat ovat tietyin edellytyksin omin voimin liikkuvien yrityskäytössä. Suunnitelma mahdollistaa tupien yrityskäytön kehittämisen em. tupien tapaan.	Ei muutosta suunnitelmaan
Helikopterin laskeutumispaikkoja ei tulisi vähentää.	17	Laskeutumispaikkojen valitseminen tähtää siihen, että mahdollinen lentotoiminnan lisääntyminen ei aiheuta ristiriitoja eri käyttäjäryhmien välille ja että kävijävirtojen ohjaaminen on hallittua.	Ei muutosta suunnitelmaan
Luontokeskuksen kehittäminen ja aukioloaikojen pidentäminen nähdään tärkeänä koko Kilpisjärven kylän kehityksen kannalta.	15	Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan
Luontomatkailun kansainvälinen kehittäminen ja alueen tunnettavuuden lisääminen yhdessä Norjan ja Ruotsin kanssa on hyvä asia.	15	Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan
Kyläyhdistys on ehdottomasti vastaan Haltin risureitin muuttamista moottorikelkkailu-uraksi.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmaa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin	Ei muutosta suunnitelmaan
Kyläyhdistys toivoo, että MH kohtelee kaikkia paikallisia toimijoita tasapuolisesti.		Metsähallitus noudattaa lainsäädäntöä.	Ei muutosta suunnitelmaan

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Luonnonvarakeskus			
MH:n tulisi yhteistyössä esim. Oulun yliopiston kanssa harkita siemen- ja näytepankin luomista uhanalaisten ilmastomuutoksen myötä todennäköisesti Suomesta katoavien tunturikasvilajien geeniperimän säilyttämiseksi.	14	Siemen- ja näytepankin luominen ei kuulu Metsähallituksen tehtäviin, mutta MH voi toimia asiassa yhteistyötahona.	Ei muutosta suunnitelmaan
Lapin maakunnallisesti tärkeät lintualueet tulee huomioida hoito- ja käyttösuunnitelmissa.	5	Tieto maakunnallisesti tärkeistä lintualueista puuttuu. Lajisto on huomioitu.	Lisätty tiedot lomakkeelle 5
Suunnitelman toteamus, että tiedot pienempien nisäkkäiden runsaudesta ja levinneisyydestä ovat puutteellisia ei ole reilu. Kilpisjärven aseman ja Luken tutkijat ovat selvittäneet vuosikymmenien ajan mm. myyrien ja tunturisopulin esiintymistä ja kantojen dynamiikkaa. Naalin yhteydessä kirjoitetaan, että suurtuntureilla naalin pesinnöillä on paremmat mahdollisuudet onnistua kuin muualla, mutta kettu on selvitysten mukaan asettunut entisille naalialueille myös korkeimmilla paikoilla.	5	Suunnitelmaa tukeva kommentti piennisäkkäistä. Metsähallituksen selvitysten mukaan kettu on toki levinnyt myös korkeammille tuntureille, mutta sitä ei ole siellä niin paljon kuin alempana.	Täydennetty tekstiä lomakkeella 5.
Saamenkielisen paikannimistön ja käsitteiden (siida-tokkakunta) oikeellisuuteen tulee kiinnittää huomiota. Mm. Raittijärven alkuperäinen nimi Ávžžášjávri on syytä mainita.		Termistössä on epätarkkuutta ja virheitä. Saamenkieliset nimet mainitaan, kun paikka mainitaan ensimmäisen kerran. Siidan suomenkielistä nimitystä tokkakunta on käytetty myös saamelaiden tuotamissa tekstiosissa.	Muokataan tekstiä.
Siidan suomenkielinen vastine ei ole tokkakunta, vaan porokylä tai kyläryhmä. Kova-Labba > Gová-Labba.		Siidajärjestelmästä ei anneta tekstissä oikeaa kuvaa ja käytetyt termit ovat osin vääriä. On perusteltua kirjoittaa siidojen nimet suomenkielisessä suunnitelmassa suomeksi ja saamenkielisessä saameksi.	Lisätty siidojen saamenkieliset kirjoitusasut ja käytetty pääosin sanaa siida.
Kulttuuriperintöön liittyen kuulostaa oudolta, että "alueella ei ole kansallista... (6/1)". Tämä ei varmaan pidä paikkaansa Käsivarren ylätuntureiden osalta. Tässä yhteydessä voisi myös pohtia kansallismaiseman käsitettä suhteessa kansaan (Saamen kansa/Suomen kansa).		Alueella ei ole kansallismaisemia, mutta alueella on muita arvokkaita maisema-alueita. Metsähallitus ei tee päätöksiä kansallismaisemista, eikä kansallismaiseman käsitteen pohtiminen ei ole hoito- ja käyttösuunnitelman tehtävä.	Ei muutosta.
Helikopteriliikenteen tuominen alueelle ei ole hyvä asia. Suunniteltujen hekojen laskeutumispaikkojen määrä (10 kpl) tuntuu suurelta. Se tulee aiheuttamaan säännöllistä lentoliikennettä ja häiriötä, jonka seurauksena alueen erämaisuus tulee kärsimään.		MH ei pyri lisäämään helikopteriliikennettä alueella. Suunnitelma pyrkii ohjaamaan olemassa olevaa helikopteriliikennettä ja rajoittamaan lentoa tietyille paikoille. Nykyisin kopterit laskeutuvat mihin asiakas haluaa.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Koska suunnitelma tähtää tulevaisuuteen, pitäisi ottaa paremmin huomioon maastopyörien, myös sähköavusteisten, käytön voimakas lisääntyminen ja vähintään kommentoida sitä, onko niillä jatkossakin pääsy kaikille paitsi Saanan rajoitusosalle ja Annjaloanjin suojelualueelle.	17	Sähköavusteiset polkupyörät rinnastetaan Ajoneuvolain 19§:ssä polkupyöriin, joilla ajaminen on jokamiehenoikeus. Ehtona on, että pyörä on varustettu sellaisella enintään 250 watin tehoisella sähkömoottorilla, joka toimii vain poljettaessa ja kytkeytyy toiminnasta viimeistään nopeuden saavut-	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
		taessa 25 kilometriä tunnissa. Jokamiehenoikeuksien rajoittaminen vaatii vahvat perusteet myös suojelualueilla.	
Suunnitelmassa todetaan (sivu 10) "Pyritään rauhoittamaan poronhoidolle erityisen tärkeitä vasotus- ja talvilaidunalueita muulta toiminnalta". Miten tämä tehdään kun jokamiesretkeilyä ei ole rajoitettu muuta kuin A:n suojelualueella ja esim. koiravaljakolla saa ajaa kaikkialla, jos se ei ole yritystoimintaa?	17 b	Erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmalla ei voi rajoittaa jokamiehenoikeuksia. Kyseinen kirjaus liittyy yritystoiminnan ja erityisesti moottorikelkkaliikenteen ohjaamiseen.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Olisi hyvä avata mitä tarkoitetaan kv. Luontomatkailuhankkeella, vaikkapa liitteenä.	12	Norjalaisten kanssa tehdään luontomatkailun ohjaamiseen ja kehittämiseen liittyvää yhteistyötä mm kehittämällä luontokeskusten toimintaa ja yhteisiä reittejä	Lisätty tekstiä
Suunnitelmassa ei mainita lainkaan uhanalaisia kalalajeja, vaikka ne muodostavat keskeisen osan alueen vesistöjen kalalajistoa toisin kuin Etelä-Suomessa. Ei tuoda esille, että alue on Itämeren lohien pohjoisinta ja pisimmän vaellusmatkan päässä olevaa (ja siten luontoarvoiltaan ainutlaatuista) lisääntymisaluetta. Pitäisi tuoda esiin kalalajistoon liittyvät vahvat suojeluarvot, myös muualla kuin erätalouden yhteydessä.	5	Aiheellinen kommentti. Käsivarren erämaa-alueen kalasto, uhanalaiset kalalajit ja luonnontilaiset vesistöt ovat luontoarvoiltaan merkittävä kokonaisuus.	Lisätty kalaston kuvausta lomakkeelle 5.
"vesistöjen tila" po. "Vesistöjen ja niiden eliöstön tila", koska käsitellään myös kalastoa ja kalastusta.	12	Aiheellinen huomio	Muokattu tekstiä.
Vapakalastuksen säätelyn uutta elementtiä, lupamäärien kiintiöintiä sen mitoituksen periaatetta ja yhteyksiä asetettuihin tavoitteisiin ei tuoda esille, sitä ei mainita osana hks:n toteutusta, eikä myöskään arvioida sen vaikutuksena, saati tuoda esiin sen vaikutusten seuranta- tai mitoitusarpeita.	16	Vapakalastuksen lupamäärien säätely on Metsähallituksessa ollut osana kalastuksen mitoitus- ja 2000-luvun alusta lähtien. Lupa-alueiden kalastusta säädellään lisäksi lupakohtaisilla erityisehdoilla/säännöillä, kuten mm. lupakohtaisilla saalisrajoituksilla. Kalastusta mitoittaessa on perusteena, että kalastusta harjoittaessa pyritään kalastuslain 1 §:n mukaisesti turvaamaan kalavarojen kestävä ja monipuolinen tuotto, kalakantojen luontainen elinkierto sekä kalavarojen ja muun vesiluonnon monimuotoisuus ja suojelu ja että kalakantaa käytetään hyväksi järkipäisesti ja ottaen huomioon kalataloudelliset näkökohdat. Kestävän kalastuksen enimmäismäärää mitoittaessa kalastusta koskevat lupa-aluekohtaiset kiintiöt perustuvat parhaaseen käytettävissä olevaan alueen vesistöjä koskevaan tieteelliseen tutkimus- ja seurantatietoon. Kalastuksen mitoitus tehdään varovaisuusperiaatetta noudattaen. Tutkimustulosten lisäksi huomioidaan paikalliseen kalastajätietoon nojautuvat, perustellut arviot kalakannan tilasta.	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
		Jatkuva seuranta tai tutkimustoiminta ei ole tarkoituksenmukaista, eikä se ole resurssien puitteissa mahdollistakaan. Eri kalakantojen tilaa arvioivia tutkimuksia suoritetaan tarpeen mukaan tai jos siihen ilmenee ilmeistä tarvetta mm. kalastajien yhteydenottojen tai saalispalautteiden perusteella. Tutkimukset tehdään yhteistyössä tutkimusta suorittavien tahojen kanssa (yliopistot, Luke ym.). Lupa-aluekohtaisiin lupamääriin alueellisiin rajoituksiin ym. voidaan kalakannan tilan tms. johdosta reagoida nopeastikin tilanteen niin edellyttäessä Metsähallituksen ja kalastusalueen/kalatalousalueen toimesta.	
Suunnitelmassa voisi lyhyesti tarkastella aivan keskeisimpiä näköpiirissä olevia kalastukseen ja kalakantojen hoitoon vaikuttavia tekijöitä kuten taimenen uusia alamittoja ja niiden soveltamismahdollisuuksia alueella, sekä lohen osata vahvaa kytköstä Suomen ja Ruotsi rajajokisopimukseen ja sen toteutukseen.	16	Metsähallituksen kalastusjärjestelyt ja kalavesien hoito mitoitetaan ekologisesti ja sosiaalisesti kestävästi. Kalastuksessa ja kalavesien hoidossa hyödynnetään ensisijaisesti luontaisia kalakantoja ja hoito perustuu ensisijaisesti kalastuksen säätelyyn. Uusien alamittojen vaikutukset ja niiden vaikutusten arviointi ja hyödyntäminen tulee perustua tutkittuun tietoon ja näin lyhyellä aikajaksolla ei ole vielä tarkoituksenmukaista eikä mahdollista arviointien tekemiselle. Mikäli tulevaisuudessa tehdään mainittuja arviointeja alamitoista sekä niiden soveltamista kalataloussuunnitteluun edellyttäisi se tiiviimpää yhteistyötä, tiedonvaihtoa ja kalatalousjärjestelmien kuten valtakunnallisen saalispalauttejärjestelmän kehittämistä valtion eri kalatalousviranomaistahojen kesken (Luke, ELY-keskus ja Metsähallitus).	Ei muutosta suunnitelmaan.
Pilkkiarkkien määrä ja nykyinen tilanne ongelmiseen olisi hyvä kuvata tarkemmin ja selvittää, mitä ongelmalle aiotaan tehdä.	7A	Tällä hetkellä seitsemällä yrityksellä on arkkeja yhdeksällä eri järvellä, yksityisten arkkien määrästä ei ole tietoa. Esim. Pihtusjärvellä on kolmella yrityksellä arkkeja, Toskalilla neljällä. Yritysten arkkitoiminta on ohjeistettu. Arkkien määrä on pysynyt samana useita vuosia. Tähän mennessä ei ole ollut tarvetta rajoittaa arkkien määrää yhdellä järvellä, mutta jos toiminta lisääntyy, sitä voidaan harkita.	Lisätty tekstiä lomakkeille 7A ja 12.
Ehdottoman tärkeää on, että jatkossakin rhy ja MH voivat sopia yhteiset pelisäännöt metsästyksen suhteen.	16	Metsähallitus kuulee vuosittain eri sidosryhmiä, joissa on myös rhy mukana.	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Käsivarren paliskunta			
Käsivarren erämaa-alue kuuluu Suomanjårgan, Käsivarren saamelaiden keskeistå laidunalueetta, mutta heidån harjoittamansa tunturiporonhoito on suunnitelmassa jäänyt vähålle huomiolle. Saamelaiden elåmåstå alueella suunnitelma sisältåå niukasti tietoa.	6	Suunnitelmassa esitellåån yksityiskohtaisemmin lähinnå Metsåhallituksen hoidossa olevia asioita (retkeilyrakenteet, lajien ja luontotyyppien ja kulttuuriperinnån tila).	Saamelaiskulttuuriosaa tåydennetty.
Suunnitelma sisältåå niukasti tietoa alueen alkuperåisvåestån, saamelaiden, elåmåstå Suomanjårgassa, Kåsivarressa. Saamelainen-sanaa pyritåån vålttåmåån ja kåytetåån vain niisså yhteyksisså, joissa sanan kåyttåminen on pakollista. Alueella nykyåån asuvista kåytetåån sanaa paikalliset. Paikallinen våestå on varsin heterogeenistå niin etnisesti, kulttuurisesti, ammatillisesti kuin elåmåntavallisesti. Paikallisen våestån våljå kåsite, joka kåytånnosså sisältåå erilaisia ryhmiå ulkomaalaisista maanomistajista ja ulkopaikkakuntaisista koiratarhanomistajista perinteisiå elinkeinojaan harjoittaviin saamelaisiin, aiheuttaa haittaa ja vahinkoa saamelaisvåestålle ja poronhoidolte, joiden edut poikkeavat eniten ja ovat ristiriidassa muun kåyttåjåkunnan etujen kanssa.		Paikallinen våestå tarkoittaa kunnassa asuvia ihmisiå, ja Metsåhallitus kåyttåå termiå tåsså tarkoituksessa.	Muokattu tekstiå, vaihdettu sanan "paikallinen" tilalle joissakin yhteyksisså sana "kuntalainen".
Suomenkielisten nimien sijasta tulee kåyttåå alkuperåisiå saamenkielisiå nimiå. Nammakka nimistå paikkaa Suomanjårgassa (Kåsivarressa) ei ole, mutta Njamatjåvri ja Njamatvuopmi kyllå ovat. Åvzzåsjåvri (Raittijåvri), Bihçosjåvri, Vişşat (Saarikoski), Leahttåseatnu, Jiehtanasvuopmi, Megonjåvri, Govdajohka	Luku 1	Nimistå vaatii tåsmennyksiå ja korjauksia, mutta ei ole perusteltua kåyttåå sellaisia saamenkielisiå paikannimiå, joita lukija ei tunnista. Esimerkiksi Nammakka on yleisesti kåytetty paikannimi. Saamenkielinen nimi pyritåån mainitsemaan, kun paikka mainitaan tekstisså ensimmäisen kerran. Saamenkåånnås valmistuu myõhemmin.	Korjattu nimiståå
Eråmaa-alueita perustetaan alueiden eråmaaluonteen sållyttåmiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen turvaamiseksi sekå luonnon monipuolisen kåytån ja sen edellytysten kehittåmiseksi. Yhteenvedossa laissa kåytettyå sanamuotoa on muutettu ja puhutaan luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin luontaisten edellytysten turvaamisesta.	Yhteenveto, luku 2	Yhteenvedon sanamuoto on peråisin lain yksityiskohtaisista perusteluista, kuten ao. kohdassa todetaan, ei laista. Selvyyden vuoksi on parasta kåyttåå kummassakin kohdassa vain lakitekstiå.	Teksti muutettu
Jårvistå tulee kåyttåå saamenkielisiå nimiå: Leahttåseatnu, Geaggåneatnu, Gahperus/Gahperusat, Gahperuslatnja, Roahpi, Bihços -, Derpmes-, Boazo- ja Somåsjåvri, Håldi ja Håldiçohkka, Leahttåseatnu, Ritniçohkka, Govddosgåisi, Doareseatnu, Muonnjagorzi, Megonoaivi/-vårri, Çoavçesoavi, Gaskkasjohka, Govdajohka, Meallejåvri	Luku 3	Nimistå vaatii tåsmennyksiå ja korjauksia, mutta ei ole perusteltua kåyttåå sellaisia saamenkielisiå paikannimiå, joita lukija ei tunnista. Saamenkielinen nimi pyritåån mainitsemaan, kun paikka mainitaan tekstisså ensimmäisen kerran. Saamenkåånnås valmistuu myõhemmin.	Korjattu nimiståå
Paikannimet saamenkielisinå: Håldi, Åillahasvårri, Jiehkkaş, Jogaşjåvri, Hirvås(vuohppi), Våncajåvri, Sieiddeoaivi/Sieiddenibba, Bihçosjåvri ja Bierfejåvri. Raittijårven saamenkielinen oikea nimi on Åvzzåsjåvri, jota ni-meå edelliset sukupolvet pelkåståån kåyttivåt. Raittijåvri-nimistå paikkaa ei edes ollut. Nimi otettiin kåyttåån suomenkielen vaikutuksesta 1960-luvulla.	Luku 6	Suomenkielisesså tekstisså kåytetåån ymmårrettåvyyden takia suomenkielisiå paikannimiå. Saamenkielinen nimi pyritåån mainitsemaan, kun paikka mainitaan ensimmäisen kerran.	Tåydennetåån saamelaiskulttuuriosan tietoja.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Koko erämaan alue on ollut ja on yhä edelleen saamelaisille ja heidän poroilleen tärkeä elinalue, koti. Saamelainen elämäntapa on aina jättänyt luontoon vain vähän jälkiä, jos juuri lainkaan, joten siitä ei ole juurikaan jäänyt länsimaisen tutkimusperinteen mukaista fyysisesti todennettavaa kulttuuriympäristöä. Saamelainen itse kuitenkin näkee luonnossa liikkessaan edellisten sukupolvien jälkiä. On asumasijoja, kaarrepaikkoja, purnuja, peuranpyyntikuoppajonoja muutamia mainitakseen. Käsivarren erämaa-alue kuului aikoinaan Tornion lapin Rounalan (Ruovdnál) lapinkylään ja pieni osa Suonttavaaran (Suovditvárri) lapinkylään, jotka oli verollepantu pääelinkeinonsa poronhoidon harjoittamisesta viimeksi vuonna 1695. Tämän maaveron (lapinvero) maksu lakkasi lailla vuonna 1924. Valtion maanomistusoikeus on ollut alusta alkaen epäselvä. Eduskunnan perustuslakivaliokunta on pitänyt tutkimuksen valossa valtion omistusoikeutta valtionmaahan ”kyseenalaisena” ja katsonut lapinkylän osakkailla olleen ja varteenotettavasti edelleenkin olevan ”omistusoikeus” veromaihinsa kuten porolaidunmaihin		Suunnitelmassa on tarkoitus esittää tiivis kuvaus alueen historiasta ja kulttuuriperinnöstä, niiltä osin kuin se on alueen hoidon ja käytön kannalta olennaista.	
Nimet saamenkielisinä: Bálojávri, Somášjávri, Bihčosjávri, Hálđi, Boazojávri, Boazoeatnu, Leahtáseatnu, Loassojávri, Urttašjávri, Vuopmegešjávri, Megonjávri, Derpmesjávri, Válddejohka, Doskaljávri, Gáicajohka, Ropmeáeatnu, Doareseatnu ja Goapmajohka. Unnajávrráš (Aatsa), Hálđi, Hirvásvuohppi, Jogašjávri, Gaskkasjohka, Gođđoguoika, Goapmajohka, Megonjávri, Boazojávri, Suhpejohka, Roahpi, Dápmá ja Deatnomuotki, Ruvnnavuohppi.		Suomenkielisessä tekstissä käytetään ymmärrettävyyden takia suomenkielisiä paikannimiä. Saamenkielinen nimi pyritään mainitsemaan, kun paikka mainitaan ensimmäisen kerran.	Lisätty tekstiin saamenkielisiä paikannimiä.
luontomatkailuyrityksille ei tule myöntää safaritoimintaan maastoliikennelupia moottorikelkkaurien ulkopuolelle.	13A	HKS:ssa esitetään safariurien vähentämistä nykyiseen nähden, vyöhykejakoon perustuen. Vuosittaisissa maastoliikennekokouksissa sovitaan matkailuyrittäjien urat siten, ettei porojen laidunrauha häiriinny.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Paikanimet Čuovžajávri. Tunturialueelle ei tulisi myydä vieraspaikkakuntalaisille lupia riekonmetsästyksen	Luku 8	Metsähallituksen on asetetun lain mukaan tarjottava metsästysmahdollisuuksia kaikille kansalaisille. Ei ole mahdollista sulkea joitakin kansalaisia metsästysmahdollisuuden ulkopuolelle.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Saamelaisväestön kulttuurimuotoon olennaisesti kuuluvaa kalastuselinkeinon harjoittaminen tulee turvata ja suojata aiheettomilta rajoituksilta	Luku 8	Mahdolliset kalastusajotukset koskevat kaikkia samalla tavalla. Paikallisista rajoituksista sovitaan kalatalousalueen kanssa ja niihin on oltava hyvät perusteet.	
Luontomatkailuyritysten tilapäisen ohjelmapalvelutukikohdan rakenteet tulee poistaa erämaa-alueelta ennen lumen sulamista	Luku 13A	Ns. pilkkiarkkien kuljettaminen maastosta kesäksi on tuottanut ongelmia kevään vaihtelevien säiden	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
		takia. Nyt kokeillaan menettelyä, että arkit varastoidaan yhteen paikkaan kesäksi. Arkkeja ei saa käyttää kesällä majoittumiseen.	
Porokylästä tulee käyttää sanaa siida. Käsivarren paliskunnassa on kolme pääsiidaa, Gováid ja Labbaid siida, Gáijjogiid siida sekä Ergoniid siida, näiden lisäksi yksi poromies hoitaa porojaan erillään muista.	Luku 10 b	Tekstissä on käytetty termejä huolimattomasti, mutta siidoista on perusteltua käyttää suomenkielisessä tekstissä suomenkielisiä nimiä.	Tekstiä tarkennettu-
Esiintyvät paikannimet tulee saattaa saamenkielisiksi Bearavárri, Gilbbesjávri, Virdni, Derpmesvárri, Njamatvuopmi, Ruossačearru/Ruoššačearru, Doareseatnu, Ropmáeatnu, Leahtáseatnu ja Jiehtáeatnu. Áhkoavi, Jea-geloavi, Ánotvárri, Fállevarri, Suolojávri, Boazojávri, Ávžžášjávri, Loasso-jávri, Riimmajávri, Gahperus/Gahperusat ja Gahperuslatnja.	Luku 10	Suomenkielisessä tekstissä käytetään ymmärrettävyyden takia suomenkielisiä paikannimiä. Saamenkielinen nimi pyritään mainitsemaan, kun paikka mainitaan ensimmäisen kerran.	Lisätty tekstiin saamenkielisiä paikannimiä.
Motorisoidun liikenteen tulee olla ohjattua ja säänneltyä.	Luku 12	Motorisoitua liikennettä ohjataan ja säädelään.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Haltin uraa ei tule avata maastoliikenneuraksi.	Luku 13 A	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitel-massa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtu-viin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Moottorikelkkailu tulee ohjata moottorikelkkaurille. Moottorikelkkasafareille ei tule myöntää lupaa moottorikelkkaurien ulkopuolelle.	Luku 13B	Moottorikelkkailu ohjataan pääasiassa urille. Safa-ritoiminnalle halutaan kuitenkin mahdollisuuksia myös muualle, kuten pilkkijärville. Yrittäjien lupiin kirjataan, että heidän on otettava yhteyttä siihen siidaan, jonka alueella he toimivat ja varmistet-tava, ettei toiminnasta aiheudu haittaa poroille. Yrittäjät toimivat maastoliikennekokouksessa sovi-tuilla reiteillä ja sovittuna aikana.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Koiravaljakoilla liikkuminen tulee keskittää vain Kilpisjärven ja Haltin väli-selle merkitylle talvireitille	Luku 13A	Koiravaljakoilla ajaminen on ympäristöministeriön mukaan jokamiehenoikeus. Koiravaljakkoyritystoi-minta on ohjattu virkistysvyöhykkeelle. Toimintaa voidaan ohjata lisäksi palveluvarustuksella, esi-merkiksi koiraparkeilla, ja viestinnän keinoin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Vieraspaikkakuntalaisille voidaan sallia metsästys vain rajoitetuilla alu-eilla.	Luku 16	Metsähallituksen on asetetun lain mukaan tarjot-tava metsästysmahdollisuuksia kaikille kansalai-sille. Ei ole mahdollista sulkea vailla perusteita joi-takin kansalaisia metsästysmahdollisuuden ulko-puolelle.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Tunturialueella riekkoa saa pyytää vain ansoilla.	Luku 16	Metsähallituksen on asetetun lain mukaan tarjotta-va metsästysmahdollisuuksia kaikille kansalaisille. Ei ole mahdollista sulkea vailla perusteita joitakin kansalaisia metsästysmahdollisuuden ulkopuo-llelle.	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Saamelaisväestön kulttuurimuotoon olennaisesti kuuluvaa kalastuselinkeinon harjoittamista tulee suojata aiheettomilta rajoituksilta ja saamelaisilla tulee olla metsästys oikeus koko alueella	Luku 16	Mahdolliset kalastusajotukset koskevat kaikkia samalla tavalla. Paikallisista rajoituksista sovitaan kalatalousalueen kanssa ja niihin on oltava hyvät perusteet. Metsästys oikeus on sidonnainen maanomistukseen. Jos metsästys oikeutta on rajoitettu tai se on kumottu kokonaan luonnonsuojelulailla, niin koskee se tällöinen kaikkia kansalaisia.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Paliskuntain yhdistys			
On hyvä, että reitit keskittyvät jo olemassa oleville matkailualueille ja syrjävyöhyke pidetään mahdollisimman luonnontilaisena.	13A	Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Maasuurpetojen porotaloudelle aiheuttamat vahingot ovat olleet erittäin korkealla tasolla viimeisen kymmenen vuoden ajan. Ainoa keino vähentää vahinkoja ja porotalouden kannattavuuden heikkenemistä sekä valtion petovahinkokorvausten maksutaakkaa, on vahinkoa aiheuttavien maasuurpetojen poisto. Erityisen suurta vahinkoa aiheuttavien petojen poikkeuslu-pametsästys tulee olla mahdollista myös suunnittelualueella.		Suunnitelma ei ota kantaa petojen poikkeuslu-pamenettelyyn.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Käsivarren paliskunta vastustaa Kilpisjärveltä Haltille vievälle risureitin muuttamiseksi moottorikelkkauraksi tai vastaavaksi. Reitti aiheuttaa poronhoidolle haittaa ja lisää myös laitonta maastoliikennettä. Paliskunnan kanta tulee huomioida suunnittelussa. Mikäli risureitistä tehdään moottorikelkkaura tai vastaava, on paliskunnan kanssa neuvoteltava riittävän aikaisessa vaiheessa poronhoitolain 53 §:n mukaisesti.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitel-massa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnoissa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaa matkailussa tapahtuviin muutoksiin. Jos uran avaamista aletaan joskus suunnitella, siitä neuvotellaan kuten poronhoitolaki edellyttää.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Muuten poronhoito on huomioitu suunnittelussa riittävästi. Mahdollisia uusia reittejä, maastoliikennettä, muuta maankäyttöä tai muita poronhoitoon vaikuttavia toimenpiteitä suunniteltaessa on jatkossakin paliskunnan kanssa neuvoteltava.		Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Enontekiön riistanhoitoyhdistys			
Rhy toteaa, ettei suunnitelmassa ole riista-asoiden osalta huomauttamista. Lisäyksenä voisi kirjata oikeuden Poliisille annettavaan suurriistavirka-apuun (SRVA) liittyvään moottorikelkan ja mönkijän käyttöoikeuteen alueella.		Virkatehtävissä liikkuvilla on oikeus moottoriajo-neuvon käyttöön.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Edellytämme, ettei tulevissa alueen järjestyssäännöissä tai muissa sää-döksissä rajoiteta paikallisten metsästäjien ja riistanhoitoyhdistyksen oi-keuksia.		Rajoituksia ei ole suunnitteilla, eikä metsästyslain 8§ oikeuksia voi rajoittaa hoito- ja käyttösuunnitel-malla tai järjestyssäännöllä.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Johti Sappelaččat			
Suunnitelma sisältää niukasti tietoa alueen alkuperäisväestön, saamelais-ten, elämästä Suomanjargassa, Käsivarressa. Sen sijaan annetaan mieli-kuva, että aluetta ovat käyttäneet porojensa laidunmaana naapurimaan	6	Suunnitelmassa on tarkoitus esittää tiivis kuvaus alueen historiasta ja kulttuuriperinnöstä, niiltä osin kuin se on alueen hoidon ja käytön kannalta olen-naista.	Täydennetään saamelais-kulttuuriosaa.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
saamelaiset, mikä ilmenee Saanan alueen hks:ssa 6 Kulttuuriperintö-kohdan alueen kuvauksessa "Kilpisjärven tienoo on ollut 1800-luvun lopulla ilmeisesti Ruotsin alamaisina olleiden saamelaisten porojen laidunta". Saanaa saamelainen pyritään välttämään ja käytetään vain niissä yhteyksissä, jossa sanan käyttäminen on pakollista.			
Käsivarren luonnon säilyttäminen mahdollisimman muuttumattomana on edellytys saamelaisten poronhoidon, tunturiporonhoidon, harjoittamiselle alueella. Sen lisäksi tarvitaan keskeisille porolaitumille suojaa ulkoapäin tulevilta uhkilta. Tällainen suoja voisi olla laajojen alueiden varaaminen vain saamelaisten harjoittamalle tunturiporonhoidolle, kalastukselle ja metsästykselle. Ehdotuksia saamelaisten elämä nyt ja tulevaisuudessa turvaaviksi toimiksi suunnitelma ei sisällä.		MH on yrittänyt joissakin erämaiden hoito- ja käytösuunnitelmissa rajata joitakin oikeuksia vain saamelaisille, mutta se ei ole nykyainsäädännön mukaan mahdollista.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Suunnitelmassa tulee käyttää ensisijaisesti alkuperäistä saamenkielistä nimitystä (lausunto sisältää paljon esimerkkejä).		Suomenkielisessä tekstissä käytetään ymmärrettävyyden takia suomenkielisiä paikannimiä. Saamenkielinen nimi pyritään mainitsemaan, kun paikka mainitaan ensimmäisen kerran.	Lisätty saamenkielistä nimitystä.
Valtion maanomistus on ollut alusta alkaen epäselvä Käsivarressa.		MH toimii nykyainsäädännön mukaan ministeriöiden ohjauksessa	Ei muutosta suunnitelmaan.
Tunturialueelle ei tulisi myydä vieraspaikkakuntalaisille lupia riekonmetsästyksen.	16	Metsähallituksen on asetetun lain mukaan tarjottava metsästysmahdollisuuksia kaikille kansalaisille. Ei ole mahdollista sulkea joitakin kansalaisia metsästysmahdollisuuden ulkopuolelle.	Ei muutosta suunnitelmaan
Porokylissä tulee käyttää sanaa siida. Kolme pääsiidaa, Gováid ja Labbaid siida, Gáijjogiid siida sekä Ergoniid siida, näiden lisäksi yksi poromies hoitaa porojaan erillään muista.	10b	Siidojen saamenkieliset nimet lisätty tekstiin, mutta suomenkielisessä suunnitelmassa käytetään selvyden vuoksi suomenkielistä nimitystä.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Luku 12, päämäärä 4: On tärkeää, että motorisoitu liikenne on ohjattua ja säänneltyä.	12	Motorisoitua liikennettä ohjataan ja säännellään.	Ei muutosta suunnitelmaan
Haltin uraa ei tule avata maastoliikenneuraksi.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnoissa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Moottorikelkkailu tulee ohjata moottorikelkkaurille eikä moottorikelkkasafareillekaan tule myöntää lupia moottorikelkkaurien ulkopuolelle.	13A	Moottorikelkkailu ohjataan pääasiassa urille. Safaritoiminnalle halutaan kuitenkin mahdollisuuksia myös muualle, kuten pilkkijärville. Yrittäjien lupiin kirjataan, että heidän on otettava yhteyttä siihen siidaan, jonka alueella he toimivat ja varmistettava, ettei toiminnasta aiheudu haittaa poroille. Yrittäjät toimivat maastoliikennekokouksessa sovitulla reiteillä ja sovittuna aikana.	

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Koiravaljakolla liikkuminen tulee keskittää vain Kilpisjärven ja Haltin väliselle merkitylle talvireitille.	17	Koiravaljakoilla ajaminen on ympäristöministeriön mukaan jokamiehenoikeus. Koiravaljakkoyritystoiminta on ohjattu virkistysvyöhykkeelle. Toimintaa voidaan ohjata lisäksi palveluvarustuksella, esimerkiksi koiraparkeilla, ja viestinnän keinoin	Ei muutosta suunnitelmaan.
Saamelaisilla tulee olla metsästysoikeus koko alueella. Vieraspaikkakuntalaisille voidaan sallia metsästyksen rajoitetuilla alueilla. Tunturilaaksoissa riekkoa saa pyytää vain ansoilla. Saamelaisväestön kulttuurimuotoon olennaisesti kuuluvaa kalastuselinkeinon harjoittamista tulee suojata aiheettomilta rajoituksilta.	16	Metsähallituksen on asetetun lain mukaan tarjottava metsästysmahdollisuuksia kaikille kansalaisille. Ei ole mahdollista sulkea joitakin kansalaisia metsästysmahdollisuuden ulkopuolelle. Mahdolliset kalastusajotukset koskevat kaikkia samalla tavalla. Paikallisista rajoituksista sovitaan kalatalousalueen kanssa ja niihin on oltava hyvät perusteet.	Ei muutosta suunnitelmaan
Kilpisjärven ladut ry			
Hyväksyy osittain MH:n suunnittelemat toimenpiteet, jotka liittyvät luonnonsuojeluun Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmassa.	14	Suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan.
Näkee erityisen hyvänä asiana autio- ja varaustupien mahdollisia siirtoja alueille, jossa niille olisi enemmän käyttöä. Yritysten käyttöön suunnitelmassa on varattu yksi autiotupa, joka on hyvä vaan ei riittävä asia. Tupia pitäisi olla lisää tähän käyttöön.	15	Osin suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan.
MH:n tulisi kohdella alueella toimivia elinkeinonharjoittajia yhdenvertaisesti. Paikallisten yritysten tarpeet tulisi ottaa suunnitelmassa vielä paremmin huomioon. Esimerkiksi hiljaisella kaudella loka-helmikuun aikana yritykset voisivat vuokrata varaustupia omaan käyttöönsä.	15	MH kohtelee alueella olevia elinkeinonharjoittajia tasavertaisesti.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Helikopterin laskeutumispaikkoja ei tulisi vähentää turvallisuussyistä. Ole-massa olevat laskeutumispaikat tulee säilyttää, jottei maasto kulu useista paikoista vaan tietyistä kohti.	17	Laskeutumispaikkojen valitseminen tähtää siihen, että mahdollinen lentotoiminnan lisääntyminen ei aiheuta ristiriitoja eri käyttäjäryhmien välillä ja että kävijävirtojen ohjaaminen on hallittua. Rajoitukset eivät koske viranomaisia pelastustehtävissä.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Kannattaa tupien ja muiden rakennusten peruskorjausta ja kunnostamista. Reittimerkintöjen uudistaminen, siltojen kunnostus ja pitkospuiden uusiminen on positiivista.	15	Suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan.
Kilpisjärven luontokeskuksen kehittäminen ja aukiolokausien pidentäminen nähdään pakollisena koko Kilpisjärven kylän kehityksen kannalta matkailijamäärien kasvaessa koko ajan.	15	Suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan.
Luontomatkailun kansainvälinen kehittäminen ja alueen tunnettavuuden lisääminen yhdessä Norjan ja Ruotsin kanssa on elintärkeää.	15	Suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan.
Kyläyhdistys on ehdottomasti vastaan Haltin risureitin muuttamista moottorikelkkailu-uraksi. Syitä: valvonnan vaikeus, turvallisuuden varmistami-	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
nen vaikeaa (sääolot, puhelinten huono kuuluvuus), kelkkaliikenteen liisäntymisen aiheuttamat ongelmat poronhoidolle. Kannattaa, että liikku-misluvat lumipeitteisenä aikana säilyisivät entisellään.		lausunnoissa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	
Poronhoidon toimenpiteet: Kyläyhdistys toivoo, että MH kohtelee kaikkia paikallisia toimijoita tasapuolisesti.	17b	Metsähallitus noudattaa lainsäädäntöä.	Ei muutosta suunnitelmaan.
HY Kilpisjärven biologinen asema			
Ongelmana on, että erämaa-alueen kasvillisuustyytit ovat puutteellisesti tutkitut ja tällä on vaikutusta tunturiluonnon nykytilan heikkoon tietämykseen. Maamme tunturiluontotyypit ovat parhaiten edustettuina Käsivarren alueella. Se on maamme arvokkain tunturiseutu kaikilla mittareilla mitatuna. Nykyisen tunturiluonnon tila on huono. Kasvillisuus on voimakkaasti laidunnettua ja kulunutta. Näin suurilla laidunnus- ja kulutuspaineilla tunturiluonnolla ei ole mahdollisuutta palautua. Tämä heijastuu koko lajistoon köyhdyttämällä sitä.	Lomakkeet 5 ja 14	Luontotyyppitiedot ovat pääosin peräisin 1990-luvulla tehdystä luontokartoituksesta, joka perustui pääasiassa ilmakuvatulokintaan. Pienialaisia täydennyksiä on tehty vuosina 2009-2012. Metsähallituksella ei ole tällä hetkellä mahdollisuuksia luontotyyppitiedon kattavaan täydentämiseen tai nykytilan seurantaan. Tietoja täydennetään resurssien mukaan lähinnä uhanalaisista ja luontodirektiivin luontotyypeistä. Tietoja tarvitaan mm. meneillään olevassa "Suomen luontotyyppien uhanalaisuusarvioinnissa" ja lähivuotena EU:lle annettavassa raportissa "Luontodirektiivin luontotyyppien suojelutasosta". Edellä mainitut tehdään yhdessä ympäristöhallinnon ja asianomaisten tutkimusorganisaatioiden kanssa.	Ei muutosta suunnitelmaan
Jäkäläköt ovat koko Käsivarren alueella kuluneet, murentuneet ja jopa hävinneet kokonaan tietyiltä kasvillisuustyyteiltä. Poroilta puuttuu lähes kokonaan luontainen talviruoka eli jäkälä, jota nyt korvataan heinillä ja muulla rehulla. Jäkälättömyys on merkki ylilaidunnuksesta. Talviruokinta tuo lisää ravinteita ja rehujen mukana uusia lajeja tunturiin. Oligotrofisilla vesistöillä on erittäin heikko puskurointikyky, eivätkä ne tarvitse rasitteeseen yhtään ylimääräistä ravinnekuormaa. Sivulause kohdassa 17 b "Poron kokoamiseen käytetyt heinät on siivottava välittömästi toiminnan jälkeen, jos heinää jää merkittävästi vesistöjen päälle", sillä heinää ei koskaan katsota "jäävän merkittävästi vesistöjen päälle".	17b	Suunnitelmassa on jonkin verran käsitelty poronhoidon vaikutuksia luontoon, mutta suunnitelmalla ei voi ohjata poronhoitoa. Kunnan ympäristöviranomaisen on valvova taho heinän jäälle jättämisen suhteen.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Arvot ja uhat -kokonaisuus on liian ympäröivästi kirjoitettu. Ulkopuoliselle jää kuva, että kaikki on kunnossa, vaikka niin ei ole. Ilmastonmuutoksen vaikutuksen arviointi näin lyhyelle suunnitelma-ajalle on ylimitoitettu. Tunturiluonnon suurin uhka on poron liikalaidunnus eikä ilmastonmuutos, josta Käsivarren alueella ei ole havaittavissa mitään hälyttävää (viite Antero Järvinen 2016: Havaintoja pohjoisen luonnon luonnollisesta vaihtelusta. Kilpisjärvi Notes 26: 1-34 ja julkaisun laaja kirjallisuuskatsaus).	4 ja 11	"Arvot ja uhat" -lomakkeen formaatti estää pitkien kirjausten tekemisen. Formaatti on vaikeaselkoinen. Laidunnus on arvioitu merkittäväksi uhkaksi ja ilmastonmuutos kohdasta riippuen ei merkittäväksi tms. Teksti lomakkeella 4 uhanalaisuuden syistä perustuu LuTU-julkaisuun vuodelta 2008	Uhkien järjestystä muutettu lomakkeella 11

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Talviseen luontoon liittyvää rasitetta ei ole riittävästi käsitelty. Tutkimatta on maassamme kelkkailun ympäristövaikutukset.		Kelkkailun ympäristövaikutuksia pyritään vähentämään maastoliikenteen lupakäytännöllä ja reitti-suunnittelulla.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Risureitin muuttamista MH:n moottorikelkkailu-uraksi tai vastaavaksi ei tule toteuttaa, Se toisi tullessaan holtittoman norjalaisten kelkkailun suur-tuntureiden alueelle, jonne ei pystytä järjestämään valvontaa. Puuterilu-mella kelkkailu aiheuttaa myös vähälumisten luontotyyppien kulumista. Ongelmakelkkailu aiheuttaisi häiriötä poronhoitoon ja toisi luvatonta kalas-tusta tunturijärville.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitel-massa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnoissa toivottua reagointi- ja neuvotteluva- raa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Arkit ovat ongelmallisia niin jätehuollon kuin kalastuksenkin osalta. Niiden lupia tai lupaehtoja tulisi tiukentaa ja lupaehtojen rikkomisesta tulisi sankti-oita esim. sakot tai lupien peruminen ja se, ettei lupaa enää myönnettäisi seuraavalle kaudelle. Näin vältettäisiin arkkien jääminen kesäksi maas-toon tai veteen.	17	Arkkien yrityskäyttö on luvanvaraista ja lupaehto-jen noudattamatta jättäminen on sanktioitu. Yksi-tyshenkilöiden arkit rinnastetaan teltoihin ja nii-den käyttöä ohjeistetaan mm. jätelailla ja MRL:lla.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Arktinen keskus			
Käsivarren hks antaa varsi kattavan kuvan erämaan nykyisestä tilan-teesta.		Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Erämaalain yleisperusteluissa todetaan: "Esitys tähtää osaltaan siihen, että Lapin alkuperäisin ja tyypillisin jäljellä oleva erämaaluonto säilyisi mahdollisimman muuttumattomana...". Silloin ei osattu ennakoida nykyi-sien kaltaisen motorisoidun liikkumisen kasvua. On valitettavaa, että MH ei ole pystynyt riittävästi säätelemään motorisoitua liikkumista Käsivarren erämaa-alueella, vaan nykyisen laajan motorisoidun liikkumisen sekä tal-viaikaan moottorikelkoilla, että kesäaikaan helikoptereilla ja vesitasoilla voidaan katsoa jo varantavan alueen erämaisyyden. Monissa muissa maissa motorisoitu liikkuminen erämaisilla suojelukohteilla on täysin tai pääsääntöisesti kielletty. IUCN:n määritelmässä todetaan mm, että moto-risoitu pääsy erämaa-alueille tulee olla pääsääntöisesti kiellettyä tai tiu-kasti rajoitettua. Erämaa-alueen erämaaluonteeseen kuuluvat luonnon-rauha, hiljaisuus ja suhteellisen pieni kävijämäärä; sen sijaan siihen eivät kuulu ohjatut moottorikelkkasafarit tai kalastajien ym. virkistyskäyttäjien kuljettaminen motorisoidusti. Motorisoitu liikkuminen häiritsee poronhoitoa ja on siten ristiriidassa luontaiselinkeinojen turvaamisen kanssa. Erityi-sesti alkukesästä ilma-alukset häiritsevät lintujen pesintää, varsinkin kun lennot suuntautuvat pääasiassa linnustolle tärkeille jokivarsille.	17	Suunnitelmalla ohjataan olemassa olevaa helikop-teriliikennettä ja pyritään rajoittamaan lentomelua tietyille paikoille. Nykyisin kopterit laskeutuvat mi-hin asiakas haluaa. Matkailun yritystoiminta nojaa nykyään pitkälti motorisoituun liikkumiseen pitkien välimatkojen erämaa-alueella. Erityisesti kalastus-matkailu on hyvin riippuvaista talvella moottori-kelkka- ja kesällä helikopterikuljetuksista. Suomen erämaa-alueet on hyväksytty IUCN-luo-kittelussa viimeksi tehdyssä arvioinnissa luokkaan 1b. Luokitussääntöjen mukaan vähintään 75 % alueesta tulee vastata määritelmää. Käsivarren erämaa-alueesta 83 % on syrjävyöhykettä, jonne matkailua ei ohjata.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Arktinen keskus esittää motorisoidun virkistyskäytön rajoittamista alueella.	17	Arkkisafarien oppaiden määrä/yritystä kohden ja arkkien määrä määritellään luvassa, samoin käy-tettävät urat ja järvet.	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Mk-safarit tai mk:lla tapahtuva pilkkikalastus ("arkkimatkat") tulisi rajoittaa merkityille mk-urille ja arkkikalastus aina tietyille vesistökohteille virkistysvyöhykkeellä. Kuljetuksia tulisi säädellä aikayksikköä kohti ja määritellä yrittäjien enimmäismäärä alueelle hks:ssa. Etusija ohjelmapalveluiden järjestämisessä tulisi antaa Kilpisjärven kylässä ja Enontekiön kunnassa oleville yrityksille.		EU-alueella kaikkia yrittäjiä on kohdeltava tasavertaisesti.	
Ilma-alukset tulisi pääsääntöisesti kieltää erämaissa. Mikäli ei haluta/voida kokonaan kieltää, tulisi lentokuljetukset osoittaa vain muutamille laskeutumispaikoille (3-5 kpl) ja lentoreitit tulisi suunnitella siten, että ne häiritsevät mahdollisimman vähän syrjäalueita. Lentotoiminta tulisi kieltää virkistysvyöhykkeiden ulkopuolella ja kokonaan Romma- ja Lätäsenon yhtymäkohdan alapuolella. Lisäksi lentotoimintaa tulisi säädellä siten että viikoittain olisi sallittu vain tietty määrä lentoja koko erämaa-alueella.	17	Lentoreittejä ei voi määritellä. Ilmailulaissa koneelta edellytetään maanomistajan lupaa lentämiseen alle 150 metrin korkeudessa. Veteen laskeutuminen ei ole rajoitettu. Vesitasotoiminta halutaan ohjata tietyille järville rakentamalla niihin laiturit. Kun helikoptereiden laskeutumispaikat määritellään, pyritään sijoittamaan ne virkistysvyöhykkeelle.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Moottorikelkkauria ja -reittejä ei tulisi lisätä nykyisestä. Arktinen keskus ei kannata uutta moottorikelkkauraa Kilpisjärveltä Haltille, koska se lisää melu- ja pakokaasusaastetta sekä häiritsee poroelinkeinoja ja muita virkistyskäyttäjiä ja on ristiriidassa alueen erämaisyyden kanssa.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnoissa toivottua reagointi- ja neuvotteluväraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
HKS:ssa mainitut kuusi päämäärää ovat sinänsä hyviä. Virkistyskäytön lisääminen on osittain ristiriidassa päämäärän 4 kanssa (Käsivarren erämaisuus säilyy, samoin sen vetovoima ainutlaatuisena luontomatkailukohteenä). Yhteistyö naapurimaiden kanssa on sinänsä kannatettavaa, jos lähtökohdana on alueen erämaisyyden säilyminen eikä kävijämäärien itsetarkoituksellinen kasvattaminen. Kun alueella on jo nyt huomattavia ongelmia maaston kulumisen, roskaantumisen ja moottoriliikenteen aiheuttaman melun takia, tavoitteena ei mielestämme tule olla virkistyskäyttäjien määrän kasvu vaan kävijämäärien ja palveluvarustuksen mitoittaminen luonnon kantokyvyn ja erämaisyyden säilymisen rajoihin.	12	Hoito- ja käyttösuunnitelmassa määritellään 83 % alueesta syrjävyöhykkeeksi, jonne ei ohjata matkailua eikä rakenteita. Virkistyskäyttö pyritään ohjaamaan entistä paremmin olemassa oleville reiteille ja turvaamaan alueen erämaisyyden ja luontoarvojen säilyminen mahdollisesta kävijämäärän lisääntymisestä huolimatta.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Arktinen keskus toivoo MH:n edistävän alueella tutkimusta, joka liittyy hoidon ja käytön tarpeisiin ja alueen erämaaluonteeseen merkitykseen ja sen nykytilaan. Tällaisia ovat mm. alueen retkeilyreittien ja palveluvarustuksen ympäristöjen kulumisen, käytön ohjaamisen vaikutukset kulumiseen ja kasvillisuuden palautuminen/palauttaminen kuluneille alueille. Melun kuuluvuus ja sen aiheuttamat haitat luonnolle ja käyttäjien erämaakokemukselle. Esim. lentomelun aiheuttamaa häirintää eläimistölle on tutkittu vähän ja olisi syytä selvittää mm. lentomelun vaikutuksia linnuston pesimämenestykseen jokivarsilla. Eri käyttäjäryhmien kokemuksia alueen erämaisyydestä olisi syytä selvittää kävijätutkimuksella.	9	MH pyrkii avustamaan tutkijoita resurssiensa puitteissa, mutta ei juurikaan tee itse tutkimusta, lukuun ottamatta kävijätutkimuksia alueillaan. Suunnitelmassa viitataan kävijätutkimukseen vuosilta 2009 ja 2010. Tutkimus pyritään uusimaan lähivuosina.	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Käsivarren luonnonsuojeluyhdistys ry			
Vastustamme Akvé: Kon -ryhmän ehdotusta, jonka mukaan Haltille johtava Metsähallituksen risutettu huoltoura tulisi muuttaa kaikille avoimeksi kelkkauraksi. Ehdotus sotii luonnonsuojelua, saamelaiskulttuuria, porolaidunnusta, luontoretkeilyä ja yleistä turvallisuutta vastaan. Nykyinen luvanvarainen ja paikallisen oppaan johdolla tapahtuva moottorikelkkailu on toimiva järjestelmä. Halti retkikohteena kiinnostaa monia sellaisiakin, jotka eivät kykene lihasvoimin valloittamaan Suomen korkeinta kohtaa. Luontoarvojen ja poronhoidon kannalta on tärkeää, että motorisoitu liikenne Käsivarren erämaassa (moottorikelkat, mönkijät, lentoliikenne) on säänneltyä ja valvottua.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Kelkkaurien merkinnät ja opasteet tulee tehdä niin yksiselitteisen selviksi ja havainnollisiksi, etteivät kelkkailijat päädy opasteiden puutteen vuoksi harhailemaan luvattomille rinneleumille ja hiihtoladuille.	15	Opasteita uusitaan ja parannetaan tarpeen mukaan, resurssien puitteissa.	Ei muutosta suunnitelmaan.
On tärkeää, että nimikäytäntö yhtenäistetään siten, että saamenkieliset paikannimet kirjoitetaan oikein ja suomennotsetkin saivat vakiintuneen kirjoitusasun. – Saamelaiskulttuurin tärkeät maastokohteet, palvontapaikat ja poronhoidossa tärkeät alueet tulee huomioida käytön suunnittelussa.		Luontopalvelut on tehnyt osalla alueesta kulttuuriperintöinventoinnin, jossa havaitut kulttuuriperintökohteet otetaan huomioon käytön suunnittelussa. Luontopalvelut ottaa vastaan tietoja alueella olevista kohteista ja tärkeistä paikoista, joita ei ole Metsähallituksen tiedossa.	Ei muutosta.
Voitaisiinko tupien ylläpitoa hajauttaa paikallisille yhdistyksille tai luontomatkailuyrityksille? Rinkkaretkeilijöitä ajatellen kannattaisi pohtia myös ruotsalaistyyppisen isännöidyn varaustuvan perustamista vilkkaimpien retkeilykausien ajaksi esimerkiksi Meekolle tai Pihtusjärvelle.		Käsivarren erämaa-alueen tupien huolto on ulkoistettu. Isännöityjä varaustupia harkitaan, kun löytyy sopivia yhteistyötahoja.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Hoito- ja käyttösuunnitelmiin on aiheellista sisällyttää päivitysmahdollisuus esimerkiksi kolmen vuoden välein koko suunnitelmien osalta.		Erämaalain mukaan erämaa-alueille on laadittava hoito- ja käyttösuunnitelma, jonka ympäristöministeriö (aiemmin maa- ja metsätalousministeriö) hyväksyy. Metsähallituksella ei ole valtuuksia juurikaan poiketa hoito- ja käyttösuunnitelman linjauksista. MH:n ohjeistuksen mukaan välitarkastelu pyritään tekemään n. viiden vuoden välein.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Suomen latu ja Tunturilatu			
Yhteistyö erämaa-alueen kehittämisen kannalta Norjan viranomaisten kanssa on tärkeää ja yhdessä huolehtia myös alueella tapahtuvasta moottoriliikennöinnistä kuten moottorikelkkailu.		Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Kannatamme reittien merkintöjen kunnostamista. Alueella olevat Kalottireitin merkinnät ovat mielestämme kunnostamistarpeessa kuten sekä hoito- ja käyttösuunnitelmassa mainitut Kilpisjärven ja Somasjärven että Pihtusjärven ja Haltin väli. Tapauskohtaisesti toivomme reittimerkintöjen ja viitoitusten parantamista ja kunnostamista muuallakin.	7 A	Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
Toivomme siis edelleen, että talvisin Metsähallitus merkitsee reitit Kilpisjärveltä Haltille, ja harkitsee aikaisempina vuosina myös Kobmajoen autiotuvalle, Toskäljärvelle (Dorskäljävri) ja Lossujärvelle (Loassojävri) merkittyjen reittien merkitsemistä.	7 A	Resurssien puitteissa pyrimme jatkamaan merkitsemistä.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Toivomme että jokamiesretkeilyyn liittyvät tukikohdat ja vähintäänkin nykyiset kelkkaurat voidaan säilyttää.	7 A	Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Esitämme että Metsähallituksella olisi mahdollisimman pitkään vuoden aikana mahdollisuus pitää Kilpisjärven Luontokeskusta avoinna. Tällä on mielestämme merkittävä merkitys Kilpisjärven matkailulle sekä vaikutus luonnossa liikkuvien retkeilijöiden määrään että turvallisuuteen.	7 B	Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Kannatamme Kilpisjärvi-Haltin risureitin tiheää ja selvää merkintää fosforimerkinnoin. Reitityksellä on suuri merkitys talvivaeltajille ja heidän turvallisuudelleen. Huomattavaa on myös Käsivarren erämaa-alueella lisääntyvä maastopyöräily ns. fatbike-pyörillä. Tällaiset pyöräilijät hyödyntävät merkittyä risureittiä, jota moottorikelkkailijat myös käyttävät.	17	Resurssien puitteissa pyrimme jatkamaan merkitsemistä ja ehkä kokeilemaan eri merkintätapoja.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Toivomme, että keskusteluissa porojen laiduntamisen osalta ylilaiduntamisesta päästään hyvään keskusteluyhteyteen paliskunnan, poroisäntien ja saamelaisten kanssa, että yhteisymmärryksessä ymmärretään ylilaiduntamisen merkitys tunturiluonnolle ja sen pitkäaikaiselle säilymiselle kaikkien alueella kulkevien hyväksi.	17 b	Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Lapin rajavartiosto			
Lausuntoluonnos ei sisällä sellaisia tekijöitä, jotka rajoittavat Rajavartiolaituksen nykyisenkaltaista toimintaa Käsivarren erämaa-alueella. Lapin rajavartiostolla ei ole muutoin lausuttavaa luonnoksesta tällä hetkellä.		Suunnitelmaa tukeva kommentti.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Kilpissafarit ja 2 yksityistä lausunnonantajaa			
Matkailu tutkitusti Enontekiön tärkein ja erityisesti Kilpisjärven ainoa elinkeino, jonka toimintaedellytykset tulee ehdottomasti turvata erämaa-alueella tasapuolisesti alueen muiden käyttäjäryhmien kanssa. - Kesäaikana maastoon muodostuneet mönkijäurat saatava paikallisten käyttöön hiihastuksen, metsästyksen ja kalastuksen tarpeisiin. - Munnikurkkion, Somasjärven ja Pihtusjärven välillä sallittava opastettujen kelkkasafarien liikkuminen. - Torisenon silta kunnostettava ja erämaan kelkkaura pidettävä kunnossa myös opasteiden osalta. - Matkailuyritysten järjestämien riekonpyyntiretkien mahdollistaminen Unkavaara – Polluskielas - Kaitsajoensuu-alueelle.		Kesäaikaista maastoliikennettä varten myönnetään lupia vain hyvin rajoitetusti siitä aiheutuvien haittojen takia. Erämaa-alueen matkailukäyttö ohjataan virkistysvyöhykkeelle ja suurin osa erämaa-alueesta jää erämaalain hengen mukaisesti syrjävyöhykkeeksi, jonne ei ohjata esimerkiksi kelkkasafareita. Monipuolinen matkailutoiminta on mahdollista virkistysvyöhykkeellä. Kelkkauran opasteet uusitaan. Sillan kunnostus vaatisi erillisen rahoituksen.	Ei muutosta suunnitelmaan.

Lausunto ja lausuja	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
- Arkkien talviaikainen sijoittamismahdollisuus houkutteleville rautujärville, nykyään käytössä olevien lisäksi Somas-, Pihtus- ja Muoddajärvi. - Erämaa-alueen tärkeimmän vetonaulan Kalottireitin lähtöpisteeseen Luontokeskuksen läheisyyteen järjestettävä roskienjättopiste ja kunnolliset käymälät retkeilijöitä varten.		Virkistysvyöhykkeellä voidaan myöntää arkkien pitopaikkoja tiettyjen kriteerien mukaan. Arkki sijoittamisesta virkistysvyöhykkeen järvien läheisyyteen voi neuvotella puistonjohtajan kanssa. Arkkit keskitetään tietyille alueille. Syrjävyöhykkeelle arkkit toimintaa ei viedä. Metsähallituksella ei ole resursseja ottaa vastattavakseen tienvarren pysähdyspaikkojen rakentamista tai huoltamista. Luontokeskusta pyritään pitämään avoinna sesonkiaikoina, jolloin keskuksen käymälä on käytettävissä ja myös jätehuolto on järjestetty.	
Ailakkasafarit ja yksityinen lausunnontantaja			
Myönteistä: reittien, tupien ja vessojen parantaminen ja metsästys- ja kalastusmahdollisuuksien säilyminen entisellään. Virkistysvyöhykkeellä on metsähallituksen moottorikelkkaurat Kilpisjärven - Palojärven välillä ja Saarikoskelta Raittijärvelle, joilla kelkkailu sallitaan luvan ostaneille. Näillä urilla kelkkailu sallittaneen nykykäytännön mukaan. Mitä sitten tarkoitetaan syrjävyöhykkeen moottorikelkkaurilla, joita käsityksemme mukaan ei ole yhtään, ja sallitaanko siellä ulkopaikkakuntalaisten kelkkailu luvan maksettuaan. Jos lupien myöntäminen jatkuu ja se suuntautuu Pitsuksen tai Porojärven suuntaan, niin metsähallitus kilpailee suoranaisesti pienten paikallisten safariyritysten kanssa. Metsähallitus edellyttää safariyrityksiltä ja niiden oppailta koulutusta, turvallisuutta, paikallistuntemusta, luontoarvojen tuntemista, täydellistä roskattomuutta ym. Mitenkä nämä asiat on huomioitu yksityisillä ulkopaikkakuntalaisilla lupien ostajilla. Joka kohdassa kirjoitetaan koiravaljakkojen kohdalla vain jokamiehen oikeudesta. Havaintojen mukaan koirat on useasti sidottu vaijerilla autiotuvan seinään kiinni, jolloin ne sontii koko tuvan ympäristön. Tällöisen toiminnan estämiseksi pitäisi valjakon vetäjille laatia selkeät ohjeet, miten reiteillä ja tupien läheisyydessä toimitaan. Koirille olisi laitettava tukevat kiinnitystolpat riittävän kauas tuvasta, jolloin ne ei häiritsisi haukunnallaan tupien asukkaita. Metsähallituksen moottorikelkkauraa ei pidä avata Haltille. Se aiheuttaisi huomattavat häiriöt alueen muuhun käyttöön.	15, 17	Mainita syrjävyöhykkeen kelkkailuluvista on virheellinen. Koiraparkkeja on rakennettu 2018 Kalottireitin tärkeimmille tuville ja toimintaa ohjeistettu myös useilla eri kielillä. Opastuksella pyritään lisäämään tietoa vastuullisesta valjakkotoiminnasta. Koiravaljakolla ajaminen on YM:n linjauksen mukaan jokamiehenoikeus. Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Poistettu virheellinen merkintä syrjävyöhykkeen kelkkaurista.

Kilpisjärven Martat ry			
Ei puolla Haltin reitin avaamista vapaalle moottorikelkkailulle. Arkkien jätehuolto kaipaa tarkentamista. Pilkkiarkkien omistajat tulisi velvoittaa jätehuollon järjestämiseen arkeillaan. Lisäksi sanktioitava jos arkkiä ei tuoda pois.	17	Pilkkiarkkien omistajilla on jätehuoltovelvoite ja sanktiot lupamääräysten rikkomisesta	Ei muutosta suunnitelmaan.
Santas Chalets Rakka, Santas Hotels ja 3 yksityistä lausunnonantajaa			
Hoito- ja käyttösuunnitelmia tehdessä on huomioitava myös tulevaisuudessa tapahtuvat muutokset ja uusia käyttötarpeita. Uusia ennakoimattomia käyttötarpeita voi syntyä, joten näille pitää varata mahdollisuus muuttaa suunnitelmassa.		Erämaalain mukaan erämaa-alueille on laadittava hoito- ja käyttösuunnitelma, jonka ympäristöministeriö (aiemmin maa- ja metsätalousministeriö) hyväksyy. Metsähallituksella ei ole valtuuksia juuriin poiketa hoito- ja käyttösuunnitelman linjauksista. MH:n ohjeistuksen mukaan välitarkastelu pyritään tekemään n. viiden vuoden välein.	Ei muutosta suunnitelmaan
Puollan tietyin varauksin metsähallituksen suunnittelema toimenpiteitä, jotka liittyvät luonnonsuojeluun Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmassa. Mielestäni suunnitelman 15 vuoden kesto on liian pitkä ottaen huomioon nopeasti muuttuvan maailman ja sen myötä käyttäjien tarpeiden vaatimat muutokset esim. matkailun trendien muutokset jne. Suunnitelmiin pitää lisätä varaus, että suunnitelmat voidaan ottaa uudelleen tarkasteluun ja jättää varaus niiden muuttamiseen yhteisesti sopien (mm. poronhoito, yrittäjät, paikalliset asukkaat). Luonnon virkistyskäyttö: retkeily ja luontomatkailun toimenpiteet Esimerkkinä matkailun, joka on tärkein elinkeino koko Käsivarren alueella tarpeet ja vaatimukset voivat ja todennäköisesti muuttuvat tämän 15 vuoden jakson aikana useastikin.		Erämaalain mukaan erämaa-alueille on laadittava hoito- ja käyttösuunnitelma, jonka ympäristöministeriö (aiemmin maa- ja metsätalousministeriö) hyväksyy. Metsähallituksella ei ole valtuuksia juuriin poiketa hoito- ja käyttösuunnitelman linjauksista. MH:n ohjeistuksen mukaan välitarkastelu pyritään tekemään n. viiden vuoden välein.	Ei muutosta suunnitelmaan
Yritysten käyttöön suunnitelmassa on varattu yksi autiotupa, mikä ei ole riittävä määrä tupia. Yritysten tarpeet tulisi ottaa suunnitelmassa vielä paremmin huomioon. Esimerkiksi hiljaisella kaudella loka-helmikuun aikana yritykset voisivat vuokrata auto- ja varaustupia omaan käyttöön ja näin saataisiin kaivattuja taloudellisia resursseja lisää esim. tupien hoitoon ja ylläpitoon niistä saatavien vuokratulojen muodossa.	15	Käsivarren erämaa-alueella on Porojärven, Jogasjärven ja Hirvasvuopion vuokrakämpät yrityskäytössä, lisäksi varaustupien petipaikat ovat tietyin edellytyksin omin voimin liikkuvien yrityskäytössä. Suunnitelma mahdollistaa tupien yrityskäytön kehittämisen em. tupien tapaan.	Ei muutosta suunnitelmaan
Helikopterin laskeutumispaikkoja ei tulisi vähentää. miksi suojella alueita, joille ihmisten pääsy sitten estetään/ kielletään!?	17	Laskeutumispaikkojen valitseminen tähtää siihen, että mahdollinen lentotoiminnan lisääntyminen ei aiheuta ristiriitoja eri käyttäjäryhmien välillä ja että kävijävirtojen ohjaaminen on hallittua. Erämaa-alueen suojeltavia piirteitä on rauha ja koskemattomuus ja uhanalaisten lajien ja luontotyyppien suojelu. Motorisoitu liikenne erämaa-alueilla herättää ristiriitaisia tunteita	Ei muutosta suunnitelmaan
Tupien, ja muiden rakennusten peruskorjausta ja kunnostamista tarvittaisiin kipeästi samoin kuin reittimerkintöjen uudistamista ja siltojen sekä pitköspuiden kunnostamista /uusimista. Näin saadaan käyttäjät pysymään reiteillä jne.!	15	HKS sisältää tämän suuntaisia toimenpiteitä, joiden suorittaminen kuitenkin riippuu resursseista.	Ei muutosta suunnitelmaan

Kilpisjärven luontokeskuksen kehittäminen, ja aukioloaikojen pidentäminen nähdään tärkeänä koko Kilpisjärven kylän kehityksen kannalta	15	Suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan
Luontomatkailun kansainvälinen kehittäminen ja alueen tunnettuuden lisääminen yhdessä Norjan ja Ruotsin kanssa on hyvä asia.	12	Suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan
Tärkeää on, että paikallisten oikeudet säilyvät ja kaikkia elinkeinoja (mm. matkailu, poronhoito) kohdellaan tasavertaisesti ja otetaan huomioon paremmin matkailuelinkeinon tarpeet, joka on myös tulevaisuudessa koko alueen kehittymisen edellytys ja elinehto.		HKS pyrkii sovittamaan yhteen eri toimintoja ja turvaamaan matkailun toimintaedellytyksiä siten, että matkailu ei aiheuta häiriötä saamelaiskulttuurin harjoittamiselle (mm. poronhoito), kuten lainsäädäntö edellyttää (erityinen poronhoitoalue, saamelaisalue).	Ei muutosta suunnitelmaan
Olen ehdottomasti vastaan tätä risureitin muuttamista moottorikelkkailu-uraksi (valvontaongelmat, turvallisuus/pelastustoimi, poronhoito)	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluväraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Toivon, että Metsähallitus kohtelee kaikkia paikallisia toimijoita tasapuolisesti. Kaikkia elinkeinoja on kuunneltava ja kohdeltava tasavertaisesti, jotta voidaan taata alueen kestävä kehitys niin liiketaloudellisesti kuin luonnonsuojelullisestikin. Tällä hetkellä tämä tasapuolisuus ei toteudu. Joku pieni ryhmä voi estää/ jarruttaa koko alueen kehitystä täysin ilman järkevää syytä perusteinaan vain omat intressinsä. On myös hyvä tuoda esille/ muistuttaa että Hanke 2020 ei ole oikeusvaikutteinen, eikä sitä näin ollen voida käyttää sitovana pohjana hoitosuunnitelmia tehdessä. Myös se, että suunnitelma suunnitellaan 15 vuotta, ainoastaan kohta missä "risureitti voidaan muuttaa uraksi" ei ole sidottu ko. aikaan. Koko suunnitelmassa tulisi olla maininta "voidaan tarvittaessa tarkentaa, mikäli tilanne oleellisesti muuttuu".	17	MH noudattaa voimassa olevaa lainsäädäntöä. HKS pyrkii sovittamaan yhteen ristiriitaisia käyttöpaineita. Hanke 2020 ei ole oikeusvaikutteinen, mutta siinä kerättiin tietoa tämän suunnitelman pohjaksi ja sitä tietoa on hyödynnetty. Erämaa-alueilla MH:n on noudatettava lakisääteistä, ympäristöministeriön vahvistamaa suunnitelmaa, jonka päivitystarvetta pyritään tarkastelemaan noin viiden vuoden välein. Muutokset vahvistaa YM.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Yksityishenkilöiden (18 henkilöä) muistutukset			
Tupien määrää pitäisi lisätä myös ohjatun luontomatkailun käyttöön paikallisille ohjelmapalveluyrityksille tai antaa yrittäjille mahdollisuus itse tehdä itse. Myös autiotupien ja varaustupien kuntoa sekä varustusta pitäisi parantaa vastaamaan esim. norjan ja ruotsin tupia.	15	Käsivarren erämaa-alueella on Porojärven, Jogasjärven ja Hirvasvuopion vuokrakämpät yrityskäytössä, lisäksi varaustupien petipaikat ovat tietyin edellytyksin omin voimin liikkuvien yrityskäytössä. Suunnitelma mahdollistaa tupien yrityskäytön kehittämisen em. tupien tapaan.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Arkkien talviaikainen sijoittaminen pitäisi sallia kaikille rautujärville. Myös arkkien kesäsäilytys sijoituspaikoilla pitää sallia kaikille paikallisille yrittäjille tasapuolisesti.	17	Vyöhykejaon perusteella ei mahdollista kaikille ja kesäaikainen säilytys ei hajautettuna ympäri erämaata mahdollista.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Verkkokalastus pitäisi sallia kaikissa järvissä, jotta kalakanta ei kääpiöityisi. Useissa järvissä on tällä hetkellä kalakanta kääpiöitynyt koska verkko-kalastusta ei ole sallittua.	16	Järvissä, joissa on verkkokalastuskielto nyt voimassa, on kalastوسelvitysten perusteella järvien kalakantarakenne hyvä ja osassa erinomainen kuten mm. Toskaljärvässä.	Ei muutosta suunnitelmaan

Ajansaatossa tulleet mönkijäurat pitää myös saada paikallisten kesällä tapahtuvaan metsästyksen, kalastuksen ja marjastuksen käyttöön. Yritystoiminnan talviaikaiset maastoliikenneurat on merkittävä risuilla myös välille Saarijärvi – Lossujärvi ja Pihtusjärvi – Somasjärvi vaaratilanteiden välttämiseksi ja turvallisuuden takaamiseksi. Eksymävaara ja loukkaantumisvaara lumisateella ja sumussa.	17	Kesäaikaisia maastoliikennelupia myönnetään vain erityisen painavin perustein. Reittimerkintöjä jatketaan resurssien puitteissa.	Ei muutosta suunnitelmaan
Puhelinten kuuluvuuspaikat pitäisi saada kaikkien tietoon ja ne olisi hyvä merkitä karttoihin.		Metsähallitus ei voi ottaa vastuuta puhelinten kuuluvuusalueista, jotka saattavat vaihdella.	Ei muutosta suunnitelmaan
Metsähallituksen maksullisen uran Kilpisjärvi–Palojärvi merkitsemistä parannettava opastein ja Torisenon silta on myös korjattava, jotta joen ylitys oli turvallisempaa.	15	Merkintöjä parannetaan resurssien mukaan.	Ei muutosta suunnitelmaan
Matkailuyritysten järjestämien riekonpyyntiretkien mahdollistaminen Unkavaara–Polluskielas–Kaitsajolensuu alueella.		Virkistysvyöhykkeellä voidaan myöntää arkkien pitopaikkoja tiettyjen kriteerien mukaan.	Ei muutosta suunnitelmaan
Esitys Haltin kelkkauran perustamisesta on hullu idea. Nykyinen toimiva luvanvarainen opastettu moottorikelkkailu toimii hyvin ja toimii varmaan tulevaisuudessakin hyvin.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan
Matkailu on Kilpisjärven tärkein elinkeino, jonka toimintaedellytykset tulisi ehdottomasti turvata erämaa alueella tasapuolisesti alueen muiden käyttäjäryhmien kanssa.		HKS pyrkii sovittamaan yhteen eri toimintoja ja turvaamaan matkailun toimintaedellytyksiä siten, että matkailu ei aiheuta häiriötä saamelaiskulttuurin harjoittamiselle (mm. poronhoito), kuten lainsäädäntö edellyttää (erityinen poronhoitoalue, saamelaisalue).	Ei muutosta suunnitelmaan
Ei mishän nimessä moottorikelkkauraa Kilpisjärveltä Haltile. Nykykäytäntö on toimiva ja hyväksi havaittu.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
On hyvin vaikea ymmärtää sitä, kuinka paljon paikallinen yritystoiminta on lobbauksellaan päässyt vaikuttamaan Käsivarren erämaan hoito- ja käytösuunnitelman sisältöön. Erityisen huolestuttavaa ovat aloitteet ja ehdotukset moottoroidun maastossa liikkumisen edellytysten parantamiseksi. Kelkkareitti Kilpisjärveltä Haltille, lentokoneiden laskeutumisalueet ja helikopterikentät Lätäsenolle pilaavat jäljellä olevan erämaaluonnon peruuttamattomasti, mikä on vastoin erämaalain perusteluita. Käsivarren osalta erämaalain perustelut pitäisi ottaa kirjaimellisen painavasti, sillä kyseessä on Suomen ainoa suurtunturialue. Tavoitemalliksi Käsivarren alueen käytölle suosittelen Norjan Jotunheimenin alueen käytäntöä. Kiinteitä rakenteita ei tulisi enää alueella lisätä ja niiden käyttö tulisi ehdottomasti varata vain omatoimiseen ja omavoimaiseen retkeilyyn.	17	Käsivarren erämaa-alue on paikalliselle matkailun yritystoiminnalle ja Enontekiön kunnalle tärkeä alue. Hoito- ja käyttösuunnitelmassa pyritään rajaamaan helikopterilentotoimintaa nykyisestä. Vesitasoilla saa lain mukaan laskeutua myös erämaa-alueen vesistöihin vapaasti. Kelkkaura-aloite Kilpisjärvi-Halti ei ole yrittäjien aloite vaan sitä esittää saamelaiskäräjien nimittämä Akwé: Kon -ryhmä.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Keskeisin puute: Akwé: Kon -periaatteet erillisestä ryhmästä pysyväksi käytännöksi. Paljon yksityiskohtaisia huomautuksia ja korjaus ehdotuksia tekstiin koskien erityisesti Akwé: Kon -toimintatapaa.		Akwé: Kon -toimintatapaa kuuluu jatkuva yhteistyö. Suunnitelmassa on todettu, että noudatetaan toimintatapaa, eikä ole kerrattu mitään kaikkea se	Lisätty uhkatalukko (Lomake 11) yhteenvetoon

Yhteenvetoon olisi hyvä lisätä kohtaan 11 HKS:ssa luetellut merkittävimmät uhkat. Nykyisessä luonnoksessa näkyvät vain arvot, vaikka muussa asiakirjassa niitä on käsitelty kattavasti.		tarkoittaa. Akwé. Kon -ohjeita uudistetaan parhailaan. Uusi toimintatapa otetaan käyttöön, kun se on hyväksytty.	
Vastustan suunnitelmaa avata Haltin reitti avoimeksi moottorikelkkauraksi. Viittaa asiasta nousseeseen keskusteluun vaellusnetissä huhti-touko-kuussa; enemmistö vastustaa uraa (n = toistasataa).	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Mielestäni kaikenlaiset huviajelut moottorikelkoilla ja mönkijöillä pitäisi kieltää kaikilla Lapin erämaa-alueilla.	17	Asiasta on monia mielipiteitä. HKS pyrkii sovittamaan yhteen ristiriitaisia toiveita ja käyttöpaineita. MH:n tavoite on, että motorisoitu liikkuminen on säädeltyä eikä aiheuta pysyvää haittaa alueen luontoarvoille.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Nähdäkseni HKS:n liitteessä 2 esitetty ja sivulla 84 mainittu mahdollisuus Haltin uran muuttamiseksi MH:n luvanvaraiseksi moottorikelkkailu-uraksi on räikeästi ristiriidassa erämaa-alueen perustamistarkoituksen kanssa.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Esitys Haltin kelkkauran perustamisesta on käsittämätön, tarkastellaanpa ehdotusta saamelaisen poronhoidon, luonnonsuojelun, matkailun tai yleisen järjestyksen ja turvallisuuden näkökulmasta. Jos autiotupia vähennetään ylläpitokustannusten vuoksi, olisi tarkoituksenmukaista luovuttaa niitä ohjatun luontomatkailun käyttöön paikallisille ohjelmajärjestäjille. Karttoihin ja oppaisiin merkitty tupaverkosto on tärkeä turvatekijä erämaassa liikkuville, joten olemassa olevien tupien katoaminen maastosta voi synnyttää turvariskejä tunturialueella. Käsivarren erämaassa on useita järviä, jotka ovat olleet verkkokalastuskiellassa jo kymmeniä vuosia, mikä on johtanut kalakantojen kääpiöitymiseen verkkopyynnin loputtua. Kiellet ovat johtaneet järvien alikalastukseen. Esimerkiksi Toskaljärven ja Salmijärven alueen parhaiden pilkkijärvien - kalakannan kääpiöitymisen myötä pilkkijat ovat sieltä kadonneet. HKS tehdään viideksitoista vuodeksi. Tulevaisuudessa voi ilmetä uusia erämaa-alueen käyttötarpeita, joita tällä hetkellä ei voida ennakoita. Tämän vuoksi hoito- ja käyttösuunnitelmaan on kirjattava päivitysoptio tulevien uusien toimintojen mahdollistamiseksi.	15, 16, 17	Käsivarren erämaa-alueella on Porojärven, Jogasjärven ja Hirvasvuopion vuokrakämpät yrityskäytössä, lisäksi varaustupien petipaikat ovat tietyin edellytyksin omin voimin liikkuvien yrityskäytössä. Jos tupia poistetaan, täytyy turvallisuusnäkökohtiin kiinnittää erityistä huomiota. Suunnitelma mahdollistaa tupien yrityskäytön kehittämisen em. tupien tapaan. Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin. Järvissä, joissa on verkkokalastuskielto nyt voimassa, on kalastus selvitysten perusteella järvien kalakantarakenteen hyvä ja osassa erinomainen kuten Toskaljärven.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Haltin uran avaaminen ei kuulosta hyvältä ehdotukselta (turvallisuus, keskeinen kehitys ja luontoarvot, infra ja huolto, valvonta, erämaan tulevaisuus erämaana vaarantuu).	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Ehdotan seuraavaa: Metsähallituksen yhteistyökumppanien määrä (matkantarjoajat, kelkkasafarit, kalastusmatkat) Käsivarren erämaa-alueella	17	EU-alueella kaikkia yrittäjiä on kohdeltava tasavertaisesti.	Ei muutosta suunnitelmaan.

vähennetään minimiin ja käsittämään ainoastaan Kilpisjärvellä asuvien matkanjärjestäjien lupia toimia alueella vastuullisena matkanjärjestäjänä. Jäljelle jääneiden Metsähallituksen yhteistyökumppanien vuokratkelkat, sekä opastetuille retkille omilla kelkoillaan osallistuvien henkilöiden kelkat varustetaan näkyvin kyltein, missä on id. numero, riittävän isolla erottamaan se vauhdissa, sekä matkanjärjestäjän nimi. Piikkileirien seinustoilla on näyttävä matkanjärjestäjän nimi samankaltaisella kyltillä. Metsähallituksen, poliisin, rajan henkilökunta ja kelkat varustetaan asiaan kuuluvien näkyvin merkein, että ne voidaan erottaa helposti matkanjärjestäjien tai poromiesten seasta. Moottorikelkka-avusteiset hiihtoretket kielletään muilta, paitsi erikoisryhmiltä (vammaiselta). Nyt alueella kuljetetaan hiihtäjät kilometrin päähän tuvista, minkä jälkeen heidän statuksensa on hiihtäjä ja he saavat käyttää tupien palveluita. Kuitenkin asiakkaiden kassit ja varusteet tuodaan moottorikelkoilla tuville matkanjärjestäjien toimesta. Käytännössä varaustupaverkosto on täysin Metsähallituksen hyväksymien matkanjärjestäjien käytössä, etenkin ruuhka-aikaan. Metsähallituksen rooli ei liene järjestää alueen matkanjärjestäjille lähes ilmaista majoituskapasiteettia.		Rajavartijoilla ja Poliisilla on kelkoissaan merkinnot. MH ei voi ohjeistaa viranomaisia, mutta oman kaluston merkintöjä voidaan kehittää. MH on pyrkinyt hallinnoimaan tupien käyttöä mahdollisuuksien mukaan. Varaustupien petipaikat ovat kenen tahansa varattavissa.	
Käytiin pääsiäisenä ensimmäisen kerran Kilpisjärveltä Kuonnarjohkan autiotuvalla. Hämmästytti jo nyt se kelkkojen määrä mikä siellä häiritsi luonnon rauhaa. Mikäli sallitaan yleinen kelkkailu kalottireitille tai sen läheisyyteen varmasti minä pysyn sieltä pois. Luulen että moni muukin hiihtäjä tekee samoin ja etsii rauhallisempia vaelluspaikkoja. Reittejä on käsivarressa jo aivan tarpeeksi.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluväraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	
Tämä suunnitelma turmelee lopullisesti kaikki tekopyhästi esitetyt tavoitteet hoitosuunnitelmalle. Jo nykyinen kelkka-, helikopteri- ja muu mellastus sekä niiden lisäämä virkistyskalastus- ja metsästyspaine on todella radikaalisti köyhdyttänyt alueen luontoa maalla, vedessä ja ilmassa. Ja ne tilapäiset kämppähökötykset järvien jäiltä kevättalvisin huihelvettiin! Tässä en kirjoittanut rajasta enkä tullista, en edes poromiehistä ja poliisi olisi erittäin tervetullut pysyvästi käsivarren erämaahan muita nopeammilla kelkoilla ja mönkijöillä. Kilpisjärven kylästä saisi ainutlaatuisen maastohiitokeskuksen sekä hupikuntoilijoille että kilpahiihtäjille. Suunnilleen ainoa paikka, missä hyvää sesonkia riittää toukokuun loppuun nykyäänkin. Nyt tehdään kaikki mahdollisen suksittelijan karkottamiseksi."		Hoito- ja käyttösuunnitelmalla pyritään yhteen sovittamaan käyttöpaineita.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Yliperän suurtunturialue Kilpisjärveltä Haltille ympäristöineen on täysin ainutlaatuinen luonnonmaisema maassamme. Tätä aluetta ei saa muuttaa konevoimalla kulkevien luonnosta piittaamattomien huligaanien huvipuitoksi. Päinvastoin. Alue olisi rauhoitettava kansallispuistoksi, jossa luontoa ei saastuteta mm. metelillä.		Maastoliikennettä säädellään.	Ei muutosta suunnitelmaan.

Vastustan Käsivarren erämaa-alueella (mm. Kilpisjärvi–Halti) vapaan moottorikelkkailun lisäämistä. Kannatan muutoin paikallisen elinkeinoelämän kehittämistä ja toimia Kilpisjärven elinkelpoisuuden turvaamiseksi. Vapaa moottorikelkkailu sen sijaan vähentäisi tältä osin paikallista yrittäjyyttä, joka kyllä riittää halukkaiden kuljettamiseen Haltille.	17	Vapaata moottorikelkkailua ei olla lisäämässä nykyisestä. Suunnitelmassa varaudutaan MH:n moottorikelkkauran avaamiseen välille Kilpisjärvi-Halti. Ajaminen sillä olisi luvanvaraista.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Vastustan ehdottomasti Haltin uran avaamista maastoliikenneuraksi.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin	Ei muutosta suunnitelmaan.
Vastustan Kilpisjärvi-Halti - reitin avaamista yleiseksi moottorikelkka-uraksi. Mielestäni kyseinen päätös häiritsisi porojen ja muiden eläinten elin-/lisääntymisrauhaa sekä toisaalta heikentäisi merkittävästi Käsivarren erämaa-alueen retkeilylle tärkeää erämaan rauhaa. Päätöksellä saattaisi olla myös negatiivinen vaikutus paikalliseen elinkeinoelämään opastettujen moottorikelkkasafareiden kysynnän vähentyessä. Todennäköisesti päätös heikentäisi myös reitin varrella sijaitsevien autio- ja varaustupien yleistä siisteyttä ja lisäisi niihin kohdistuvaa ilkkua.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin	Ei muutosta suunnitelmaan.
Seppo Suhonen: Suunniteltu talviaikainen luvanvarainen kelkkailu ilman opasta aiheuttaa käsittääkseni ison harmin meille ahkiota tai rinkkaa talvisin tuolla raahaaville ainutlaatuisen alueen ystäville. Nykyinen malli on varsin toimiva ja rinnakkaiselo safariyrittäjien kanssa on sujunut poikkeuksetta hyvin. Satunnaisena harmina olen joskus törmännyt kelkkakuljetukseen tullessi autiotuvan pitempiaikaisen käytön ongelmiin.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Vastustan Kilpisjärvi-Halti kelkkayhteyden nykyistä laajempaa käyttöä eli suunnitelmaa avata se omatoimiseksi kelkkayhteydeksi.	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin.	Ei muutosta suunnitelmaan.
Haltin uran nykyistä käytäntöä ei tule muuttaa. On syytä välttää ilmaliikenteen lisääntymistä alueella ja pidettävä ilmaliikenneluvat korkeintaan nykyisen kaltaisina, koska - melusaaste lisääntyy huomattavasti ilmaliikenteen lisääntyessä - roskaantumisen lisääntyy samassa suhteessa ilmaliikenteen lisääntyessä (tämä on todettu erittäin selkeästi Lätäsenon varressa).	17	Metsähallitus näkee hyväksi säilyttää suunnitelmassa kirjaus uravaraukselle. Se turvaisi useissa lausunnossa toivottua reagointi- ja neuvotteluvaraa matkailussa tapahtuviin muutoksiin. Ilmaliikenne sinänsä ei ole luvanvaraista. Maa-alueelle laskeutuminen, so. helikopterikuljetuksia ohjataan suunnitelmassa sovituille paikoille.	Ei muutosta suunnitelmaan.

Liite 5 Kooste Saamelaiskäräjälain 9 §:n ja poronhoitolain 53 §:n mukaisissa neuvotteluissa tehdyistä esityksistä

Saamelaiskäräjälain 9 § mukaisessa neuvottelussa tehty esitykset	Suunnitelman osa/lomake	Metsähallituksen vastine	Aiheutunut toimenpide
MH:n ja Käsivarren paliskunnan ja sen siidojen yhdessä sopimat tärkeimmät talvilaidun- ja vasoma-alueet rauhoitetaan 1.4.-1.6. väliseksi ajaksi niiden sovittavien käyttömuotojen osalta, joita MH sopimuksin tai luvituksin mahdollistaa saamelaisten poronhoidolle aiheutuvien haittojen ennaltaehkäisemiseksi ja saamelaiskulttuurin turvaamiseksi. Moottorikelkkasafareille/safaritoimintaan myönnetään maastoliikennelupia ainoastaan moottorikelkkaurille sekä Metsähallituksen, Käsivarren paliskunnan ja sen siidojen yhdessä sopimille reiteille, ettei siitä aiheudu saamelaisten poronhoidolle merkittävää haittaa.	17		Lisätty kohtaan 17 sekä yhteenvetoon ja sivuille 93 ja 90
Palojärvi - Raittijärvi - Karesuvanto - Käsivarsi virallinen valtakunnallinen moottorikelkkailu-urasto suljetaan 2.5. vakiintuneen käytännön mukaisesti ja teksti tästä lisätään HKS:ään	15	Käytäntöä on tarkoitus jatkaa, se on vain jäänyt epähuomiossa mainitsematta	Mainittu jo aiemmin nykytilan esittelyn yhteydessä, lisätty kohtaan 15 Yhteenvetoon ja sivulle 80
Metsähallitus määrittelee arkkialueet Käsivarren paliskunnan ja sen siidojen kanssa saamelaisten poronhoidolle aiheutuvien haittojen minimoimiseksi. Alueiden jätahuoltoa valvotaan tehostetusti lainsäädännössä asetettujen velvoitteiden toteutumiseksi.			Lisätty taulukkoon Päämäärä 3 kohdalle sivulle 67
Korjataan vaikutusten arviointitaulukon Päämäärään 3. arkkitoiminnasta: Jos toiminta lisääntyy, voidaan harkita arkki määrän rajoittamista. Poistetaan /järvi.		Arkkeihin ja arkkikäytäntöihin puututaan, jos todetaan ongelmia	Poistettu sana ”järvi” sivulta 65 lauseesta toiminta lisääntyy, voidaan harkita arkki määrän rajoittamista/järvi.”
Korjataan koiravaljakkotoiminnasta HKS-tekstit, että ei ohjata koko virkistyskäyttövyöhykkeelle vaan safariyriyksille määritellylle Kilpisjärvi–Halti-uralla sekä viralliselle valtakunnalliselle moottorikelkkailu-urastolle Kilpisjärvi–Raittijärvi–Karesuvanto– Palojärvi.			Tekstiä on korjattu tai lisätty moneen paikkaan niin että käy selville, että koiravaljakkotoimintaa halutaan rajoittaa mahdollisuuksien mukaan.
Poronhoitolain 53 § mukaisessa neuvottelussa tehty esitykset			
Paliskunnassa on tätä nykyä neljä siidaa	17b	MH kirjaa tiedot siten kuin paliskunta haluaa	Lisättiin Vasaran siida neljänneksi siidaksi
On tärkeää, että saamenkielistä nimitystä käytetään myös Norjan ja Ruotsin paikannimistä.		Suunnitelmaa tukeva kommentti	Ei muutosta suunnitelmaan
Käsivarren paliskunta lähtee mukaan Porotyöt.fi-palveluun, mutta ellei se toimi, pitää miettiä muita ratkaisuja.	16	MH pitää Porotyöt.fi -palvelua ensisijaisena vaihtoehtona ja pitää hyvänä sitä, että myös Käsivarren paliskunta ottaa palvelun käyttöön. Jos se todetaan huonoksi, on kokeiltava muita vaihtoehtoja	Lisättiin tekstiä kohtaan 16 sivulla 88.

Liite 6 Ympäristöministeriön vahvistuskirje

Ympäristöministeriö
Miljöministeriet
Ministry of the Environment

Päiväys
Datum

Dnro
Dnr

4.3.2020

VN/652/2019

Metsähallitus
PL 94
01301 Vantaa

Viite
Hänvisning

Metsähallituksen kirje 22.1.2019 (MH 6325/2018) ja päivitetty esitys 13.11.2019

Asia
Ärende

Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman vahvistaminen

Metsähallitus on laatinut Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman ja lähettänyt sen viitekohdassa mainitulla saatekirjeellään ympäristöministeriölle vahvistettavaksi erämaalain (62/1991) 7 §:n nojalla.

Ympäristöministeriö on erämaalakia koskevan hallituksen esityksen perustelut huomioon ottaen pyytänyt Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmasta keväällä 2019 eri ministeriöiden ja keskusvirastojen, Lapin liiton ja ELY-keskuksen, kunnan sekä Paliskuntain yhdistyksen ja Saamelaiskäräjien lausunnot. Lausunnot pyydettiin 13 taholta ja saatiin kymmeneltä. Ympäristöministeriö on 2.9.2019 järjestänyt Saamelaiskäräjien kanssa saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaiset neuvottelut, joissa käsiteltiin Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmaa ja sen vahvistamista. Ympäristöministeriön lausunnoissa ja neuvotteluissa saaman palautteen perusteella suunnitelmaa käsiteltiin uudestaan Metsähallituksen Lapin luontopalvelujen edustajien kanssa, ja suunnitelmaan tehtiin vielä useita tarkennuksia ja muutoksia.

Metsähallitus on jo Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmaa laatiessaan kuullut varsin kattavasti maakunnallisia ja paikallisia viranomaisia, asukkaita, alueen käyttäjiä ja muita intressitahoja. Kuntalaisten, poronhoitajien ja luontaistalouden harjoittajien oikeuksia ja heidän toimintojensa periaatteita on tarkasteltu laajasti. Vakiintuneen käytännön mukaisesti saamelaiskäräjien nimeämä Akwé: Kon –ryhmä on HKS-hankkeen aikana valmistellut YK:n biodiversiteettisopimuksen 8 (j) –artiklan velvoitteisiin perustuvien Akwé: Kon –ohjeiden mukaisia toimenpiteitä ja osallistunut aktiivisesti suunnittelutyöhön sekä suunnitelman vaikutusten arviointiin.

Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelmaa on lausuntojen ja neuvottelujen pohjalta päivitetty ja viimeistelty lopulliseen asuunsa 12.11.2019.

Suunnittelualueen pinta-ala on noin 221 000 hehtaaria. Se kattaa Enontekiön kunnassa sijaitsevan varsinaisen, erämaalailta perustetun Käsivarren erämaa-alueen (220 176 ha) lisäksi 1094 hehtaaria Natura 2000 –verkostoon sisältyvää muuta aluetta eli erämaa-alueen sisällä olevat Valtiojen harjajensuojeluohjelmakohde ja Ännjaloanjin luonnonsuojelualue (90 ha). Suunnittelualue on saamelaisten kotiseutualueella ja Käsivarren paliskunnan aluetta. Käsivarren erämaan Natura 2000 –alue (FI1300105) on luonto- ja lintudirektiivien mukainen SAC- ja SPA-alue, josta suunnitelma kattaa

89 %. Suunnitelma-alueen ulkopuolelle jäävät Natura-alueesta Lätäsenon-Jietajoen soidensuojelualue sekä harjunsuojeluohjelmaan kuuluva Saitsijoen delta.

Suunnittelualue kattaa hieman alle puolet Käsivarren paliskunnan pinta-alasta ja sen merkitys paliskunnan toimintaedellytysten turvaamiseksi on suuri. Alue on kokonaisuudessaan poronhoidolle tärkeä toiminta-alue, jossa poronhoito on säilynyt varsin perinteisenä. Poroja hoidetaan siidoissa luontaiseen laidunkiertoon perustuen. Talvisin siidat jakautuvat omiin talvikyliin. Alueelle sijoittuu myös Suomen ja Norjan välinen rajaporoesteaite, Käsivarren paliskunnan laidunkiertoaita, useita porokämppejä sekä poroerotusaitoja.

Käsivarren erämaa-alueen hoidon ja käytön keskeiset tavoitteet ja perusteet

Hoito- ja käyttösuunnitelmassa tehdään keskeiset hoidon ja käytön linjaukset ja sovitaan yleiset toimintaperiaatteet. Suunnitelmassa ei pääsääntöisesti päätetä yksityiskohtaisista käytännön toimenpiteistä, kuten rakennelmien tarkasta sijainnista, yksittäisistä käyttöoikeussopimuksista tai luvista. Nämä edellyttävät yleensä tapauskohtaista harkintaa ja yksityiskohtaisempaa suunnittelua sekä päätöksentekoa. Hoito- ja käyttösuunnitelma ei myöskään perusta mitään oikeuksia, vaan ohjaa alueen käyttöä. Erämaa-alueen osalta lähtökohtana on ekologisesti, sosiaalisesti ja taloudellisesti kestävä tilan säilyttäminen tai parantaminen alueella niiltä osin kuin erämaalaki antaa siihen mahdollisuuksia. Koko suunnittelualueen osalta tavoitteena on luontodirektiivin mukaisesti alueen luontotyyppien ja eliölajien suotuisan suojelutason turvaaminen sekä alueen erämaaluonteen säilyttäminen.

Käsivarren erämaa-alue on perustettu sen erämaaluonteen säilyttämiseksi, saamelaiskulttuurin ja luontaselinkeinojen turvaamiseksi sekä luonnon monipuolisen käytön ja sen edellytysten kehittämiseksi.

Käsivarren erämaa-alueen keskeiset luontoarvot ovat luontodirektiivin luontotyyppit ja lajit, lintudirektiivin lajit, uhanalaiset lajit, erämaisuus ja geologiset kohteet. Näitä arvoja uhkaavat erilaiset virkistyskäyttömuodot (erityisesti motorisoitu liikkuminen) ja niiden aiheuttama häirintä, roskaaminen ja kuluminen. Muita suunnitelmassa tunnistetuja uhkia ovat porojen voimakas laidunnuspaine, vieraslajit ja ilmastonmuutos. Erityisesti alueen erämaisyyden säilymistä uhkaa motorisoidun liikkumisen nopea lisääntyminen, uudet maastoliikenneurat, luvaton maastoliikenne ja luvaton rakentaminen.

Keskeisiä kulttuuriarvoja ovat Käsivarren luonnon- ja kulttuurimaisemat, saamelaiskulttuuri ja eräkulttuuri, joita uhkaa virkistyskäytön aiheuttama roskaaminen, kuluminen ja rakentamisen aiheuttamat haitat (erityisesti arkit ja mastot) maisemalle. Kulttuuriperintökohteita voi olla uhattuna, koska niitä ei tunneta. Saamelaiskulttuuria uhkaa saamenkielisten paikannimien ja luontosanaston unohtuminen tai vääristyminen, saamelaiskulttuurin harjoittamisedellytysten heikkeneminen muun maankäytön vuoksi sekä kilpaileva tai ristiriitainen maankäyttö alueella.

Virkistys- ja elinkeinoarvoista etenkin poronhoitoa ja muita luontaselinkeinoja uhkaavat poroille tärkeiden laitumien ottaminen muuhun käyttöön, häiriöt vasomisalueilla ja muualla, ahma ja muut pedot, koiravaljakot ja metsästäjien koirat, tiedon puute poroalienkeinosta sekä ilmastonmuutos.

Suunnittelu osana Natura 2000 –verkoston toteuttamista

Käsivarren erämaa-alue on Skandien vuoriston reunalla sijaitseva läntisin osa pohjoisimman Lapin suojelualuevyöhykettä, joka kattaa lähes 90 % maa-alasta ja kytkeytyy myös naapurimaiden suojelualueisiin. Ruotsissa lähin suojelualue on Pältsan Natura 2000-alue, Norjassa Reisa ja Ovre

Dividalen –kansallispuistot sekä Raisuottarhåldin maisemansuojelualue. Kalottireitti sitoo pohjoiset erämaat yhtenäiseksi retkeilyalueeksi. Yhdessä Mallan luonnonpuiston ja Saanan Natura 2000 –alueiden kanssa Käsivarren erämaa muodostaa Suomen oloissa ainutlaatuisen arvokkaan luontokokonaisuuden.

Käsivarren erämaa-alueella on ainutlaatuisella tavalla edustettuna Suomen tunturiluonnon koko kirjo tunturikoivikoista paljakalle. Alue on sekä määrällisesti että laadullisesti erittäin tärkeä tunturiluontotyyppien, aapa- ja palsasoiden sekä pohjoisten kirkasvetisten vesistöjen suojelualue. Kallioperän kalkkipitoisuudesta johtuen alueella on useita harvinaisia ja vaateliaita luontotyypejä sekä eliölajeja. Luontotiedot alueelta ovat edelleen, varsinkin erämaan keski- ja eteläosista, valitettavan suurpiirteisiä ja osin vanhoja, etenkin uhanalaisten luontotyyppien ja lajien osalta. Monet esiintymät ovat pieniä ja niiden häviämiskatku on suuri. Osa uhanalaiskeskittymistä on kulkureittein varsilla tai niiden lähellä, ja siten kasvavan kävijäpaineen uhkaamia.

Suunnitelman päämäärinä ovat luonto- ja lintudirektiivin lajien ja luontotyyppien, uhanalaisten lajien, vesistöjen ja niiden eliöstön sekä erämaisyyden säilyminen. Lisäksi päämääränä on säilyttää alueen vetovoima ainutlaatuisena luontomatkailukohteena, turvata poronhoito ja porojen laidunrauha sekä tukea saamelaiskulttuurin elinvoimaisuutta. Suunnitelman päämäärät pyritään turvaamaan alueen vyöhykejaolla, jossa noin 83 % alueesta on erämaista, alhaisen kävijätiheyden syrjävyöhykettä. Syrjävyöhykkeelle ei aktiivisesti ohjata kävijöitä eikä rakenneta uutta palveluvarustusta. Käsivarren retkeily- ja luontomatkailuvyöhyke kattaa puolestaan noin 17 % alueesta, ja on kävijöiden kannalta vetovoimaisin vyöhyke palvelurakenteineen. Rajoitus- ja luonnonarvovyöhykettä on ainoastaan Annjaloanjin luonnonsuojelualue, 89 hehtaaria.

Tärkeimmät luonnonsuojelun toimenpiteet suunnitelmassa ovat uhanalaisten lajien seurantojen ja tarkistusten jatkaminen ja tehostaminen, luontotyyppitiedon päivittäminen, herkeistä luontokohteista tiedottaminen paliskunnalle sekä ketun poiston jatkaminen. Tärkeimmät virkistyskäytön toimenpiteet ovat vastaavasti reittien, merkintöjen, rakenteiden ja rakennusten uudistamista ja kunnostamista, helikopterien ja vesitason laskeutumipaikkojen merkintää ja rakentamista.

Kehittämismahdollisuuksina on suunnitelmassa esitetty luontomatkailun kansainvälinen kehittäminen sekä Käsivarren alueen kehittäminen toiminnaltaan ja tunnettuudeltaan Suomen erämaa-alueiden ykköseksi. Ympäristöministeriö katsoo, että nämä suunnitelman kehittämismahdollisuudet eivät selkeästi tue erämaan perustamistarkoitusta. Matkailun ja kävijämäärien kasvu voi olla uhka luontaiselinkeinojen ja erämaaluonnon säilymiselle lisääntyvän rakentamisen, häirinnän ja kulumisen kautta. Käsivarren erämaa-alue on käyntikertojen määrällä mitattuna jo nyt Suomen suosituin erämaa-alue. Arvio kävijöiden määrästä alueella on 1990-luvun alun jälkeen kaksinkertaistunut noin 12 000 vuosittaiseen käyntiin. Merkittävin osa alueen virkistyskäytöstä on kuitenkin yhä omin voimin tapahtuvaa hiihto- ja patikkaretkeilyä sekä kalastusta. Ympäristöministeriö korostaa, että kävijämäärien kasvaessa tulee tehostaa myös alueen ekologisen kestävyysseuranta ja ryhtyä tarvittaessa toimenpiteisiin alueen luontoarvojen turvaamiseksi.

Suunnitelmassa esitetyillä toimenpiteillä ei arvioida olevan merkittäviä haitallisia vaikutuksia Natura-alueen suojeluperusteisiin eikä luonnonsuojelulain 65 § mukainen Natura-vaikutusten arviointi ole tarpeellinen. Suunnitelman tavoitteena on ylläpitää nykyiset luonnonarvot ja toteuttaa siten osaltaan Natura 2000 –verkoston suojelutavoitteiden saavuttamista sekä hoidon ja käytön toimeenpanoa. Ministeriö katsoo, että suunnitelma turvaa toteutuessaan alueen suojelutavoitteet. Toimeenpano edellyttää kuitenkin jatkossa luontoarvoihin liittyviä lisäselvityksiä, seuranta ja ekologisten vaikutusten arviointia.

Vahvistaminen ja jatkotoimet

Erämaalaki tähtää Lapin alkuperäisimmän ja tyypillisimmän jäljellä olevan erämaaluonnon säilyttämiseen mahdollisimman muuttumattomana. Tavoitteena on myös turvata luontaiselinkeinojen ja saamelaiskulttuurin harjoittamisen luontaiset edellytykset sekä kehittää luonnon monipuolista käyttöä ja sen edellytyksiä, kuten alueiden retkeily- ja virkistyskäyttömahdollisuuksia. Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelma antaa hyvän perustan erämaa-alueen hoidon ja käytön järjestämiselle. Suunnitelma edistää ympäristöhaittojen ennalta ehkäisemistä sekä selkiinntä ja ohjaa alueen käyttöä, millä on myönteistä vaikutusta myös Natura-alueen luonnonarvoille

Ympäristöministeriö on tarkastellut suunnitelmaa harkintavaltansa mukaisesti siinä laajuudessa kuin se lainsäädännön nojalla on mahdollista. Hoito- ja käyttösuunnitelman nojalla ei voida määrätä lisävelvoitteita eikä toisaalta myöskään nykyisten oikeuksien ja etujen rajoituksia kunnan asukkaille ja muille alueen käyttäjille, jos niistä ei ole säädetty perustamissäädöksissä tai niillä ei ole sopimuksellista perustaa. Alueeseen kohdistuvien lupien myöntäminen ja muiden viranomaispäätösten tekeminen tapahtuu eri lakeihin sisältyvien lupajärjestelmien puitteissa, suunnitelmassa osoitettujen periaatteiden mukaisesti.

Ympäristöministeriö katsoo, että hoito- ja käyttösuunnitelman vahvistaminen on erämaalain tavoitteiden mukaista ja edistää lain toimeenpanoa. Ympäristöministeriö vahvistaa Käsivarren erämaa-alueen hoito- ja käyttösuunnitelman sen erämaalain mukaisen alueen osalta, sellaisena kuin suunnitelma ilmenee Metsähallituksen 13.11.2019 lähettämästä liitteestä ja Metsähallituksen verkkosivuillaan julkaisemasta linkistä: <https://www.metsa.fi/kasivarsisuunnittelu>. Suunnitelmaa on päivitetty vahvistettavaksi lähetetystä versiosta ympäristöministeriön keväällä 2019 saamien lausuntojen sekä Saamelaiskäräjien kanssa syksyllä 2019 käydyin saamelaiskäräjälain 9 §:n mukaisen neuvottelun perusteella.

Ympäristöministeriö korostaa Käsivarren erämaa-alueen luontoarvojen ainutlaatuisuutta Suomessa. Alueen lajisto ja luontotyytit, mukaan lukien kansallisesti uhanalaiset luontotyytit, tulee pikaisesti ja riittävästi resursoituna kartoittaa. Tarkempi ajantasainen luontotieto ja luotettavat tila-arviot luovat perustan alueen käytön ohjaamiselle sekä käytön kestävyysarvioimiselle. Ekologisen kestävyysvuoksi alueella tulee seurata erityisesti uhanalaisia, suunnittelualueelle esiintymisessään painottuneita lajeja ja luontotyytejä. Tällaisia ovat mm runsaslajiset kalkkikallioalueet uhanalaisine tunturisammalineen Dorskalharjin-Toskaljärven sekä Guonjavarrin-Kahperuksen-Duolljehuhputin ylängön alueilla, Pitsusjärven pohjoisrannan lähteet ja tihkupinnat ympäristöineen sekä erittäin uhanalaisen merisirrin, lapasotkan ja muiden kahlaajien ja vesilintujen tärkeät pesimäalueet. Arvokkaimmat luontokohteet tulee säilyttää luonnontilaisina ja estää lajien tai niiden elinympäristöjen tilan heikentyminen. Alueen käyttöä ja kävijöitä tulee siten jatkossa ohjata tarkemmin sekä välttää sellaisia uusia rakenteita ja käytäntöjä, jotka voivat vaarantaa keskeisiä luontoarvoja.

Ympäristöministeriö painottaa Käsivarren erämaa-alueen hoidon ja käytön toimeenpanossa valvonnan ja vaikutusten arvioinnin sekä niiden pohjalta tehtävien toimenpiteiden merkitystä saamelaiskulttuurin ja luontaiselinkeinojen harjoittamisen edellytysten turvaamiseksi. Perinteisen saamelaisen poronhoidon tarpeet, kuten talvilaidun- ja vasoma-alueiden rauhoitus tulee ottaa huomioon kaikessa alueen käytössä. Ympäristöministeriö pyrkii jatkossa yhteistyössä Metsähallituksen ja Maamittauslaitoksen kanssa saamaan nykyään kartoissa ja suunnitelmassa esiintyvä paikannimistö korjatuksi vastaamaan oikein alkuperäisiä saamenkielisiä paikannimiä.

Hoito- ja käyttösuunnitelman toimeenpanosta ja sen tavoitteiden toteutumisesta tulee tehdä väliarvio tarkoituksenmukaisella tavalla. Ympäristöministeriö lähettää suunnitelmasta saamansa

lausunnot Metsähallitukselle tiedoksi ja soveltuvien osien huomioon otettaviksi hoito- ja käyttösuunnitelmaa ja alueen luvitusta toteutettaessa.

Yksikön päällikkö

Mikko Kuusinen

Ympäristöneuvos

Aulikki Alanen

TIEDOKSI Lapin ELY-keskus
 Lapin liitto
 Enontekiön kunta
 Luonnonsuojeluliiton Lapin piiri
 Saamelaiskäräjät
 Paliskuntain yhdistys

LIITTEENÄ Valitusosoitus

Uusimmat Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut

Sarja A

- No 230 Ervola, A., Rautiainen, M., Seppänen, M. & Bisi, J. 2019: Erätalous valtion alueilla – yleis- ja erityisoikeuksien käyttö. 46 s.
- No 231 Arnkil, A., Hoikkala, J. & Sahla, M. (toim.) 2019: Suojelualueet merialuesuunnittelussa – suositus suojelualueiden huomioimiseksi. 42 s.
- No 232 Vatanen, E. & Kajala, L. 2020: Kansallispuistojen, retkeilyalueiden ja muiden luontomatkakohteiden paikallistaloudellisten vaikutusten arviointisovelluksen kertomien päivitys 2019. 31 s.

Sarja B

- No 259 Nivasalo, P. 2021: Inarin retkeilyalueen kävijätutkimus 2018–2019. 71 s.
- No 260 Toivonen, I. 2021: Lauhanvuori–Hämeen kangas UNESCO Global Geoparkin kävijätutkimukset 2020. 89 s.
- No 261 Jylänki, T. 2021: Syötteen kävijätutkimus 2020. 79 s.

Sarja C

- No 166 Naumanen, S. 2020: Kolin biosfäärialueen luontomatkailusuunnitelma 2020–2025. 91 s.
- No 167 Metsähallitus 2020: Maakylän–Räyskälän alueen hoito- ja käyttösuunnitelma. 128 s.
- No 168 Metsähallitus 2020: Sipoonkorven kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 158 s.
- No 169 Forststyrelsen 2020: Skötsel- och användningsplan för Sibbo storskogs nationalpark. 159 s.
- No 170 Metsähallitus 2020: Hossan kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 114 s.
- No 171 Metsähallitus 2020: Mallan luonnonpuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 111 s.
- No 172 Meahciráđđehus 2020: Mallá luonddumeahci dikšun- ja geavahanplána. 114 s.
- No 173 Metsähallitus 2020: Syötteen kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 123 s.
- No 174 Meahciráđđehus 2021: Bulju meahcceguovllu Natura 2000 -guovllu dikšun- ja geavahanplána. 70 s.

ISSN-L 1796-2943
ISSN (verkkojulkaisu) 1796-2943
ISBN 978-952-377-017-1 (pdf)